

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇE

Berfin BOZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇE

Berfin BOZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Berfin BOZDEMİR tarafından hazırlanan “Tutuklama Kararlarında Gerekçe” başlıklı bu çalışma, 16/09/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Muammer KETİZMEN (Başkan)

Doç. Dr. Önder TOZMAN (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Can YALÇIN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Berfin BOZDEMİR

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir; gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Doç. Dr. nder TOZMAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Berfin BOZDEMİR

TEŞEKKÜR

Danışmanlığımı kabul ederek şahsımı onore eden, benim de takdir ve tensiplerine layık olmaya çalıştığım, aynı zamanda tez çalışmamın hazırlanması sürecinde bilgi, deneyim ve yol göstericiliğiyle bana destek veren kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Önder TOZMAN'a, tezimi titizlikle inceleyerek gelişmesine sayfa sayfa katkıda bulunan mümtaz hocam Dr. Öğr. Üyesi Can YALÇIN'a, katkıları ve derin bakış açısı için tez savunma jürimde yer alan değerli hocam Doç. Dr. Muammer KETİZMEN'e, hukuk yolculuğumda lisans ve lisansüstü eğitimimde ders aldığım tüm hocalarıma, mensubu olmaktan büyük mutluluk duyduğum Ankara Barosuna; bana mücadele etmeyi, cesareti, güçlü olmayı öğreten babama; koşulsuz sevgisi, fedakarlığı ve sabrı için anneme, akademik kaygılarımı paylaşan ve beni hep yüreklendiren abime; kalbi ve ruhuyla yükümü azaltan, hep yanımda olan çok sevdiklerime, dostlarıma, üzerimde emeği olan meslek üstatlarıma ve hukuk okyanusunda yalnızca bir su damlası olan tezime katkı sağlayan herkese sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

BOZDEMİR, Berfin. *Tutuklama Kararlarında Gerekçe*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026.

Bu çalışma, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik en ağır müdahale olan tutuklama tedbirini, "gerekçelendirme" yükümlülüğü ekseninde ele almaktadır. Tezin temel sorunsalı, anayasal ve yasal bir zorunluluk olmasına rağmen, yargı pratiğinde tutuklama kararlarının sıklıkla somut olgulardan yoksun, "matbu gerekçelerle" verilmesi ve bu durumun tutuklamayı bir koruma tedbiri olmaktan çıkarıp "ön cezalandırma" aracına dönüştürmesidir.

Çalışmanın ilk bölümünde, tutuklamanın hukuki niteliği; hukuk devleti, masumiyet karinesi ilkeleri ışığında incelenmiştir. Tutuklamanın istisnai, geçici ve bir "son çare" (*ultima ratio*) olma özellikleri vurgulanarak, bu tedbirin ancak muhakemenin selametini sağlamak amacıyla başvurulabilecek bir araç olduğu ortaya konulmuştur. İkinci bölümde, tutuklama kararlarında gerekçenin fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Gerekçenin; hakim keyfiliğini önleme, kararın rasyonel temellere dayanmasını sağlama ve en önemlisi savunma makamının itiraz hakkını etkili bir şekilde kullanmasına imkan tanıma işlevleri analiz edilmiştir. Ayrıca, hakim tutuklama kararında delilleri tartışmasının bir "ihsas-ı rey" oluşturmayacağı, aksine yasal bir zorunluluk olduğu savunulmuştur.

Tezin üçüncü ve ana bölümünde, CMK m. 101/2 uyarınca bir tutuklama kararında bulunması gereken maddi ve şekli unsurlar; kuvvetli suç şüphesi, somut delil şartı, tutuklama nedenleri (kaçma ve delil karartma şüphesi), katalog suçlar ve ölçülülük kriterleri çerçevesinde irdelenmiştir. Özellikle "adli kontrolün neden yetersiz kalacağının somut olgularla açıklanması" şartı, AYM ve AİHM içtihatları eşliğinde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak tez; Türk yargı sisteminde tutuklama rejiminin "otomatikleşmiş" ve "matbu" yapıdan kurtarılarak, her somut olayın özelliklerine göre bireyselleştirilmiş, ikna edici ve denetlenebilir bir gerekçeli yapıya kavuşturulması gerektiğini savunmaktadır. Tutuklamanın bir insan hakları krizine yol açmaması için adli kontrol tedbirlerine öncelik verilmesi, yargı mensuplarının bu konuda eğitilmesi ve gerekçesiz kararların tazminat sorumluluğu ile rücu mekanizmalarını tetiklemesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Tutuklama, Gerekçeli Karar, Kuvvetli Suç Şüphesi, Somut Delil, Ölçülülük, Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

ABSTRACT

BOZDEMİR Berfin. *Legal Justifications for Arrest Warrants*, Master's Thesis, Ankara, 2026.

This study examines the measure of detention, the most serious interference with the right to liberty and security of person in Turkish Criminal Procedure Law, from the perspective of the obligation to "provide justification." The fundamental problem of the thesis is that, despite being a constitutional and legal obligation, detention orders in judicial practice are frequently issued with "pre-printed justifications" lacking concrete facts, and this situation transforms detention from a protective measure into a tool of "pre-emptive punishment."

The first part of the study examines the legal nature of detention in light of the principles of the rule of law and the presumption of innocence. By emphasizing that detention is exceptional, temporary, and a "last resort" (*ultima ratio*), it is demonstrated that this measure can only be used to ensure the integrity of the trial. The second part focuses on the functions of a reasoned decision of the arrest warrants. The functions of the justification—preventing arbitrariness on the part of the judge, ensuring that the decision is based on rational grounds, and most importantly, enabling the defense to effectively exercise its right to appeal—are analyzed. Furthermore, it has been argued that the judge's discussion of the evidence in the arrest warrant does not constitute "prejudgment," but rather a legal obligation.

In the third and main section of the thesis, the material and formal elements that must be present in an arrest warrant pursuant to Article 101/2 of the Code of Criminal Procedure are examined within the framework of strong suspicion of crime, the requirement of concrete evidence, grounds for arrest (suspicion of escape and tampering with evidence), catalog crimes, and proportionality criteria. In particular, the requirement of "explaining with concrete facts why judicial control would be insufficient," is evaluated in light of current Constitutional Court and ECHR jurisprudence.

In conclusion, the thesis argues that the arrest regime in the Turkish judicial system should be freed from its "automated" and "standardized" structure and transformed into an individualized, persuasive, and verifiable reasoned structure according to the specifics of each concrete case. It is suggested that, in order to prevent arrest from leading to a human rights crisis, priority should be given to judicial control measures, judicial personnel should be trained in this area, and decisions without justification should trigger compensation liability and recourse mechanisms.

Keywords

Arrest, Reasoned Decision, Strong Suspicion of Crime, Concrete Evidence, Proportionality, Personal Liberty and Security

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GENEL OLARAK TUTUKLAMA TEDBİRİ	4
1.1. TUTUKLAMANIN HUKUKİ NİTELİĞİ	5
1.2. TUTUKLAMAYA HAKİM OLAN İLKELER	8
1.2.1. Hukuk Devleti İlkesi	8
1.2.2. Adil Yargılanma İlkesi	11
1.2.3. Minimum Müdahale İlkesi	14
1.2.4. Masumiyet Karinesi.....	16
1.3. TUTUKLAMA TEDBİRİNİN ÖZELLİKLERİ	26
1.3.1. Kanuni Olması.....	26
1.3.2. Araç Olması.....	29
1.3.3. Geçici Olması	30
1.3.4. İstisnai Olması	32
1.3.5. Zorlayıcı Olması	34
1.3.6. Haklı Görünüş Aranması (Görünüşte Haklılık).....	36
2. BÖLÜM: TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇENİN İŞLEVLERİ 38	
2.1. ETİMOLOJİK OLARAK GEREKÇE.....	38
2.1.1. İnsanın Anlam Arayışı.....	38
2.1.2. İnsan Onuru ve Gerekçe İhtiyacı	39

2.1.3.	Gerekçenin Tarihsel Gelişimi	40
2.2.	GEREKÇELİ KARAR HAKKI	42
2.3.	GEREKÇENİN İŞLEVLERİ.....	46
2.3.1.	Keyfiliği Önleme	47
2.3.2.	Karara İtiraz Yolunun Etkili Kullanılmasını Sağlama	51
2.3.3.	Hukuki Güvenlik ve Belirlilik İlkelerini Tesis Etme	57
2.3.4.	Adaletin ve Hukuk Sisteminin Gelişmesini Sağlama	62
2.3.5.	Tutukluluğun Devamı Kararları Açısından İşlevi.....	63
2.3.6.	Devletin Tazminat Sorumluluğu Bakımından İşlevi	68
2.3.7.	Delillerin Değerlendirilmesi ve Tartışılması	72
2.3.8.	Cumhuriyet Savcılığının Tutuklama Talebinde, İddianamede ve Mütalaalarında Gerekçenin İşlevi	77
2.4.	AİHM BUZADJI/ MOLDOVA KARARI IŞIĞINDA GEREKÇELENDİRME STANDARDI	88
2.4.1.	Tutuklamanın İlk Aşamasında 'İlgili ve Yeterli Gerekçe' Zorunluluğu ..	88
2.4.2.	Makul Şüphenin Ötesinde Tutuklama Nedenlerinin Varlığı	89
2.4.3.	Suçun Ciddiyeti ve Kanuni Varsayımların Somutlaştırma Ödevine Etkisi 89	
2.4.4.	Iljkov/Bulgaristan: Tutukluluk Süresi Uzadıkça Gerekçeleştirme Yükünün Artması	90
2.4.5.	Şüphe Kriterinin Zamanla Etkisini Yitirmesi ve Yargısal Denetim.....	91
2.5.	HAKİMİN TUTUKLAMA KARARI VERMESİNİN İHSAS-I REY OLUŞTURUP OLUŞTURMAYACAĞI SORUNU.....	92
3.	BÖLÜM: CMK md.101/2 UYARINCA TUTUKLAMA KARARININ GEREKÇESİNDE YER VERİLMESİ GEREKEN UNSURLAR.....	101
3.1.	KUVVETLİ SUÇ ŞÜPHESİNİN VARLIĞI.....	101
3.1.1.	Kuvvetli Suç Şüphesini Gösteren Somut Delillerin Ortaya Konulması	101
3.2.	BİR TUTUKLAMA NEDENİNİN VARLIĞI.....	109
3.2.1.	Kaçma Şüphesi	110
3.2.2.	Delilleri Karartma ve Baskı Kurma Şüphesi.....	116
3.2.3.	“Kamu Düzeni/İnfial” Değerlendirmesi	120
3.2.4.	Şüphelinin Can Güvenliğini Sağlamak Bir Tutuklama Nedeni Olabilir Mi? 122	

3.2.5.	Suç İşlenmesini Önlemek Bir Tutuklama Nedeni Olabilir Mi?	123
3.3.	TUTUKLAMA NEDENİNİN VARSAYILMASI: KATALOG SUÇLAR	
	125	
3.3.1.	Katalog Suçlar Rejimi ve Gerekçedeki Analizi.....	125
3.3.2.	Savunma Tarafının Katalog Suç Karinesini Çürütme ve Bireyselleştirme Yöntemleri	134
3.3.3.	Katalog Suçların 'Peşin Cezalandırma' Aracına Dönüştürülmemesi	136
3.4.	ÖLÇÜLÜLÜK VE ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN YETERSİZ	
	KALACAK OLMASI	139
3.4.1.	Tutuklamada Ölçülülük.....	139
3.4.2.	Adli Kontrol Tedbirlerinin Yetersiz Kalacak Olması.....	146
3.4.3.	Hükmen Tutukluluk	149
3.5.	YARGISAL PRATİKLERDEKİ SİSTEMATİK SORUNLAR VE	
	ÖNERİLER.....	153
3.5.1.	Genel Değerlendirme	153
3.5.2.	Uygulama İçin Öneriler ve Reform İhtiyaçları	156
SONUÇ.....		159
KAYNAKÇA.....		163
EK 1 – ORJİNALLİK RAPORU.....		172
EK 2- ETİK KURUL MUAFİYET FORMU		174

KISALTMALAR

AD	: Adalet Dergisi.
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
AY	: Anayasa.
AYM	: Anayasa Mahkemesi.
BMÇHDS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi.
C.	: Cilt.
CD	: Ceza Dairesi.
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun.
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu.
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu.
Çv .	: Çeviren
CVGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun.
E.	: Esas.
GAÜN-HFD	: Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
HFSA	: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi
HHFD	: Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi.
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
K.	: Karar.
md.	: Madde.
MÜHFHAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu.
sf.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
SSÇ	: Suça Sürüklenen Çocuk.
SYOK	: Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği.
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi.
TCK	: Türk Ceza Kanunu.
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi.
vd.	: ve devamı.
Y.	: Yıl.
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu.
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu.

GİRİŞ

Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, demokratik hukuk devletlerinin temelini oluşturan ve bireyin yaşamını onurlu bir biçimde sürdürebilmesinin ön koşulu olan vazgeçilmez bir anayasal haktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesiyle güvence altına alınan bu hak, bireyi devletin keyfi müdahalelerine karşı korumayı amaçlar. Bununla birlikte ceza muhakemesi hukukunda, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi, delillerin korunması ve şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesi gibi meşru amaçlarla kişi özgürlüğüne sınırlamalar getirilebilmektedir. Bu sınırlamaların en ağır ve birey açısından en kritik olanı ise tutuklama tedbiridir. Çünkü tutuklama, henüz suçluluğu hükmen sabit olmamış bir kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakır; yani masumiyet karinesinin en güçlü şekilde korunması gereken bir anda, en ağır müdahaleyle karşı karşıya bırakır.

Tutuklama, doğası gereği bireyin en temel haklarından olan özgürlük hakkını doğrudan kısıtladığı için ancak "istisnai" ve "son çare" (ultima ratio) olarak uygulanması gereken bir koruma tedbiridir. Ne var ki günümüz yargısal pratiğinde bu istisnai niteliğin giderek aşıldığı, tutuklamanın adeta bir kural hâline geldiği gözlemlenmektedir. Bu durum yalnızca bireysel hak ihlallerine yol açmakla kalmamakta; aynı zamanda hukuk devleti ilkesini zayıflatmakta ve adil yargılanma hakkını da tehdit etmektedir. Özgürlüğün asıl, kısıtlamanın istisna olduğu yönündeki temel önerme (favor libertatis) tersine döndüğünde, tutuklama bir muhakeme aracı olmaktan çıkıp fiilî bir ön cezalandırmaya dönüşme riski taşır.

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 100 ve devamı maddeleri, tutuklama kararı verilebilmesi için "kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin" varlığını ve "bir tutuklama nedeninin" bulunmasını kümülatif şartlar olarak aramaktadır. Ancak bu düzenlemelerin uygulamadaki yorumu, özellikle Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihatlarıyla sık sık çatışmaktadır. Matbu gerekçelerle verilen tutuklama kararları, adli kontrol tedbirlerinin yeterince değerlendirilmemesi ve katalog suçlara ilişkin tutuklama varsayımının mutlak bir karine gibi algılanması gibi

sorunlar, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlaline zemin hazırlamaktadır. Kaldı ki 6545 ve 7331 sayılı Kanunlarla yapılan değişiklikler "somut delil" ve "gerekçe" şartlarının içeriğini netleştirmeyi hedeflemiş; örneğin 7331 sayılı Kanun'un 14. maddesiyle CMK m. 101/2-d bendine, adli kontrolün yetersiz kalacağını gösteren delillerin somut olgularla açıkça ortaya konulması şartı eklenmiştir. Bu yasal reformlara rağmen uygulamadaki sorunların sürmesi ve yargı organları arasında tutuklama kriterlerinin yorumunda farklılıklar bulunması, sorunun kaynağının salt mevzuatta değil, gerekçelendirme pratiğinde aranması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın konusu, Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda kişi hürriyetine yönelik en ağır müdahale niteliğindeki tutuklama tedbirini, bu kararların "gerekçelendirilmesi" zorunluluğu ekseninde incelemektir. Araştırmanın kapsamı, CMK m. 100 ve m. 101 çerçevesinde tutuklama kararlarının yasal şartları, bu şartların uygulamadaki yorumu ve gerekçe zorunluluğunun işlevleriyle sınırlıdır. Buna karşılık tutuklamanın infaz hukukuna ilişkin boyutları ile tazminat rejiminin ayrıntıları, yalnızca gerekçe sorunuyla bağlantılı olduğu ölçüde ele alınmıştır. Temel amacımız iki yönlüdür: bir yandan tutuklama kararlarının hangi kriterlere göre verilmesi ve denetlenmesi gerektiğini yüksek yargı kararları ve doktrin ışığında analiz etmek; diğer yandan salt mevcut durumu tespitle yetinmeyip ideal bir tutuklama rejiminin parametrelerini ortaya koyarak uygulamaya yönelik somut çözüm önerileri sunmaktır.

Çalışmanın temel hipotezi şudur: Tutuklama tedbiri ancak yasal, ölçülü, araçsal ve geçici olması ve tüm bu unsurların ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulması hâlinde hukuki meşruiyet kazanabilir. Oysa mevcut yargısal uygulamalar bu ilkelere saparak tutuklamayı bir araç olmaktan çıkarıp bir "ön cezalandırma" kurumuna dönüştürmekte; dosya yoğunluğunun da etkisiyle matbu gerekçelere dayanılarak verilen kararlar, sistematik bir insan hakları sorununa yol açmaktadır. Bu çerçevede, gerekçe eksikliğinin yalnızca şekli bir usul hatası olmadığı, aksine hâkimin vicdani kanaatini hukuki bir zemine oturtamamasının bir görünümü olduğu savunulacaktır. Çalışmanın sonunda ulaşmayı umduğumuz nokta, bu sorunun ancak "özgürlük lehine" bir yorum paradigmasının benimsenmesi ve gerekçe disiplininin tavizsiz uygulanmasıyla

aşılabilirliğini; gerekçenin, tutuklama kararının hem meşruiyet ölçütü hem de denetlenebilirliğinin güvencesi olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmada izlenen yöntem, normatif analiz ile içtihat analizinin birlikte kullanılmasına dayanmaktadır. İlk aşamada ilgili mevzuat (Anayasa, CMK, AİHS) lafzi ve amaçsal yorum yöntemleriyle incelenmiş; ikinci aşamada bu normların uygulamadaki yansımalarını görmek için Yargıtay, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin emsal kararları taranmıştır. Özellikle bireysel başvuru kararları ile AİHM'in ihlal kararları, gerekçelendirme sorunlarının tespiti bakımından temel başvuru kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Soyut ilkelerin yanında, mahkemelerin hangi vakıaları "kaçma şüphesi" saydığı veya hangi ifadeleri "yetersiz gerekçe" olarak nitelendirdiği somut kararlar üzerinden çözümlenmiş; böylece hukukun "kitaptaki hâli" ile "uygulamadaki hâli" karşılaştırılarak "iyi bir gerekçenin nasıl olması gerektiği" sorusuna uygulamadan yanıt aranmıştır.

Bu amaç ve yöntem doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tutuklamanın hukuki niteliği; hukuk devleti, masumiyet karinesi ve ultima ratio ilkeleri çerçevesinde, tedbirin kanuni, araçsal, geçici ve istisnai özellikleriyle birlikte ele alınmaktadır. İkinci bölümde gerekçeli karar hakkının keyfiliği önleme, kararı denetlenebilir kılma ve itiraz yolunu etkili kullandırma gibi işlevleri; AİHM'in Buzadji/Moldova ve Letellier/Fransa gibi kararları ışığında incelenmektedir. Üçüncü ve esas bölümde ise CMK m. 101/2 uyarınca bir tutuklama kararında bulunması gereken maddi ve şekli unsurlar; yani kuvvetli suç şüphesini gösteren somut deliller, kaçma veya delil karartma şüphesini doğrulayan olgular, katalog suçlar rejiminin yorumu, ölçülülük denetimi ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağına ilişkin somut nedenler ayrıntılı biçimde çözümlenmektedir.

1. BÖLÜM

GENEL OLARAK TUTUKLAMA TEDBİRİ

Ceza muhakemesi hukuku, devletin suç işleyenler üzerindeki cezalandırma yetkisini kullanırken, bireyin temel hak ve özgürlüklerini koruma altına alan bir denge mekanizmasıdır. Bu denge içerisinde, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla başvurulanan koruma tedbirleri önemli bir yer tutar. Koruma tedbirleri, henüz suçluluğu kesinleşmemiş bir kişi hakkında uygulandıkları için, bireyin özgürlük ve güvenlik hakkına doğrudan müdahale ederler. Bu tedbirler arasında, kişi özgürlüğünü en ağır şekilde kısıtlayan ve bu nedenle en sıkı koşullara tabi olanı ise tutuklama tedbidir. Tutuklama, sadece bir muhakeme aracı olmanın ötesinde, bireyin toplumsal yaşamdan soyutlanması ve devletin zor kullanma yetkisinin en belirgin tezahürlerinden biridir.¹ Bu bölüm, tutuklama tedbirinin hukuki niteliğini, dayandığı temel ilkeleri ve taşıdığı özellikleri detaylı bir şekilde inceleyerek, ceza muhakemesi sistemindeki yerini ve önemini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Özgürlük ve güvenlik hakkı, hemen tüm diğer temel hak ve özgürlükler gibi, insanların büyük mücadeleleri sonucunda kazanılmış ve bugün, vazgeçilmez olma sıfatını kazanmıştır. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, demokratik bir hukuk devletinin temel taşı oluşturmakla birlikte, bireyin devlet karşısındaki hukuki statüsünün en belirgin göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesi ile koruma altına alınan bu hak, bireyin fiziksel hareket serbestisinin keyfi müdahalelerden korunmasını amaçlar. Hukuk devletinde asıl olan özgürlük, istisna olan ise bu özgürlüğün kısıtlanmasıdır; bu durum doktrinde *favor*

---

¹Feridun YENİSEY, Ayşe NUHOĞLU, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 381; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Esra ALAN, Özge SIRMA GEZER, F. Yasemin SAYGILAR, Özdem ÖZAYDIN, Efser ERDEN TÜTÜNCÜ, Mehmet Can TOK, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024 sf. 459; Nur CENTEL, Hamide ZAFER, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım, İstanbul 2020, sf.398; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, Kerim ÇAKIR, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, sf. 320; YENİDÜNYA A. Caner, İÇER Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, sf.325; Yener ÜNVER, Hakan HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2024, sf.366; Mustafa ÖZEN, Ceza Muhakemesi Dersleri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, sf.719; Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN, Pınar BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2024, sf. 253; Uğur ERSOY, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, sf.385; Cumhur ŞAHİN, Neslihan GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, sf.304; Murat Volkan DÜLGER, Şaban Cankat TAŞKIN, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, sf.379

libertatis (özgürlükten yana olma) ilkesi olarak adlandırılır. Tutuklama tedbiri, henüz suçluluğu hükmen sabit olmamış bir bireyin özgürlüğünden mahrum bırakılması anlamına geldiği için, bu hakkın özüne dokunan en ağır müdahale biçimidir.²

Anayasal düzlemde kişi özgürlüğüne yapılacak müdahalelerin sınırları, Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan “temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” rejimi ile belirlenmiştir. Bu madde uyarınca sınırlamalar; yalnızca kanunla yapılabilir, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olmalı, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı düşmemeli ve en önemlisi ölçülülük ilkesine sadık kalmalıdır. Tutuklama kararı veren mercilerin, sadece kanuni bir dayanağa sahip olmaları yeterli olmayıp, aynı zamanda bu müdahalenin demokratik bir toplumda “zorunlu” olduğunu somut verilerle ortaya koymaları gerekmektedir. Aksi takdirde, koruma tedbiri amacından saparak bir cezalandırma aracına dönüşme riskiyle karşı karşıya kalır.

Uluslararası hukuk normları, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları, kişi özgürlüğü hakkının ihlali durumunda devletin ağır bir sorumluluk altında olduğunu vurgulamaktadır. AİHM, tutuklamanın bir “önleyici tedbir” olduğunu, asla peşin bir ceza olarak uygulanamayacağını ve tutukluluğun devamı için sunulan gerekçelerin “ilgili ve yeterli” olması gerektiğini belirtmiştir.³ Bu bağlamda, Türk yargı pratiğinde de tutuklama kararlarının sadece CMK m. 100 ve devamı maddelerindeki şekli şartları sağlaması değil, aynı zamanda evrensel hukuk ilkeleriyle uyumlu bir gerekçelendirme derinliğine sahip olması akademik ve pratik bir zorunluluktur.

1.1. TUTUKLAMANIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Tutuklama, ceza muhakemesi hukukunda bir “koruma tedbiri” olarak tanımlanır. Koruma tedbirleri, muhakemenin amacına ulaşmasını sağlamak, maddi gerçeği araştırmak, delilleri güvence altına almak ve yargılamanın sonunda verilecek hükmün infazını temin etmek amacıyla başvuru alan geçici nitelikteki önlemlerdir. Tutuklama, bu tedbirler

² Gökçe SERİM, “AİHS 5/3 Bağlamında Derhal Hakim Önüne Çıkarılma ve Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2025/2, Ankara, 2025, sf.743

³ AİHM, YAĞCI VE SARGIN/TÜRKİYE, B. No:16419/90, 08.06.1995, §50-52
AİHM, MANSUR/TÜRKİYE B.no:14/1994/461/542, 08/06/1995, §52-57

arasında kişi özgürlüğüne en ağır müdahaleyi teşkil eder.⁴ Şüpheli veya sanığın henüz suçluluğu kesinleşmeden, yani hakkında bir mahkûmiyet hükmü verilmeden özgürlüğünden yoksun bırakılması, onun “suçsuzluk karinesi” altında olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle tutuklama, bir ceza veya cezanın infazı aracı değildir; amacı, yargılama sürecinin etkinliğini ve güvenliğini sağlamaktır. Tutuklamanın hukuki niteliği, ceza muhakemesi hukukunun temel prensipleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu prensipler, tutuklamanın keyfi uygulamalara dönüşmesini engellemeyi ve bireyin temel haklarını korumayı hedefler. Türk hukukunda tutuklama, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 100. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.⁵ Kanun koyucu, tutuklamanın ancak belirli şartların varlığı halinde uygulanabileceğini açıkça belirtmiştir. Bu şartlar, kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin varlığı ve bir tutuklama nedeninin bulunmasıdır.⁶

Tutuklama, geçici nitelikte bir tedbirdir. Yani, tutuklama nedenleri ortadan kalktığında veya muhakeme sürecinde tutukluluğun devamı için gerekli şartlar kalmadığında, şüpheli veya sanığın derhal serbest bırakılması gerekir.⁷ Bu geçicilik ilkesi, tutuklamanın bir cezaya dönüşmesini engellemek ve bireyin özgürlük hakkını gereksiz yere kısıtlamamak adına hayati öneme sahiptir. Ayrıca, tutuklama ihtiyaridir; yani, yasal şartlar mevcut olsa bile, hakim tutuklama kararı verme zorunluluğu yoktur. Hakim, her somut olayın özelliklerini, şüpheli veya sanığın durumunu ve uygulanabilecek diğer koruma tedbirlerini (özellikle adli kontrol) değerlendirerek takdir yetkisini kullanır. Bu takdir yetkisi, tutuklamanın “son çare” olma özelliğini pekiştirir ve ölçülülük ilkesinin bir gereğidir.⁸

⁴ ERSOY, sf.386; ÖZBEK/DOĞAN/BACAŞIZ, sf.253; TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.254

⁵ 5271 s. CMK- Madde 100 – (1) Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.

⁶ Nur CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, Beta Basım, İstanbul 1992, sf.5-8

⁷ CMK- Madde 101-(4) Tutuklama kararı verilmezse, şüpheli veya sanık derhal serbest bırakılır.

CMK- Madde 103- (2) Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kovuşturmayla yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.

⁸ Veysel GÜLTAS, Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, Ankara 2018, sf.40

Tutuklama, delillerin korunması, şüpheli veya sanığın kaçmasını önleme, müşteki ve yakınları üzerinde baskı kurulmasını ve delillerin karartılmasını önleme gibi nedenlerle geçici olarak başvurulmuş bir koruma tedbiridir. Tutuklama kararı, soruşturma veya kovuşturma aşamasında olmasına bakılmaksızın hâkim tarafından verilmelidir. Cumhuriyet savcısının belirli şartların varlığı hâlinde yakalama kararı verme yetkisi bulunmakla birlikte, tutuklama kararı verme yetkisi yoktur. Soruşturma evresinde tutuklama kararı Sulh Ceza Hâkimliği, kovuşturma evresinde ise davanın görüldüğü ceza mahkemesi tarafından verilir.⁹

Tutuklama kararının iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, delillerin korunmasını sağlamaktır. Şüpheli veya sanığın davranışlarının; tanık, mağdur ya da diğer kişiler üzerinde baskı kurma girişiminde bulunacağı yönünde kuvvetli şüphe oluşturması hâlinde, delillerin korunması amacıyla tutuklama kararı verilebilir. Ceza muhakemesinde deliller; belge, beyan ve belirti olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Şüpheli veya sanığın somut davranışlarından, herhangi bir delili karartabileceği, yok edebileceği veya değiştirebileceği anlaşılıyorsa tutuklama tedbirine başvurulması mümkündür.¹⁰

Tutuklamanın diğer amacı ise şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemektir. Şüpheli veya sanığın davranışlarından, kaçacağına ilişkin somut olgulara dayanan kuvvetli bir şüphenin bulunması hâlinde tutuklama kararı verilebilir. Ancak kaçma şüphesinin mutlaka somut olgulara dayanması gerekir. Somut bir temele dayanmayan, kişinin kaçacağı yönündeki subjektif değerlendirme ve varsayımlar tutuklama nedeni olarak kabul edilemez. Buna göre, tutuklama kararı verilebilmesi için iki temel şartın birlikte bulunması gerekmektedir. Bunlardan ilki kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin, ikincisi ise tutuklama nedeninin varlığıdır. Kanunda açıkça düzenlenen bu şartların uygulamada doğru tespit edilmesi ve değerlendirilmesi, karar ve gerekçelerde ne şekilde ortaya konulduğu, ayrıca tedbirin ölçülülüğü gibi hususlar, emsal AYM ve AİHM kararları ışığında incelenecektir. Tutuklama ikincil ve istisnai nitelikte bir tedbir olduğundan, somut olayda tutuklama nedenleri bulunsun dahi, yargılamanın sağlıklı

⁹ CENTEL/ZAHER sf. 398; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ, sf.257; ÜNER/HAKERİ, sf.376

¹⁰ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.462; GÖKÇEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.324

şekilde yürütülmesi adli kontrol tedbiriyle mümkünse tutuklama yoluna başvurulmamalıdır.¹¹

1.2. TUTUKLAMAYA HAKİM OLAN İLKELER

Ceza muhakemesi sürecinde, şüpheli veya sanığın yargılama sonuna kadar özgürlüğünden mahrum bırakılması anlamına gelen tutuklama, hem ulusal hem de uluslararası hukukta sıkı şartlara bağlanmıştır.

Tutuklama tedbirinin hukuka uygun bir şekilde uygulanabilmesi ve sınırları, hukuk devleti ilkesi, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı gibi temel ilkelerle doğrudan ilişkilidir.

1.2.1. Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti ilkesi (Anayasa m. 2), devletin tüm eylem ve işlemlerinde hukuk kurallarıyla bağlı olduğu, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altına alındığı ve yargısal denetimin eksiksiz işlediği bir rejimi temsil eder. Ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik en ağır müdahale aracını teşkil ettiğinden, bu tedbirin hukuk devleti ilkeleriyle yakın bir ilişki içerisinde olmalıdır.¹² Hukuk devleti, “keyfiliğin antitezi” olarak, özgürlükten mahrum bırakma yetkisini sadece kanuni bir dayanağa değil, aynı zamanda rasyonel, öngörülebilir ve denetlenebilir bir zemine oturtur. Bu bağlamda tutuklama, bir cezalandırma aracı değil, ancak istisnai hallerde başvuru olan bir muhakeme tedbidir.¹³

Ancak yasal düzenlemelerin varlığı tek başına yeterli değildir; bu düzenlemelerin yargısal uygulamada da hukuk devleti ilkelerine uygun yorumlanması ve uygulanması esastır. Aksi takdirde, yasal metinler var olsa dahi, keyfi uygulamaların önüne geçilemez. Hukuk devleti, sadece yasaların varlığını değil, aynı zamanda yasaların adil ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını da gerektirir. Bu bağlamda, tutuklama kararlarının gerekçeli olması, denetlenebilirliği sağlaması ve bireylerin hukuki güvenliklerini temin etmesi, hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz unsurlarıdır.

¹¹ YENİSEY/NUHOĞLU sf.381; TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.269

¹² Z. Özen İNCİ, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, sf.38

¹³ YENİSEY/NUHOĞLU sf. 92 vd., ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 111

Hukuk devletinin en temel unsurlarından biri de kanunilik ve dolayısıyla da hukuki belirlilik ilkesidir. Tutuklama tedbirinin ancak kanunda açıkça belirtilen şartların varlığı halinde uygulanabileceğini emreder. Öğretide bir görüş, tutuklamanın bir “cezalandırma” değil, “muhakeme aracı” olduğunu vurgulayarak, bu sınırın aşılmasının hukuk devleti ilkesini zedelediğini belirtir¹⁴. Yasallık tek başına yeterli değildir; metnin “belirlilik” ve “öngörülebilirlik” standartlarını taşıması gerekir. Birey, hangi somut fiillerin özgürlüğünden mahrum bırakılmasına yol açabileceğini, muhtemel etki ve sonuçlarını önceden bilme ve öngörebilme hakkına sahiptir. Özgürlüğü sınırlandıran yasaların kapsamı, içeriği ve sınırları herkesin anlayabileceği şekilde açık ve net bir biçimde kaleme alınmalıdır.¹⁵

Anayasal sınırlar ve güvencelere baktığımızda; Anayasa m. 19, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını “herkes” için güvence altına alırken, sınırlama kriterlerini m. 13 genel rejimi ile uyumlu bir şekilde belirler.¹⁶ Anayasa m. 13 uyarınca tutuklama; kanunla sınırlanmalı, anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalı, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamalı ve en önemlisi “ölçülülük” ilkesine riayet etmelidir. Anayasa Mahkemesi kararlarında da hakkın kullanımını düzenleyen ilgili Kanunların, Anayasa’nın ruhuna aykırı yorumlanmaması gerektiği ısrarla vurgulanmaktadır. Yargısal makamların somut ve ikna edici bir gerekçe göstermeden soyut nedenlerle hürriyeti engelleyen tedbirlere başvurmalarının hak ihlali niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir.¹⁷

¹⁴ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ERDEM, s. 459

¹⁵ Hasan SINAR, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, sf.12

¹⁶ III. Kişi hürriyeti ve güvenliği

Anayasa Madde 19 /1- Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

2- Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

3- Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir. Hakim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

¹⁷ AYM, Ali Rıza Özer ve diğerleri [GK], B. No: 2013/3924, 6/1/2015

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru kararlarında, tutuklamanın anayasal meşruiyetinin ancak “kuvvetli suç şüphesi” ve somut bir “tutuklama nedeni” (kaçma veya delil karartma) ile mümkün olduğunu belirtmiştir. AYM'ye göre “kuvvetli belirti” (Anayasa m. 19/3), makul bir şüphenin ötesinde, inandırıcı ve somut delillerin varlığını gerektirir. Mahkeme, bireysel başvuru kararlarında vurguladığı üzere, sadece suçun niteliğine atıf yapan matbu gerekçelerin anayasal güvenceleri işlevsiz kıldığını tespit etmiştir ve kuvvetli suç şüphesinin somut olgularla desteklenmesi gerektiğini, aksi halde tutuklamanın anayasal temellerinden yoksun kalacağını vurgulamıştır.¹⁸

Kişi hürriyeti ve güvenliğine yönelik müdahalelerin kanunda öngörülen maddi esaslara ve usule uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlama sorumluluğu, kural olarak idari makamlar ile yargı mercilerine aittir. Nitekim idari makamlar ve mahkemeler, kişi özgürlüğünü sınırlayan işlemleri gerçekleştirirken hem maddi hukuk kurallarına hem de usule ilişkin düzenlemelere riayet etmekle yükümlüdür. Anayasa’nın 19. maddesiyle güdülen temel amaç, bireyin özgürlüğünden keyfî biçimde yoksun bırakılmasına karşı korunmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda, maddede öngörülen istisnai durumlarda kişi hürriyetine yönelik müdahalelerin, söz konusu amacın gerekleriyle bağdaşması ve keyfî uygulamalara imkân vermemesi gerekir. Bu kapsamda, Anayasa’nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan, hürriyetten yoksun bırakmanın şekil ve şartlarının kanunla düzenlenmesi gerektiğine ilişkin hüküm uyarınca, öncelikle kişinin tutukluluğunun kanuni bir temele dayanıp dayanmadığının belirlenmesi gerekir. Özgürlükten yoksun bırakmaya kanun tarafından izin verilen haller bakımından ise ilgili kanunun, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, keyfî müdahaleleri engelleyecek nitelikte yeterince erişilebilir, açık, kesin ve öngörülebilir olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bu hususların Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi, kişi hürriyeti ve güvenliğinin korunması bakımından anayasal bir gereklilik teşkil etmektedir.¹⁹

¹⁸ AYM [İkinci Bölüm], ERSEL TURHAN, B.No 2014/1191, T. 17.05.2016, §31

AYM, ENGİN DEMİR [GK], B. No: 2013/2947, 17/12/2015, §66

¹⁹ AYM [Birinci Bölüm], RAMAZAN ARAS, B.No 2012/239, T. 02.07.2013, §35,66

1.2.2. Adil Yargılanma İlkesi

Adil yargılanma hakkı, Anayasa'nın 36. maddesi ve AİHS'nin 6. maddesiyle güvence altına alınmış temel bir haktır.²⁰ Tutuklama tedbiri, yargılamanın henüz başında uygulandığı için, adil yargılanma hakkının birçok unsuruyla doğrudan etkileşim halindedir. Masumiyet karinesi, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama ve savunma hakkı gibi adil yargılanma hakkının alt ilkeleri, tutuklama sürecinde de titizlikle gözetilmelidir. Tutuklu yargılama, şüpheli veya sanığın savunma imkanlarını kısıtlayabilir, delillere erişimini zorlaştırabilir ve kamuoyunda peşin hüküm oluşmasına neden olabilir. Bu nedenle, tutuklama kararı verilirken, adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için azami özen gösterilmelidir. Özellikle tutukluluğun uzun sürmesi, adil yargılanma hakkının makul sürede yargılanma ilkesini ihlal edebilir. AİHM, makul süreyi aşmasının adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geldiğini belirtmiştir.²¹

Ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik en ağır müdahale olup, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkı ile sürekli bir gerilim içindedir. Bu gerilim, henüz suçluluğu hükmen sabit olmamış bir bireyin hürriyetinden yoksun bırakılması ile devletin maddi gerçeğe ulaşma yükümlülüğü arasındaki dengeye dayanır. Tutuklama, doğası gereği geçici ve istisnai bir koruma tedbiri olması gerekirken, uygulamada sıklıkla bu sınırların dışına taşarak adil yargılanma hakkının alt ilkelerini zedeleyen bir “hüküm öncesi ceza” (pre-trial punishment) görünümüne bürünebilmektedir. Anayasa m. 36 uyarınca herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.²²

Tutuklama kararının verilmesi, özellikle kamuoyuna yansıyan dosyalarda yargıçlar nezdinde bir “peşin hüküm” (prejudgment) etkisi yaratabilir. Eğer tutuklama, toplumun intikam duygularını tatmin etmek veya şüpheliyi itirafta bulunmaya zorlamak amacıyla kullanılıyorsa, masumiyet karinesi bizzat yargı eliyle ihlal edilmiş sayılır. Akademik literatürde de belirtildiği üzere, tutuklu yargılanan kişilerin beraat etme ihtimali, tutuksuz

²⁰ YENİSEY/NUHOĞLU sf.92 , ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.122.

²¹ AİHM, KALAY/TÜRKİYE, B. No: 16779/02, 22.09.2005, §34

²² GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.126; ERSOY, sf.82; ÜNVER/HAKERİ, sf.54;

yargılananlara oranla istatistiksel olarak daha düşüktür; zira tutukluluk hali mahkemede sanığın “suçlu olduğu” yönünde bilinçaltı bir ön kabul oluşturabilmektedir.²³

Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri, davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin kurulmasını gerektirir. Bu bağlamda tutuklu sanığın dış dünya ile iletişimini sınırlı tutmak savunma hazırlığını imkansız hale getirecektir.²⁴

Öğretide bir görüş, müdafiden yararlanma hakkının ve delillere doğrudan erişimin tutukluluk duvarına çarpmasıyla savunmanın “felce uğradığını” belirtir. Tutuklu kişi, savunmasına temel teşkil edecek tanıklara ulaşamaz, lehe delilleri bizzat toplayamaz ve avukatıyla kısıtlı sürelerde, cezaevi koşullarında görüşebilir. Bu durum, iddia makamı olan savcılığın devletin tüm imkanlarını kullanarak delil topladığı bir süreçte, sanığı “silahsız” bırakmakta ve çelişmeli yargılama ilkesini kağıt üstünde bırakmaktadır.²⁵

Uluslararası raporlar, tutuklamanın sanık üzerinde yarattığı sosyo-ekonomik baskıya odaklanmaktadır. Avrupa Birliği Raporlarının bulgularına göre, pre-trial detention (yargılama öncesi tutukluluk), sanığı psikolojik olarak çökertmekte ve suçsuz olsa dahi süreci sonlandırmak için suç itirafına (plea bargaining benzeri baskılar) yöneltebilmektedir.²⁶ Bu durum, yabancı akademik çalışmalarda “The impact of pre-trial detention on the right to a fair trial” başlığı altında incelenmiş ve tutukluluğun adil yargılamayı “usuli bir tiyatroya” dönüştürme riski vurgulanmıştır.²⁷

Anayasa Mahkemesi ve AIHS standartları bağlamında, tutuklama kararlarının gerçek anlamda gerekçeli olması zorunludur. AYM, tutuklama ve tutukluluğun devamını incelediği bireysel başvuru kararlarında, kuvvetli suç şüphesini ve tutuklama nedenlerini doğrulayan somut olguların titizlikle gösterilmesi gerektiğini, sadece kanun metninin

²³ Seda Yağmur SÜMER, “Yargıtay 12. Ceza Dairesi’nin 16.02.2015 Tarih, 2014/13444 E. 2015/2705 K. Sayılı Kararının Değerlendirilmesi- Karar İncelemesi”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 1267-1291

²⁴ Muhammet Bilal AKYÜZ, Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Kısıtlanması, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2020, s.55

²⁵ Feridun YENİSEY, ‘Lekelenmeme Hakkı ve Suçsuzluk Karinesi’, Masumiyet Karinesi Ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, 1. Baskı, Ankara, 2022, s. 228-236

²⁶ Fair Trials, ‘Access To Justice For Victims Of Violent Crime Suffered In Pre-Trial Or Immigration Detention’, European Union’s Justice Programme Report, 2019

²⁷ Alan CUSACK, Roxanna DEHAGHANI, ‘Navigating The Right To A Fair Trial For Vulnerable Suspects Pretrial: A Legal And Psychological Critique Of The Strasbourg Jurisprudence’, Human Rights Law Review, Volume 25, Issue 2, University of Nottinham, 2025

tekrar edildiği “matbu gerekçelerin” adil yargılanma ve kişi hürriyeti hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Ramazan Aras kararında tutukluluğun makul süreyi aşmaması ve yargı mercilerinin her incelemede “ilgili ve yeterli” yeni gerekçeler sunma yükümlülüğü altında olduğu vurgulanmıştır.²⁸ AİHM ise Letellier/Fransa kararında “kamu düzeni riski” veya “kaçma şüphesi” gibi kavramların salt suçun niteliğine dayandırılmayacağını, davanın yürütülmesinde “özel bir titizlik” (special diligence) gösterilmesinin şart olduğunu belirtmiştir.²⁹

Makul sürede yargılanma hakkının, adil yargılanma hakkı şemsiyesi altında önemli unsurlarından biri olduğunu kabul eden görüşe göre, bu hakkın kapsamı ve buna ilişkin ilkeler, AİHM ve AYM’nin yıllar içinde geliştirdiği içtihatlarla ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, AİHM kararlarında Türkiye’nin önemli bir yer tutması ve AYM’ye yapılan başvuruların büyük çoğunluğunun bu hakka ilişkin olması, makul sürede yargılanma hakkının incelenmesinin önemini göstermektedir. Bu durum karşısında, Türk hukukunda bu hakkın ihlaline yol açan süreçlerin münferit olaylarla sınırlı olmadığı, aksine yapısal bir sorun niteliği taşıdığı söylenebilir.³⁰

Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan makul sürede yargılanma hakkı da herkes bakımından güvence altına alınmış temel bir haktır. Nitekim bu hak, başta AİHS’nin 6. maddesi olmak üzere, CMK’nın md.141/1-(d) bendi ve md. 271/3 kapsamında hukuki korumaya kavuşturulmuştur. Yargılamaya ilişkin azami sürelerin, yalnızca isnat edilen suçların sayısı esas alınarak genişletilmesi veya herhangi bir somut gerekçe ortaya konulmaksızın genel ve soyut ifadelerle uzatılması, kişi hürriyeti ve güvenliğine yönelik muhtemel ihlallerin yanı sıra, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesi bakımından da ciddi bir risk doğurmaktadır. Bu tür bir uygulamanın, kişi hürriyeti ve güvenliğine yönelik ihlali adeta kaçınılmaz hâle getirirken, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesi ihtimalini de artırması nedeniyle kabul edilmesi mümkün değildir. Her ne kadar, AİHS md.6’daki makul sürede yargılanma hakkına ilişkin düzenleme genelde yargılamanın/davanın uzun sürmemesi olarak anlaşılmakta ise

²⁸ AYM [Birinci Bölüm], RAMAZAN ARAS, B. No 2012/239, T. 02.07.2013, §32

²⁹ AİHM, LETELLIER/FRANSA, B. No: 12369/86, T. 26.06.1991, §35,51

³⁰ Abdülsamet GÜLLER, “*Keser Altıntaş Kararı Çerçevesinde Türkiye’de Makul Sürede Yargılanma Hakkına Yönelik Gelişmeler*”, IV. Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresi Özet Bildiri Kitabı, Konya, 2024, sf.628

de öğretide, bu hükmün ayrıca tutuklu kimsenin makul sürede salıverilmesi hakkını da içerdiği, AİHS md.5/3'teki hakkın herhangi bir talebe bağlı olmaksızın bir kimseye otomatik kullandırılması gereken hak olduğu ve salıverme talebinin de ayrıca AİHS md.5/4'te güvence altına alındığı görüşü savunulmaktadır.³¹

1.2.3. Minimum Müdahale İlkesi

Minimum müdahale ilkesi (Least Restrictive Alternative - LRA), hukuk devletinde devletin bireyin temel hak ve özgürlüklerine müdahale ederken başvurabileceği en hafif ve orantılı yöntemi seçme yükümlülüğünü ifade eden evrensel bir hukuk prensibidir. Ceza muhakemesi hukuku bağlamında ise bu ilke, tutuklama tedbirinin bir cezalandırma veya peşin infaz aracı değil, ancak istisnai durumlarda ve diğer tüm alternatif yolların yetersiz kalması halinde başvurulabilecek bir “son çare” (ultima ratio) olduğu gerçeğine işaret eder. Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, demokratik toplumun temel taşı olup, bu hakka yönelik sınırlamaların meşruiyeti ancak minimum müdahale ilkesine sıkı sıkıya riayet edilmesiyle mümkündür. CMK 101/1 son cümlesi uyarınca yargı mercilerinin, tutuklama kararı verirken adli kontrol tedbirlerini neden yetersiz bulduğunu somut gerekçelerle açıklaması, minimum müdahale ilkesinin bir gereğidir. Müdahaleyi oluşturan tedbirin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığının kabul edilebilmesi için amaca ulaşmaya elverişli olması, başvurulabilecek en son çare ve alınabilecek en hafif önlem olarak kendisini göstermesi gerekmektedir.³²

Bir makalede “proportionality in pre-trial detention” kavramı, yargısal keyfiliğin önündeki en güçlü barikat olarak ifade edilmektedir. Modern ceza adaleti tartışmalarında minimum müdahale ilkesine getirilen yaklaşımlardan biri, bu makalede savunulan “izlenme hakkı” (right to be monitored) kavramıdır. Bu yaklaşıma göre teknolojik imkanların (özellikle elektronik takip/izleme) gelişmesi, tutuklamanın “gerekliklik” (necessity) ve “ölçülülük” (proportionality) testlerini kökten değiştirmiştir. Eğer sanığın, fiziksel olarak hapsedilmesi yerine teknolojik bir cihazla denetlenmesi aynı güvenlik ve yargılama amaçlarına hizmet edebiliyorsa, devletin bu şüpheli veya sanığı tutuklama hakkı ortadan kalkmaktadır. Bu doktrinde takip/izlenme, devletin lütfu olan bir seçenek

³¹ ÜNVER/HAKEKİ, sf.386

³² Ankara Barosu Toplumsal Dava ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, Toplumsal Olay Takip Raporu, Ankara 2025, s.94

değil; sanığın hapsedilmeye karşı ileri sürebileceği anayasal bir haktır. Özellikle tehlikeli olmayan ancak kefalet veya benzeri mali yükümlülükleri yerine getiremediği için tutuklu kalan yoksul sanıklar açısından tutuklama, devletin “*en az kısıtlayıcı araç*” (least restrictive means) kullanma yükümlülüğünün açık bir ihlalidir.³³

Bu akademik yaklaşımlar Türk hukukuyla sentezlendiğinde, CMK m. 101/1 uyarınca adli kontrolün yetersiz kalacağını somut olgularla gerekçelendirme zorunluluğunun salt bir usul kuralı değil, özgürlük hakkını koruyan bir barikat olduğu görülür. Yukarıda bahsettiğimiz makalede de vurgulanan minimum müdahale zorunluluğu, Türk hakimlerinin katalog suç karinesine sığınmadan, teknolojik alternatiflerin neden yetersiz kalacağını açıklamasını zorunlu kılmaya işaret eder. AİHM içtihatları da bu akademik derinlikle uyum içerisindedir. Buzadji ve Letellier kararlarında vurgulanan “*ilgili ve yeterli gerekçe*” ile “*özel titizlik*” (special diligence) standartları, birtakım yazarların mahkemelerin gerekçelendirme yükümlülüğüne dair eleştirileriyle harmanlanmaktadır. Bu yazarlar, AİHM'nin en az kısıtlayıcı alternatif ilkesini somutlaştırmada bazen yetersiz kaldığını ve ulusal mahkemelere daha net, bağlayıcı kriterler sunması gerektiğini savunarak literatüre eleştirel bir katkı sunar. Ancak, alternatif tedbirlerin savunulmasında bu yazarların dikkat çektiği “*denetim ağının genişlemesi*” (net-widening) riski de göz ardı edilmemelidir. Bu risk, normalde serbest bırakılacak kişilerin “*nasılsa hapis değil*” düşüncesiyle gereksiz yere elektronik izlemeye alınması tehlikesini ifade eder. Dolayısıyla minimum müdahale ilkesi, sadece tutuklama yerine alternatifi koymayı değil, aynı zamanda alternatifin de ancak zorunlu olduğunda uygulanmasını emreder.³⁴

AYM içtihatları, minimum müdahale ilkesinin pratik uygulama rehberi niteliğindedir. Mahkeme, Ramazan Aydoğdu kararında genel olarak, isnat edilen suçun ağırlığına rağmen adli kontrol tedbirlerinin neden yetersiz kalacağını somut olgularla gerekçelendirilmemesini ölçülülük ilkesine aykırı bulmuş ve tutuklamanın son çare olması gerektiğini yinelemiştir.³⁵ Benzer şekilde bir başka kararında, konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrolün dahi kişi hürriyetini ciddi sınırladığı, meşru amaçların somut

³³ Samuel R. WISEMAN, “*Pretrial Detention and the Right to Be Monitored*”, The Yale Law Journal, 2014, s. 1344- 1404

³⁴ Adriano MARTUFI, Christina PERISTERIDOU, “*The Purposes of Pre-Trial Detention and the Quest for Alternatives*”, European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice, 2020, s. 153-174

³⁵ AYM [İkinci Bölüm], RAMAZAN AYDOĞDU, B.No 2022/4860, T. 15.10.2025, §29-33

olayda bulunmadığının mahkemece belirtilmesi halinde tedbirin hukuki dayanağının kalmayacağı tespit edilmiştir. Çocuklar özelinde Mehmet Koçak başvurusunda, tutuklamanın çocuklar için her zaman 'son çare' olduğu, ancak kamu düzenini ciddi bozan ve şiddet içeren spesifik durumlarda istisnai olarak orantılı bulunabileceği belirtilmiştir. Ayrıca mahkeme, kararlarında, hakkında adli kontrol tedbirine uyum sağlayan birine, yeni bir gerekçe olmaksızın tutuklama kararı verilmesinin ölçülülük ilkesini ihlal ettiğini vurgular.³⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de benzer bir yaklaşımla, Letellier/Fransa kararında tutuklamanın istisnai doğasını ve alternatif tedbirlerin önceliğini vurgulamıştır. Wemhoff/Almanya kararında “makul süre” ve “meşru gerekçe devamlılığı” üzerinde durulurken; Neumeister/Avusturya kararında, kaçma riskinin sadece cezanın ağırlığına dayandırılmayacağı, devletin tutukluluk süresince “özel bir titizlik” (special diligence) göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu kararlar, tutuklamanın ancak diğer yöntemlerin (imza, teminat vb.) etkisiz kalacağı ispatlandığında hukuka uygun olacağını göstermektedir. AYM bir kararında, tutuklama gerekçelerinin soyut/matbu olmaması gerektiğini, şüphenin olgusal temelini titizlikle ortaya konulması gerektiğini hükme bağlamıştır.³⁷

1.2.4. Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi, Anayasa’nın 38/4. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6/2. maddesinde düzenlenen, bir kimsenin suçluluğu kesinleşmiş bir mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçsuz sayılması gerektiğini ifade eden en temel ceza muhakemesi ilkesidir. Bir başka deyişle, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kişinin suçlu sayılmasına engel olan haldir.³⁸ Tutuklama tedbiri ise doğası gereği, henüz suçluluğu hükmen sabit olmamış bir bireyin hürriyetinden yoksun bırakılmasını içerdiği için masumiyet karinesiyle bir gerilim/çelişki içindedir. Bu gerilim, devletin maddi gerçeğe ulaşma ve kamu düzenini koruma yükümlülüğü ile bireyin suçsuzluk hakkı arasındaki dengenin hassasiyetinden kaynaklanır.³⁹

³⁶ AYM [İkinci Bölüm], MEHMET KOÇAK, B.No 2020/1376, T. 03.11.2020, §38

³⁷ AYM [Genel Kurul], ŞAHİN ALPAY, B.No 2016/16092, T. 11.01.2018, §77,83,101

³⁸ ÜNVER/HAKEKİ sf.67; ŞAHİN/GÖKTÜRK sf.172; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.146

³⁹ Faruk EREM, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi, Ankara, 1996, s.222

Doktrinde bir görüşe göre, masumiyet karinesi, sanığın mahkum oluncaya kadar suçlu sayılmaması demek olup, onun suçsuz olduğu hakkında bir varsayım değildir. Yazara göre, arama, el koyma, tutuklama gibi koruma tedbirlerinin masumiyet karinesine aykırı olduğu düşünülebilir ise de, bu tedbirlerin alınması masumluk karinesine aykırı değildir; çünkü aleyhinde bu tedbir uygulanan kişi yargılama sonunda beraat edebilir. Esasen bu tedbirin alınması, işlenen suçun ağırlığına, sanığın kaçma ve delilleri ortadan kaldırma ihtimalinin varlığına, sanık hakkında haklı şüphe sebepleri ve suçu işlediğine dair kuvvetli belirtiler olmasına bağlıdır.⁴⁰

Tutuklamanın hukuki meşruiyeti, onun bir cezalandırma aracı değil, sadece bir “muhakeme aracı” olmasına bağlıdır. Ancak uygulamada tutuklama, sıklıkla bir peşin cezalandırma (anticipatory punishment) işlevi görmekte ve bu durum masumiyet karinesini temelinden sarsmaktadır. Öğretide bir görüş, tutuklamanın salt bir koruma tedbiri olarak kalması gerektiğini, aksi takdirde “hüküm öncesi infaz” görünümüne bürüneceğini ifade etmektedir.⁴¹ Şüphelinin henüz savunmasını dahi yapmadan hapsedilmesi, toplum nezdinde ve ne yazık ki bazen hakimlerin zihninde “suçluluk” algısını pekiştirmektedir. Bu noktada masumiyet karinesi, sadece kağıt üzerindeki bir norm değil, yargıcın her aşamada şüphelinin suçsuz olduğu ön kabulüyle hareket etmesini zorunlu kılan bir zırh olmalıdır.⁴²

Tutuklama tedbirinin istisnai niteliği masumiyet karinesinin ışığında kendini belli eder. Bu karine, tutuklama tedbirinin uygulanması aşamasında hakim ve savcılar üzerinde ciddi bir psikolojik ve hukuki bariyer oluşturmalıdır. Tutuklama, bir suç isnadı altında bulunan kişinin kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek amacıyla başvurulmuş geçici bir önlemdir; dolayısıyla bu tedbirin uygulanması, kişinin suçlu olduğu ön kabulüne dayanmamalıdır.

Tutuklama tedbirinin istisnai niteliği, CMK m. 101/1 maddesinde yer alan “tutuklamanın bir zorunluluk arz etmesi” ifadesiyle de perçinlenmiştir. Kanun koyucu, tutuklamayı bir

⁴⁰ Doğan SOYASLAN, “Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Ceza Yargılaması, Adil Yargılanma Hakkı”, IGUL Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayını, Yayın No:4, İstanbul 2004, sf.293-294

⁴¹ Feridun YENİSEY, “Lekelenmeme Hakkı ve Suçsuzluk Karinesi”, Masumiyet Karinesi Ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, 1. Baskı, Ankara, 2022, s. 228-236

⁴² ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.153.

kural değil, diğer tüm yolların tükendiği noktada başvurulacak bir “son çare” olarak kurgulanmıştır. Bu durum, yargı mercilerinin tutuklama kararı verirken neden serbest bırakma veya adli kontrol hükümlerinin somut olayda yetersiz kalacağını ayrıntılı bir biçimde açıklamasını gerektirir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun da vurguladığı üzere, masumiyet karinesi adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçasıdır ve tüm hukuk sistemlerinde evrensel bir hak olarak kabul edilmiştir.⁴³

1.2.4.1. Suçsuzluk Karinesi

Doktrinde bazı yazarlar yaygın olarak kullanılan "masumiyet karinesi" yerine suçsuzluk karinesi terimini tercih etmektedir.⁴⁴ Doktrinde bir görüşe göre, bu tercihin temelinde, sanığın ahlaki bir "masumiyet" içinde olup olmadığının değil, hukuki statüsünün vurgulanması yatar. Buna göre sanık, ne tam anlamıyla masum ne de suçludur; hukuki durumu bu iki uç arasındaki çizgide yer alan kimsedir. Suçsuzluk terimi, kesin bir yargıyı değil, bir varsayımı ve kabulü ifade eder. Ayrıca Anayasa’daki "suçlu sayılamaz" ifadesi, tutuklama gibi koruma tedbirlerine, "masum sayılır" ifadesine nazaran daha gerçekçi ve hukuki bir zemin sunmaktadır.⁴⁵

Karinenin zamansal kapsamı, soruşturmanın başlangıcından hükmün kesinleşmesine kadar geçen tüm süreci kapsar. Bu süreçte kişi, suçluluğu kanunda öngörülen usulle gerçekleştirilen bir muhakeme sonunda kesin hükümle sabit oluncaya kadar suçlu sayılamaz. Bu durum, tutuklama tedbirinin bir "peşin ceza" olarak uygulanmasının önündeki en büyük hukuki engeldir.

Suçsuzluk karinesinin en somut yansıması, ispat yükünün yer değiştirmemesidir. Bir kimsenin suçlu olduğunu ispat (hukuk kuralları çerçevesinde ve gerekçesiyle) devletin yükümlülüğüdür.⁴⁶ Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın, üzerine atılı suç işlemediğini ispatlama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu ilke, kişinin kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya veya suçsuzluğunu ortaya koymaya zorlanamamasını güvence altına alan susma hakkı ile de desteklenmektedir. Bununla birlikte, tehlike

⁴³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun E. 2010/602, K. 2010/602, 05.11.2010 T.

⁴⁴ Metin FEYZİOĞLU, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", AÜHFD, C.48, S.1, Y. 1999, sf.135

⁴⁵ Önder TOZMAN, "Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları" Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11, no. 3-4 (2007): 315-353

⁴⁶ ÜNVER/HAKERİ, sf.68

suçlarının ceza hukuku kapsamında kabul edilmesi ve özellikle suçun manevi unsurunun ortaya konulmasında yaşanan ispat güçlükleri, uygulamada bireyin suçsuzluğunu kanıtlama yükü altında bırakılmasına yol açabilmektedir. Bu durum ise ceza muhakemesinin temel ilkelerinden biri olan suçsuzluk karinesinin zedelenmesi ve kimi hâllerde ihlal edilmesi sonucunu doğurabilecek niteliktedir. Sanığın susması aleyhine bir delil olarak kullanılamaz; sanık tamamen hareketsiz kalsa dahi karineden yararlanmaya devam eder.⁴⁷

1.2.4.2. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

Masumiyet karinesinin muhakeme hukukundaki en temel izdüşümü ise şüpheden sanık yararlanır (in dubio pro reo) ilkesidir. Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, tutuklama tedbirine ancak kişinin suçluluğuna ilişkin kuvvetli belirtilerin mevcut olması hâlinde başvurulabilir. Başka bir ifadeyle, tutuklama tedbirinin uygulanabilmesinin temel ve vazgeçilmez şartı, ilgili kişinin suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesinin bulunmasıdır.⁴⁸ Bu nedenle, yöneltilen suçlamanın kuvvetli kabul edilebilecek nitelikte, inandırıcı ve somut delillerle desteklenmesi gerekmektedir. Her somut olay bakımından, tutuklama tedbirinin ön koşulu olan suçun işlendiğine ilişkin kuvvetli belirtinin mevcut olup olmadığının değerlendirilmesi öncelikle tedbiri uygulayan yargı mercilerinin takdir yetkisi kapsamındadır. Zira taraflar, olayın koşulları ve delillerle doğrudan temas hâlinde bulunan yargı makamları; tutuklamanın hukuka uygunluğunu sonradan denetleyen ulusal veya uluslararası mercilere kıyasla bu değerlendirmeyi yapma bakımından daha elverişli bir konumdadır. Doktrinde de kuvvetli suç şüphesi; şüpheli veya sanığa isnat edilen suçun niteliği ile tutuklama nedenlerini ortaya koyan somut delillere dayanan ve objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek yoğunlukta bulunan şüphe olarak ifade edilir.⁴⁹

Doktrinde bir görüşün belirttiği üzere bu ilke, yargılama aşaması bakımından geçerli olan bir ilkedir ve soruşturma aşamasında şüpheden sanık yararlanır ilkesine başvurulamaz.⁵⁰ Şüpheden sanık yararlanır ilkesi esas itibarıyla yargılamanın sonunda gündeme

⁴⁷ ÖZBEK/DOĞAN/BACAŞIZ, sf.58

⁴⁸ YENİSEY/NUHOĞLU sf.94; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 137;

⁴⁹ Ayça L. AKPEK, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, sf.106-107

⁵⁰ Doğan GEDİK, Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, sf.153

gelebilecek bir ilke olduğundan, soruşturma aşamasında doğrudan bir karşılığı yoktur. Nitekim beraat etme ihtimali yüksek bir kişi hakkında yeterli şüphenin de olmadığı hallerde iddianamenin düzenlenmemesi halinde kısmen gündeme gelebilir. Suçun işlendiği noktasında bir delil kısıntısı veya şüphe kısıntısı yoksa savcı Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı (SYOK) verecektir. Basit şüphe halinde savcı soruşturmaya başlayacak, yeterli şüphe halinde savcılık iddianame hazırlayacak ve yine yeterli şüphe halinde mahkeme iddianameyi kabul edip kovuşturmaya başlayacaktır. Savcı kendi sorumluluğu altında kuşku içeren hukuki ve fiili durumlara ilişkin olarak (örneğin iddianame düzenleme yönündeki takdirini kullanarak) karar verebilir.⁵¹ Bu ilke daha çok yargılama ve hüküm aşamalarına ilişkin ele alınmakla birlikte, soruşturma aşamasındaki görünümüne dikkat çeken benzer bir başka görüşe göre de, soruşturma evresinde iddianame düzenleyebilmek için gerekli olan yeterli şüphenin varlığı konusunda şüphe hali yenilemezse, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebileceği ifade edilmiştir.⁵²

Cumhuriyet savcısı, soruşturmada toplanan delillerin dava açılması için yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığını değerlendirebilirken, toplanan delillerden “şüphelinin mahkum olması için yargılama makamının yüzde yüz kanaate ulaşması mümkün olamaz ve bu nedenle, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilirim” gibi bir değerlendirme yapamaz. Bu değerlendirme tamamen yargılama makamına aittir. Böyle şüpheli durumlarda, şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanabilmesi kural olarak mümkün değildir; kural olarak kamu davası açılmalıdır.⁵³

Eksik soruşturma sadece toplanması gereken tüm delillerin toplanmasıyla sınırlı değil, aynı zamanda yargılamada tanık beyanları, bilirkişi raporları gibi deliller arasındaki çelişkilerin giderilmemesi de eksik soruşturma sayılmaktadır. Delillerin tümünün toplanmamış olması, bilirkişi incelemesi yapılmaması, tanıkların dinlenmemesi ve deliller arasındaki çelişki, belirsizlik ve eksikliklerin giderilememesi hallerinde mahkumiyet kararı verilemez. Ancak böyle bir durumda şüpheden sanık yararlanır ilkesine dayanılarak beraat kararı verilmesi de uygun olmayacaktır. Çünkü şüpheden sanığın yararlanabilmesi için tüm çabalara rağmen şüphenin yenilememiş olması gerekir.

⁵¹ Koray DOĞAN, Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, sf.218

⁵² ÖZEN, sf.134

⁵³ Mustafa ÖZEN, “Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2009/3, s.22

Oysaki eksik soruşturma denilen durumlarda tüm çabanın sarf edildiğinden bahsetmek mümkün değildir.⁵⁴

Toplanması mümkün delil bulunmasına rağmen, bunlar toplanmayıp dosyadaki eksik delile dayalı hüküm vermek hukuka aykırıdır ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi bu aykırılığı gizleyemez. İlkenin amaçladığı peşinen beraat kararı vermek değildir. Yapılması gereken belirtilen eksikliklerin giderilmesinden sonra bir sonuca ulaşılmasıdır. Nitekim Yargıtay'ın eksik soruşturma nedeniyle verdiği bozma kararı delillerin gereği gibi toplanmamış olmasına dayanmaktadır.⁵⁵ Eksik soruşturmanın veya araştırmanın bulunduğu durumlarda şüpheden sanık yararlanır ilkesine sığınılması sorununa yönelik olarak, uygulamadaki bu eksikliklerin bir kısmı yargılama aşamasında ortaya çıkarken önemli bir kısmı da esasen soruşturma aşamasında ve savcılık işlemlerinde çıkabilmektedir. Bunu gidermenin en önemli yolu da, işlevine uygun olarak soruşturma yapmaya ve tüm delilleri toplamaya yönelik olan “iddianamenin iadesi” kurumunun daha etkin uygulanmasından geçmektedir.⁵⁶

Ceza muhakemesi süreci, başlangıçta mevcut olan basit suç şüphesi üzerine yürütülen soruşturma ve kovuşturma faaliyetleri sonucunda, maddi vakıaya ilişkin delillerin yargılamayı yürütmeye yetkili merci önünde ortaya konulup tartışılmasıyla şekillenmekte; nihayetinde hakimin veya mahkemenin ulaştığı vicdani kanaate göre sonuca bağlanmaktadır. Yargılama neticesinde isnat edilen suçun sanık tarafından işlendiği hususu yeterli derecede ispat edilebilirse mahkûmiyet kararı verilmektedir. Buna karşılık, uyuşmazlığı çözmeye yetkili makamın fiilin sanık tarafından işlendiği konusunda her türlü makul şüpheden uzak bir vicdani kanaate ulaşamaması hâlinde, söz konusu fiilin sanık tarafından gerçekleştirilmediği kabul edilmektedir. Ceza muhakemesi hukukunda bu ilke, “in dubio pro reo” olarak ifade edilen ve Türk hukukunda “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi olarak adlandırılan temel prensibin bir yansımasıdır.⁵⁷

⁵⁴ Erdal YERDELEN, Hükümün Gerekçesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, sf.354

⁵⁵ Yargıtay 2. CD, 2011/4931- 2012/9900, 16/04/2012: (...araştırılmadan “sanık savunması, bilirkişi raporu, suç ve müdahale vasfı, sarf edilen elektriğin tamamının sayaçtan geçirilmesi durumu karşısında suçun hırsızlık kastı altında işlendiğine dair hakkında mahkumiyet hükmü kurulmasına yeter derecede, her türlü şüpheden uzak kesin ve inandırıcı delil elde edilemediği ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi de nazara alınarak” biçimindeki yetersiz gerekçeye ve eksik incelemeye dayalı olarak yazılı şekilde karar verilmesi, Bozmayı gerektirmiş, ...).

⁵⁶ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ sf.472

⁵⁷ CENTEL/ZAFER sf.821; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.133; ÜNVER/HAKERİ, sf.102

Ceza muhakemesi hukukunda sanığın suçsuzluğunu ispat etmekle yükümlü olmaması da esasen şüpheden sanık yararlanır ilkesinin doğal bir sonucudur. Mahkûmiyet hükmü kurulabilmesi için yargılama makamının, dava konusu fiilin sanık tarafından işlendiğini, yargılama sırasında ortaya konulan ve tartışılan deliller doğrultusunda oluşturduğu vicdani kanaatle ispat etmesi gerekmektedir. Sanığın kendisini isnattan kurtarma veya masumiyetini kanıtlama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle, sanığın eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmediği hususunda giderilemeyen bir tereddüt mevcutsa, bu durum sanık lehine değerlendirilmeli ve eylemin sanık tarafından işlendiği kabul edilmemelidir. Diğer bir ifadeyle, şüpheden sanık yararlanır ilkesi; usulüne uygun olarak yürütülen bir ceza muhakemesinde tüm delillerin toplanıp değerlendirilmesine rağmen, suçun sanık tarafından işlendiği yönünde her türlü şüpheden uzak bir vicdani kanaate ulaşamaması hâlinde uygulama alanı bulmaktadır. Bu yönüyle ilke, ceza muhakemesini esastan sona erdiren ve hükmün sonucunu doğrudan belirleyen temel bir yargılama kuralı niteliğindedir.⁵⁸

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, bir delil değerlendirme ölçütü veya yorum yöntemi olarak değerlendirilmemelidir. Aksine bu ilke, mahkûmiyet için gerekli olan kesin ve şüpheden uzak vicdani kanaatin oluşmadığı durumlarda, sanık lehine hüküm kurulmasına ve beraat kararı verilmesine işaret eden bir nitelik taşımaktadır. Türk hukuk uygulamasında, şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince beraat kararı verilmesi gereken bazı durumlarda uygulamada da sıklıkla karşılaştığımız ve tartışmalı bir ifade olan “delil yetersizliğinden beraat” şeklindeki ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım hatalı bulunmakla birlikte, söz konusu ifadenin, mahkemenin sanığın suçluluğuna inandığı ancak yeterli delil bulunmadığı için beraat kararı vermek zorunda kaldığı yönünde yanlış bir algıya yol açabileceği belirtilmektedir. Bu sakıncanın giderilmesi amacıyla 5271 s. CMK’nın 223/2-e maddesinde, “*yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması*” hâlinde beraat kararı verileceği açıkça hükme bağlanmıştır. Böylece, fiilin sanık tarafından işlendiğine ilişkin şüphenin giderilemediği durumlarda beraat kararının, isnadın ispatlanamamış olmasına dayandığı vurgulanmıştır.⁵⁹

⁵⁸ GEDİK, Şüpheden Sanık Yararlanır, sf.86

⁵⁹ Yener ÜNVER, “Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız”, Ceza Hukuku Dergisi, Seçkin Yayıncılık, Yıl 1, Sayı 2, 2016, sf. 120. Ayrıca bkz: Metin FEYZİOĞLU, Ceza Muhakemesinde Vicdani

Görüleceği üzere beraat kararının verileceği bariz olan bir şüphe seviyesindeki yargılamada tutuklama tedbirine başvurmak hem masumiyet karinesine hem de şüpheden sanık yararlanır ilkesine ve ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edebilecektir.

AYM de Recep Varol ve Diğerleri başvurusunda, suçsuzluk karinesinin kapsamı içerisinde şüpheden sanık yararlanır ilkesinin de bulunduğunu açıkça kabul etmiştir. Başvuruya konu olayda, başvuru haklarında zimmet suçu isnadıyla soruşturma başlatılmış ve tutuklama tedbirine başvurulmuştur. Kovuşturma sonucunda derece mahkemesi, sanıkların isnat edilen suçu işlediklerini ortaya koyan, her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı nitelikte delil elde edilemediğini belirterek, şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve CMK'nın 223/2-e maddesi uyarınca beraat kararı vermiştir. Başvurucular, haklarında haksız yere soruşturma yürütüldüğünü, tutuklandıklarını ve dava açıldığını ileri sürerek suçsuzluk karinesi ile şüpheden sanık yararlanır ilkesinin ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Başvuruyu inceleyen Anayasa Mahkemesi, beraat kararının sanıkların suçu işlediklerini gösteren yeterli, kesin ve inandırıcı delillerin bulunmaması nedeniyle verildiğini tespit etmiş; bu kapsamda suçsuzluk karinesinin yalnızca kişinin suçlu ilan edilmemesini değil, aynı zamanda şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanmasını da güvence altına aldığını ifade etmiştir.⁶⁰

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, yalnızca beraat kararı verilmesini gerektiren durumlarla sınırlı olmayıp, ceza sorumluluğunun belirlenmesi ve kapsamının tayini bakımından önem taşıyan tüm maddi vakıalar açısından uygulama alanı bulmaktadır. Bu kapsamda ilke; ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler, cezanın ağırlaştırılmasına ya da hafifletilmesine yol açan olgular ile manevi unsur başta olmak üzere ceza yaptırımını etkileyen bütün maddi vakıalara ilişkin değerlendirmelerde geçerliliğini korumaktadır. Anılan ilke uyarınca, mahkemenin yürüttüğü ispat faaliyeti sonucunda sanığın isnat edilen eylemi gerçekleştirdiği hususunda kesin ve yeterli bir vicdani kanaat oluşmaması durumunda, fiilin sanık tarafından işlenmediğinin kabul edilmesi zorunludur. Başka bir ifadeyle, mevcut şüphenin giderilemediği hâllerde mahkeme, şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince beraat kararı vermekle yükümlüdür. İlkenin özünde, sanığın

---

Kanaat, Isık Yayınları, 2015, sf.184. Can YALÇIN, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, sf.34.

⁶⁰ AYM, Recep Varol ve Diğerleri Kararı, B.No: 2014/5985, T. 12.01.2017, §28

suçluluğunun ispat edilememesinin, suçsuzluğunun kabul edilmesini gerektiren bir sonuç doğurması anlayışı yatmaktadır. Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin hem maddi ceza hukukuna hem de ceza muhakemesi hukukuna ilişkin yönleri bulunduğu kabul edilmektedir. İlke, yalnızca kusurlu olduğu ispatlanan kişilerin cezalandırılabilmesini ifade etmesi bakımından maddi ceza hukuku karakteri taşırken; bireylerin ancak kanuni usullere uygun biçimde yürütülen bir ceza muhakemesi sonucunda mahkûm edilebileceğini öngörmesi yönüyle usul hukukuna özgü bir nitelik de taşımaktadır. Bu nedenle öğretide, söz konusu ilkenin kusur ilkesi ile hukuk devleti ilkesinin birbirini tamamlayan iki ayrı görünümünü bünyesinde barındırdığı ifade edilmektedir.⁶¹

1.2.4.3. Masumiyet Karinesinin İhlali Olarak: Medya Yargılaması

Modern çağda yargı, sadece mahkeme salonlarında değil, aynı zamanda medya ve sosyal medya mecralarında da kurulmaktadır. “Trial by media” (medya eliyle yargılama) olarak adlandırılan bu olgu, henüz yargılama süreci tamamlanmadan, hatta bazen başlamadan bireylerin suçlu ilan edilmesine ve yargı üzerinde ağır bir tutuklama baskısı oluşmasına neden olmaktadır. Medyanın yarattığı bu sanal gerçeklik, hakimin tarafsızlığını ve objektifliğini tehdit eden en büyük dış etkenlerden biridir. Bu süreçte tutuklama, medyanın beklentisini karşılayan bir “onay makamı” işlevine bürünme riski taşır. Günümüzde masumiyet karinesine yönelik en büyük tehditlerden biri de medyatik infazdır. Medyanın, henüz soruşturma aşamasında olan şüphelileri topluma “suçlu” gibi takdim etmesi; suç isnadı altındaki kişiye karşı kolluğun, adli mercilerin, toplumun, idarenin ve kamuoyunun önyargılı yaklaşmasına ve suçlu ithamında bulunmasına kamuoyunda peşin hüküm oluşturmakta ve bu durum yargı bağımsızlığını ciddi şekilde zedelemektedir.⁶²

Haberlerde kullanılan "canavarca" veya "haince" gibi ağır sıfatlar ve sansasyonel infaz dili, adliye binasının dışında olası bir linç girişimi veya toplum tarafından ikincil bir yargılama teşkil edebilir. Bu durum hakim üzerinde ciddi bir toplumsal baskı yaratır. Anayasa'nın 138. maddesine göre hiçbir makam, merci veya kişi mahkemelere emir ya

⁶¹ Seyfi HAN, Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesinin Hukuki Sonuçları, Adalet Yayınevi, Ankara 2026, sf.180

⁶² Ahmet Mirza DURAN, "Masumiyet Karinesinin İdare Hukukundaki Yerin Disiplin Soruşturması Özelinde Değerlendirilmesi", T.C. Danıştay Dergisi, S. 157-2024, s. 353

da talimat veremez. Ne var ki medyanın oluşturduğu yoğun "adalet beklentisi", tutuklama kararlarının toplumsal öfkeyi boşaltan bir araca dönüşmesi riskini taşır.⁶³ Kamuoyunun baskısı altındaki hakim, gerekli hukuki şartlar bulunmasa bile toplumun "intikam" duygusunu karşılamak adına tahliye kararı vermekten kaçınabilir. Bu da yargılamanın tarafsızlığını tehdit eden en somut tehlikelerden biridir. Medyanın etkileyebildiği bu tür bir yargılama, belirlilik ilkesini ve masumiyet karinesini doğrudan zedeler. Kişi daha mahkeme önüne çıkmadan toplum tarafından suçlu ilan edilir ve bu suçluluğun tutuklamayla adeta onaylanması beklenir. Bu baskı altında karar veren hakim, kararını gerekçelendirme görevini ihmal ederek medyanın hazır kalıplarına başvurabilir. Oysa bir yargı kararının meşruiyeti, o kararın toplumda ne kadar beğenildiğinden değil, hukuka uygunluğundan ve gerekçesinin sağlamlığından gelir. Bu tür bir yargılama, davanın odağını hukuki zeminden uzaklaştırır ve savunmanın iddiaları çürütme imkanını daraltır. Bu durum silahların eşitliği ilkesine de aykırıdır; çünkü kanıtlanmamış iddialar ya da kamuoyu baskısıyla verilmiş kararlar karşısında savunma tarafı etkili bir hukuki koruma sağlayamaz.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 27. maddesi uyarınca, soruşturma evresinde gizlilik ilkesi ile kişinin teşhir edilmemesi esastır. Anılan düzenleme kapsamında, hakkında kesinleşmiş bir yargı hükmü bulunmayan kişinin masum olduğu kabul edilmekte ve soruşturma işlemlerinin gizli yürütülmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, soruşturma aşamasında gözaltında bulunan bir kişinin kamuoyuna suçlu olarak tanıtılması veya bu yönde bir algı oluşturulması mümkün değildir. Aynı şekilde, kişinin basın mensuplarının önüne çıkarılması, basınla soru-cevap şeklinde görüştürülmesi, görüntülerinin alınması ya da herhangi bir surette teşhir edilmesine neden olunması yasaktır. Bununla birlikte, soruşturma kapsamında düzenlenen evrakın da gizlilik ilkesinin gereği olarak herhangi bir şekilde yayımlanmaması gerekir. Maddenin konulma amacının yargılamanın güvenliği ve

---

⁶³Kamuoyunda tutuklamanın önceden verilmiş bir ceza olarak algılanması nedeniyle, sosyal medyada yer alan ve toplumda infiale yol açan olaylarda, soruşturmanın henüz başında şüphelinin tutuklanmasına başvurulduğu ve bu yolla bir anlamda toplum vicdanının rahatlatılmaya çalışıldığı yönündeki benzer görüş için bkz.; Fatma Dilan TOPUZ, *"Tutuklama ve Adli Kontrol Kararlarında Gerekçe"*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, 2026, s. 323

sıhhatini sağlamak olduğu; tutuklamaya veya mahkumiyete sebep olan olgunun medya veya halk tatmini değil, yasal ve hukuki gerekçelerin olması gerektiği hususu açıktır.⁶⁴

Sosyal damgalanma (stigmatization) süreci, tutuklamanın bireyin lekelenmeme hakkına karşı ağır bir maliyet teşkil etmektedir. Birey, yargılama sonunda beraat etse dahi, tutuklu kaldığı süre içinde toplum hafızasında “suçlu” olarak kodlanmaktadır. Medyanın ilk günkü büyük puntolu suçlama haberlerinin yerini, beraat haberlerinin çoğu zaman almaması, masumiyet karinesini etkisiz kılmaktadır. Oysa ki devletin masumiyet karinesini sadece adliyede değil, toplum genelinde de koruma yükümlülüğü vardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kamu görevlilerinin beyanlarının masumiyet karinesi üzerindeki etkisine büyük önem vermektedir. AİHM’in Allenet de Ribemont/Fransa, Seven/Türkiye kararlarında, kamu makamlarının ve medyanın, suçluluğu hükmen sabit olmayan kişileri halkın gözünde suçluymuş gibi gösteren üslubunun AİHS m. 6/2’yi ihlal ettiğini tespit etmiştir. Kararlarda, resmi yetkililerin kullandığı kelimelerin, yargıcın ve kamuoyunun tarafsızlığını etkilememesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁵

Bu yargısal meşruiyeti korumanın yolu, medyanın gürültüsüne karşı, hukukun ve ilkelerin sesini yükseltmektir. Bu ses, kararın gerekçesinde vücut bulacaktır. Hakim, yargının medyanın bir alt şubesi olmadığını, kendi kuralları ve standartları olan bağımsız bir erk olduğunu gerektiğinde basına hatırlatmalı ve medyadaki iddiaları değil, dosyadaki delilleri tartıştığını gerekçesinde göstermelidir.

1.3.TUTUKLAMA TEDBİRİNİN ÖZELLİKLERİ

Tutuklama tedbirinin hukuki niteliğinden kaynaklanan ve uygulamada önem arz eden bir dizi özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler, tutuklamanın sınırlarını ve amacını belirler.

1.3.1. Kanuni Olması

Tutuklama tedbiri, bireyin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik en ağır müdahale biçimi olması hasebiyle, hukuk devletinin en temel unsurlarından biri olan "kanunilik"

⁶⁴ Aynı yönde görüş için bkz: İNCİ, sf. 26

⁶⁵ AİHM, SEVEN/TÜRKİYE, B.No 60392/08, T. 23.01.2018, §43

(yasallık) ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Anayasa'nın 13, 19 ve 38. maddelerinde düzenlenen bu ilke, "kanunsuz tutuklama olmaz" prensibini güvence altına alır. Kanunilik ilkesi, sadece şekli anlamda bir kanun metninin varlığını değil; aynı zamanda bu kanunun öngörülebilir, erişilebilir ve keyfiliği dışlayan bir maddi içeriğe sahip olmasını gerektirir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesi çerçevesinde de vurgulandığı üzere, her türlü hürriyetten yoksun bırakma hali, yasada belirtilen usul ve esaslara harfiyen uygun olmak zorundadır. Bu bağlamda tutuklama, yargısal bir takdir yetkisinden ziyade, kanun koyucunun çizdiği sınırlar içinde icra edilen istisnai bir denetim mekanizmasıdır.⁶⁶

Türk ceza muhakemesi sisteminde kanunilik ilkesinin somut yansımaları Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 100 ve 101. maddelerinde düzenlenmiştir. Tutuklamanın maddi şartı olan kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin varlığı ve şekli şartı olan "kararın gerekçeli olması ve adli kontrolün yetersizliğinin tartışılması", kanunilik ilkesinin uygulama sahasındaki koruyucu bariyerleridir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, demokratik bir hukuk devletinin temel taşıını oluşturmakla birlikte, bireyin devlet karşısındaki hukuki statüsünün en belirgin göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesi ile koruma altına alınan bu hak, bireyin fiziksel hareket serbestisinin keyfi müdahalelerden korunmasını amaçlar.⁶⁷ Tutuklama tedbiri, ancak kanunla öngörülen hallerde ve kanunda belirtilen usullere uygun olarak uygulanabilir. Anayasa'nın 19. maddesinin amir hükmü uyarınca, şekil ve şartları kanunda gösterilen haller dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu durum, ceza hukukunun temel direğini oluşturan "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesinin bir türevi olarak kanunsuz tutuklama olmaz prensibini ifade eder. Hukuk devletinde asıl olan özgürlük, istisna olan ise bu özgürlüğün kısıtlanmasıdır; bu durum doktrinde *favor libertatis* (özgürlükten yana olma) ilkesi olarak adlandırılır.⁶⁸

⁶⁶ YENİSEY/NUHOĞLU sf.379 , ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.438; ERSOY, sf.360

⁶⁷ Ayça L. AKPEK, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, sf.15

⁶⁸ ÜNVER/HAKERİ, sf.332; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.285

Kanunilik ilkesi, sadece şekli bir yasal düzenlemenin varlığını değil; aynı zamanda bu yasanın öngörülebilir, erişilebilir olmasını ve keyfiliği sınırlayan maddi güvenceler içermesini gerektirir. Anayasa'nın 13. maddesi uyarınca, temel hak ve hürriyetlere yönelik her türlü müdahale, ancak özlerine dokunulmaksızın ve kanunla sınırlanabilir. CMK m. 100 ve 101, tutuklama kararının verilebilmesi içerik kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin varlığı gibi maddi şartlar ile gerekçe zorunluluğu gibi şekli şartları detaylıca düzenlemiştir. Kanunilik, koruma tedbirinin keyfi bir müdahaleye dönüşmesini engelleyen en önemli bariyerdir ve bu ilke, tedbirin ilk uygulanmasından sona ermesine kadar her aşamada geçerliliğini korur.⁶⁹

Kanunilik ilkesinin en somut göstergelerinden biri, kanun koyucunun kişilerin özgürlüğünü korumak adına getirdiği emredici yasaklardır. CMK m. 100/4 uyarınca; sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.⁷⁰ Bu yasağın istisnası vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen suçlardır. Kanun koyucunun bu tercihi, suçun vahameti ile müdahalenin ağırlığı arasında kurduğu bir ölçülülük dengesidir. Öte yandan ceza muhakemesindeki *ultima ratio* (son çare) ilkesinin ve çocuğun üstün yararı prensibinin kanuni bir tezahürü olarak, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m. 21 ile 15 yaşını doldurmamış çocuklar için hapis cezasının üst sınırının 5 yılı aşmaması halinde tutuklama yasağı getirilmiştir.⁷¹

Yargı mercilerinin bu yasaklara rağmen tutuklama kararı vermesi, sadece bir yargısal hata değil, Anayasa'nın 19. maddesinde düzenlenen kişi hürriyeti hakkının kanunilik boyutunda ağır bir ihlalidir. Anayasa Mahkemesi'nin Burcu Gökdağ kararında vurgulandığı üzere, kanunda öngörülen özel soruşturma usullerine (örn. Avukatlık Kanunu m. 58-59) veya kanuni yasaklara uyulmaksızın verilen kararlar kişiyi keyfî bir alıkoymaya maruz bırakır. Karar göre kanunda belirtilen koşullar dışında yapılan her türlü hürriyetten yoksun bırakma işlemi hukuk devleti ilkesini ve kişilerin hukuki güvenlik

⁶⁹ Mustafa Tarık ŞENTUNA, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayıncılık, 2024, sf.56

⁷⁰ ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.310; TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.257

⁷¹ İNCİ, sf.95

haklarını temelinden zedeler. Bu bağlamda tutuklama kararının maddi ve şekli şartlarının somut olgularla gerekçelendirilmesi anayasal bir zorunluluktur.⁷²

1.3.2. Araç Olması

Tutuklama tedbirinin ceza muhakemesi hukukundaki en temel özelliklerinden biri, onun bir muhakeme aracı olmasıdır. Bu ilke, tutuklamanın kendi başına bir amaç veya suçluluğa bağlı bir yaptırım değil, ancak yargılama sürecinin selameti için başvuru teknik bir önlem olduğunu ifade eder. Tutuklamanın araçsal niteliği, onun maddi gerçeğe ulaşma, delilleri koruma ve yargılama sonunda verilecek muhtemel hükmün infazını güvence altına alma fonksiyonlarından beslenir. Tutuklama bir hüküm öncesi ceza (anticipatory punishment) olarak kullanılmamalıdır; zira şüpheli veya sanık hakkında henüz kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmamaktadır.⁷³

Tutuklamanın araç olma niteliği, özellikle hukuk devleti ilkesi ve masumiyet karinesi ile doğrudan bağlantılıdır. Eğer bir tutuklama kararı, muhakemenin meşru amaçlarını aşarak şüpheliyi cezalandırmak, toplumsal öfkeyi dindirmek veya bir itirafa zorlamak amacıyla veriliyorsa, araç olma özelliğini yitirerek hukuk dışı bir yaptırıma dönüşür. Anayasa Mahkemesi, kararında, tutuklamanın bir cezalandırma aracı olmadığını, kişi hürriyetine yönelik bu müdahalenin ancak muhakeme amaçları doğrultusunda yapılabileceğini vurgulamıştır.⁷⁴

Bu özelliğin bir diğer boyutu da ikame edilebilirlik durumudur. Eğer tutuklamanın amacı (örneğin tanıklar üzerindeki baskıyı önlemek) tutuklama dışındaki daha hafif bir koruma tedbiri ile sağlanabiliyorsa, tutuklama bir araç olarak gereksiz hale gelir. Araç olma ilkesi, yargıca her aşamada “Bu müdahale yargılama için halen zorunlu mu?” sorusunu sorma yükümlülüğü getirir. Tutuklamanın bir ‘rehin alma’ veya ‘peşin infaz’ gibi algılandığı her uygulama, hukuk düzeninin temellerini sarsan bir sapma olarak nitelendirilmelidir. Benzer şekilde AİHM’in yaklaşımı, tutuklamanın peşin hüküm etkisi yaratacak şekilde uzun tutulmasının veya cezai yaptırım gibi sunulmasının Sözleşme’nin 5. maddesiyle bağdaşmayacağı yönündedir.⁷⁵

⁷² AYM [Genel Kurul], BURCU GÖKDAĞ, B.No 2023/7631, T. 08.07.2025, §62

⁷³ ERSOY, sf.362; ÜNVER/HAKERİ, sf.329; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ, sf.232

⁷⁴ AYM ZEHA PERK B. No: 2017/25979, T. 10.06.2020, §58

⁷⁵ AİHM, LETELLIER/FRANSA, B. No: 12369/86, T. 26.06.1991, § 51.

Gecikmede tehlike ve haklı görünüşün varlığı, koruma tedbirine başvurulması için tek başına yeterli değildir. Bunların yanı sıra, tedbirle ulaşılmak istenen amaç ile kullanılan araç arasında dengeli, orantılı ve ölçülü bir ilişkinin bulunması gerekir. Yargılama hukukunda koruma tedbirlerinin amacı, yakın tehlikenin doğurabileceği zarar ihtimaline, diğer bir ifadeyle riske karşı yargılamayı korumaktır. Ancak koruma tedbiri, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtladığından, ulaşılmak istenen amacı aşmamalı ve cezalandırma aracına dönüşmemelidir. Öğretide de bu durum, hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın kişiye yüklediği külfet ile öngörülen zararın ağırlığı ve gerçekleşme ihtimali arasında, ihtiyacın gerektirdiği ölçüde bir denge kurulması gerektiği şeklinde ifade edilmektedir.⁷⁶

Koruma tedbirlerinin vasıta oluşu, tek başına bir anlam ifade etmemesi ve geçici oluşu da bunlarla birlikte düşünüldüğünde; yargılamanın seyri şüpheli veya sanık lehine gelişerek, koruma tedbirine başvurmayı gerektiren ihtimal ile muhtemel zararın ağırlığı arasındaki denge olması gereken düzeyin altına düşerse, tedbirin kaldırılması veya ihtiyaca göre daha hafif bir koruma tedbirine başvurulması gerekir. Buna karşılık, yargılamanın şüpheli veya sanık aleyhine gelişmesi hâlinde, daha hafif bir tedbirden daha ağır bir koruma tedbirine geçilmesi söz konusu olabilecektir.⁷⁷

1.3.3. Geçici Olması

Geçicilik, tutuklama tedbirinin doğal bir sonucudur. Tutuklama, doğası gereği ebedi veya süresiz bir durum olamaz. Muhakeme sürecinde ortaya çıkan ve tutuklamayı haklı kılan nedenler ortadan kalktığında, tedbirin de derhal sona ermesi gerekir. Tutuklama geçici nitelikte bir tedbir olup; tutuklama kararının infazına başlanıp salıverilmesine ya da verilen cezanın infazına başlanmasına kadar geçen süreyi kapsar.⁷⁸ Bu ilke, hem kanundaki süre sınırlarıyla (CMK m.102) hem de yargı organlarına yüklenen (re'sen veya istem üzerine) periyodik inceleme göreviyle (CMK m.108) teminat altına alınmıştır. Bu incelemelerde, tutukluluğun devamı için gerekli şartların hala mevcut olup olmadığı

Aynı yönde bkz. İLİJKOV/BULGARİSTAN, B. No: 33977/96, T. 26.07.2001, § 81,84,85

⁷⁶YENİSEY/NUHOĞLU sf.381 ,CENTEL/ZAHER sf.408

⁷⁷ Ayça L. AKPEK, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, sf.45

⁷⁸ Hüsnü ALDEMİR, Yakalama Gözaltına Alma Tutuklama ve Adli Kontrol, Adalet Yayınevi, 2023, sf.173

değerlendirilir. Geçicilik ilkesi, tutuklamanın bir cezaya veya infaza dönüşmesini engellemek ve bireyin özgürlük hakkına yapılan müdahalenin süresini makul sınırlar içinde tutmak için esastır.⁷⁹

AİHM’in Kalay/Türkiye kararına konu olayda örgüt faaliyeti kapsamında silahlı soygun suçlamasıyla tutuklu yargılanan başvuru, ilk olarak 1992’de tutuklanmış ve yargılamayı yürüten İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi, ilk mahkumiyet kararı verdiği tarih olan 2000 yılına kadar geçen yaklaşık sekiz buçuk yıllık ilk tutukluluk süresinde, 48 celse boyunca sanığın tüm salıverilme istemlerini her seferinde “suçun niteliği, delillerin durumu ve suçun ağırlığı” gibi matbu ifadelerle reddetmiştir. İlk derece mahkemesinin hükmünü Yargıtay temyiz incelemesi sonucu bozmuş ve geri göndermiştir. Bu esnada DGM’ler kapatılmış ve yargılama Ağır Ceza Mahkemesinde tekrar başladığından başvuru ikinci kez tutukluluk sürecine girmiştir. 12 yıl süren cezai işlemler üzerine başvuru, yargılandığı ceza davasında, tutuklu yargılanma süresinin makul süreyi aştığı ve cezai işlemlerin genel süresinin gereğinden uzun olduğu iddiaları ile konuyu AİHM önüne taşımıştır. Başvurucunun iddialarına karşı AİHM önünde davalı Hükümet, başvuru tutuklu yargılanma süresinin ulusal yargı makamlarınca gereksiz şekilde uzatılmadığını savunmuştur. Hükümet, isnat edilen suçun ağırlığı, başvuru aleyhindeki deliller ve tutukluluk süresi birlikte değerlendirildiğinde, tutukluluğun devamının haklı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, başvuru tutukluluğunun sürdürülmesini gerektiren asli bir kamu yararının bulunduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak AİHM, Kalay/Türkiye kararında, tutukluluk süresinin makuliyetinin değerlendirilmesinde, adli makamların süreci yürütürken gösterdikleri titizliğin esas olduğunu, somut ve ikna edici yeni gerekçeler sunulmadan yapılan uzatmaların geçicilik ilkesini ihlal ettiğini vurgulamıştır. Basmakalıp ve matbu gerekçelerle (suçun niteliği, delil durumu vb.) tutukluluğun devamına karar verilmesinin, tedbirin geçici olma niteliğini aşındırarak sanık üzerinde kalıcı ve yıkıcı bir baskı oluşturduğuna dikkat çekmiştir.⁸⁰

AİHM’e göre, tutukluluk süresinin makul süreyi aşmamasını sağlamak öncelikle ulusal yargı makamlarının görevidir. Bu kapsamda ulusal makamlar, masumiyet karinesini

⁷⁹ YENİSEY/NUHOĞLU sf.406; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.324

⁸⁰ AİHM, Kalay/ Türkiye, B. No: 16779/02, 22.09.2005, §34

gözeterek, kişi özgürlüğünden ayrılmayı haklı kılan kamu yararının bulunup bulunmadığına ilişkin tüm hususları değerlendirmeli ve bunları tahliye taleplerine ilişkin kararlarında ortaya koymalıdır. AİHM ise AİHS m. 5'in ihlal edilip edilmediğini, esas olarak ulusal mahkemelerin kararlarında gösterilen gerekçeler ve başvuru tarafından ileri sürülen somut olgular üzerinden değerlendirmektedir.⁸¹

Bununla birlikte, kişinin suçu işlediğine ilişkin makul şüphenin devam etmesi, tutukluluğun sürdürülmesi bakımından olmazsa olmaz bir koşuldur; ancak belirli bir sürenin geçmesinden sonra tek başına yeterli değildir. Bu aşamada AİHM, ulusal makamlarca ileri sürülen diğer gerekçelerin özgürlükten yoksun bırakmanın devamını haklı gösterip göstermediğini inceler. Bu gerekçelerin “ilgili” ve “yeterli” olması hâlinde ise ulusal makamların yargılamayı yürütürken gerekli “özel çabayı” gösterip göstermediğini değerlendirir.⁸²

1.3.4. İstisnai Olması

Tutuklama, kişi özgürlüğüne en ağır müdahale olduğu için, ceza muhakemesinde “istisnai” bir tedbir olarak kabul edilir. Asıl olan, şüpheli veya sanığın tutuksuz yargılanmasıdır. İstisnanın, kural haline dönüştürülmesi; masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurmaktadır.⁸³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun yaklaşımına göre, tespit edilen olgular ve yapılan değerlendirmeler sonucunda; tutukluluğun devamına ilişkin karar nedeniyle davacının yaşam hakkının tehlikeye sokulduğu, koruma tedbirinin amacı aşan sonuçlar doğurduğu, eşitlik ilkesine aykırı davranıldığı, yeterli gerekçe sunulmadığı ve masumiyet karinesinin ihlal edildiği kabul edilmiştir. Kurul ayrıca, bu durumun açık ve kesin nitelikteki kanun hükmüne aykırılık oluşturduğunu ve ağır kusur teşkil ettiğini belirtmiştir.⁸⁴

Yabancı literatürde de yazarlar “least restrictive alternative” prensibinin sadece usuli bir kural değil, insan onurunun bir gereği olduğunu belirtmektedir. Yazar, tutuklamanın hukuk devletindeki bu istisnai niteliğinin ancak meşru amaçlarla dengelendiğinde geçerli

⁸¹ AİHM, ASSENOV VE DİĞERLERİ/ BULGARİSTAN, B.No: 24760/94, 28.10.1998, §154

⁸² AİHM, ILIJKOV V. BULGARİSTAN B. No: 33977/96, T. 26.07.2001, §84-85.

Ayrıca, AİHM, LABİTA/İTALYA, B.No: 26772/95, 06/04/2000, §152-153

⁸³ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.324

⁸⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun E. 2010/602, K. 2010/602, 05.11.2010 T.

olabileceğini; bu amaçların ise soruşturma sürecini güvence altına almak, kaçma riski, delilleri karartma/değiştirme ve kamu düzenini koruma gibi somut gerekçelerle sınırlı tutulması gerektiğini savunmaktadır. Yazara göre mahkemeler, tutuklama incelemesi yaparken “neden tutuklama?” sorusundan ziyade “neden adli kontrol veya diğer alternatif tedbirler değil?” sorusuna odaklanılmalı; özgürlüğün asıl, sınırlamanın ise istisna olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eder.⁸⁵

Tutuklamanın istisnailiği ilkesi, “in dubio pro libertate” (şüpheden özgürlük yararlanır) prensibinin bir yansımasıdır ve CMK m. 100/1’de yer alan “verilebilir” ifadesi ile normatif bir yapı kazanmıştır. Kanun koyucunun tutuklama şartlarının oluşması halinde “tutuklanır” gibi emredici bir fiil yerine “verilebilir” ifadesini tercih etmesi, bu kararın bir dilbilgisel yeterlilik değil, hakime yüklenmiş bir “ihtiyarılık” ödevi olduğunu göstermektedir. Bu ifade, tüm yasal şartlar somut olayda gerçekleşmiş olsa dahi, hakim her zaman şüpheliyi serbest bırakma veya adli kontrol uygulama seçeneğini masada tutması gerektiğini emretmektedir. AYM’nin Mehmet Haberal kararında şüphelinin kişisel durumu, bilimsel kimliği ve sosyal statüsü gibi unsurların, katalog suç varsayımını çürütebilecek nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, somut bir tehlike olmaksızın sadece soyut ihtimallere ve suçun katalogdaki yerine dayanarak tutuklama yapılmasının, tutuklamanın istisnai niteliğiyle bağdaşmadığını belirtmiştir. Bu karar, katalog suçlarda dahi “bireyselleştirilmiş gerekçe” standardını en üst seviyeye taşımıştır.⁸⁶

Söz konusu ihtiyarılık, tutuklamanın özgürlüğü asıl, kısıtlamayı ise istisna kabul eden anayasal yapısıyla doğrudan yapısal bir bağ içerisindedir. Bu bağın en kritik görünümlerinden biri de CMK m. 100/3’te düzenlenen katalog suçlar kategorisidir. Katalog suçlarda dahi kanun koyucu, “tutuklanır” ibaresini kullanmaktan kaçınmış; bunun yerine “tutuklama nedeni var sayılabilir” diyerek m. 100/1’deki “verilebilir” ihtiyariliğini korumuştur. Dolayısıyla katalog suçlar, mutlak bir tutuklama karinesi değil, aksine çürütülebilir bir varsayımdır. Bu varsayımın varlığı, hakim m. 100/1’deki takdir yetkisini ortadan kaldırmaz; aksine bu yetkinin kullanılmasında somut olayın özelliklerinin daha titiz incelenmesini gerektirir. Hakim, tutuklama yönünde bir takdir

⁸⁵ Adriano MARTUFI, Christina PERISTERIDOU, ‘*The Purposes of Pre-Trial Detention and the Quest for Alternatives*’, European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice, 2020, s. 153-174

⁸⁶ AYM, Mehmet Haberal, B. No: 2012/849, T. 4.12.2013

kullandığında, bu tercihin nedenlerini, adli kontrolün neden yetersiz kaldığını ve neden serbest bırakma seçeneğinin elendiğini somut olgularla gerekçelendirmek zorundadır.⁸⁷

Görüleceği üzere istisnailik yalnızca teorik bir ilke olarak kalmamakta ve hatta“ verilebilir” ifadesinin tanıdığı bu geniş takdir yetkisi ve CMK m. 101/1'deki somut gerekçe zorunluluğu bir standart oluşturmakta ve adeta stratejik bir sigorta işlevi görmektedir. Takdir hakkının kullanılması sırasında keyfiliğe kaçılması ise adalete ve hakkaniyete aykırı olacaktır.⁸⁸

1.3.5. Zorlayıcı Olması

Tutuklama tedbiri, devletin egemenlik hakkından doğan meşru zor kullanma yetkisinin ceza muhakemesi alanındaki en somut tezahürlerinden biridir. Bu zorlayıcı (cebri) nitelik, şüpheli veya sanığın iradesini devre dışı bırakan, fiziksel hürriyetini belirli bir süre tutukevinde sınırlayan ve devletin cebir gücüyle icra edilen bir yapıya sahiptir. Tutuklama tedbiri zorlayıcı bir tedbirdir ve ilgilinin rızası aranmaz.⁸⁹ Koruma tedbirlerinin genel karakteristiği olan rızadan bağımsızlık, tutuklama özelinde en yüksek yoğunlukta hissedilir. Devletin zor kullanma tekeli, kamu düzeninin korunması ve maddi gerçeğe ulaşılması hedefleri doğrultusunda bireyin en temel anayasal haklarından biri olan kişi hürriyetine müdahale etme yetkisini hakime tanır. Ancak bu cebri güç, hukuk devletinde sınırsız bir takdir alanı değil; Anayasa m. 13'te düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması rejimiyle sıkı bir şekilde disipline edilmiştir.⁹⁰

Tutuklamanın bu zorlayıcı mahiyeti, kararın infazı aşamasında kolluk kuvvetlerine ve kurum içindeki infaz memurlarına belirli yetkiler tanınmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu yetki, sınırsız bir takdir alanı olmayıp; hukuk devleti ilkesi gereği Anayasa ve yasalarla çizilen ölçülülük, gereklilik ve son çare kriterlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Devletin zor kullanma gücü, ancak direnişi kırmak ve kamu düzenini tesis etmek amacıyla, insan onuruna saygılı bir şekilde kullanıldığı ölçüde hukuki meşruiyet kazanır. Tutuklamanın infazı aşamasında, ceza infaz kurumlarındaki infaz ve koruma memurlarının yetkileri ise 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) m. 111

⁸⁷ İNCİ, sf.31

⁸⁸ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, “Tutuklamanın Sebepleri Şartları”, Adalet Dergisi 80/3, 1989, s.21

⁸⁹ TOROSLU/FEYZİOĞLU sf.253;

⁹⁰ CENTEL/ZAFER sf.432; ÜNVER/HAKERİ, sf.329

ve devamı ile düzenlenmiştir. Bu madde, tutukluların kurum güvenliğini bozucu eylemlerine (fırara teşebbüs, isyan, saldırı vb.) karşı kısıtlayıcı önlemler alınmasına cevaz verir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi Hakkında Yönetmelik m. 22/8 uyarınca, kurumun asayişini bozan hallerde en üst amirin izniyle (acil durumlarda izinsiz) zor kullanılması mümkündür. Yönetmelik kapsamında zor kullanmanın amacı, direnişi kırmak olup; bu müdahalenin bir disiplin cezası değil, kurum güvenliğini sağlamaya yönelik önleyici bir tedbir olduğu vurgulanmıştır.⁹¹

Kolluk kuvvetlerinin, özellikle polisin zor kullanma yetkisinin temel dayanağı 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) m. 16 hükmüdür. Söz konusu madde uyarınca polis; görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde kademeli bir güç kullanımına yetkilidir. Bu hiyerarşi; bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartların gerçekleşmesi halinde silah kullanma aşamalarından oluşur. Jandarma teşkilatı da 2803 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik hükümleri çerçevesinde, tutuklu sevk ve nakil işlemlerinde benzer bir zor kullanma yetkisine sahiptir. AYM, Osman Gökalg kararında, zor kullanmanın ancak hukuki bir dayanak (yakalama veya tutuklama kararı gibi) varlığında ve kaçınılmaz hallerde meşru olacağını, güç kullanımının orantısız olmasının ve son çare niteliği taşıyamamasının yaşama hakkı ve kötü muamele yasağını ihlal edeceğini tespit etmiştir.⁹²

Tutuklamanın zorlayıcı niteliği, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesi kapsamında “özgürlükten mahrum bırakma” olarak değerlendirilmektedir. Bu cebri müdahalenin meşru kabul edilebilmesi, gereklilik ve ölçülülük gibi temel standartlara uygun olmasına bağlıdır. Doktrinde tutuklamanın “peşin cezalandırma” (anticipatory punishment) aracına dönüşmesi, masumiyet karinesine yönelik en önemli tehditlerden biri olarak kabul edilmektedir. Zira tutuklu bulunan şüpheli veya sanık henüz hükümlü olmayıp, kesin bir mahkûmiyet hükmü verilinceye kadar masum sayılır ve Anayasa'nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında güvence altına alınan masumiyet karinesinden

⁹¹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 481; YENİSEY/NUHOĞLU sf.410

⁹² AYM [Birinci Bölüm], OSMAN GÖKALP, B.No 2019/7312, T. 03.02.2022, §40-50

yararlanır. Aksi bir uygulama, tutuklu ile hükümlünün aynı işleme tabi tutulmasına ve dolayısıyla tutuklamanın fiilen peşin bir cezaya dönüşmesine neden olacaktır.⁹³

Özellikle “katalog suçlar” karinesinin mutlak bir tutuklama emri gibi algılandığı uygulamalarda, tutuklama bir güvenlik tedbiri olmaktan çıkıp toplumsal tatmin veya cezalandırma amacı gütmeye başlayacaktır. Eğer tutuklamanın cebri gücü ancak somut olgularla desteklenmezse ve adli kontrol gibi daha hafif tedbirlerin neden yetersiz kalacağı açıklanmazsa devletin bu zor kullanma yetkisi hukuki meşruiyetini yitirerek birey üzerinde kurulan orantısız bir baskı aracına dönüşür.

1.3.6. Haklı Görünüş Aranması (Görünüşte Haklılık)

Koruma tedbirleri teorisinin temel taşlarından biri olan “görünüşte haklılık” (fumus boni iuris) ilkesi, tutuklamanın meşruiyet zeminini oluşturan kritik dayanaklardan biridir. Bu ilke, bir koruma tedbirine hükmedilebilmesi için uyuşmazlığın esası hakkında nihai ve kesin bir yargıya varılmasını değil, mevcut veriler ve deliller ışığında isnat edilen suçun veya iddianın “haklı görünmesini” ifade eder. Koruma tedbirine en başından itibaren hukuka uygun bir dayanak bulunmadığı takdirde tedbire başvurulamayacağı gibi, tedbirin uygulanabilmesi için kesin bir haklılık da aranmaz. Zira koruma tedbirine başvurmanın haklı olup olmadığı ancak muhakemenin sonucunda kesin olarak ortaya çıkabilir. Bununla birlikte, bazı durumlarda muhakemenin henüz başlangıcında tedbire başvurulması zorunlu olabilir. Bu hâllerde kesin bir haklılık aranamayacağından, mevcut ihtimal üzerinden görünüşte haklılıkla yetinilmesi gerekir.⁹⁴

Doktrinde bir görüşe göre, ivedi gerekli olan şey, haklıdır. Kaçmak ihtimali bulunan sanığın tutuklanması gereklidir. Önlemdaki gecikme sanığın kaçmasına, soruşturmanın veya yerine getirmenin (infazın) aksamına yol açar. O halde, tutuklamayı açıklayan etkeni, ivedilikten doğan gerekliliğe bağlamak doğrudur. Önlemi haklı gösteren durum budur.⁹⁵

⁹³ ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ sf. 263

⁹⁴ ŞAHİN, GÖKTÜRK, sf.286; ÜNVER/HAKERİ, sf.333

⁹⁵ Turhan Tufan YÜCE. ”,*Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), 1980, sf. 72

Ceza muhakemesinde görünüşte haklılık, maddi gerçeğe ulaşma hedefinden (kesin hüküm) niteliksel ve derecesel olarak ayrılır. Maddi gerçek, şüphenin tamamen bertaraf edilmesini ve tam bir vicdani kanaati gerektirirken; görünüşte haklılık, yargıcın eldeki somut delillere dayanarak bir suçun işlendiğine dair “yaklaşık ispat” düzeyinde bir kanaate sahip olmasını yeterli görür.⁹⁶

Türk hukuk sisteminde bu ilkenin normatif karşılığı, CMK m. 100/1'de düzenlenen “kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delil” şartıdır. Kanun koyucu, tutuklama gibi ağır bir müdahale için basit bir şüpheyi yeterli görmemiş; bu şüphenin somut olgularla desteklenmiş ve yüksek bir ihtimal derecesine ulaşmış olmasını aramıştır. AİHM içtihatlarındaki “makul şüphe” (reasonable suspicion) standardı, aslında görünüşte haklılık ilkesinin asgari eşiğini oluşturur. AİHM’e göre süresi ne olursa olsun, özgürlükten her türlü kısıtlamanın mutlaka makul şüpheyeye dayandırılması ve gerekçelendirilmesi gerekir.⁹⁷

Ancak CMK'daki “kuvvetli şüphe” eşiği, bu ilkeyi daha da sıkı bir somutluk denetimine tabi tutarak masumiyet karinesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Tutuklama bir cezalandırma aracı olmadığından, görünüşte haklılık zemini ancak kuvvetli suç belirtisinin somut verilerle dosyada gösterilmesiyle inşa edilebilir. Katalog suçlar üzerinden yapılan varsayımlar ise kuvvetli suç şüphesi ve somut delil şartını ortadan kaldırmaz. Yetersiz şüphe durumunda görünüşte haklılık ilkesinin zayıflaması, kişi özgürlüğü üzerinde telafisi imkansız zararlar doğurma riski taşır. AİHM'in Buzadji v. Moldova belirttiği üzere, ilk tutuklama anından itibaren sadece makul şüphenin varlığı yeterli olmayıp, tutuklamayı haklı kılan “ilgili ve yeterli” gerekçelerin sunulması görünüşte haklılık ilkesinin bir gereğidir.⁹⁸

⁹⁶ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.464

⁹⁷ AİHM, BELCHEV/BULGARİSTAN. B.No:39270/98, 08/07/2004, §82

AİHM, CASTRAVET/MOLDOVA, B.No:23393/05,13/06/2007

AİHM, İDALOV/RUSYA, B. No: 5826/03, 22/05/2012

⁹⁸ AİHM, BUZADJİ/ MOLDOVA, B.No: 23755/07, 05/07/2016, §87

2. BÖLÜM TUTUKLAMA KARARLARINDA GEREKÇENİN İŞLEVLERİ

2.1. ETİMOLOJİK OLARAK GEREKÇE

Türkçe bir terim olan "gerekçe", köken olarak Eski Türkçe kergek (eksik, noksan, gereken) sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük, bir şeyin tamamlanması için duyulan ihtiyacı veya bir sonucun ortaya çıkması için "gereken" sebepleri ifade eder. Batı dillerinde ise kavram genellikle Latince motivus (hareket ettiren, itici güç) kökünden türetilen "motif" veya "motivation" kelimeleriyle karşılaşılır.⁹⁹

Etimolojik olarak gerekçenin sözlük anlamı bir eylemin veya durumun yapılması için duyulan gereklilik veya ihtiyaç bildiren durumu ifade eder. Bizim tezimiz kapsamında kullanacağımız anlam ise benzer olarak; bir yargının, eylemin veya kararın dayandırıldığı kanuni ve hukuki sebepler yönünde olacaktır.¹⁰⁰ Bu yönüyle de gerekçe hukukta ve mantıkta bir kanıtlama ve neden sunma işlevi görmektedir. Gerekçe aynı zamanda hükmün bir unsurudur. Hüküm, yargılamanın sonunda, yargılamanın konusuna ilişkin olarak mahkeme tarafından verilen ve uyuşmazlığı çözerek yargılamayı sona erdiren karardır. Nitekim her hüküm bir karar olup, her karar bir hüküm değildir. Karar terimi daha geniş bir kavram olup, hükmü de kapsamaktadır.¹⁰¹

2.1.1. İnsanın Anlam Arayışı

İnsanlık, tarih boyunca anlam arayışı içinde olmuş ve bu arayış, özellikle “Neden?” sorusunun sorulmasına ve nedenlerin araştırılmasına yol açmıştır. Bu nedenle kişilerin, kamu makamlarının kendileri hakkında hangi gerekçelerle işlem yaptığını bilme ve öğrenme isteği insanın doğasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda yargılama makamlarının tarafları dinleyerek ve anlayarak karar verdiklerini ortaya koymaları, söz konusu ihtiyacın karşılanması açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan gerekçenin tarihsel

⁹⁹ <https://nisanyansozluk.com>

¹⁰⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁰¹ Koray DOĞAN, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı: 7, Ağustos 2008, s. 172; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ s. 708; ÜNVER/HAKERİ s. 674; YENİSEY/NUHOĞLU, s. 807.

temellerinin, insanın bilme ve anlama ihtiyacının farkına vardığı dönemlere kadar uzandığı söylenebilir.¹⁰²

İnsanlık tarihi temelde bir anlam arayışını ifade etmektedir. Bu arayışın hukuk alanındaki yansıması ise bireyin, kendisi hakkında kullanılan kamu gücünün hangi nedenlere dayandığını bilme isteğidir. Etimolojik ve felsefi açıdan gerekçe, insanın temel sorularından biri olan “Neden?” sorusuna verilen akılcı bir cevap niteliğindedir. Doktrinde de ifade edildiği üzere, kişilerin kamu makamlarının kendileri hakkında hangi nedenlerle işlem yaptığını bilme ve öğrenme isteği, insan doğasından kaynaklanan bir ihtiyaçtır. Bu kapsamda gerekçe, yargılama makamlarının tarafları dinlemek ve anlamak suretiyle sonuca ulaştıklarını ortaya koyan önemli bir göstergedir.¹⁰³

2.1.2. İnsan Onuru ve Gerekçe İhtiyacı

Gerekçeye duyulan ihtiyaç, yalnızca usuli bir zorunluluk değil, aynı zamanda insan onurunun bir gereğidir. İnsan onuru kavramının, insanın kendi değerinin ve varlığının farkına varmaya başladığı dönemlere kadar uzandığı söylenebilir. Her birey, kamu otoriteleri tarafından dikkate alınmayı ve saygıyla muamele görmeyi isteme hakkına sahiptir. Bu durum insan onurunun doğal bir sonucudur. Bu nedenle, yargılama sürecine katılan kişilerin süreç hakkında bilgilendirilmesi ve onlara gerekli açıklamaların yapılması gerekir. Tarafların dinlenmesi ve ileri sürdükleri iddia ve görüşlerin değerlendirilmesi, onların ciddiye alındığını gösterir. Bunun en önemli göstergesi ise mahkeme kararlarının gerekçeli olmasıdır. Bu yönüyle gerekçeli kararlar, insan onurunun korunmasına da katkı sağlar. Bununla birlikte, her bireyin kamu makamları tarafından dikkate alınmayı ve kendisine saygı gösterilmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Bu durum, insan onurunun bir gereğidir. Dolayısıyla insan onuru, yargılama süreçlerinin yargılamaya ilişkin olarak bilgilendirilmesini ve kendilerine gerekli açıklamaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰² Çetin AŞÇIOĞLU, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 48, 2003, s. 109

¹⁰³ Akif YILDIRIM, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 71, Sayı: 4, s. 1692

¹⁰⁴ Muhammet ÖZEKES, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, 2003, s. 44.

Yargılama süjelerinin dinlenilmesi ve ileri sürdükleri iddia ve tezlerin değerlendirilmesi, onların dikkate alındığını göstermekte ve bu husus kararın gerekçesinden anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, mahkeme kararlarının gerekçeli olması, aynı zamanda insan onurunun korunmasına hizmet etmektedir. Kararların gerekçelendirilmesi yalnızca yargı organları için değil, kamu gücü kullanan yasama ve yürütme organları açısından da önem taşır. Ancak günümüzde, insan hakları hukukunun ulaştığı düzey dikkate alındığında, yargı kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca gerekçeli kararlar, adil bir yargı sisteminin varlığını gösteren temel ölçütlerden biri sayılmaktadır. Fransız İhtilali sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte, yalnızca hâkimin vicdani kanaatine dayanan yargılama anlayışından uzaklaşmış; bunun yerine objektiflik ve eşitliği sağlamaya yönelik gerekçeli karar verme zorunluluğu benimsenmiştir.¹⁰⁵

2.1.3. Gerekçenin Tarihsel Gelişimi

Gerekçenin tarihsel kökleri, insanın bilme isteğinin bilincine vardığı dönemlere kadar uzanmakla birlikte, modern hukuk sistemlerinde bir "hak" olarak kristalleşmesi Hukuk Devleti (Rechtsstaat) ilkesinin gelişimiyle paralellik gösterir. Tarihsel süreçte keyfiliğin panzehiri olarak kurgulanan gerekçe, bireyin devlet karşısındaki konumunu bir "nesne" olmaktan çıkarıp "özne" haline getirmiştir. Tarihsel olarak kişi hürriyetine yönelik hukuksuzlukları önlemek amacıyla ortaya çıkan Habeas Corpus (1679) kurumu tutuklamanın yasallığının denetlenmesinde gerekçenin ilk nüvelerini oluşturmuştur.¹⁰⁶

Roma Hukuku'nun klasik döneminde, modern anlamda bir gerekçeli karar geleneği bulunmamaktadır. Bu dönemde yargıç, taraflarca belirlenen ve praetor tarafından onaylanan formüle sıkı sıkıya bağlıdır. Karar (sententia), formüle uygunluğu temel alır ve yargıcın kararını neden bu yönde verdiğini uzun uzadıya açıklama yükümlülüğü yoktur. Ancak ilerleyen dönemlerde (Cognitio Extraordinaria döneminde) yargıcın bir devlet görevlisi haline gelmesi ve temyiz yollarının açılması, kararların denetlenebilirliği açısından gerekçelendirme ihtiyacının ilk tohumlarını atmıştır. Orta Çağ Katolik Kilisesi

¹⁰⁵ Fahri Gökçen TANER, Mahmut Can ŞENYURT, Akif YILDIRIM, Gerekçeli Karar Hakkı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2026, sf. 3

¹⁰⁶ Metin FEYZİOĞLU, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c.44, no1-4,1995

ve Kanon Hukuku döneminde ise yargılama usulleri, modern anlamda yazılı ve kapsamlı gerekçe sunma zorunluluğuna dayanmaz. Bu dönemde yargıcın takdir yetkisi (arbitrium) oldukça geniştir ve hüküm, genellikle ilahî iradenin veya otoritenin bir yansıması olarak görülür. "Yargısal sır" (secretum iudicii) kavramı uyarınca, yargıçların karar verme süreçlerini ve gerekçelerini kamuoyuna açıklama zorunluluğu bulunmamaktaydı; zira otoritenin kararı kendi içinde meşru kabul ediliyordu.¹⁰⁷

Gerekçeli karar hakkının modern anlamda bir zorunluluk olarak ortaya çıkması, Fransız İhtilali ve sonrasındaki yasal düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Yargısal keyfiliği önlemek ve yargıcın "kanunun ağzı" (bouche de la loi) olmasını sağlamak amacıyla, 1790 tarihli Fransız Yasası ile mahkeme kararlarının gerekçelendirilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu yasa, gerekçeyi bir hak ve denetim aracı olarak tanımlayan ilk temel metinlerden biridir.¹⁰⁸ Benzer şekilde 1794 tarihli Prusya Kanunu da bu yönde hükümler içermiştir. Osmanlı hukukunda ise bu gelişim, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu ile somutlaşmış ve kararların esbab-ı mucibeli (gerekçeli) olması kuralı benimsenmiştir.¹⁰⁹

Türk anayasal düzeninde mahkeme kararlarının gerekçeli olması zorunluluğu ilk kez 1961 Anayasası'nın 135/2. fıkrası ile açıkça düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nda bu hakka dair ayrı bir hüküm bulunmazken, 1961 düzenlemesiyle yargısal denetimin ve şeffaflığın anayasal temeli atılmıştır. Bu kural, günümüzde yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın 141/3. fıkrasında aynen korunmuştur. İlgili hüküm uyarınca; *"Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır."* Bu zorunluluk, yargısal keyfiliğin önlenmesi ve kararların üst mahkemelerce denetlenebilmesi için modern hukuk devletinin vazgeçilmez bir unsurudur. Böyle bir düzenlemenin Anayasa'da yer alması sadece hükümle ilgili olan kişilerden değil, mahkemelerin verdiği hükümlerin gerekçelerini bilmeye toplumun da hakkı olduğunu gösterir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Wilfried Hartmann, Kenneth Pennington, The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law, The Catholic University of America Press, Washington D.C, 2016

¹⁰⁸ Conseil Constitutionnel, Commentaire de la decision 2011-113/115 QPC, Portail de la Question Prioritaire de Constitutionnalite, <https://qpc360.conseil-constitutionnel.fr/commentaire-decision-2011-113115-qpc>

¹⁰⁹ Mustafa AVCI, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Mimoza Yayınları, Konya 2015, sf.569

¹¹⁰ Faruk EREM, Diyalektik Açısından Ceza Muhakemesi Hukuku, Işın Yayınları, Ankara 1986, 10.Bölüm sf.501

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Türkiye tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 10 Mart 1954 tarihli, 6366 sayılı Onay Kanunu ile onaylanarak Türk hukuk sisteminin bir parçası haline gelmiştir.¹¹¹ Sözleşmenin "Kişi Hürriyeti ve Güvenliği" hakkını düzenleyen 5. maddesi, bu tarihten itibaren iç hukukta bağlayıcılık kazanmıştır. AİHS 5'te korunan bu hak, anayasal düzeyde en somut karşılığını 1982 Anayasası'nın 19. maddesinde bulmaktadır. Gerekçeli karar hakkı yargılamanın dürüstlüğüne sağlarken, AİHS 5. maddesi ve Anayasa m. 19 hükümleri bireyin fiziksel özgürlüğünün hukuka aykırı şekilde kısıtlanmasını engelleyen temel güvenceleri oluşturur.¹¹²

Modern anlamda gerekçelendirme yükümlülüğü, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Rec(2006)13 sayılı Tavsiye Kararı gibi metinlerle uluslararası bir asgari standart haline gelmiştir. Bu metinlerde, her türlü hürriyetten yoksun bırakma işleminin mutlaka "yazılı ve gerekçeli" olması gerektiği bir hak olarak tescil edilmiştir.¹¹³

Sonuç olarak gerekçe; tarihsel süreçte keyfi otoriteden rasyonel otoriteye geçişin, etimolojik olarak ise "anlamlandırma" çabasının hukuktaki tezahürüdür.

2.2. GEREKÇELİ KARAR HAKKI

Gerekçe gösterme, yargı dışında kamu gücü kullanan diğer organlar (yasama ve yürütme) bakımından da geçerlidir. Ancak günümüzde, yargı kararlarının gerekçeli olması, insan hakları hukukunun geldiği aşama itibarıyla, neredeyse çağdaş tüm hukuk düzenlerinde adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkmakta ve adil bir yargı düzenin varlığının göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹¹⁴

¹¹¹ 10.03.1954 tarihli ve 6366 sayılı 6366 İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun (RG. 19.03.1954/8662)

¹¹² Veysel GÜLTAŞ, Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, Ankara 2018, sf.41

¹¹³ Council of Europe, Comm. of Ministers, Recommendation on the Use of Remand in Custody, the Conditions in Which It Takes Place and the Provision of Safeguards against Abuse COE Doc. Rec(2006)13, Eylül 2006,(University of Minnesota-Human Rights Library)

¹¹⁴Fahri Gökçen TANER, Mahmut Can ŞENYURT, Akif YILDIRIM, Gerekçeli Karar Hakkı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2026, s.3

Gerekçeli karar hakkı, aynı zamanda bireyin hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinden yararlanmasının da bir gereğidir. Birey, hakkında verilen kararın nedenlerini bilerek, bu karara karşı etkili bir şekilde itiraz veya kanun yoluna başvurma imkanına sahip olur. Gereksiz veya yetersiz gerekçeli kararlar, bireyin savunma hakkını kısıtlar ve hukuki çareleri kullanmasını engeller. Yabancı literatürde bazı yazarlar "Hukuki Belirlilik" ilkesi, gerekçenin tarihsel süreçte neden bir hakka dönüştüğünü açıklar. Buna göre birey, devletin hangi durumlarda ve hangi rasyonel sebeplerle kendisine müdahale edeceğini önceden öngörebilmelidir ve bu öngörülebilirlik, ancak yargı kararlarının somut vakıalarla örülmüş ikna edici gerekçelerle sunulmasıyla mümkündür.¹¹⁵

Anayasa'nın 141/3. maddesinin yanı sıra, 5271 sayılı CMK'nın "Kararların Gerekçeli Olması" başlıklı 34. maddesinde; hâkim ve mahkemelerin her türlü kararının, karşı oylar da dâhil olmak üzere, gerekçeli olarak yazılması gerektiği düzenlenmiştir. Aynı maddede, gerekçenin yazımında Kanun'un 230. maddesinin göz önünde bulundurulacağı ve kararlarda başvurulabilecek kanun yolu, süresi, mercii ve şekillerinin de belirtilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Böylece kanun koyucu, hâkim ve mahkemelerin "her türlü" kararının gerekçeli olmasını emredici biçimde düzenlemiş ve gerekçenin oluşturulmasında CMK'nın 230. maddesinin esas alınacağını belirtmiştir. Gerekçede gösterilmesi gereken hususları düzenleyen CMK'nın 230. maddesinde ise, kararın niteliğine göre gerekçede yer alması gereken unsurlar asgari düzeyde belirlenmiştir.¹¹⁶

Tutuklama kararlarında gerekçe, şüpheli veya sanığın neden özgürlüğünden mahrum bırakıldığını, hangi somut delillere ve hangi tutuklama nedenlerine dayanıldığını, adli kontrol tedbirlerinin neden yetersiz kaldığını açık ve anlaşılır bir dille ortaya koymalıdır. CMK m.101/2, tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını gösteren delillerin somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilmesini emretmektedir. Bu

¹¹⁵Danilo ZOLO, "The Rule of Law: A Critical Reappraisal", The Rule of Law History, Theory and Criticism (ed. Pietro Costa & Danilo Zolo) içinde (3-72), Dordrecht, Springer, 2007, s. 7. Ayrıca bkz. James R. MAXEINER, Some Realism about Legal Certainty in the Globalization of the Rule of Law, Houston Journal of International Law, Volume 31, 2008, s. 541-608

¹¹⁶ TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.366, Aynı yönde bkz: TANER/ŞENYURT/YILDIRIM sf.121

hüküm, gerekçenin sadece varlığını değil, aynı zamanda niteliğini de belirlemektedir; yani gerekçe “somut olgularla” desteklenmeli ve “açıkça” gösterilmelidir.¹¹⁷

Hâkimin verdiği tutuklama kararının kanunda öngörülen koşulları taşıyıp taşımadığının tespiti, kararın dayandığı gerekçelerin ortaya konulmasıyla mümkündür. Nitekim 5271 sayılı CMK’nın 101/2. maddesinde, gerek soruşturma gerekse kovuşturma evresinde verilen tutuklama, tutukluluğun devamı veya tahliye talebinin reddine ilişkin kararlarda, hukuki ve fiilî nedenlerin ve gerekçelerin gösterilmesi gerektiği düzenlenmiştir.¹¹⁸

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Rec.(2006)13 sayılı Tavsiye Kararı, tutuklama hukukuna ilişkin uluslararası asgari standartları belirlemektedir. Bu kararda, tutuklamanın her zaman “istisnai” bir önlem olması gerektiği ve her tutuklama kararının mutlaka “yazılı ve gerekçeli” olması zorunluluğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu gerekçeli kararın derhal ilgili kişiye tebliğ edilmesi ve kararın yasallığının etkili bir şekilde denetlenebilmesi için gerekli tüm usuli güvencelerin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu uluslararası standartlar, gerekçeyi sadece bir iç hukuk meselesi olarak değil, evrensel bir insan hakları gerekliliği olarak tanımlar. Yazılı ve ikna edici bir gerekçe, bireyin devlet karşısındaki korunmasızlığını azaltan ve yargısal süreci şeffaf kılan bir güvencedir. Türkiye’nin de bir parçası olduğu bu hukuk ailesinde, matbu ve yetersiz gerekçelerle tutuklama yapılması, sadece ulusal mevzuata değil, aynı zamanda bu uluslararası taahhütlere de aykırılık teşkil etmektedir.¹¹⁹

Toplumun yargıya olan güveni, yargısal kararların sadece “doğru” olmasına değil, aynı zamanda “şeffaf ve anlaşılır” olmasına bağlıdır. Şeffaflık, kararın hangi süreçlerden geçerek, hangi delillerle ve hangi hukuki mantıkla verildiğinin kamuoyuna açık

¹¹⁷ TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.260; ŞAHİN/GÖKTÜRK sf.311

¹¹⁸ CMK Madde-101-(1) Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re’sen mahkemece karar verilir. Bu istemlerde mutlaka gerekçe gösterilir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere yer verilir.

(2) Tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda hukuki ve fiili nedenler ile gerekçeleri gösterilir. Kararın içeriği şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilir; ayrıca bir örneği yazılmak suretiyle kendilerine verilir ve bu husus kararda belirtilir.

¹¹⁹ Council of Europe, Comm. of Ministers, Recommendation on the Use of Remand in Custody, the Conditions in Which It Takes Place and the Provision of Safeguards against Abuse COE Doc. Rec(2006)13, Eylül 2006,(University of Minnesota-Human Rights Library)

olmasıdır. Gerekçeli karar, bu şeffaflığın en temel aracıdır. Toplum, bir kişinin neden tutuklandığını veya neden serbest bırakıldığını ikna edici bir gerekçe üzerinden okuduğunda, kararı benimsemese bile yargı sistemine olan saygısını korur. Toplumsal tatmin, kararın sonucundan ziyade, sürecin adillğine olan inançla sağlanır. Gerekçesiz veya matbu gerekçeli kararlar, kamuoyunda şüphe ve güvensizlik yaratır. İnsanlar, kararın arkasında gizli ajandalar veya karanlık ilişkiler olduğunu düşünmeye başlar. Bu şüphe iklimi, yargılamanın meşruiyetini zedeler ve adalete olan inancı aşındırır. Oysa şeffaf bir gerekçe, tüm bu şüpheleri dağıtan bir aydınlık sunar. Belirlilik ilkesi, yargı kararlarının toplum için bir “bilmece” olmaktan çıkıp, rasyonel birer metin haline gelmesini sağlar. Bu rasyonellik, toplumsal barışın ve hukuki istikrarın da güvencesidir. Kararların şeffaflığı ile toplumsal tatmin arasındaki ilişki, hukuk devletinin demokratik niteliğini de pekiştirir. Halk, kendi adına karar veren yargının nasıl işlediğini gerekçeler üzerinden denetler. Bu denetim, yargının keyfilikten kaçınmasına ve toplumsal adalet duygusuna uygun kararlar üretmesini teşvik eder. Yargılama faaliyetlilerinin, özel bir durum olmadığı müddetçe, aleni olması ve yargı kararlarına erişim imkânı sağlanması ile kamuoyu yargıyı denetleme imkânı bulacaktır.¹²⁰

Anayasa Mahkemesi, Ömer Fuat Özçelebi kararında bu hususu şu şekilde vurgulamıştır: Gerekçeli karar hakkı, yargılamada ileri sürülen temel iddiaların mahkemece karşılanıp karşılanmadığının denetlenmesi ve yargılamanın keyfilikten uzak, adil bir şekilde yürütüldüğünün taraflarca ve kamuoyunca gözlemlenebilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Mahkemelerin, tarafların davanın sonucuna etkili olabilecek nitelikteki iddia ve savunmalarına makul bir gerekçe ile yanıt verme yükümlülüğü bulunmaktadır.¹²¹

AİHM de benzer bir yaklaşım sergileyerek, Deryan/ Türkiye kararında gerekçenin sınırlarını çizmiştir: Mahkemelerin kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterince açık bir biçimde belirtme yükümlülüğü, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasından kaynaklanmaktadır. Bu yükümlülük, tarafların her iddiasına ayrıntılı bir yanıt verilmesini

¹²⁰ Servet YETİM, “Yargı Kararlarına Erişim Hakkı”, Uyuşmazlık Yargısı, C:2, S:4, 2014, sf.49

¹²¹ AYM [Birinci Bölüm], ÖMER FUAT ÖZÇELEBİ, B.No 2020/24279, T. 06.10.2022

gerektirmese de, davanın sonucuna etkili olan temel iddiaların karşılanmasını zorunlu kılar.¹²²

Ayrıca AİHM’in bir kararında da kararların bireyselleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir: Yargısal kararların gerekçeleri, davanın kendine özgü koşullarını yansıtmalı ve basmakalıp ifadelerden kaçınılmalıdır. Gerekçe, tarafların dinlenildiğini ve iddialarının titizlikle incelendiğini onlara hissettirmelidir; aksi halde adil yargılanma hakkının özü zedelenmiş olur.¹²³

2.3. GEREKÇENİN İŞLEVLERİ

Tutuklama kararlarında gerekçenin birçok önemli işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler, yargısal sürecin meşruiyetini, şeffaflığını ve insan haklarına uygunluğunu sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Gerekçe, hukuki kararların temel bir unsuru olup, yargısal süreçlerin şeffaflığı, denetlenebilirliği ve adil yargılanma hakkının teminatı açısından vazgeçilmezdir. Tutuklama gibi kişi özgürlüğünü kısıtlayan kararlarda gerekçe, bu kararların hukuka uygunluğunu ve keyfilikten uzaklığını sağlamak adına hayati bir rol oynar. Ceza muhakemesi hukukunda tutuklama gibi kişi hürriyetini doğrudan kısıtlayan ağır bir koruma tedbirinde gerekçe, yargısal faaliyetin keyfilikten uzak, rasyonel ve denetlenebilir olduğunu gösteren en temel meşruiyet kaynağıdır. Gerekçe vasıtasıyla mahkeme, ulaştığı sonucu hangi maddi vakıalara ve hukuki normlara dayandığını ortaya koyarak, tarafların kararın doğruluğunu test etmesine ve adalete olan güvenin tesis edilmesine hizmet eder. Gerekçe, yargıcın zihinsel sürecinin dışı vurumu olup, savunma makamına kararın zayıf noktalarını tespit etme ve bu doğrultuda bir itiraz stratejisi geliştirme imkanı sunar. Gereksiz bir karar, muhatabı için “bilinemez” bir irade beyanı niteliğindedir ve bu durum, bireyin kendisine uygulanan ağır bir müdahalenin nedenlerini öğrenme hakkını elinden almaktadır. Özellikle tutuklamanın bir “ön cezalandırma” aracına dönüştüğü eleştirilerinin yoğunlaştığı günümüz pratiğinde, anayasal gerekçe yükümlülüğü, bu dönüşümü engelleyecek en kritik barikatlardan biridir. Bu bağlamda

¹²² AİHM, DERYAN/TÜRKİYE, B.No 41721/04, T. 21.07.2015, §30

¹²³ AİHM, MUSTAFA AYDIN/ TÜRKİYE, B.No 6696/20, T. 18.03.2025

gerekçe, sadece bir yazım kuralı değil, aynı zamanda yargısal gücün sınırlandırılması ve hukuki belirliliğin sağlanması adına vazgeçilmez bir demokratik denetim aracıdır.¹²⁴

2.3.1. Keyfiliği Önleme

Rechtsstaat yahut hukuk devleti ilkesinin başlıca gereklerinden biri, idarenin hukukiliğidir ve bu gereğin asli unsuru idarede keyfiliğin engellenmesidir.¹²⁵ Gerekçe, yargısal kararların keyfi olmasını engellemenin en önemli araçlarından biri olup, hakim veya mahkeme, bir tutuklama kararı verirken, bu kararı belirli hukuki ve fiili nedenlere dayandırmak zorundadır.¹²⁶ Bu zorunluluk, yargı mercilerinin kişisel kanaatleri veya ön yargılarıyla değil, dosyadaki somut deliller ve yasal düzenlemeler çerçevesinde hareket etmesini sağlar. Gerekçenin varlığı, hakimın kararını rasyonel ve objektif kriterlere göre vermesini teşvik eder. Özellikle “matbu gerekçe” veya “kopyala-yapıştır” gerekçe olarak nitelendirilen, her dosyada aynı standart ifadelerin kullanıldığı kararlar, keyfiliği önleme işlevini ortadan kaldırır. Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin bir kararında, “kopyala yapıştır yöntemi ile yazıldığı, akla, hukuka ve maddi olaya uygun geçerli, yeterli ve genel bir gerekçe gösterilmediği” belirtilerek bu tür gerekçelerin hukuka aykırılığı tespit edilmiştir.¹²⁷

Kararların gerekçeli olmasına ilişkin kuralların temel amacı, öncelikle keyfi uygulamaların önüne geçmektir. Hâkim, kararını gerekçelendirirken somut olayın maddi gerçekliğini belirlemeli; tutuklamaya ilişkin hukuk kurallarını ve açık ve kesin kanun hükümlerini, bunların taşıdığı amaçla birlikte somut olay bakımından değerlendirmeli ve bu değerlendirmesine kararında yer vermelidir. Bu yöntem, hâkimi hata ve keyfilikten uzak tutacaktır. Gerekçesi gerçek anlamda ortaya konulan bir karar keyfi nitelik taşımayacak, kanuna ve adalete uygun olacaktır. Ayrıca bu şekilde gerekçelendirilen bir tutuklama kararı, hem toplumda hem de tutuklanan kişi üzerinde kararın ikna edici, ilgili ve yeterli olduğu yönünde bir kanaat oluşmasını sağlayacaktır. Bu yaklaşım, keyfi uygulamaların önüne geçilmesi ve temel hakların korunması açısından büyük önem

¹²⁴ Fatma Dilan TOPUZ, “Tutuklama ve Adli Kontrol Kararlarında Gerekçe”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, 2026, s. 334

¹²⁵ Onur Çağdaş ARTANTAŞ, “Rechtsstaat, Hukuk Devleti Ve Kamu Personeline Rücu’un Zorunluluğu”, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2020, sf. 168.

¹²⁶ AKPEK, sf.19

¹²⁷ Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 2016/5166 E., 2016/7735 K.; Ayrıca: Yargıtay HGK, E. 2010/4-602, K. 2010/602, 08.06.2010 T.

taşır.¹²⁸

Hâkim, kararını gerekçelendirmek suretiyle ihtilafın taraflarının kararı anlamasını ve tatmin olmasını sağlayacak; kararın inandırıcı ve hukuka uygun olmasını temin edecektir. Gerek hukuk gerekse ceza hâkimi, hükme ulaşıırken değerlendirdiği fiilî ve hukuki olguları ortaya koymalı ve ulaştığı sonucu yasal dayanaklarıyla açıklamalıdır. Bu gereklilik yalnızca nihai kararlar bakımından değil, diğer kararlar bakımından da geçerli olup ara kararlar ve tedbir niteliğindeki kararlar da bundan istisna değildir. Zira karar, yalnızca ulaşılan sonuçtan ibaret olmayıp, bu sonuca ulaşılrken dikkate alınan kaynak, delil ve diğer fiilî ve hukuki nedenlerin değerlendirilmesini, yani gerekçeyi de içermelidir. Gerekçe, hele ki özgürlüğün kısıtlanmasına neden olan ağır bir tedbirin neden tercih edildiğini, hakimi buna hangi koşulların zorladığını, bu karara varmada hangi fiili ve hukuki olguların etken olduğunu, ilgili bilgi ve belgelerin isabetle değerlendirildiğini gösterir biçimde yasal ve yeterli olmalıdır.¹²⁹

Koruma tedbirlerinin ortak amacı, yargılamanın amacına ulaşmasını sağlamak, ortaya çıkabilecek riskleri önlemek ve yargılamayı kolaylaştırmaktır. Tutuklama da maddi gerçeğe ulaşma amacı taşıyan bir tedbir olduğundan, bu tedbire neden başvurulduğunun gerekçelendirilmesi gerekir.¹³⁰ Bu beklenen yarar karşısında, kişi güvenliği ve özgürlüğüyle yakın ilişkisi nedeniyle daha dikkatli davranılması gerekmektedir. Bu konuda yetki kullanan adli merciler, uygulanan tedbir ile korunmak istenen yarar arasındaki dengeyi sağlamak için gerekli özeni göstermek zorundadır. Bu yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğinin ve tedbirin yerinde ve gerekli olup olmadığının denetlenmesi, tedbiri gerektiren nedenlerin hukuken ortaya konulması, diğer bir ifadeyle gerekçelendirilmesiyle mümkündür. Gerekçe, kararın hukuka uygunluğunun denetlenmesinde vazgeçilmez bir araçtır. Hâkim, özellikle bireysel özgürlükleri kısıtladığı durumlarda, kişiye ve somut olaya özgü unsurları makul ve kamuoyunu tatmin edecek şekilde ortaya koymalı ve böylece kişi ve kamu üzerinde oluşabilecek kuşku

¹²⁸ TOPUZ, sf. 334

¹²⁹ Hüsnü ALDEMİR, Yakalama Gözaltına Alma Tutuklama ve Adli Kontrol, Adalet Yayınevi, 2023, sf.218

¹³⁰ Mehmet YÜKSEK, “Yargısal Kararlar Işığında Ceza Yargılamasında Gerekçe Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (42), 2020, s. 123.

olumsuz sonuçlarını önlemelidir. Bunun hukuki karşılığı ise kararın gerekçelendirilmesidir.¹³¹

Hukuki belirlilik ilkesinin de en temel fonksiyonlarından biri, kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı bireyi koruyan bir kalkan vazifesi görmesidir. Keyfilik, hukukun öngörülebilirliğinin bittiği ve “güçlünün haklı olduğu” bir düzene geçişin işaretidir. Belirlilik ilkesi, hem idareyi hem de yargıyı, kararlarını önceden belirlenmiş, objektif ve genel kurallara dayandırmaya zorlar.¹³² Doktrine göre de bu zorunluluk, kararın içeriğinin somut vakıalarla desteklenmesini ve bu vakıaların hukuk normlarıyla olan bağının açıkça kurulmasını gerektirir. Bu süreç, keyfiliğin panzehiri olan “rasyonel gerekçelendirme” mekanizmasını tetikler. Keyfiliği önleyici bu çerçeve, yargı kararlarının gerekçelendirilmesini yalnızca dava tarafları açısından değil, bütünlüklü biçimde yurttaşlar ve tüm ulusal kamuoyu nezdinde bir 'meşruiyet ilkesi' olarak kabul etmektedir. Böylelikle kararların rasyonel gerekçeler üzerinden temellendirilmesi, taraflar açısından temel bir 'insan hakkı' olarak ortaya çıkmaktadır.¹³³

Tutuklama gibi bireyin en temel haklarından biri olan hürriyet hakkını hedef alan tedbirlerde, belirlilik ilkesinin ihlali doğrudan keyfiliğe yol açar. Eğer bir hakim, tutuklama kararını verirken sadece kanun maddesindeki ibareleri (kaçma şüphesi, delilleri karartma tehlikesi vb.) kopyalayıp yapıştırıyorsa, bu durum somut olayın özelliklerinin dikkate alınmadığını ve kararın aslında önceden verilmiş sübjektif bir yargıya dayandığını gösterir. Belirlilik ilkesi, hakimi bu kolaycılıktan uzaklaştırarak, her bir şüpheli/sanık için tutuklamanın neden kaçınılmaz olduğunu somut verilerle açıklamaya mecbur kılar. Bu mecburiyet, yargısal yetkinin kötüye kullanılmasını engelleyen en etkili iç denetim mekanizmasıdır.

Keyfiliği önleme fonksiyonu, aynı zamanda yargısal kararların tutarlılığını da sağlar. Belirlilik ilkesi uyarınca verilen kararlar, benzer vakılarda benzer gerekçelerin

¹³¹ Muzaffer KORKMAZ, Tutuklunun Serbest Kalma Hakkı ve Güvenceleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, sf.24

¹³² Hukuki belirlilik tezine ilişkin kuramsal tartışmalar için ayrıca bkz: Gülriz ÖZKÖK, “*Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S. 2, 2002.

¹³³ Muharrem KILIÇ, “*Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi*”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y: 12, S: 47,2021 ,sf.4

sunulmasını gerektirir. Bu durum, yargı pratiğinde bir standart oluşturarak, bireylerin hukuk karşısında eşit muamele görmesine katkıda bulunur. Gerekçelendirilmiş her karar, yargısal takdir yetkisinin sınırlarını çizer ve bu sınırların dışına çıkılmasını zorlaştırır. Sonuç olarak tutuklama kararlarındaki gerekçe, kararın tesadüflere veya kişisel kanaatlere değil, sağlam hukuki temellere dayanmasını sağlayarak keyfiliğin önüne geçer.

Yargı yetkisini kullanan hakimin en temel vasfı adil olmasıdır; ancak modern hukuk sistemlerinde bu yeterli görülmemekte, hakimin aynı zamanda “adil görünmesi” de talep edilmektedir. “Justice must not only be done, but must also be seen to be done” (Adalet sadece tecelli etmemeli, aynı zamanda tecelli ettiği de görülmelidir) ilkesi, yargıya olan güvenin temelidir. Bir hakimin adil olup olmadığının ve tarafsızlığını koruyup korumadığının dış dünyaya yansıyan en somut kanıtı, verdiği kararın gerekçesidir. Gerekçe, hakimin zihin dünyasındaki rasyonel süreci kamuoyuna açması ve kararının doğruluğunu ispat etmesi işlemidir. Adil görünme” vasfı, özellikle toplumun hassas olduğu davalarda hayati önem taşır. Hakim, kararının gerekçesini öyle bir titizlikle kaleme almalıdır ki, karardan memnun olmayan taraf dahi, kararın hukuki bir mantık silsilesi içinde verildiğine ve hakimin keyfi davranmadığına ikna olabilmelidir. Gerekçeyi, hakimin sübjektif kanaatlerini objektif hukuk normlarına tercüme etme sanatı olarak düşünebiliriz. Bu sanat icra edilemediğinde, yani gerekçe zayıf veya eksik kaldığında, hakimin tarafsızlığına dair şüpheler kaçınılmaz hale gelir. Dolayısıyla gerekçe, hakimin yargısal dürüstlüğüne ve mesleki etik değerlere bağlılığının en büyük sınavıdır.¹³⁴

Tutuklama için kuvvetli suç şüphesinin varlığını ortaya koyan olguların veya sebeplerin yeterli ve kanunun aradığı şekilde gerekçelendirilmemesi, kişide özgürlüğünün kanunsuz, dayanaksız ve keyfi biçimde kısıtlandığı düşüncesine yol açacaktır. Oysa ceza yargılamasının amacı bu değildir. Hâkim, uyguladığı kanunun amacından uzaklaşmamalıdır. Yargılamanın güvenliğini sağlamak ve gerçeğe ulaşmayı engelleyebilecek durumları önlemek amacıyla öngörülen bir tedbirin, kişinin özgürlüğünü, güvenliğini ve kişilik haklarını ihlal edecek biçimde uygulanması; ayrıca

¹³⁴ Lord Hewart, Courts and Tribunals Judiciary (*Sussex Justices ex parte McCarthy*), Sussex, 1924, benzer şekilde AİHM, Hauschild/Danimarka Kararı, Dizi A, no 154, 24/05/1989

yeterli gerekçe gösterilmeksizin keyfi bir uygulamaya dönüşerek cezalandırma niteliği kazanması, kanun koyucunun amaçladığı bir sonuç olarak kabul edilemez.

2.3.2. Karara İtiraz Yolunun Etkili Kullanılmasını Sağlama

Gerekçeli karar, şüpheli veya sanığın ve müdafinin, tutuklama kararına karşı etkili bir şekilde itiraz etme veya kanun yoluna başvurma hakkını kullanabilmesi için zorunludur. Kararın nedenlerini bilmeyen bir taraf, hangi hukuki ve fiili argümanlarla karara karşı çıkacağını bilemez. Gerekçe, taraflara kararın zayıf noktalarını tespit etme ve bu noktalara odaklanarak savunma stratejisi geliştirme imkanı sunar. Bu, adil yargılanma hakkının önemli bir unsuru olan “silahların eşitliği” ilkesinin de bir gereğidir. Eğer bir tutuklama kararı yeterli gerekçeye sahip değilse, bu durum itiraz merciinin de kararı denetlemesini zorlaştırır ve hukuka aykırı kararların devam etmesine yol açabilir.¹³⁵

Amaç bu gerekçe sayesinde tutuklamanın kanunda öngörülen yasal nedenlere dayanıp dayanmadığının anlaşılmasını, sanık ve müdafinin tutuklama nedenleri hakkında bilgi sahibi olarak savunma ve itiraz haklarını etkin biçimde kullanabilmesini ve itiraz merciinin de gerekli denetimi yapabilmesini sağlamaktır. İtiraz mercii de kararı gerekçeli olarak vermeli; ileri sürülen itiraz nedenlerini karşılayarak, itirazın neden kabul veya reddedildiğini kanunun aradığı koşullara uygun şekilde açıklamalıdır.¹³⁶

İster hakim ister mahkeme versin, tutuklama ile ilgili verilen kararlara itiraz yolu açıktır. Bu durumu CMK’nın md.101/5, 104/2, 267, 248/5.f ve 8.f.’de görebiliriz. CMK md.267 gereği mahkeme kararlarına karşı itiraz yalnızca kanunda açıkça izin verilen durumlarda mümkündür. Kovuşturma evresinde verilen tutuklamaya ilişkin kararlar kural olarak mahkeme makamı kararıdır. Bu nedenle itiraz kanun yoluna tabi olabilmeleri için kanunda açık hüküm bulunması gereklidir. CMK 101/2 fıkrasında tutuklamaya, tutuklamanın devamına ve tahliye isteminin reddine ilişkin kararlardan söz edildikten sonra, beşinci fıkrasında bu kararlara itiraz edilebileceği, 104/2 fıkrasında da şüpheli ve

¹³⁵ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 480; ÜNVER/HAKERİ, sf.380

¹³⁶ YENİSEY/NUHOĞLU sf.402; ÜNVER/HAKERİ, sf.382; ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ, sf.261

sanığın tutukluluk halinin devamına ilişkin olarak hakim veya mahkemece verilen kararlara itiraz edilebileceği öngörülmüştür.¹³⁷

Kararda gerekçe aranmasının nedenlerinden biri, muhtemel hataların önlenmesinin yanı sıra kişinin itiraz hakkının etkin şekilde kullanılabilmesini sağlamaktır. Etkin olmayan bir başvuru yolu kanunen mevcut olsa dahi hukuken var kabul edilemez. Nitekim gerekçesiz bir karar, itirazı inceleyen merciin kararı gerektiği gibi denetlemesini de engeller. Bunun yanında, gerekçesiz bir karar savunma hakkının ihlaline de yol açabilir. Zira savunma makamı, yöneltilen isnadın ve bu isnada dayanak oluşturan somut olguların neler olduğunu tam olarak bilemeyecektir. Öğretide itiraz hakkını kullanan kişinin tutuklanmasına gerekçe olarak ileri sürülen nedenleri çürütme olanağına sahip olmaması itiraz hakkının tanındığı AİHS m. 5/4 hükmünün ihlali anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹³⁸

Bu doğrultuda AİHM, V.İ. Altınok/Türkiye¹³⁹ kararında tutukluluk süresinin uzunluğuna ve itiraz mekanizmasının etkisizliğine değinerek, Türkiye’de tutukluluğa itiraz bakımından etkili bir hukuki mekanizmanın ve telafi edici bir başvuru yolunun bulunmamasının sistematik bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. AİHS kapsamında kişi özgürlüğü ve güvenliğinin kısıtlanmasını gerektiren nedenler tahdidi nitelikte olup, bunlar kural değil istisnadır. Bu nedenle, söz konusu istisnai nedenlere neden başvurulduğunun somut ve açık biçimde ortaya konulması gerekir. Tutuklama, bu müdahalelerin en ağır biçimi olduğundan, hem usulüne uygunluğunun hem de somut olayda tutuklamayı gerektiren nedenlerin mevcut olup olmadığının ve bunlara dayanak oluşturan olguların gerçekliğinin denetlenebilmesi ancak yeterli bir gerekçenin varlığıyla mümkündür. Gerekçe içermeyen kararlarda bu denetimin yapılması mümkün olmadığı gibi, tutuklama veya tutukluluğun devamına ilişkin kararların ve bunlara yönelik itirazlar üzerine verilen kararların hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi de güçleşmektedir. Kişinin tutuklamaya itiraz etme, salıverilmesini isteme veya tutuklama koşullarının ortadan kalktığını ileri sürme hakkı, aynı zamanda tutuklama kararının dayandığı gerekçelere karşı çıkabilmesini de gerektirir. Bu hakkın etkin biçimde kullanılabilmesi

¹³⁷ TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.265; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf. 605

¹³⁸ Nur CENTEL, “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, İÜHFM, Y:2003, C:71, S:1, sf.10

¹³⁹ AİHM, V.İ.ALTINOK/TÜRKİYE, B.No:31610/08, 29.11.2011, §54,61

ise kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasına dayanak oluşturan gerekçeleri anlayabilmesini ve bunlara karşı savunma geliştirebilmesini zorunlu kılar.¹⁴⁰

AİHM, gerekçenin AİHS'nin 5.maddesinin işlerlik amaçlarıyla uyumluluğun denetlenmesinde bir araç olarak kabul etmiş ve yokluğunu kesin ihlal nedeni saymıştır. AİHS'in md.5/4. fıkrası, hürriyetinden yoksun bırakılan herkesin, tutukluluğunun yasallığı hakkında kısa bir sürede karar verilmesi için bir mahkemeye başvurma hakkını güvence altına alır. AİHM içtihatlarında bu hak, sadece bir başvuru imkanının varlığını değil, bu başvurunun “etkili” bir şekilde incelenmesini de gerektirir. Etkililik kriteri, mahkemenin tutukluluğun devamı için ileri sürülen gerekçeleri titizlikle incelemesini ve savunmanın temel argümanlarına yanıt vermesini zorunlu kılar. Gereksiz bir karar, AİHS 5/4 anlamında bir “yargısal denetim” olarak kabul edilemez; zira denetimin özü, müdahalenin haklılığını tartışmaktır. AİHM, tutukluluğun süresi uzadıkça, ulusal makamların sunduğu gerekçelerin daha da “ilgili ve yeterli” hale gelmesi gerektiğini belirtir. İlk aşamalarda “makul şüphe” yeterli görülse de, zamanla bu şüphenin somut delillerle desteklenmesi ve tutukluluğu haklı kılan diğer nedenlerin (kaçma riski, kamu düzeninin bozulması vb.) varlığının devam ettiğinin gösterilmesi şarttır. Gerekçelerin zaman içinde güncellenmemesi ve matbu hale gelmesi, AİHS 5/4'ün ihlaline yol açan en yaygın nedenlerden biridir. Bu çerçevede, itiraz hakkının anlamlı kılınması, ancak dinamik ve somut bir gerekçelendirme pratiği ile mümkündür.¹⁴¹

AİHM, başvuruçuların özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarının yasallığına itiraz edebilecekleri etkili bir çözüm yoluna sahip olup olmadıklarını incelemektedir. AİHM önüne gelen ve tutuklamaya karşı itiraz yolunun etkili şekilde kullanılarak kullanılmadığını denetlediği noktada aşağıdaki emsal ölçütleri göz önüne alır ve bu hususlarda Hükümetleri, başvuru sahipleri tarafından yapılan şikayetlere cevap vermeye davet etmektedir. Bu emsallere örnek olarak; Tutukluluk sürelerini uzatma kararları ve bu kararlara itirazları duruşma yapılmadan incelendiği ve savcılarının mütalaaları kendilerine tebliğ edilmediği için silahların eşitliği ilkesine uyulmaması¹⁴², Soruşturma

¹⁴⁰ Aynı yönde bkz: Hasan SINAR, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, 2016, sf. 266-274

¹⁴¹ Gilles DUTERTRE, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarından Alıntılar, Avrupa Konseyi, 2005, sf.181.

¹⁴² AİHM, KOCAMIŞ VE KURT/TÜRKİYE, B.No: 227/13, 25/01/2022, §34-35

dosyasına erişimlerine getirilen kısıtlama nedeniyle tutukluluklarına etkili bir şekilde itiraz edilmemesi¹⁴³, Tutuklanmalarına yönelik itirazları incelenmemesi veya geç incelenmesi¹⁴⁴, Tutukluluklarını uzatma kararları kendilerine tebliğ edilmemesi veya bu kararlara itiraz etmelerini engelleyen bir gecikme ile tebliğ edilmesi¹⁴⁵, Özellikle avukatlarıyla görüşmelerinin izlendiği gerçeği göz önünde bulundurularak, tutuklanmalarına itiraz etmek için etkili avukat yardımı veya kolaylığına sahip olmamaları örnek verilebilir.¹⁴⁶

İtiraz hakkının anlamlı kılınabilmesi kapsamında, tutukluluğun denetimi, tarihsel kökenleri habeas corpus ilkesine dayanan ve bireyin hürriyetinden yoksun bırakılmasının yasallığını ivedilikle bir yargı mercii önünde test etmesini sağlayan hayati bir mekanizmadır.¹⁴⁷ Habeas corpus ceza muhakemesi sürecinin başında hukuksuzlukların doğmasını veya uzun süre devam etmesini engellemek amacıyla yetkili mercie başvurma hakkını kişilerin kendilerine tanıyan bir haktır.¹⁴⁸ Tutuklunun en kısa sürede yargıç önüne çıkarılmasını ve tutukluluğunun yasallığının denetlenmesini gerektirir. Ancak bu denetimin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, ilk derece merciinin verdiği tutuklama kararının “neden” ve “nasıl” verildiğini açıkça ortaya koyan bir gerekçeye sahip olmasına bağlıdır. Gerekçe, itiraz mekanizmasının dişlilerini harekete geçiren temel enerjidir; zira itiraz merciinin önüne gelen dosyadaki hukuki ve fiili değerlendirmeyi denetleyebilmesi için, denetlenecek bir “muhakeme zincirinin” varlığı şarttır. Gerekçeden yoksun bir tutuklama kararı, itiraz yolunu sadece kağıt üzerinde kalan teorik bir imkana dönüştürerek, bireyin hürriyetine yönelik müdahaleyi denetimsiz bir alana iter.¹⁴⁹

Gerekçe, sadece kararın nedenlerini açıklayan bir metin değil, aynı zamanda yargısal sistemin kendi kendini denetlemesini sağlayan en güçlü araçtır. Hukuk sistemimizde öngörülen itiraz ve kanun yolu mekanizmaları, ancak gerekçeli bir kararın varlığı halinde

¹⁴³ AİHM, CEVİZ/ TÜRKİYE, B. No. 8140/08, 17/07/2012, §41

¹⁴⁴ AİHM, SHANNON/LETONYA, B.No. 32214/03, 24/11/2009, §67,74

¹⁴⁵ AİHM, VOSKUIL/HOLLANDA, B. No. 64752/01, 22/11/2007, §49

¹⁴⁶ AİHM, MUTATIS MUTANDIS/SLOVAKYA, B. No. 36997/08, 17/12/2013

¹⁴⁷ Larry W. YACKLE, "Explaining Habeas Corpus", New York University Law Review, c.60, no.6,1985, sf.998

¹⁴⁸ Metin FEYZİOĞLU, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, AÜHFD c.44, no1-4,1995, sf.668

¹⁴⁹ CENTEL/ZAFER sf.416

işlevsel olabilir. Bir kararın hukuka uygun olup olmadığı, hakimın mantık silsilesindeki hatalar, delil değerlendirmesindeki isabetsizlikler veya kanun maddesinin yanlış yorumlanması ancak gerekçe üzerinden tespit edilebilir. Hukuk devleti ilkesi uyarınca, hürriyeti kısıtlanan şüphelinin, bu kısıtlamanın dayandığı somut delilleri ve mahkemenin bu delillerden çıkardığı sonuçları bilmesi, itiraz hakkını “etkili” kılan bir unsurdur. Eğer mahkeme, tutuklama kararında sadece kanun maddelerini tekrar etmekle yetinirse, şüpheli hangi somut olguya karşı savunma yapacağını bilemez ve itiraz dilekçesi de kaçınılmaz olarak genel geçer ifadelerden öteye geçemez. Bu durum, silahların eşitliği ilkesini zedelediği gibi, itiraz merciinin de kararı esastan incelemesini engelleyerek denetimi bir “onama” prosedürüne indirger. Bu noktada gerekçe, hâkim tarafından verilen karara itiraz edilmesi veya kanun yoluna başvurulması bakımından da önem taşımaktadır.¹⁵⁰ Karara itiraz edilebilmesi açısından gerekli olan gerekçelendirme, başvurucunun kanun yoluna başvurma hakkını etkin şekilde kullanabilmesine imkân sağlaması yönüyle önemlidir. Nitekim AİHM, Hadjianastassiou/Yunanistan kararında gerekçenin bu işlevine dikkat çekmiştir.¹⁵¹

Genel olarak, itiraz mercii, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi; gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir (CMK md.270/1). Mercii, incelemesini sadece şekli olarak değil, hem maddi olay hem de hukuki yönden yapmalıdır.¹⁵² İtiraz merciinin denetim yetkisi, alt mahkemenin takdir yetkisini nasıl kullandığını, delilleri nasıl takdir ettiğini ve ölçülülük ilkesine uyup uymadığını incelemeyi kapsar. Nitekim itiraz mercii önüne gelen dosyada, “dosya kapsamı ve delil durumu” gibi muğlak ifadelerle verilen bir kararı denetlerken, hangi somut olgunun tutuklama için yeterli görüldüğünü saptayamaması, denetimin etkinliğini zayıflatır. Bu durum, itiraz mercii, alt mahkemenin niyetini okumaya veya dosya üzerinden kendisi yeni bir gerekçe inşa etmeye zorlar. Bu da, sadece bireyin haklarını ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda yargı hiyerarşisi içindeki dikey denetim mekanizmasını da işlevsiz kılar. İtiraz kanun yolu kararlarının yeterli gerekçe içermemesi ya da gerekçesiz oluşu, gerekçeli karar hakkını ve adil yargılanma hakkını ihlal edecektir. Fakat itiraz mercinin, itiraza konu kararı

¹⁵⁰ Muharrem KILIÇ, “Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi”, sf.10

¹⁵¹ AİHM, HADJIANASTASSIOU/YUNANİSTAN, B.No: 12945/87, T.16.12.1992, §33

¹⁵² ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.608

incelerken, eğer itirazı reddedecekse itiraza tabi kararı veren mahkemenin gerekçesine gönderme yaparak gerekçesini oluşturması, gerekçeli karar hakkını ihlal etmeyecektir.¹⁵³

İtiraz hakkının etkinliği, sadece kararın gerekçeli olmasına değil, aynı zamanda savunmanın bu gerekçeleri test edebileceği delillere erişebilmesine de bağlıdır. Dosyadaki delilleri bilmeyen ve karardaki somut olguları göremeyen bir şüphelinin itiraz hakkı, teorik ve yanıltıcı bir nitelik kazanır. Bu durum, Sözleşme'nin 5/4 maddesinin ihlaline yol açar. Eğer bu kısıtlılık kararına bir de mahkemenin “dosya kapsamı” diyerek somutlaştırmadığı bir gerekçe eklenirse, itiraz hakkı tamamen işlevsiz kalır. Erişilemeyen delillerin, tutuklama kararına esas teşkil etmesi halinde tutuklunun salıverilmek için etkili savunma hakkı yapması da sınırlanmaktadır.¹⁵⁴

AİHM kararlarında bu ilişkiyi şu şekilde kurar; soruşturma dosyasına erişimin kısıtlanması ile tutuklama kararlarının gerekçesiz olması birleştiğinde, şüphelinin tutukluluğun yasallığına etkili bir şekilde itiraz etme imkanı ortadan kalkmaktadır. Savunma makamı, hangi delilin sahte olduğunu, hangi tanığın beyanının çelişkili olduğunu veya hangi olgunun yanlış yorumlandığını ileri süremez hale gelir. Bu nedenle, etkili bir itiraz için gerekçe ve dosyaya erişim, birbirini tamamlayan unsurlardır.¹⁵⁵

Tutukluluğa itirazların kural olarak dosya üzerinden ve duruşmasız yapılması ise, özellikle uzun süreli tutukluluklarda denetimin etkinliğini zayıflatmaktadır. AİHM'in Kocamış ve Kurt/ Türkiye kararında da belirtildiği üzere, şüphelinin mahkeme huzuruna çıkarılmaması ve sözlü savunma yapma imkanından yoksun bırakılması, denetimin derinliğini azaltır. Duruşmalı inceleme, yargıcın şüpheliyi bizzat gözlemlemesine, sorular sormasına ve dosyadaki boşlukları daha iyi analiz etmesine olanak tanır.¹⁵⁶

¹⁵³ Zeynep Büşra KORKMAZ, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması (Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Doktora Tezi: Gaziantep Üniversitesi, 2025, sf.123

¹⁵⁴ Özge DEMİR ODABAŞI, Suçsuzluk Karinesi Açısından Tutuklama Tedbiri, On İki Levha Yayıncılık, 2025, sf. 336-340

¹⁵⁵ AİHM, GARCIA ALVA/ALMANYA, B. No. 23541/94, 13.02.2001, § 39,42-43,

AİHM, LAMY/BELÇİKA, B. No. 10444/83, 30.03.1989, § 28-29,

AİHM, CEVİZ/TÜRKİYE, B. No. 8140/08, 17.07.2012, § 43.

¹⁵⁶ AİHM, Kocamış Kurt/Türkiye, B.No 227/13, T. 25.01.2022, §34-35

Dosya üzerinden yapılan incelemeler, genellikle alt mahkemenin gerekçelerini yüzeysel bir şekilde teyit etme eğilimi taşır. Oysa duruşma, tutukluluğun “gerekliliğini” yeniden ve canlı bir şekilde tartışma fırsatı sunar. Özellikle matbu gerekçelerin hakim olduğu bir sistemde, duruşmasız inceleme bu matbu yapıyı pekiştiren bir unsur haline gelmektedir. Bu nedenle, itiraz sürecinde duruşma açılması, bireye savunma yapma ve itiraz merciine ise denetleme imkanı verilmesi, gerekçenin somutlaşması ve denetimin gerçek bir “hak arama” yoluna dönüşmesi için teşvik edilmelidir.

2.3.3. Hukuki Güvenlik ve Belirlilik İlkelerini Tesis Etme

Hukuk devleti ilkesi, anayasal demokrasilerin temel taşı olup, devletin tüm eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olmasını, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin yargısal denetim altında güvenceye alınmasını ifade eder. Bu kavram, sadece şekli bir kanunilikten ibaret olmayıp, aynı zamanda maddi anlamda adaletin tesis edilmesini ve devletin keyfilikten arındırılmasını hedefleyen normatif bir üst şemsiyedir. Hukuk devletinin temel işlevi, bireyi kamu otoritesinin öngörülemez ve kontrolsüz gücüne karşı korumaktır. Bu koruma kalkını, yargısal kararların rasyonel, ikna edici ve hukuki dayanakları açıkça ortaya konulmuş gerekçelerle donatılmasıyla tahkim edilir.¹⁵⁷

Hukuki güvenlik ilkesi, bireylerin hukuk normlarının ne olduğunu önceden bilmelerini, davranışlarını bu normlara göre yönlendirmelerini ve devletin eylemlerinin öngörülebilir olmasını iktiza eden bir gerekliliktir. Birey, toplum içinde yaşarken hangi eyleminin hangi hukuki sonuçları doğuracağını, devletin hangi durumlarda kendisine müdahale edeceğini ve bu müdahalenin sınırlarını bilme hakkına sahiptir.¹⁵⁸ Bu ilke, hukukun istikrarını ve bireyin geleceğe dair planlarını hukuki bir zemin üzerinde yapabilmesini sağlar. Hukuki güvenlik, sadece yasaların varlığıyla değil, bu yasaların yargı eliyle uygulanışındaki tutarlılıkla da hayat bulmaktadır.

Devletin birey üzerindeki en ağır müdahalelerinden biri olan tutuklama tedbiri söz konusu olduğunda, hukuki güvenlik ilkesi çok daha hayati bir önem kazanır. Bireyin, hangi somut

¹⁵⁷ Abdulkadir GÜLÇÜR, AİHM ve Türk Anayasa Mahkemesi’nin Kararları Işığında Hukuki Kesinlik (Belirlilik) İlkesinin İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Haziran 2018, s. 149

¹⁵⁸ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.153; ÜNVER/HAKERİ,sf.66

deliller ve olgular çerçevesinde hürriyetinden yoksun bırakıldığını bilmesi, hukuki güvenliğin asgari şartıdır. Eğer yargı organları, tutuklama kararlarında somut olgular yerine soyut ve genel ifadeler kullanırsa, bireyin hukuki durumu belirsizliğe sürüklenir ve devletin müdahalesi öngörülemez bir hal alır. Bu durum, bireyin devlete ve hukuk sistemine olan güvenini temelinden sarsarak, toplumun adalet duygusunu zayıflatır. Bu güvence sayesinde birey, maruz kaldığı tedbirin hukuki bir zorunluluktan mı yoksa keyfi bir takdir yetkisinden mi kaynaklandığını ayırt edebilir.

Belirlilik ilkesi, hukuk kurallarının ve bu kurallara dayalı yargısal kararların açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olmasını ifade eden, hukuk devletinin vazgeçilmez bir unsurudur. Bir hukuk normu veya yargı kararı, muhatabı olan birey tarafından herhangi bir tereddüde yer bırakmayacak şekilde anlaşılabiliriyorsa belirlilik ilkesi tesis edilmiş sayılır. Bu ilke, bireyin hukuki durumunu netleştirmesine ve kamu otoritelerinin müdahalelerine karşı kendisini savunabilmesine olanak tanır. Belirlilik, hukuki öngörülebilirliğin ön şartıdır; zira belirsiz bir kural veya karar, öngörülebilir bir sonuç doğuramaz. Yargısal uygulamada belirlilik, kararların sadece sonuç kısmıyla değil, bu sonuca nasıl ulaşıldığını gösteren gerekçe bölümüyle sağlanır. Özellikle tutuklama gibi ağır koruma tedbirlerinde, kararın hangi somut delillere, hangi kaçma şüphesine veya hangi delilleri karartma tehlikesine dayandığının açıkça belirtilmesi gerekir. Belirlilik ilkesi, yargı organlarını matbu ve soyut ifadelerden kaçınmaya, her somut olayın kendine has özelliklerini dikkate alarak karar vermeye zorlar. Bu sayede, benzer durumdaki kişiler için benzer hukuki sonuçların doğacağı yönünde bir hukuki istikrar ve güven ortamı oluşur. Tutuklama kararları sadece yasallık değil, belirlilik ve öngörülebilirlik standartlarını da karşılamalıdır; birey hangi somut fiillerin özgürlüğünden mahrum bırakılmasına yol açacağını bilme hakkına sahiptir.¹⁵⁹

Hukuki istikrar, yargı kararlarının toplumda yarattığı güven duygusunun sürekliliğini ifade eder. Belirlilik ilkesi uyarınca verilen ve yeterli gerekçe içeren kararlar, yargı sisteminin keyfi kararlar üreten bir mekanizma değil, önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde işleyen rasyonel bir yapı olduğunu kanıtlar. Belirsiz ve gerekçesiz kararlar

¹⁵⁹ Tuğrul KATOĞLU, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”, Kamu Hukukçuları Platformu-Hukuk Güvenliği, 8-9 Kasım 2013, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, (Haz. Ece Göztepe), Sayı:277,Ankara 2015, sf.170-171

ise yargısal bir kaosa yol açarak, bireylerin hukuk sistemine olan inancını yok eder. Bu nedenle belirlilik ilkesi, hem bireyin haklarının korunması hem de hukuk sisteminin işleyişindeki meşruiyetin sürdürülmesi adına hayati bir fonksiyona sahiptir.

Doktrinde hukuki belirlilik ilkesi, hukuk devletinin niteliksel bir gereği olarak geniş bir yer bulmaktadır. Doktrinde bir görüş, belirlilik ilkesinin sadece kanunların lafzıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bu kanunların uygulanmasındaki istikrarı da kapsadığını vurgulamaktadır. Yazara göre, bireyin hukuk karşısındaki konumunu belirleyebilmesi için yargı kararlarının rasyonel bir silsile izlemesi ve keyfilikten uzak olması şarttır. Bu perspektiften bakıldığında, tutuklama kararlarındaki gerekçe eksikliği, belirlilik ilkesinin özüne yönelik bir saldırı niteliği taşımaktadır.¹⁶⁰

Bir başka yazar ise, AİHM kararları ışığında adil yargılanma hakkını incelediği çalışmalarında, belirlilik ilkesinin “öngörülebilirlik” boyutu üzerinde durmaktadır. Yazara göre, bir yargısal müdahalenin öngörülebilir olması, o müdahalenin dayandığı gerekçelerin muhatabı tarafından bilinebilir, anlaşılabilir ve denetlenebilir olmasına bağlıdır. Özellikle kişi hürriyetine yönelik kısıtlamalarda, AİHM’in “ilgili ve yeterli gerekçe” standardı, aslında belirlilik ilkesinin yargı pratiğindeki karşılığıdır. Gereksiz bir tutuklama kararı, bireyi hukuki bir karanlığa itmekte ve savunma haklarını kullanılamaz hale getirmektedir.¹⁶¹

Akademik literatürdeki bu yaklaşımlar, belirlilik ilkesinin demokratik bir toplumda bireyin özgürlük alanını koruyan en önemli güvencelerden biri olduğunu göstermektedir. Birtakım uluslararası hukukçular da hukukun üstünlüğünün (rule of law), hukuki kesinlik ve belirlilik olmadan tesis edilemeyeceğini savunmaktadırlar.¹⁶² Bu bağlamda, tutuklama kararlarındaki gerekçelendirme yükümlülüğü, sadece usuli bir kural değil, hukuk devletinin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan teorik ve pratik bir zorunluluktur.¹⁶³

¹⁶⁰ Selda ÇAĞLAR, Hukuk Devletinin Hukuki Belirlilik İlkesi Üzerinden Değerlendirilmesi, İstanbul, Beta Yayınları, 2013, sf.187 vd.

¹⁶¹ Sibel İNCEOĞLU, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Tıpkı 4. Bası, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, sf.327

¹⁶² Danilo Zolo, “The Rule of Law: A Critical Reappraisal”, The Rule of Law History, Theory and Criticism (ed. Pietro Costa & Danilo Zolo) içinde (3-72), Dordrecht, Springer, 2007, s. 7.

¹⁶³ James R. Maxeiner, Some Realism about Legal Certainty in the Globalization of the Rule of Law, Houston Journal of International Law, Volume 31, 2008, ss. 541-608

Hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri, hukuk sisteminin sadece belirli bir dalına özgü olmayıp, devletin bireyle temas ettiği her noktada geçerli olan evrensel prensiplerdir. Örneğin idare hukukunda idari işlemlerin öngörülebilirliği, bireyin idarenin eylemleri karşısında hukuki durumunu belirleyebilmesi ve haklarını koruyabilmesi adına temel bir güvencedir.¹⁶⁴

İdari işlemlerin gerekçeli olması, idarenin takdir yetkisini kullanırken keyfi davranmadığını, kamu yararı ve hizmetin gereklerine uygun hareket ettiğini gösterir. Bu durum, ceza muhakemesi hukukundaki tutuklama kararlarının gerekçelendirilmesi yükümlülüğü ile bir benzerlik ve ortak paydayı yansıtmaktadır.

Her iki alanda da devlet, sahip olduğu kamu gücünü kullanarak bireyin hak alanına müdahale etmektedir. İdare hukukunda bu müdahale bir ruhsatın iptali veya bir disiplin cezası şeklinde tezahür ederken, ceza muhakemesinde en ağır biçimiyle kişi hürriyetinin kısıtlanması (tutuklama) olarak karşımıza çıkar. Her iki durumda da müdahalenin meşruiyeti, “denetlenebilir bir zemin” oluşturulmasına bağlıdır. Gerekçe, bu denetlenebilir zeminin temel taşıdır. İdari işlemin gerekçesiz olması nasıl ki o işlemi hukuka aykırı kılıyorsa, tutuklama kararının gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli olması da aynı şekilde hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmaz bir durum yaratır. Belirlilik ilkesi, bireyin hangi somut eylem ve olguya hangi hukuki sonucun bağlandığını kesin olarak bilmesini gerektirir. Bu ilke doğrultusunda, nasıl ki idare hukukunda idarenin karar alma sürecinin önceden herkes tarafından bilinebilir, şeffaf, erişilebilir ve anlaşılabilir kurallara bağlanması; idarenin elindeki bilgilere yurttaşın ulaşabilmesi ve bunları inceleyebilmesi ve idarenin karar alma sürecine yurttaşın katılımının sağlanması, kolaylaştırılması esastır.¹⁶⁵

Aynı kıstası ceza muhakemesi hukukuna uyguladığımızda da şüpheli veya sanık, hangi hallerde tutuklama tedbiri uygulanacağını, ne kadar süre ile özgürlüğüne müdahale edileceğini, hangi somut delil ve iddialarla karşı karşıya kaldığını ve bu bilgi ve belgelere kendisinin veya müdafisinin erişilebilirliğini, delillerin ve koşulların kararın gerekçesinde

¹⁶⁴ Ramazan ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 103

¹⁶⁵ Mehpare ÇAPTUĞ, “*Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi*”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Y:9, S:17, 2021, sf.151

ne şekilde örüldüğünü bilme hakkına sahiptir. Bu ortak payda, devletin tüm eylem ve işlemlerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla, tutuklama kararlarındaki gerekçelendirme yükümlülüğü, aslında idare hukukundan ceza hukukuna uzanan geniş bir yelpazede, kamu otoritesinin rasyonelleştirilmesi çabasının bir parçasıdır.

Anayasa Mahkemesi de Bilkur Avcı kararında, belirlilik ilkesinin idare ve yargı yönünden duraksamaya yer vermeyecek şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, bu ilkelerin sadece yasama faaliyetleri için değil, aynı zamanda bu yasaların uygulayıcısı olan yargı organlarının kararları için de geçerli olduğunu kabul etmektedir. Zira yargı kararları, yasal düzenlemelerin günlük hayata yansıyan yüzüdür ve bu kararlardaki belirsizlik, yasal düzenlemenin belirliliğini de anlamsız kılacaktır. AYM'nin bu içtihadı, tutuklama kararlarındaki gerekçelendirme yükümlülüğünün, aslında anayasal bir zorunluluk olan belirlilik ve hukuki güvenlik ilkelerinin bir gereği olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁶⁶

Hukuki güvenlik ilkesi kapsamında değinmek istediğimiz bir diğer mesele de tutuklamalarda süre denetimi mevzusudur. Uygulamada tutuklama tedbirinin süreç boyunca sürdürülmesinin belirsizliği veya makul süreyi aşması, bireyin yaşam planını felç eden ve devlete olan güvenini yok eden bir unsurdur. Oysa ki hukuki güvenlik ilkesi sadece kuralların belirliliğini değil, aynı zamanda bu kuralların uygulanmasındaki öngörülebilirliği de kapsar. CMK m. 102’de düzenlenen azami tutukluluk süreleri, hukuki güvenliğin asgari sınırlarını belirler; ancak bir tutukluluğun kanuni süreyi aşmamış olması, onun her zaman “makul” olduğu anlamına gelmez.¹⁶⁷

Hukuki güvenlik, her somut olayda tutukluluğun devamını haklı kılan gerekçelerin, zamanın geçmesiyle birlikte zayıflayıp zayıflamadığının titizlikle denetlenmesini gerektirir. Tutuklama sürelerinin denetiminde, yargı mercilerinin “özen yükümlülüğü” (due diligence) devreye girer. Eğer yargılama süreci, mahkemenin veya idarenin kusuru nedeniyle uzuyorsa ve bu süreçte şüpheli tutuklu kalmaya devam ediyorsa, burada hukuki

¹⁶⁶ AYM, Bilkur Avcı, B. No: 2018/12613, 16/12/2020, §41,53

¹⁶⁷ KATOĞLU, Hukuki Güvenlik sf.176

güvenlik ilkesinin ihlali söz konusudur. AİHM de tutukluluğun devamı kararlarında sadece suçun ağırlığına dayanılmasını, sürenin uzamasıyla birlikte yetersiz bulmaktadır.¹⁶⁸

Tutuklama sürelerinin denetimi, aynı zamanda bir “hak arama hürriyeti” meselesidir. Tutuklu bulunan bir kişinin, tutukluluğuna karşı yaptığı itirazların etkili bir şekilde incelenmesi ve kararların tatmin edici gerekçeler içermesi gerekir. Hukuki güvenlik, bireye “neden hala tutukluyum?” sorusuna, dosyadaki somut gelişmelere dayanan mantıklı bir cevap verilmesini borçlanır.

2.3.4. Adaletin ve Hukuk Sisteminin Gelişmesini Sağlama

Gerekçenin hukuk sisteminin gelişmesine ve adalete olan güvenin sağlanmasına katkı sağlayabilmesi için, kanunun aradığı koşulların somut olayda mevcut olduğunu gösteren fiilî ve hukuki nedenlerin ortaya konulması gerekir. Bu kapsamda gerekçe; akla uygun, çelişkisiz, inandırıcı ve somut olaya özgü unsurları içermelidir.¹⁶⁹ Dolayısıyla hukuk devleti ilkesine uygun bir gerekçeden söz edebilmek için yargı organının yalnızca tutuklama nedenlerinin bulunduğunu belirtmesi yeterli olmayıp, kuvvetli suç şüphesini ortaya koyan somut olgular ile fiilî ve hukuki nedenleri de kararında göstermesi gerekir. Suçun katalog suçlardan olması nedeniyle tutuklama nedeninin bulunduğunun kabul edilmesi veya kaçma ya da delilleri karartma şüphesinin yalnızca şeklen mevcut gösterilmesi suretiyle verilen bir karar, kanunun açık ve kesin hükümlerine uygun gerekçelendirilmiş bir karar olarak kabul edilemez.¹⁷⁰

Yetişmekte olan hukukçu neslin gerekçe kurma ve gerekçe talep etme noktasında gerekli özeni ve ısrarı göstermemesi; hukuk sisteminin zaman içerisinde gerilemesine, etkisizleşmesine ve hukuki belirliliğin ortadan kalkmasına neden olma riski taşımaktadır. Tutuklama hakkında AYM ve AİHM içtihatlarının içselleştirilmesi ve gerekçe alışkanlığı edinilmesi hukuk sistemimizin gelişmesi adına faydalı olacaktır. Yazılı hukuk kurallarının yetersiz kaldığı yerde içtihat yoluyla boşluk doldurulmalı, doktrin de bu

¹⁶⁸ AİHM, PALADİ/MOLDOVA, B. No:39806/05, T. 10.03.2009, §88-92

¹⁶⁹ Turhan Tufan YÜCE, "Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), 1980, sf. 93

¹⁷⁰ CENTEL, Tutuklama, sf. 74; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.112

çabada yargı yerlerine anayasal ilkelerin nasıl tatbik edileceği hususunda destek olmalıdır.¹⁷¹

Dolayısıyla yargısal denetim, sadece üst mahkemelerin alt mahkemeleri kontrol etmesi değildir; aynı zamanda hakim kendi kararını denetlemesi anlamına da gelmelidir. Bir hakim, kararını gerekçelendirmeye başladığında, zihnindeki dağınık düşünceleri kağıda dökerken kendi mantık hatalarını fark edebilir. Yazma eylemi, düşünceyi disipline eder ve rasyonelleştirir. Eğer bir hakim, verdiği karara ikna edici bir gerekçe yazamıyorsa, o kararın yanlış olduğunu anlama şansına sahip olur. Gerekçe aynı zamanda hakim kendi vicdanı ve hukuki bilgisiyle yaptığı bir iç denetime de işaret eder. Bu iç denetimden geçemeyen bir kararın dış dünyaya ilan edilmesi, yargısal hataya davetiye çıkarmaktır. Ayrıca gerekçe, yargısal uygulamanın şeffaflaşmasını sağlayarak toplumsal denetime de imkan tanır. Hukukçular, akademisyenler ve kamuoyu, yargı kararlarını gerekçeleri üzerinden tartışır ve eleştirir. Bu eleştirel süreç, hukukun gelişmesine ve yargısal hataların asgariye indirilmesine katkıda bulunur. Gerekçesiz kararlar ise bu kamusal tartışma zeminini yok ederek yargıyı kapalı ve denetlenemez bir güç odağı haline getirir ki bu da hukuk sisteminin gelişmesine engeldir. Dolayısıyla kararların gerekçeli olması, Anayasa m. 141/3 veya CMK m. 34/1 uyarınca sadece bir usul kuralı değil, yargı standartlarının gelişmesinde ve dolayısıyla adalete/yargıya duyulan güven noktasında bir temel teşkil eder. Aksi bir durum hukuk sisteminin evrensel standartlardan uzaklaşması, adalete olan toplumsal güvenin onarılamaz biçimde sarsılması ve uluslararası hukuk nezdindeki karnemizin de kötüleşmesi riskini barındırmaktadır.

2.3.5. Tutukluluğun Devamı Kararları Açısından İşlevi

Anayasamız, kanunlarımız, tutuklamaya ilişkin özel düzenleme niteliğindeki CMK'nın 101/1-2. maddesi ve iç hukuk kuralı olarak kabul edilen (Anayasa m. 90) uluslararası sözleşmeler ile AİHM kararlarında kararların gerekçeli olması açık ve kesin bir norm olarak düzenlenmiştir. Hâkim bu yükümlülüğe uymalı; basmakalıp, birbirini tekrar eden ve soyut ifadeler yerine, somut olayın gerektirdiği hukuki ve fiili olguları açık ve anlaşılır

¹⁷¹ Onur Çağdaş ARTANTAŞ, “*Rechtsstaat, Hukuk Devleti ve Kamu Personeline Rücu’un Zorunluluğu*”, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2020, sf. 162

biçimde ortaya koyarak tutuklama veya tutukluluğun devamını haklı kılan gerekçelere kararında yer vermelidir.¹⁷²

Tutukluluğun devamına ilişkin sonraki kararların, önceki tutuklama veya devam kararlarına kıyasla daha kapsamlı gerekçe içermesi gerektiği de açıktır. Zira yargılamanın ilerlemesiyle şüpheli veya sanık, deliller ve savunmalar bakımından ortaya çıkan gelişmelerin değerlendirilmesi, yeni gerekçelerin ortaya konulmasını gerektirir. Bu nedenle önceki kararlarda yer alan gerekçelerin aynen tekrarlanması, yasal anlamda yeterli bir gerekçe olarak kabul edilemez. Önceki kararlardaki gerekçelerin çoğu zaman kelimesi kelimesine tekrarlanması da kanun koyucunun gerekçe şartını getirme amacıyla bağdaşmamaktadır.¹⁷³

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince; Cahit Demirel/Türkiye kararında; tutukluluk halinin devamına ilişkin olarak verilen kararların gerekçelerinin salıverilene kadar değiştirilmeksizin yinelenmesi, bunun yeterli bir gerekçe olmadığı gibi makul süre şartının da ihlal edildiği kabul edilmiştir.¹⁷⁴

Şüpheli/sanık hakkında verilecek olan tutuklama kararı en baştan belirli süreli değildir. Süreli olmaması tedbirin ilanı hayet devam etmesi anlamına gelmeyeceğinden hakim ya da mahkeme tarafından belirli aralıklarla tutuklunun tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmediği değerlendirilmek zorundadır.¹⁷⁵ Bu gibi durumların da tespit edilebilmesi ve tutuklamanın artık faydasız olduğu anda kişinin salıverilmesi için tutukluluğun belirli aralıklarla incelenmesi/gözden geçirilmesi gerekir. Tutukluluğun incelenmesi CMK m. 108’de düzenlenmiştir.¹⁷⁶ Tutukluluğun devamı kararları tutuklama

¹⁷² ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.479; ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ, sf.273

¹⁷³ CENTEL/ZAFER sf.421; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.350

¹⁷⁴ AİHM, CAHİT DEMİREL/TÜRKİYE, B.No:18623/03, 07.07.2009, §25

¹⁷⁵ Hasan SINAR, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, 2016, sf. 301

¹⁷⁶ CMK Madde 108-(1) *Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100 üncü madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli ve müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir. (2) Tutukluluk durumunun incelenmesi, yukarıdaki fıkra da öngörülen süre içinde şüpheli tarafından da istenebilir. (3) Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkra da öngörülen süre içinde de re’sen karar verir.*

kararından daha güçlü gerekçelere dayanmalı ve tutuklama nedenlerinin devam etmekte olduğu inandırıcı biçimde açıklanmalıdır.¹⁷⁷

Özellikle soruşturma evresinde tutukluluk halinin incelenmesi esasen dosya üzerinde yapılmaktadır. Şüphelinin katılımının söz konusu olmadığı bu hallerde Habeas Corpus ilkesinin gözetildiği söylenemeyecektir. İncelemenin dosya üzerinden yapılması sonucunda verilen tutukluluk halinin devamına ilişkin kararların tatmin edici gerekçeler içermediği gözlenebilmektedir. Gerekçelerin tatmin edici olmaması, yeni gerekçeler bulunmaması halinde tutukluluk halinin devamını meşru bir zemine dayandırmak mümkün değildir.¹⁷⁸ CMK md.108 uyarınca sulh ceza hakimliği tarafından inceleme yapılırken şüpheli veya müdafinin dinlenilmesi zorunludur. Söz konusu düzenleme çelişme ve silahların eşitliği ilkesi bakımından da önemli bir eksikliği giderme potansiyeli taşımaktadır. Ancak uygulamada, bu usulün gereklerinin yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir.¹⁷⁹

Bu bağlamda AİHM, Erişen ve Diğerleri/Türkiye¹⁸⁰ başvurusunda, sulh ceza hâkimliği tarafından tutuklanan başvuruçulardan bazılarının dört ay, birinin ise iki ay boyunca hâkim önüne çıkarılmamasını AİHS'in 5/4. maddesine aykırı bulmuştur. Kararda, başvuruçuların bu süre içerisinde birden fazla tahliye talebinde bulunmalarına rağmen, bu taleplerin duruşma yapılmaksızın reddedilmesi belirleyici olmuştur. Benzer şekilde, tahliye taleplerine rağmen kişilerin hâkim önüne çıkarılmadığı Seki/Türkiye¹⁸¹ (yedi buçuk ay) ve Karaosmanoğlu ve Özden/Türkiye (yaklaşık altı ay) başvurularında da AİHS'in 5/4. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.¹⁸²

AYM'nin Mustafa Ali Balbay kararına göre ise "Tutukluluk tedbiri için yalnızca suç işleme konusundaki makul şüphe yeterli olmayıp, sanığın kaçma, saklanma, delilleri karartma, yargılamayı etkileme, kamu düzenini bozma veya yeni bir suç işleme yönünde

¹⁷⁷ Aynı yönde bkz: Selim Soyer GÜLEÇ, "Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", TBBD, S:2012/98, sf.37

¹⁷⁸ Tuğrul KATOĞLU, "Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar", Ankara Barosu Dergisi S:4, Y:2011, sf. 25

¹⁷⁹ Fahri Gökçen TANER, Çelişme ve Silahların Eşitliği, Seçkin Yayıncılık, 2019, sf.260

¹⁸⁰ AİHM, ERİŞEN V.D./TÜRKİYE, B.No: 7067/06 , 03.04.2012, §51-53

¹⁸¹ AİHM, SEKİ/TÜRKİYE, B.No: 44653/09 , 21.06.2016, §17-19

¹⁸² AİHM, KARAOSMANOĞLU/TÜRKİYE, B.No: 4807/08 , 03.05.2007, §76-78

şüphe oluşturmada da gerekmektedir. Başlangıçtaki bu tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de bu süre geçtikten sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hala devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir.”¹⁸³

Yine AİHM’in Yağcı ve Sargın/Türkiye kararında, bir kişinin suç işlediğine ilişkin makul şüpheyeye dayanılarak başlatılan tutukluluğun devamı bakımından bu şüphenin varlığını sürdürmesinin “sine qua non” (olmazsa olmaz) bir koşul olduğu belirtilmiştir. Ancak belirli bir sürenin geçmesinden sonra yalnızca makul şüphenin varlığı, tutukluluğun devamını haklı kılmak için yeterli değildir. Bu aşamada, yargısal makamlarca ileri sürülen diğer gerekçelerin özgürlükten yoksun bırakmanın sürdürülmesini haklı gösterip göstermediğinin değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu gerekçelerin “ilgili” ve “yeterli” olması durumunda ise ulusal makamların yargılamayı gerekli özenle yürütüp yürütmediği incelenmelidir.¹⁸⁴

AİHM, Mansur/Türkiye kararında ise mahkemelerin AİHS’nin 6/1. maddesi uyarınca kararlarını gerekçelendirme yükümlülüğü bulunduğunu, bu yükümlülüğün kapsamının kararın niteliğine göre değişebileceğini; ancak tutukluluğa ilişkin gerekçelerin her durumda ilgili ve yeterli olması gerektiğini belirtmiştir. Tutukluluğun her incelemesinde benzer ve kalıplaşmış ifadelerin kullanılmasının gerçek anlamda gerekçe oluşturmayacağı; suçun niteliğinin veya yalnızca “delillerin durumu” ifadesinin tutukluluğun devamını haklı kılmaya yeterli olmadığı kabul edilmiştir. Ayrıca kaçma şüphesinin yalnızca suç için öngörülen cezanın ağırlığına dayanılarak değil, somut olgular çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Somut olayda sanığın neden kaçma tehlikesi bulunduğu açıklanmaması ve delillerin durumuna ilişkin genel ifadenin tutukluluğun devamını kendiliğinden haklı kılmaması nedeniyle AİHS’nin 5/3 ve 5/4. maddelerinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.¹⁸⁵

Unutulmamalıdır ki, tutuklama kararının yeterli gerekçe ile verilmesi halinde dahi, tutukluluğun devamına ilişkin kararın gerekçesi aynı nedenlere dayanamaz; değişen ve

¹⁸³ AYM, Mustafa Ali Balbay, No: 2012/1272, 4/12/2013, §72-74

¹⁸⁴ AİHM, YAĞCI VE SARGIN/TÜRKİYE, B. No:16419/90, 08.06.1995, §50-52

¹⁸⁵ AİHM, MANSUR/TÜRKİYE B.no:14/1994/461/542, 08/06/1995, §52-57

gelişen durumların gerekçede karşılanması gerekir. Çünkü soruşturma mercilerinin ilk tutuklama tarihinden sonraki süreçte suç isnadına ilişkin daha çok iddia ve delile ulaşmış olması beklenir.¹⁸⁶

Özellikle yargılamanın kovuşturma aşamasına geçilmesiyle birlikte, delil durumunda veya kişi bakımından meydana gelebilecek değişiklikler diğer unsurlarla birlikte değerlendirilerek karara gerekçe olarak yansıtılmalıdır. Kişinin yalnızca katalog suçlardan yargılanıyor olmasının mutlak olarak tutuklu bulunmasını gerektirmediği ve tutuklamanın ihtiyari bir tedbir olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda, diğer koruma tedbirlerinin neden uygulanmadığının açıklanması ve şüpheli veya sanık müdafinin itirazlarının karşılanması gerekir. Böylece itiraz mekanizmasının etkin bir hukuk yolu olarak işlemesi sağlanabilecektir. AİHM, Türkiye hakkında verdiği çeşitli kararlarda da tutukluluğun devamına ilişkin kararlara itiraz imkânı sağlayan hukuk yolunun etkili biçimde uygulanmaması nedeniyle sanığa gerçek anlamda çekişmeli bir hukuk yolu sunulmadığını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, tutukluluk yerine ülkeden çıkış yasağı veya kefaletle salıverilme gibi alternatif tedbirlerin uygulanma ihtimalinin değerlendirilmemesini de eleştirmiş; AİHS'nin 5. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarına yönelik ihlallerin, mevzuatın yanlış uygulanmasından ve bazı yönlerden yetersiz olmasından kaynaklandığını ve bu durumların özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali sonucunu doğurduğunu tespit etmiştir.¹⁸⁷

Görülmektedir ki, AİHM'nin Türkiye aleyhine AİHS'nin 5/3 ve 5/4. maddelerinin ihlaline ilişkin kararlarının çoğunda, yerel mahkemelerin “suçun niteliği, delillerin durumu ve dava dosyasının içeriği göz önünde bulundurularak” gibi kalıplaşmış ifadelerle tutukluluğun devamına karar vermesi, gerçek anlamda gerekçe olarak kabul edilmemiştir. Tutukluluğun devamına ilişkin kararların sürekli aynı gerekçelere dayandırılması, itiraz yolunun etkisiz hâle getirilmesi ve alternatif koruma tedbirlerinin

¹⁸⁶ YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:10, S:2015/125-126, sf.23

¹⁸⁷ AİHM, YAVUZ DUYUM/TÜRKİYE (57963/00, 27/03/2007)
AİHM, GETİREN/TÜRKİYE(10301/03, 22/07/2008)
AİHM, MEHMET YAVUZ/TÜRKİYE(47043/99, 24/07/2007)
AİHM, KOŞTİ VE DİĞERLERİ/TÜRKİYE(74321/01, 3/05/2007)
AİHM, BAĞRIYANIK/TÜRKİYE (43256/04, 05/06/2007)
AİHM, DOĞAN YALÇIN/TÜRKİYE (15041/03, 19/02/2008)

uygulanma ihtimalinin değerlendirilmemesi AİHM tarafından ihlal nedeni olarak görülmüştür. Devam eden tutukluluk ise ancak, masumiyet karinesine rağmen kişisel özgürlüğe saygı ilkesinden daha ağır basan gerçek bir kamu yararı ihtiyacının varlığını gösteren somut unsurların bulunması hâlinde haklı görülebilecektir.¹⁸⁸

2.3.6. Devletin Tazminat Sorumluluğu Bakımından İşlevi

Ceza muhakemesi süresinde tutuklama tedbirini uygulanmasına ilişkin hatalı bir işlemin veya hatalı bir karar verilmesi gibi bir hukuka aykırılığın doğması durumunda, devlet bu hukuka aykırılık nedeniyle zarara uğrayan kişinin maddi ve manevi zararlarını kamu adına tanzim etmekle yükümlüdür.¹⁸⁹ Devlete böyle bir tazminat yükümlülüğünün verilmesinin temeli esasen hukuk devleti ilkesinin gereklerinden biri olan idarenin sorumluluğu ilkesinden kaynaklanır. Bu ilkenin “hazine teorisi”nden farkı, idarenin hatalı davranışı nedeniyle yaptırıma uğradığının kabulünde bulunur.¹⁹⁰

Gerekçesiz tutuklama kararları, sadece kişi hürriyetini ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda devletin tazminat sorumluluğunu da doğuran bir hukuka aykırılık teşkil eder. Keza AİHS 5/5, bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir der. Türk hukuk sisteminde koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hakkı, CMK m. 141 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.¹⁹¹ Kanuna aykırı yakalama, tutuklama veya tutukluluğun devamı gibi

¹⁸⁸ AİHM, CASTRAVET/MOLDOVA, 23393/05, 13/06/2007)

AİHM, DEREÇİ/TÜRKİYE(77845/01, 24/05/2005)

AİHM, SOLMAZ AKYOL/TÜRKİYE(23438/02, 20/09/2007)

AİHM, CAHİT DEMİREL/TÜRKİYE(18623/03, 7/08/2009)

AİHM, SAĞNAK/TÜRKİYE(45465/04, 12/10/2009)

AİHM, YEŞİLYURT/TÜRKİYE(15649/05, 23/02/2010)

AİHM, YİĞİTDOĞAN/TÜRKİYE(20827/08, 16/03/2010)

¹⁸⁹ Hasan SINAR, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, 2016, sf. 398

¹⁹⁰ Fatma Didem SEVGİLİ GENÇAY, “İdare Hukukunda Manevi Tazminatın Yaptırım Fonksiyonu”, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar IX Sempozyumu İstanbul Barosu – HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi) Bildiri Kitabı, 29. Kitap, İstanbul, 2019, sf.266

¹⁹¹ Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat;

CMK Madde 141 – (1) Suç soruşturması veya kovuşturması sırasında;

a) Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen,

b) Kanuni gözaltı süresi içinde hakim önüne çıkarılmayan,

c) Kanuni hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan,

d) Kanuna uygun olarak tutuklandığı halde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen,

hallerde birey, maddi ve manevi zararlarını Devletten talep edebilir. Tazminat istemi, kararın kesinleştiğinin tebliğinden itibaren 3 ay ve her halde 1 yıl içinde, zarara uğrayanın yerleşim yeri Ağır Ceza Mahkemesi'ne yapılmalıdır.¹⁹²

Sistemin kritik denetim mekanizmalarından biri olan rücu müessesesi ise CMK m. 141/4 maddesinde vücut bulur.¹⁹³ Bu hükme göre Devlet, ödediği tazminatı, görevini kötüye kullanan hakim veya savcıya 1 yıllık rücu süresi içinde rücu eder. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun vurguladığı üzere; Tutuklama kararlarının gerekçesiz olması, yasanın açık ve kesin buyruğuna aykırılık teşkil eder. Bu tespit, gerekçesiz kararların doğrudan bir hizmet kusuru ve hukuki sorumluluk kaynağı olduğunu teyit etmektedir.¹⁹⁴

Yine Yargıtay HGK'nın başka bir kararında da belirtildiği üzere, ceza yargılamasının tutuksuz yürütülmesi asıl olup, koruma tedbiri olarak tutuklama istisnai niteliktedir. Bu istisnai tedbirin kural hâline getirilmesi, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmaktadır. Tüm bu olgular ve açıklamalar doğrultusunda; dava konusu tutukluluğun devamına ilişkin karar nedeniyle davacının yaşam hakkının tehlikeye sokulduğu, koruma tedbirinin amacı dışında sonuçlar doğurduğu, eşitlik ilkesine aykırı davranıldığı, yeterli gerekçe gösterilmediği ve masumiyet karinesinin göz ardı edildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu durumun, açık ve kesin nitelikteki kanun hükmüne aykırılık teşkil ettiği ve ağır kusur oluşturduğu, HUMK'un 573/2. maddesi uyarınca da davalıların sorumluluğunu gerektirdiği kabul edilmiştir. Yargıtay Hukuk Genel

e) Kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen,

f) Mahkum olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan,

g) Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hallerde sözlü açıklanmayan,

h) Yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen,

...

k) (Ek: 11/4/2013-6459/17 md.) Yakalama, adli kontrol veya tutuklama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkanlarından yararlandırılmayan,

...

Kişiler; maddi ve manevi her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler.

¹⁹² Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat isteminin koşulları ve hakimlerin tazminat sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Fatih KANMAZ, Haksız Yakalama, Tutuklama ve El Koyma Nedeniyle Tazminat, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, sf. 84 vd.

¹⁹³ CMK Madde141/4- *Devlet, ödediği tazminattan dolayı görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hakimler ve Cumhuriyet savcılarına bir yıl içinde rücu eder.*

¹⁹⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/552 K. 2010/599 T. 05.11.2010

Kurulu'nun yukarıda vurguladığı üzere, yasanın açık hükmüne aykırı şekilde gerekçesiz karar verilmesi kişisel kusur teşkil edebilir. Hakimlerin verdikleri kararlarda yasanın aradığı anlamda gerekçeye yer vermemeleri ve yasanın yoruma ihtiyaç göstermeyecek derecede açık hükmüne (kararların gerekçeli olması kuralına) aykırı davranışları halinde hukuki sorumlulukları doğabilir.¹⁹⁵

Yargıtay'ın, Mahkemelerin denetimi mümkün kılacak şekilde gerekçe yazma yükümlülüğü, etkili başvuru hakkının da bir gereğidir, şeklindeki yaklaşımı; gerekçe yükümlülüğünün ihlali, doğrudan bir “tazminat sebebi” olarak görerek, bu ödevin ciddiyetini artırmaktadır. Gerekçesiz tutuklama, yargısal bir hatadan öte, sistemin işleyişine yönelik yapısal bir kusur olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, itiraz yolunun etkisiz kalmasına neden olan her matbu karar, bireyin hürriyetinden yoksun kaldığı her gün için devleti mali bir yükümlülük altına sokmaktadır. Tazminat yaptırımı, hakimlerin gerekçelendirme konusundaki hassasiyetini artırması beklenen bir denetim aracı olarak önem arz etmektedir.¹⁹⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tutuklama kararlarında “ilgili ve yeterli gerekçe” bulunmamasını AİHS m. 5/3 ihlali sayarken, bu ihlalin iç hukukta tazmin edilememesini m. 5/5 ihlali olarak kabul eder. AİHM, uzun tutukluluk süresinde yerel mahkemelerin ‘ilgili ve yeterli’ gerekçe sunmadığını ve bunun AİHS m. 5/3 ihlali olduğu gibi, iç hukukta yeterince tazmin imkanı bulunmadığı için m. 5/5 ihlalinin de gerçekleştiğini ifade etmiştir.¹⁹⁷

Hukuka aykırı gözaltı süreçlerine ilişkin bir başka Türkiye kararında da yakalama emri iade edilmesine rağmen gözaltında tutulmayı 5/1 maddesi uyarınca hukuka aykırı bulmuş ve 5/5 maddesi kapsamında tazminat hakkını işletmiştir. CMK 141. maddesinin, somut davada bu ihlalin telafisi için yeterli olmadığı vurgulanmıştır.¹⁹⁸

Anayasa Mahkemesi ise Bülent Ersan başvurusuna konu olayda, Başvurucu, hukuka aykırı gözaltı ve tutuklama tedbirine istinaden hükmedilen tazminatın yetersiz olması

¹⁹⁵ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/555 K. 2010/601 T. 05.11.2010

¹⁹⁶ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2023/114, K. 2025/798, T. 21.01.2025

¹⁹⁷ AİHM, SAĞNAK/ TÜRKİYE B.No: 45465/04, 13.10.2009, §40-55

¹⁹⁸ AİHM, KEREM ÇİFTÇİ/ TÜRKİYE B.No: 35205/09, 21.09.2021, §32-34

nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin bir başvuruda bulunmuştur. Başvuruya konu olayda özetle başvuru hakkında yürütülen bir soruşturma kapsamında gözaltına alınmış, tutuklanmış ve daha sonra serbest bırakılmıştır. Yapılan yargılama sonucunda da başvuru hakkındaki beraatine karar verilmiş ve beraat kararı kesinleşmiştir. Beraat kararının kesinleşmesi üzerine başvuru, haksız olarak gözaltına alınıp tutuklandığı iddiasıyla yetkili ağır ceza mahkemesinden maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmuştur. Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi maddi tazminat talebinin reddine, manevi tazminat talebinin ise kısmen kabulüne hükmetmiştir. Başvuru, hükmedilen tazminatların düşük olduğunu belirterek istinaf kanun yoluna başvurmuştur. Bölge Adliye Mahkemesi tarafından manevi tazminat miktarı ilk derece Mahkemesinden daha düşük bir bedelle düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine karar verilmiştir. Başvuru, kesin nitelikte verilen bu kararı Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruya konu etmiştir. AYM yapılan inceleme sonunda 19/3 ve 19/9 ile bağlantılı olarak, güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu itibarla ihlalin mahkeme kararından kaynaklandığı anlaşıldığından başvuruda tespit edilen söz konusu hak ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunduğu ve kararın bir örneğinin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için Anayasa Mahkemesini ihlal sonucuna ulaştıran nedenleri gideren, ihlal kararında belirtilen ilkelere uygun yeniden bir yargılama yapılmak üzere ilk derece mahkemesine gönderilmesine hükmetmiştir.¹⁹⁹

Yukarıdaki emsaller ışığında, gerekçesiz tutuklama kararlarının Devlet için ağır bir mali yükümlülük doğurduğu sabittir. Hukuki ve fiili nedenlerden yoksun bu kararlar neticesinde ödenen maddi ve manevi tazminatlar, doğrudan kamu kaynaklarından karşılandığı için uzun vadede ciddi bir kamu zararı doğurmaktadır. Her ne kadar CMK m. 141/4 maddesi, görevini kötüye kullanan hakimlere rücu edilmesini öngörse de bu mekanizmanın etkin işletilmemesi denetim zafiyetine ve mali yükün sürekliliğine yol açmaktadır.

¹⁹⁹ AYM [İkinci Bölüm], BÜLENT ERSAN, B.No 2020/25232, T. 26.03.2025

2.3.7. Delillerin Değerlendirilmesi ve Tartışılması

Adil bir yargılamanın en önemli görünümünden biri de, AİHS'nin 6. maddesinde yer alan ve 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde de kendisini ifade eden savunma hakkıdır. Hakkaniyete uygun olan yargılamanın hayat bulması için savunma hakkının somut, pratik ve etkili olması gerekir.²⁰⁰ Suç isnadıyla karşılaşan şüpheli veya sanığa, isnadı çürütmek için savunma hakkı kapsamında meşru yollarla tüm imkanlar sağlanmalıdır.²⁰¹

Silahların eşitliği ilkesinin önemi genellikle kovuşturma evresinde karşımıza çıkmakta ise de aynı önem soruşturma evresinde veya kanun yolları evresinde de mevcuttur. Özellikle tutuklama duruşmasında, delillerin toplanması ve değerlendirilmesinde, hukuka aykırı delillerin değerlendirmeye esas alınmayacak olmasında, ifade ve sorgu esnasında ya da kolluğun delil toplama esnasında yasak usullere başvurulmasında, dosyaya erişim ve etkili bir savunma yapılabilmesi noktasında silahların eşitliği ilkesinin varlığı hissedilmek istenecektir. Bunlar yalnızca hüküm verilirken değil, tutuklamaya esas olacak koşulların ve somut delillerin tespitinde de kendisini gösterecektir. Çelişme ilkesi ve silahların eşitliği, adil yargılanmanın temel direkleridir. Savunma makamı, iddia makamının devlet imkanlarına karşın "silahsız" bırakılmamalıdır. Gerekçeli karar, yargıcın her iki tarafın argümanlarını eşit şekilde değerlendirdiğini gösteren bir meşruiyet zeminidir. Sadece iddia makamının taleplerine odaklanan veya savcılık görüşlerini aynen kopyalayan bir gerekçe, mahkemenin tarafsızlığını yitirdiğini ve hukuki dinlenilme görevini yerine getirmediğini gösterir.²⁰²

CMK sisteminde, tutuklama kararının şüpheli veya sanığın huzurunda verilmesi esası kabul edilmiştir. Buna göre, CMK md. 101/2'de hâkim önüne çıkarılan şüpheli veya sanığa, hakkında verilen kararın içeriğinin sözlü olarak bildirileceği ifade edilmiştir. Buradaki sözlü bildirim, kararı veren yetkili hâkim veya mahkeme ile hakkında karar verilen şüpheli veya sanık arasında "vasıtasızlık" ilkesi gereği, bir yüz yüzeliliği zorunlu kılacağı için, burada zorunlu bir tutuklama duruşmasının varlığından söz etmek gerekir.

²⁰⁰ Özge DEMİR ODABAŞI, Suçsuzluk Karinesi Açısından Tutuklama Tedbiri, On İki Levha Yayıncılık, 2025, sf.149

²⁰¹ R. E. KOSTORİS, Handbook of European Criminal Procedure, Cham: Springer International Publishing, 2018, sf. 109

²⁰² ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 131

Kaldi ki, CMK md. 101/3'de, "tutuklama istenildiğinde şüpheli veya sanığın, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafin yardımından yararlanır" şeklindeki "zorunlu müdafilik" getiren düzenleme ile de tutuklama kararının duruşmalı olarak verileceği hususuna işaret etmektedir.

Doktrinde bir görüşe göre, tutuklama duruşmasının, soruşturma veya kovuşturma konusu olayın esasının değil ancak somut olayda tutuklama koruma tedbirine başvurulup başvurulmaması hususunun değerlendirildiği bir oturum olduğu ifade edilmiştir. Yazara göre tutuklama tedbirinin amacı maddi gerçeğin ortaya çıkartılması değil, ancak kuvvetli suç şüphesinin bulunduğu hallerde ceza muhakemesinin yürütülebilmesi için şüpheli veya sanığın kaçma veya delilleri karartma tehlikesinin ortadan kaldırılmasıdır. Bu itibarla, özellikle soruşturma evresinde şüpheli, Cumhuriyet savcısının tutuklama istemi ile hakim önüne çıkartıldığında henüz deliller tam olarak toplanamadığı için, bu aşamada olayın esasına girmek anlamını taşıyacak bir delil araştırmasının eksik ve yanıltıcı olması adeta kaçınılmazdır. Dolayısıyla, tutuklama duruşmasında CMK md. 182 vd. hükümlerinin uygulama alanı olmadığı ve bu duruşmanın salt tutuklama koşulları ve nedenlerinin şüpheli veya sanığa da kendini savunma imkân verilmek suretiyle değerlendirilmesinden ibaret bir oturum olarak yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁰³

İfade ve sorgu usulünün düzenlendiği CMK 147/1-f'te şüphelinin/sanığın şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınırken, 148/3'te yasak usullerle elde edilen ifadelerin rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Yargıtay da kararında hukuka aykırı delillerin kullanılamayacağını vurgulamıştır. Örneğin, bir kararında arama kararı bulunmaksızın yapılan arama sonucu elde edilen delillerin hukuka aykırı olduğundan bahisle, söz konusu delillere dayanılarak verilen kararı bozmuştur. Hakkında soruşturma süren ve iletişim tespiti kararı alınan şüphelilerin, aynı suç nedeniyle önleme aramasına tabi tutulması konusunda Yargıtay somut bir şüphelinin bulunması halinde, adli arama

---

²⁰³ SINAR, sf. 243

kararı talebinde bulunulması gerekirken böylesi bir arama kararı olmadan önleme araması yapılmasının hukuka aykırı olduğunu belirterek, yerel mahkeme kararını bozmuştur.²⁰⁴

Öncelikle belirtmelidir ki, tutuklama kararı, kişilerin mutlaka dinlenilmesini gerektirir. Kişiler hakkında dinlenilmeden tutuklama kararı verilmesi AİHM'e göre tek başına bir ihlal sebebidir.

Hukuki dinlenilme hakkı, şüphelinin yargılama sürecinde bir “nesne” değil, “özne” olarak yer almasının gereğidir. Bu hak, sadece tarafların görüşlerini sunması değil, bu görüşlerin mahkeme tarafından gerçek anlamda tartışılmasını zorunlu kılar. Tutuklamanın “hüküm öncesi ceza” haline dönüşme riski, ancak savunmanın delillere erişiminin sağlanması ve bu delillerin kararda tartışılması ile bertaraf edilebilir. Aksi halde, savunma hakkı tamamen işlevsizleşir ve yargılama usuli bir tiyatroya dönüşür. Gerekçede delillerin tartışılması, savunma argümanlarının karşılanması ve somut olgulara dayanılması, şüphelinin hukuk karşısında bir “özne” olarak korunmasını sağlar. Mahkemelerin iddia ve savunmayı, delilleri ve tespitlerini dengeli bir şekilde karara yansıtması, hukuki dinlenilme hakkının usuli bir formaliteye dönüşmesini engelleyecek bir yoldur.²⁰⁵

Tutuklama kararlarının meşruiyeti, kararın dayandığı delillerin somut olgularla ilişkilendirilmesine bağlıdır. CMK m. 101/2 uyarınca; kanunun saydığı delillerin açıkça gerekçelendirilmesi şarttır. CMK m. 217 uyarınca ise hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu ilke, tutuklama aşamasında da delillerin mevcut haliyle tartışılarak tutukluluğa etkisinin değerlendirilmesini zorunlu kılar.²⁰⁶

Hakimin/mahkemenin tutuklamaya gerekçe gösterilen olguların varlığı yönünden sadece iddia makamının gösterdiği delilleri dikkate alması, buna karşılık süpheli/sanık müdafinin aynı olguların aksini ispat için gösterdiği delillerle ilgili hiçbir inceleme ve değerlendirme

²⁰⁴ Yargıtay 5. Ceza Dairesi, E. 2018/11928, K. 2021/36, 11.1.2021

²⁰⁵ AİHM, DE JONG, BALJET, VAN DER BRINK/ HOLLANDA, B. No: 8805/79, 8806/79, 9242/81, 22/05/1984

AİHM, NIKOLOVA/BULGARİSTAN, B.No:31195/96, 25/03/1999.

AİHM, LADENT/POLONIA, B.No:11036/03, 08/06/2008.

²⁰⁶ CMK Madde 217 – (1) Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.

yapmaması, çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerini ihlal edecektir. Uygulamada da şüphelinin/sanığın, tutuklamaya esas alınan temel delillere ilişkin somut itirazlarının ve savunmalarının savcılık veya mahkemesince karşılanmadığı, Yargıtay içtihatlarında belirtilen araştırma ve inceleme işlemlerinin ikmal edilmediği görülmektedir. Bu durum, kararın ilgili ve yeterli bir gerekçe içermediğini ve yargılamanın bir bütün olarak adil olmaktan çıktığını göstermektedir. Yine, sadece iddia makamının taleplerini yineleyen, karşı oy içermeyen ve somut olgularla desteklenmeyen matbu gerekçeler, CMK 101 uyarınca aranan kuvvetli suç şüphesi ve ölçülülük kriterlerini karşılamaktan uzak olacaktır.

Dolayısıyla, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı etkileri nedeniyle tutukluluk, tutukluluğun devamı ve uzatılmasına ilişkin kararların da mahkûmiyet kararları gibi gerekçelendirilmesi gerekir. Bu kapsamda, iddia ve savunma tarafından tutuklama koşullarına ilişkin ileri sürülen görüşlere yer verilmesi, mevcut delillerin tartışılarak tutukluluğa etkisinin değerlendirilmesi ve karara esas alınan ya da reddedilen delillerin belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca dosyada bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin açıkça gösterilmesi ve tüm bu değerlendirmeler sonucunda ulaşılan kanaatin ortaya konulması gerekir.²⁰⁷

2.3.7.1. Matbu Gerekçe Kullanımı

Yargı sisteminin en büyük yaralarından biri de “matbu gerekçe” kullanımıdır. Yargısal dürüstlük ve tarafsızlık algısını kökten sarsan yıkıcı bir uygulama olan seri matbu gerekçeler, somut olayın özelliklerine bakılmaksızın, her dosyaya uygulanabilen standart ve içi boş ifadeler topluluğudur. Tutuklama kararlarında somut olgularla bağ kurulmadan kullanılan matbu gerekçeler, savunma makamının delilleri tartışma ve karşı argüman geliştirme imkanını kısıtlayarak çelişme ilkesini işlevsiz kılmaktadır.²⁰⁸ Bu tür gerekçeler, hakim dosyasına hazırlanmadığı, savunmayı dinlemediği ve kararını “süratle karara çıkartabilme kabiliyeti” kılıfıyla, peşinen ve sene içerisinde karara çıkartılan dosya sayısını arttırma hedefiyle verdiği izlenimini yaratır. Bir hakimin, bir

²⁰⁷ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 472

²⁰⁸ CENTEL/ZAFER sf. 406; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.311

insanın hürriyetini kısıtlarken “katalog suçlardan olması, mevcut delil durumu” gibi üç-beş kelimelik kalıplara sığınması, yargısal görevin ihmali ve bireye verilen değerin hiçe sayılmasıdır. Tüm bu düzenlemelere karşın, uygulamada tutuklama kararlarının gerekçesiz olarak yazıldığı bilinmektedir. Gerek tutuklama ve gerekse tutukluluk halinin devamına ilişkin kararlarda kanunda belirtili tutuklama nedenleri tekrar edilerek matbu tutuklama kararları verilmektedir.²⁰⁹

Bu tür gerekçelere dayanılarak verilen kararlarda, şeklen bir gerekçenin varlığından bahsedilebilse de nitelik açısından gerçek anlamda bir gerekçe bulunmadığı ya da sunulan gerekçenin yetersiz kaldığı açıktır. Bu durum, kararın muhataplarının adil yargılanma hakkı ile gerekçeli karar hakkının ihlal edilmesine yol açabilir.²¹⁰

AYM’nin matbu gerekçelerin yetersizliğini vurguladığı Ersel TURHAN kararında; başvurucunun tutukluluğunun devamına ilişkin kararlarda, suçun niteliği (mala zarar verme, yağma, maddi çıkar sağlama amaçlı suç örgütü kurma) ve katalog suçlar arasında yer alması gibi genel gerekçelere yer verilmiş, ancak başvurucunun somut durumuna özgü, kaçma veya delilleri karartma şüphesini destekleyen olgular ortaya konulmadığını, bu tür matbu gerekçelerle tutukluluğun sürdürülmesinin, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlali sonucunu doğuracağını belirtmiştir.²¹¹

Tutuklama kararında, şüpheli veya sanığın kaçma ihtimali, suçun niteliği, dosya içerisindeki delillerin durumu gibi genel geçer ifadelerle yer vermemelidir. Bunlar yerine, kuvvetli suç şüphesini oluşturan somut delillere, tutuklama nedenlerinin somut olayla ilişkisine, tutuklamanın ölçülü olmasının ve adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağının açıklanmasına yer verilmelidir. Bu bakımından tutuklama kararının mutlaka gerekçeli olmalıdır; genel, soyut ve matbu tutuklama kararı gerekçeleri özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edecektir. Kişinin tutuklu olduğu zaman suçsuzluk karinesinin korumasından fiilen daha az yararlanacağı dikkate alındığında suçsuzluk karinesi de zarar görecektir.²¹²

²⁰⁹ İNCİ, sf.248.

²¹⁰ Beyzanur YAZAR, “Tutukluluk Halinin Devamına İlişkin Kararlarda Gerekçelendirme Yükümlülüğü”, MÜHFHAD, C:32, S:1, Haziran 2026, sf.204

²¹¹ AYM [İkinci Bölüm], ERSEL TURHAN, B.No 2014/1191, T. 17.05.2016, §31

²¹² ODABAŞI, sf.445 vd.

Matbu gerekçelerin, yargısal dürüstlüğe aykırı olduğunu söyleyebiliriz; zira hakim, kararın gerçek nedenlerini gizlemekte veya açıklama zahmetine katlanmamaktadır. Bu durum, yargının bir “noter” gibi hareket ettiği ve kolluk veya savcılık taleplerini sorgusuz sualsiz onayladığı algısını güçlendirir. Tarafsızlık algısı ise zayıflar; çünkü hakim, iddia makamının soyut iddialarını somutlaştırmadan kabul etmiş sayılır. Birey, kendisine sunulan bu “sahte gerekçe” karşısında çaresiz kalır ve adaletin tecelli etmediğine, kararın çoktan verildiğine inanır. Bu inançsızlık, hukuk devletinin toplumsal meşruiyetini bitiren en tehlikeli unsurdur. Ayrıca matbu gerekçeler, yargısal denetimi de imkansız kılarak keyfiliğe yasal bir kılıf hazırlar.

Üst mahkeme, matbu bir gerekçeyi denetlerken hakimin hangi somut veriye dayandığını bilemez, dolayısıyla denetim sadece şekli bir onay mekanizmasına dönüşür. Bu durum, yargı hiyerarşisindeki kontrolü yok eder. Belirlilik ilkesi, matbu gerekçeyi bir “gerekçe” olarak kabul etmez; onu bir “gerekçe yokluğu” olarak görür. Yargı pratiğinde “kopyala-yapıştır” olarak adlandırılan ve farklı dosyalarda aynı ifadelerin kullanılmasına dayanan matbu gerekçelendirme yöntemi, hukuk devletinin nesiller boyu gelişebilmesi yolunda en ciddi tehditlerden biridir. Matbu gerekçeler, aslında “gerekçesizliğin” bir maskesidir; zira bu kararlarda yargıcın dosyayı gerçekten inceleyip incelemeyeceği, delilleri tartıp tartmadığı anlaşılamamaktadır. Bu durum, bireyin yargı önünde “nesneleşmesine” yol açarak insan onuruyla da bağdaşmayan bir tablo ortaya çıkarmaktadır. AİHM de tutuklama kararının hukuka uygun olup olmadığının en önemli göstergesinin hukuki muhakemeyi gösteren gerekçeli karar olduğu yönünde kararlar vermiştir.²¹³

2.3.8. Cumhuriyet Savcılığının Tutuklama Talebinde, İddianamede ve Mütalaalarında Gerekçenin İşlevi

Ceza muhakemesi hukukunda Cumhuriyet savcısı, sadece bir iddia makamı değil, aynı zamanda maddi gerçeğin peşinde koşan ve şüphelinin aleyhine olan delilleri toplamak kadar lehine olan delilleri de toplamakla yükümlü olan bir yargı organıdır. Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlendiği şekliyle Cumhuriyet Savcısının uyuşmazlığın

²¹³ AİHM, LETELLIER/FRANSA, B. No: 12369/86, 26/6/1991, §51-52

çözümüne ilişkin olarak kanaati ya da değerlendirmesi önem arz etmekle birlikte hüküm açısından nihai bir belirleyiciliği bulunmamaktaydı.²¹⁴ Yine de, savcılık makamı, soruşturma evresinde hak ve özgürlüklerin ilk elden teminatı olma rolünü üstlenir. Doktrinde soruşturma aşamasında savcının rolüne ilişkin olarak belirtildiği üzere, ilk düşmenin doğru iliklenmesi gerekir.²¹⁵

Savcılık makamının bu koruyucu rolü, keyfiliğin önlenmesi ve şeffaflığın sağlanması amacıyla sıkı bir gerekçelendirme disiplinine tabi tutulmalıdır. Gerekçe, bir işlemin neden yapıldığını, hangi olgulara dayandığını ve hukuki dayanağının ne olduğunu gösteren zihinsel sürecin dışı vurumudur. Savcının tutuklama taleplerinde veya mütalaalarında sunduğu gerekçeler, yargısal denetimin kapısını aralayan ve savunma makamına argüman geliştirme imkanı tanıyacaktır. Gerekçesiz bir savcılık işlemi, hukuk devletinin özü olan öngörülebilirlik ve denetlenebilirlik ilkelerini zedeleyerek ceza muhakemesini bir güç gösterisine dönüştürme riski taşır. Savcılık makamının gerekçelendirme yükümlülüğü, sadece usuli bir formalite değil, aynı zamanda bir meşruiyet kaynağıdır. Şüphelinin hürriyetinden yoksun bırakılmasına yönelik her adım, toplum vicdanında ve hukuk düzeninde kabul edilebilir bir açıklama taşımalıdır. Anayasa’da mahkemelerin her türlü kararının gerekçeli olacağından bahsedilmişse de prensip olarak Cumhuriyet savcılarının kararlarının da gerekçeli olması gerekmektedir.²¹⁶

CMK m. 160 uyarınca Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. Kanun Cumhuriyet savcısına maddi gerçeği araştırma ve adil bir yargılama yapılması için gerekli önlemleri alma görevi yüklemektedir.²¹⁷ CMK m. 160 bağlamında Savcı, bir suçun işlendiği izlenimini veren hali öğrendiğinde başladığı araştırma sürecini, iddianame veya takipsizlik kararı ile sonuçlandırana kadar her aşamada gerekçeli hareket etmelidir. Özellikle tutuklama gibi

²¹⁴ Muammer KETİZMEN, “Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü – Anayasanın 138. Maddesine Aykırılık Sorunu”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi (HHFD), 25/06/2021, Cilt:11, sayı:1, sf. 230 <https://doi.org/10.32957/hacettepehdf.901277>

²¹⁵ ÖZEN, sf.247 vd.

²¹⁶ Beyzanur YAZAR, sf.194; aynı yönde bkz: Zafer İÇER, Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkının Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması, Seçkin Yayıncılık, 2023, sf. 91.

²¹⁷ ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.118

kişi hürriyetine doğrudan müdahale eden taleplerde, savcının “neden başka bir tedbir değil de tutuklama?” sorusuna hukuk dairesinde cevap vermesi beklenir. Bu cevap, CMK m. 160'ın savcıya yüklediği “kamu adına hareket etme” yetkisinin sınırlarını çizer ve yetki aşımını engeller. Hukuki niteliği itibarıyla savcılık işlemlerindeki gerekçe, bir “ispat ve ikna” aracıdır. Savcı, talebinin haklılığını somut olgularla ortaya koyarak mahkemeyi ikna etmeye çalışırken, aynı zamanda şüpheliye de neden suçlandığını ve neden tutuklanmasını istediğini anlama hakkı tanır. Bu durum, muhakeme sürecinin tarafları arasındaki asimetriyi azaltarak adalete olan güveni pekiştirir.²¹⁸

Soruşturma evresinde iddia makamı olan savcılığın, elindeki kamu gücünü kullanarak tesis ettiği işlemlerin gerekçeli olması, savunma makamının bu işlemlere karşı etkili bir itiraz geliştirebilmesi için elzemdir. Savcının tutuklama talebinde veya mütalaasında gerekçe göstermemesi, savunmanın “neyi çürüteceğini” bilememesine yol açarak silahların eşitliği ilkesini kağıt üzerinde bırakır. Silahların eşitliği, sadece duruşma salonundaki sözlü beyanlarla sınırlı bir kavram değildir; soruşturma evresindeki yazışmalar ve talepler de bu ilkenin kapsamındadır. Çelişmeli yargılama ilkesi, tarafların birbirlerinin argümanlarından haberdar olmasını ve bunlara cevap verebilmesini gerektirir ki bu da ancak gerekçeli işlemlerle mümkündür. Muhakemede devamlılık esastır ve muhakemenin diyalektik niteliği yalnızca kovuşturma evresiyle sınırlı değildir. Delillerin bu evrede toplanması, diğer bir ifadeyle hükme giden sürecin bu aşamada şekillenmesi nedeniyle, savunmaya gerekli imkânların tanınması önem taşımaktadır. Bu imkânlar büyük ölçüde çelişme ve silahların eşitliği ilkeleriyle bağlantılıdır. Bu aşamada çelişme, şüphelinin dosya içeriği ve deliller hakkında bilgi sahibi olması ve bunlara karşı görüşlerini ileri sürebilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.²¹⁹

Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenen tutuklama talepnamesi, şüphelinin mahkemeye sevkini sağlayan basit bir “üst yazı” veya “sevk belgesi” değildir. Aksine bu belge, savcının soruşturma dosyasındaki delilleri hukuki bir süzgeçten geçirdiği, suçun unsurlarını ve tutuklama nedenlerini tartıştığı kapsamlı bir hukuki analiz niteliği taşımaktadır. Savcı bu taleplerinde olayların kronolojisini, delillerin sıhhatini ve bu

²¹⁸ YENİSEY/NUHOĞLU sf. 406

²¹⁹ Soruşturma evresinde çelişme ilkesi ve silahların eşitliği hakkında ayrıntı için bkz: Fahri Gökçen TANER, Çelişme ve Silahların Eşitliği, sf.153 vd.

delillerin şüpheli ile olan illiyet bağıını net bir şekilde ortaya koymalıdır. Doktrinde de, uygulamada ‘*tüm dosya kapsamı, şüphelilerin delilleri karatma ve kaçma şüphesinin varlığı, delillerin hala toplanmamış olması*’ gibi soyut ifadeler ile tutuklama isteminde bulunulduğu yönündeki mevcut durum eleştirilmiştir. Oysa olması gerekenin “*insan öldürme suçu işlemiş olduğu, suçun işlenmesinde kullanılan silahın henüz bulunmamış olması ve bu nedenle delillerin hala karartılma tehlikesinin varlığı nedeniyle*” gibi somut gerekçelere yer verilmesi yönünde örneklendirilmiştir.²²⁰

Benzer bir eleştiri yine doktrinde bir başka yazar tarafından da yapılmıştır. Yazara göre, uygulamada Cumhuriyet savcılarınca sulh ceza hâkimliğine hitaben tanzim olunan tutuklama talepli yazılarda soruşturmaya konu suç ile şüphelinin kimlik bilgilerine yer verilip kanunda tutuklama sebebi olarak belirtilen ifadelerin soyut biçimde kaleme alındığı görülmektedir. Oysa talep yazısında tutuklama tedbirine ilişkin yasal şartların ne şekilde oluştuğuna dair gerekçe bulunmasına özen gösterilmesi, tedbire karar verecek olan merciin doğru değerlendirme yapması ve keyfî uygulamaların önüne seçilmesi bakımından önem arz etmektedir. Cumhuriyet savcısı; Soruşturmaya konu suçun şüpheli tarafından işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller bulunup bulunmadığı, Somut olayın şartlarına göre kanunda belirtilen tutuklama nedenlerinin, yani şüphelinin kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların var olup olmadığı veya şüphelinin davranışlarının delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ile tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturup oluşturmadığı, Soruşturmaya konu suçla karşılık gelen ceza miktarının tutuklama tedbiri uygulanması açısından ölçülü olup olmadığı, Soruşturmaya konu suçun kanunda tutuklama yasağına tabi kılınan suçlardan olup olmadığı, Tutuklama talebine konu suçun yasal unsurları dikkate alarak, soruşturmaya konu eylemin bu suçun unsurlarını taşıyıp taşımadığı, Soruşturma kapsamında tutuklama tedbirinden beklenen faydanın şüphelinin adli kontrol altına alınmasıyla da sağlanıp sağlanamayacağı, hususlarını değerlendirilerek işlem yapılmalıdır.²²¹

²²⁰ ÖZEN, sf.644

²²¹ Ahmet ASLAN, Cumhuriyet Savcısı ve Soruşturma, Adalet Yayınevi, 2024, sf.300.

Cumhuriyet savcısının tutuklama istemi, mutlaka gerekçeli olmalıdır ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağı açıklanmalıdır. Bu yapılırken olaya ilişkin hukuki ve fiili nedenlere yer verilmelidir. Cumhuriyet savcısı şüphelinin ifadesini aldıktan sonra tutuklama şartları ve nedenlerinin varlığını değerlendirdiği takdirde bir talep yazısıyla şüpheliyi mevcutlu olarak sulh ceza hakimliğine gönderir. Hakim sorgusunu yaptıktan sonra savcının tutuklama talebini değerlendirir. Hakim şüpheliyi tutuklayabilir, adli kontrole karar verebilir veya serbest bırakabilir. Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinin önemi, hakimin, savcının talebinde bulunan tedbirden daha ağırlına hükmedememesinde kendini gösterir. Savcı sadece adli kontrol talep etmişse hakim tutuklama kararı veremez. Buradan da savcıların talep ve kararlarında gerekçeli hareket etmelerinin ne kadar önemli olduğu teyit edilebilir.²²²

Bu zorunluluk, savcılık makamını alternatif tedbirler üzerinde düşünmeye sevk eder. Eğer savcı, adli kontrolün neden yetersiz olduğunu somutlaştıramıyorsa, tutuklama talebinden vazgeçmeli veya adli kontrol talep etmelidir. Akademik düzeyde bu durum, “hürriyet lehine yorum” ilkesinin bir tezahürüdür. Savcının bu konudaki gerekçelendirme kalitesi, mahkemenin de daha özgürlükçü bir perspektifle karar vermesine zemin hazırlar ve tutuklamanın bir istisna olduğu gerçeğini pekiştirir. Bu analiz süreci, savcının dosyaya hakimiyetini gösterdiği gibi, hakimin de dosyayı daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde kavramasına yardımcı olur. Talepnamenin bu niteliği, savunma hakkının etkin kullanımı için de bir zemin hazırlar. Şüpheli ve müdafii, savcının hangi hukuki mantıkla tutuklama istediğini gördüğünde, bu mantıktaki boşlukları veya hataları daha net bir şekilde ifşa edebilir. Bu durum, tutuklama müessesesinin bir “rutin” olmaktan çıkıp, gerçekten istisnai ve zorunlu hallerde başvurulacak bir tedbir olmasını sağlar.

İddianame, ceza muhakemesinin en önemli belgelerinden biridir ve md.170’te düzenlenmiştir.²²³ Toplanan delillerin kamu davası açmak üzere iddianame düzenlemek

²²² Erdal YERDELEN, Ceza Muhakemesinde Soruşturma, Adalet Yayınevi, 2025, sf.626

²²³ CMK- Madde 170 – (1) Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir.
(2) Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.
(3) Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede;
a) Şüphelinin kimliği,
b) Müdafii,
c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,

için yeterli delil olup olmadığının takdiri, bunun için delillerin değerlendirilmesi yetkisi savcıya da aittir. Bu yükümlülük, savcının sadece bir suç maddesi göstermesini değil, o suçun hangi fiillerle ve hangi delillerle işlendiğini “olgusal” bir temelde anlatmasını gerektirir. Tutuklu işlerde iddianamenin bu olgusal temeli kurması, tutukluluğun devam edip etmeyeceğine dair yapılacak değerlendirmenin de ana eksenini oluşturur. Olgusal temel, soyut iddiaların somut kanıtlarla ete kemiğe bürünmesidir. Savcı, iddianamede şüphelinin hangi eyleminin hangi suç tipine uyduğunu ve bu eylemin hangi delille ispatlandığını net bir şekilde ortaya koymalıdır. Eğer iddianame bu olgusal bağ kuramıyorsa, tutukluluğun devamı için gerekli olan “kuvvetli suç şüphesi” de ortadan kalkmış sayılmalıdır. CMK m. 170/4'teki bu zorunluluk, savcıyı “varsayımlar” üzerinden değil, “olgular” üzerinden bir itham kurgulamaya zorlar.²²⁴

İddianamenin iadesi bakımından önem taşıması nedeniyle, CMK'nın 170. maddesinde iddianamede şekil ve içerik yönünden bulunması gereken hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Maddenin son üç fıkrası ise iddianamenin esasına ilişkindir. Buna göre soruşturma evresinde ulaşılabilen tüm deliller toplanmalı ve suçu oluşturan olaylar, bu delillerle tek tek bağlantı kurularak açıklanmalıdır. Soyut ve genel ifadelerle yetinilmemeli; Cumhuriyet savcısı, adeta bir hüküm verircesine delilleri değerlendirmeli ve ulaştığı sonuçları gerekçeli olarak ortaya koymalıdır. Hangi ceza veya güvenlik tedbirine hükmedilmesi talep ediliyorsa, bunun da açıkça belirtilmesi gerekir. Böylece

d) Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi,

e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,

f) Şikâyetle bulunan kişinin kimliği,

g) Şikâyetin yapıldığı tarih,

h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,

i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

j) Suçun delilleri,

k) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri,

Gösterilir.

(4) İddianamede, yüklenen suçu oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır; yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmez.^[64]

(5) İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür.

(6) İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir.

²²⁴ “Ceza muhakemesinde sadece mahkeme değil, Cumhuriyet savcısı da delilleri değerlendirme yetkisine sahiptir” görüşü ve detay için bkz: Hasan Tahsin GÖKCAN, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması”, Ankara Barosu Dergisi, Y:70, S:2012/1, sf.197

soruşturmanın etkin biçimde yürütülmesi ve esas itibarıyla delillerin soruşturma aşamasında toplanması sağlanacak; duruşmada ise önceden toplanan deliller ortaya konularak tartışılacak ve duruşmanın mümkün olduğunca tek oturumda tamamlanması için gerekli çaba gösterilecektir.²²⁵

İddianamenin kabul edilmesiyle birlikte, tutukluluğun devamı kararlarında sadece iddianamedeki iddialara atıf yapmak artık yeterli değildir. Akademik eleştiriler ve yargısal içtihatlar, sürecin bu aşamasında mahkemenin ve savcının “yeni ve güncel” bir olgusal değerlendirme yapması gerektiğini vurgulamaktadır. İddianamedeki temel iddiaya atıf yapmak, tutukluluğun devamı için otomatik bir gerekçe oluşturmaz; zira zaman geçtikçe tutukluluğun “ölçülülüğü” ve “gerekliliği” yeniden tartışılmalıdır. “Yeni ve güncel” değerlendirme, dosyadaki delil durumundaki değişiklikleri, şüphelinin tutuklulukta geçirdiği süreyi ve kaçma şüphesinin hala devam edip etmediğini kapsar. Ceza muhakemesi sürecinde Cumhuriyet savcısı, sadece tutuklama talep ederken değil, aynı zamanda şüphelinin tahliye taleplerine karşı görüş bildirirken veya mahkemenin resen yaptığı tutukluluk incelemelerinde de mütalaa sunarken bu mütalaaların gerekçeli olması, savcının “kamu adına” yürüttüğü denetim görevinin bir parçasıdır. Eğer savcı, şüphelinin lehine olan bir gelişmeyi (örneğin bir tanığın ifadesini değiştirmesi veya bir raporun şüpheyi azaltması) görmezden gelerek matbu ifadelerle tutukluluğun devamını istiyorsa, CMK m. 160'taki görevini ihmal ediyor demektir. Mütalaa, savcının dosya üzerindeki güncel hukuki kanaatini yansıtmalı ve bu kanaat denetlenebilir olmalıdır. Gerekçeli bir mütalaa, mahkemenin de daha isabetli bir karar vermesine yardımcı olur.²²⁶

AİHM, Gıyasettin Altun v. Türkiye kararında, tutukluluk incelemeleri sırasında savcılık mütalaasının savunmaya bildirilmemesini ve savunmanın bu mütalaaya karşı cevap verme imkanından yoksun bırakılmasını silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlali olarak değerlendirmiştir. Kararda, savcının görüşünün mahkeme kararı üzerinde etkili olabileceği ve bu nedenle savunmanın bu görüşü tartışma hakkına sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. AİHM'in bu içtihadı, savcılık mütalaasını “gizli bir yazışma” olmaktan çıkarıp, yargılamanın taraflarının tartışmasına açık bir “muhakeme

²²⁵ ŞAHİN/GÖKTÜRK sf.124; CENTEL/ZAFER sf.590

²²⁶ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.583

belgesi” haline getirmiştir. Savcı mütalaasını gerekçelendirdiğinde, savunma makamı da bu gerekçelerdeki hataları veya eksiklikleri tespit ederek mahkemeye sunabilir. Gıyasettin Altun kararı, savcılık makamının muhakemedeki ağırlığının, savunma haklarını ezmemesi için getirilen bir denge mekanizmasıdır. İlgili kararda şu ifadelere yer verilmiştir: “...tutukluluk incelemelerinde iddia makamının görüşünün, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri gereği savunmaya bildirilmesi ve savunmanın bu görüşe karşı cevap verebilme imkanına sahip olması gerekir.” Bu standart, Türk hukuk uygulamasında savcıların mütalaalarını sadece mahkemeye değil, dolaylı olarak savunmaya da hitaben hazırlamaları ve bu mütalaaların denetlenebilir bir derinlikte olması gerektiğini ortaya koymaktadır.²²⁷

İtiraz sürecinde savcılık makamının sunduğu mütalaanın şüpheliye veya vekiline tebliğ edilmemesi, “silahların eşitliği” ilkesinin açık bir ihlalidir. AİHM, Kocamış ve Kurt / Türkiye kararında bu hususu netleştirmiştir. Karara göre tutukluluğa itiraz aşamasında Cumhuriyet savcısının sunduğu yazılı mütalaanın başvurana tebliğ edilmemesi ve bu mütalaaya karşı cevap verme imkanı tanınmaması, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine aykırıdır. Savunmanın, aleyhindeki görüşlerden haberdar olması ve bunlara karşı argüman sunabilmesi, 5/4 maddesi kapsamındaki usuli güvencelerin temelidir.²²⁸

Savcı mütalaası, mahkemenin kararını etkileyebilecek nitelikte bir belgedir. Bu belgenin gizli tutulması, savunmayı dezavantajlı bir konuma sokar ve yargısal denetimin tarafsızlığına gölge düşürür. Etkili bir itiraz, tarafların iddia ve savunmalarını eşit şartlarda sunabildiği bir “diyalog” ortamını gerektirir. Mütalaanın tebliği, bu diyalogun sağlanması ve gerekçenin her iki tarafın argümanlarını tartarak oluşturulması adına vazgeçilmezdir.²²⁹

AYM’nin Mehmet Haberal kararına göre, somut olayda başvurusunun itirazı İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 1/11/2012 tarihlerinde yapılan incelemelerde savcının yazılı görüşü alındıktan sonra başvurusuya tebliğ edilmeksizin dosya üzerinden yapılmıştır. Böylece başvurusunun Cumhuriyet Savcısı’nın görüşüne cevap verme

²²⁷ AİHM, GIYASETTİN ALTUN/TÜRKİYE, B.No 73038/01, 24.05.2005, §28

²²⁸ AİHM, KOCAMIŞ VE KURT / TÜRKİYE, B.No: 227/13, 25/01/2022, §34-35

²²⁹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 128

imkanı olmamıştır. Mahkemenin kararına etki edebilecek bu hususun başvurucaya bildirilmemesi çelişmeli yargılama ilkesine aykırıdır. Tutukluluğa itiraz incelemelerinde Cumhuriyet Savcılığından alınan görüşün başvurucaya bildirilmemesi nedeniyle Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir. Mahkeme, tutukluluğa itirazın incelenmesi sırasında Cumhuriyet Savcısı'nın yazılı mütalaasının (ve dolayısıyla savcının ortaya koyduğu hukuki ve fiili gerekçe ve delillerin) tebliğ edilmediği iddiasıyla ilgili olarak Anayasa'nın 19/8 fıkrasının ihlal edildiğine oybirliği ile karar vermiştir.²³⁰

CMK m. 103, Cumhuriyet savcısına soruşturma evresinde şüpheliyi resen serbest bırakma veya tutuklama kararının geri alınmasını mahkemeden talep etme yetkisi verir. Bu yetki, savcının hak ve özgürlüklerin koruyucusu olma rolünün en somut yansımasıdır. Savcı, soruşturma sırasında şüphelinin dağıldığını veya tutuklamanın artık gereksiz hale geldiğini tespit ettiğinde, mahkeme kararını beklemeden veya mahkemeyi harekete geçirerek hürriyeti iade etmelidir. Bu yetkinin kullanımı, savcının dosya üzerindeki sürekli denetim yükümlülüğünün bir sonucudur. Tutuklama bir kez verildiğinde “dosya kapanmış” sayılmaz; aksine savcı, her yeni delili tutukluluğun hukukiliği süzgecinden geçirmelidir. Savcı, sadece suçlayan değil, aynı zamanda haksızlığı fark edip düzelten makam olmalıdır.²³¹

CMK m. 103 kapsamında²³² savcının yapacağı serbest bırakma veya geri alma taleplerinde özel bir gerekçe hükmü bulunmamakla birlikte, CMK m. 34/1 kapsamlı yorumlandığında tüm yargısal kararların gerekçeli olması zorunluluğu genel bir kural olduğunda savcılık makamına da sirayet edeceği açıktır. Savcı, bir şüpheliyi serbest bırakırken veya tahliyesini isterken de “neden” bu karara vardığını açıklamak zorundadır.

²³⁰ Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Çatal/Türkiye, § 32; A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], B. No. 3455/05, 18/2/2009, §203

²³¹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.215

²³² Cumhuriyet savcısının tutuklama kararının geri alınmasını istemesi

CMK Madde-103/(1) *Cumhuriyet savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hakiminden isteyebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafii de aynı istemde bulunabilirler.*

(2) *Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kovuşturmayla yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.*

Bu gerekçe, hem mağdurun haklarını korumak hem de yargısal sürecin şeffaflığını sağlamak açısından gereklidir.

Gerekçelendirme yükümlülüğü, savcının keyfi olarak serbest bırakma kararı vermesini de engeller. Savcı, örneğin “delil durumu değiştiği için” diyorsa, hangi delilin nasıl değiştiğini belirtmelidir. Bu durum, kararın itiraz denetiminin etkinliği açısından elzemdir. Değişen delil durumu, bazen bir tanığın ifadesini geri çekmesi, bazen bir dijital materyalin incelenmesi sonucunda şüphelinin olay yerinde olmadığına anlaşılmaması, bazen de suç vasfının değişmesi şeklinde tezahür edebilir. Savcı, bu somut gelişmeyi gerekçesine taşıyarak, tutukluluğun neden artık “hukuka aykırı” veya “ölçsüz” hale geldiğini analiz etmelidir.

CMK m. 157, kanunda aksine bir hüküm bulunmadığı ve savunma haklarına zarar vermediği sürece soruşturma evresindeki usul işlemlerinin gizli tutulmasını öngörür. Soruşturmanın gizliliği, delillerin karartılmasını önlemek ve soruşturmanın selameti için bir araçtır; ancak bu araç, savunma hakkının özünü zedeleyecek şekilde genişletilmemelidir. Savcı, tutuklama talep ederken “dosyada gizlilik kararı var” diyerek delilleri somutlaştırmaktan kaçınmaz. CMK m. 101/2-d uyarınca tutuklama nedenlerinin somut olgularla gösterilmesi zorunluluğu, gizlilik kuralının bir istisnası veya en azından onunla dengelenmesi gereken bir üst kuraldır. Gizliliğin bir kısıtlama aracına dönüşmesi, “silahların eşitliği” ilkesini tamamen ortadan kaldırır. Savcı tüm delilleri bilirken, şüphelinin hiçbir delili bilmeden tutuklanması, ortaçağ engizisyon hukukunu andıran bir tablo ortaya çıkarır. Soruşturma evresinin gizliliğinin savunmaya zarar vermemesi için bu gizliliğin yazılılık gerektirecektir. Bu yazılı gizlilik kararı dahi somut gerekçelere dayanmalı ve bu kararın tutuklama gerekçesini zayıflatmamalıdır.²³³

AYM'nin D.T. başvuru kararı, savcılık makamına “kısıtlılık altında dahi gerekçelendirme” yükümlülüğü yükler. Savcı, dosyanın tamamını göstermese bile, tutuklamaya dayanak yaptığı temel delilin (örneğin bir gizli tanık beyanı veya bir teknik takip verisi) mahiyetini şüpheliye bildirmelidir ki şüpheli buna karşı bir savunma yapabilsin. D.T. Başvurusu kararında şu ilke vurgulanmıştır: “...kısıtlama, soruşturmanın

²³³ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 609; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ sf.70; ÜNVER/HAKERİ sf.517

amacını tehlikeye düşürme ihtimali somutlaştırılarak gerekçelendirilmelidir. Tutuklamaya temel teşkil eden ana delillerin içeriği hakkında şüpheliye yeterli bildirim yapılmalıdır.” Bu standart, savcıların tutuklama taleplerinde “gizli deliller uyarınca” gibi muğlak ifadeler kullanmasını yasaklar.²³⁴

Savcı, delilleri somutlaştırırken soruşturmayı tehlikeye atmayacak bir dil ve yöntem seçmelidir. Ancak bu denge, hiçbir zaman gerekçeden tamamen vazgeçilmesi anlamına gelmez. Gerekçe, kısıtlılık altında dahi şüphelinin “neden buradayım?” sorusuna hukuk dairesinde bir cevap bulabilmesini sağlamalıdır. Sınırlar, “etkin itiraz hakkı” üzerinden belirlenir. Eğer savcının sunduğu gerekçe, şüphelinin itiraz etmesine imkan tanımıyorsa, o gerekçe yasal sınırı aşmış ve savunma hakkını ihlal etmiş demektir. Sonuç olarak, kısıtlılık kararı savcı için bir “konfor alanı” değil, aksine daha titiz bir gerekçelendirme yapması gereken zorlu bir alandır.

Sonuç olarak Cumhuriyet savcılarının tutuklama sürecindeki tüm işlemlerini (talep, iddianame, mütalaa, serbest bırakma) somut, ilgili ve yeterli gerekçelere dayandırması, hukuk güvenliğinin temel taşıdır. Yalnızca hakim kararlarında veya müdafinin savunmalarında değil, savcının da gerekçeli hareket etmesi, yargılamanın öngörülebilirliğini artırır, ceza muhakemesinin tüm aktörlerini (hakim, avukat, şüpheli) daha nitelikli bir tartışmaya davet eder. Cumhuriyet Savcısının istemleri yukarıda açıkladığımız bu gereklilikleri karşılamıyorsa, sulh ceza hakimi veya mahkeme, bu konularda açıklamada bulunmasını savcıdan isteyebilmelidir.²³⁵ Keza tutukluluk savcı yazılı beyanlarını olması gerektiği seviyeye getirene kadar keyfi bir bekleyiş olmamalıdır. Hukukumuzda buna en yakın uygulama, CMK 174. maddesinde yer alan “İddianamenin İadesi” kurumudur. Mahkeme, suçun sübutuna etki edecek mutlak deliller toplanmadan veya kanuni unsurlar eksik bırakılarak düzenlenen iddianameyi savcıya geri gönderir. Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemez. Onbeş günlük süre sonunda iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır. Cumhuriyet savcısı, iddianamenin iadesi üzerine, iade kararında belirtilen eksiklikleri giderip hatalı hususları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesini gerektiren bir durum

²³⁴ AYM [İkinci Bölüm], D.T., B.No 2023/23828, 15/10/2025

²³⁵ ERSOY, sf.398; Aynı yönde bkz: Ali KARAGÜLMEZ, “Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK’nın İncelenmesi”, TBBD, sayı:2005/58

bulunmaması hâlinde yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. İlk iade kararında belirtilmeyen nedenlere dayanılarak iddianamenin yeniden iadesine karar verilemez. İade kararına karşı Cumhuriyet savcısının itiraz hakkı bulunmaktadır.²³⁶

2.4. AİHM BUZADJİ/ MOLDOVA KARARI IŞIĞINDA GEREKÇELENDİRME STANDARDI

2.4.1. Tutuklamanın İlk Aşamasında 'İlgili ve Yeterli Gerekçe' Zorunluluğu

AİHM Büyük Dairesi'nin BUZADJİ/MOLDOVA kararı, tutuklama hukukunda devrim niteliğinde bir dönüm noktasıdır. Bu karardan önce AİHM, tutuklamanın ilk aşamalarında sadece "makul şüphe"nin varlığını yeterli görürken, Buzadji ile birlikte bu standart yükseltilmiştir. Mahkeme, tutuklamanın ilk anından itibaren yargı makamlarının sadece suçun işlendiğine dair şüpheyi değil, aynı zamanda tutuklamayı zorunlu kılan "ilgili ve yeterli gerekçeleri" (relevant and sufficient reasons) sunmak zorunda olduğunu hükme bağlamıştır. Bu, katalog suçlar gibi kanuni varsayımların, hâkimi ilk kararda dahi somutlaştırma ödevinden kurtarmayacağı anlamına gelir. Buzadji içtihadı, özgürlükten mahrum bırakmanın ciddiyetini vurgulayarak, yargısal denetimin "ilk andan itibaren" sıkı bir şekilde yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Mahkemeye göre, bir kişinin hapsedilmesi o kadar ağır bir müdahaledir ki, bu müdahalenin nedenleri en baştan itibaren ikna edici bir şekilde açıklanmalıdır.²³⁷

Bu durum, Türk hukukundaki katalog suç uygulamasını doğrudan etkilemektedir; zira sadece suçun katalogda yer alması, AİHM anlamında "ilgili ve yeterli" bir gerekçe olarak kabul edilemez. Hâkim, ilk tutuklama kararında dahi, şüphelinin neden adli kontrolle serbest bırakılamayacağını somut verilerle izah etmelidir.²³⁸

Doktrinde de vurgulanan²³⁹ Karar, tutuklamayı bir "otomatizmden" çıkarıp, her aşamada yeniden değerlendirilmesi gereken dinamik bir sürece dönüştürmüştür. Eğer ilk tutuklama anında yeterli gerekçe sunulmazsa, bu durum Sözleşme'nin 5/3 maddesinin ihlali

²³⁶ TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.328 vd.

²³⁷ AİHM BUZADJİ V. MOLDOVA, §102

²³⁸ CENTEL/ZAFER sf.406

²³⁹ AKPEK, sf 140, YAZAR sf.200

sonucunu doğurur. Bu standart, katalog suç varsayımının arkasına sığınarak gerekçe yazmaktan kaçınan uygulamalar için ciddi bir uyarı niteliğindedir. Gerekçelendirme, sadece bir usul kuralı değil, özgürlük hakkının özünü koruyan maddi bir güvencedir.

2.4.2. Makul Şüphenin Ötesinde Tutuklama Nedenlerinin Varlığı

Buzadji kararı, "makul şüphe" (reasonable suspicion) ile "tutuklama nedenleri" (grounds for detention) arasındaki ontolojik farkı net bir şekilde ortaya koymuştur. Makul şüphe, bir kişinin suçu işlemiş olabileceğine dair objektif verileri ifade ederken; tutuklama nedenleri, bu kişinin neden dışarıda kalamayacağına dair riskleri ifade eder. AİHM, kuvvetli bir şüphenin varlığının, tutuklama nedenlerinin de var olduğu anlamına gelmediğini açıkça belirtmiştir. Katalog suçlar rejiminde sıklıkla yapılan hata, suçun işlendiğine dair güçlü delillerin bulunmasının, otomatik olarak kaçma veya delil karartma riskini de doğurduğunun varsayılmasıdır.²⁴⁰

Oysa bir kişi, suçu işlediğine dair çok güçlü deliller bulunsa bile, kaçma niyeti taşıyor olabilir veya deliller zaten muhafaza altına alınmış olabilir. Bu durumda, "makul şüphe" ne kadar yüksek olursa olsun, tutuklama nedenleri oluşmamış demektir. AİHM, yargı makamlarının bu iki kavramı birbirinden ayırmasını ve her biri için ayrı ayrı "ilgili ve yeterli" gerekçeler üretmesini beklemektedir. Katalog suçlar, sadece tutuklama nedenlerine dair bir karine sunar; ancak bu karine, makul şüphenin varlığıyla kendiliğinden ispatlanmış sayılmaz. Bu ayrım, tutuklamanın bir "tedbir" olma niteliğini koruması açısından hayati önemdedir. Eğer makul şüphe tek başına tutuklama için yeterli görülürse, tutuklama bir "yargısız infaz" aracına dönüşür. Buzadji standardı, hâkimi "bu kişi suçu işlemiş olabilir, peki ama neden tutuklu kalmalı?" sorusunu sormaya zorlar. Bu soruya verilen cevap, katalog suç listesine yapılan bir atıftan çok daha fazlasını içermelidir. Şüphelinin kişisel durumu ve somut riskler, bu cevabın merkezinde yer almalıdır.²⁴¹

2.4.3. Suçun Ciddiyeti ve Kanuni Varsayımların Somutlaştırma Ödevine Etkisi

AİHM içtihatlarında, suçun ciddiyeti (gravity of the offense) ve kanuni varsayımların, hâkimin somutlaştırma ödevini ortadan kaldırmadığı, aksine bu ödevi daha nitelikli hale getirdiği vurgulanmaktadır. Buzadji kararı ışığında, isnat edilen suç ne kadar ağır olursa

²⁴⁰ Aynı yönde ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.373

²⁴¹ AİHM BUZADJİ V. MOLDOVA, §87-88

olsun veya kanun ne kadar güçlü bir varsayım kurarsa kursun, yargının somutlaştırma zorunluluğu baki kalmaktadır. Suçun ciddiyeti, kaçma riskini artıracabilecek bir faktör olabilir; ancak bu durumun o şüpheli özelinde nasıl bir risk yarattığı kararda gösterilmelidir. Kanuni varsayımlar, hâkimin işini kolaylaştıran birer "karine"dir, ancak bu karineler yargısal muhakemenin yerini alamaz.²⁴²

Hâkim, katalog suç varsayımına dayanırken, aynı zamanda bu varsayımın neden o olayda "çürümediğini" de düşünmelidir. Örneğin, şüphelinin yurt dışına kaçma imkânı varken neden kaçmadığı veya delillere erişimi varken neden müdahale etmediği gibi hususlar, varsayımın aksini gösteren olgulardır. Bu olguların görmezden gelinmesi, somutlaştırma ödevinin ihlali anlamına gelir. AİHM, ulusal mahkemelerin "suçun niteliği ve ağırlığı" gibi genel ifadelerle yetinmesini, Sözleşme'nin 5/3 maddesi kapsamında "yetersiz gerekçe" olarak kabul etmektedir. Katalog suçlar, bu genel ifadelerin bir tür yasal kılıfı haline getirilmemelidir. Somutlaştırma ödevi, yargıcın dosyaya "dokunmasını" ve tarafların iddialarını gerçekten "duymasını" sağlar. Kanuni varsayımlar, bu etkileşimi engelleyen bir duvar değil, sadece hukuki bir çerçeve olarak kalmalıdır.²⁴³

2.4.4. Ilijkov/Bulgaristan: Tutukluluk Süresi Uzunlaştıkça Gerekçelendirme Yükünün Artması

AİHM'in Ilijkov/Bulgaristan kararı, tutukluluğun süresi ile gerekçelendirme yükümlülüğü arasındaki ilişkiyi inceleyen klasik bir içtihattır. Mahkeme, tutukluluğun başlangıcında geçerli sayılabilecek bazı nedenlerin (örneğin suçun ağırlığı veya delillerin henüz toplanmamış olması), zaman geçtikçe etkisini yitirdiğini ve tutukluluğu haklı kılmak için daha ileri düzeyde "ilgili ve yeterli" gerekçelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.²⁴⁴

Bu, katalog suç varsayımının da zamanla aşınması gerektiği ve yargı makamlarının tutukluluğu devam ettirirken her seferinde daha somut veriler sunması gerektiği anlamına gelir. Ilijkov kararında vurgulanan bir diğer kritik nokta, "kanuni varsayımların" (katalog suçlar gibi) tutukluluğun devamı kararlarında tek başına yeterli olamayacağıdır.

²⁴² CENTEL/ZAFAER sf.401

²⁴³ AİHM BUZADJİ/MOLDOVA, §122

²⁴⁴ Benzer şekilde "Başlangıçta var olan nedenler tutuklama kararını haklı kılabilirken, bu nedenler sonraki tüm tutuklamanın devamı yönündeki kararları haklı kılmaz. Bu nedenlerin varlığı, zaman geçtikçe zayıflayıp kuşkulu hale gelebilir. Bu sonraki kararın meşruluğu için, o nedenlerin halen varlığını sürdürmesi ve ölçülülük koşuluna uygunluk gerekir." yönündeki benzer görüşü için bkz: ŞAHİN/GÖKTÜRK sf.373

Mahkeme, Bulgar hukukundaki belirli suçlar için öngörülen zorunlu tutuklama veya güçlü varsayım sistemlerini eleştirmiş ve bu tür sistemlerin Sözleşme'nin 5/3 maddesindeki "yargısal denetim" ilkesini zedelediğini ifade etmiştir. Tutukluluk süresi uzadıkça, devletin "neden hala tutuklu?" sorusuna vereceği cevap, suçun katalogdaki yerinden ziyade, şüphelinin dışarıda yaratacağı somut tehlikeye odaklanmalıdır. Bu içtihat, tutukluluğun makul süreyi aşmaması için yargı makamlarına aktif bir özen yükümlülüğü yükler. Eğer deliller toplanmışsa, tanıklar dinlenmişse ve kaçma şüphesini destekleyen yeni bir olgu ortaya çıkmamışsa, sadece suçun ağırlığına dayanarak tutukluluğu sürdürmek Iljkov standardına aykırıdır. Gerekleştirme yükü, zamanla ağırlaşan bir sorumluluktur; zira özgürlükten mahrum kalan her gün, müdahalenin ağırlığını artırmakta ve bu ağırlığı taşıyacak daha güçlü hukuki sütunlar gerektirmektedir.²⁴⁵

2.4.5. Şüphe Kriterinin Zamanla Etkisini Yitirmesi ve Yargısal Denetim

Iljkov ve Mamedova kararlarının ortak paydası, "makul şüphe" kriterinin tutukluluğun devamı için tek başına yeterli olmadığı ve zamanla bu kriterin ağırlığının azaldığıdır. Yargılamanın başında, suçun işlendiğine dair kuvvetli bir şüphenin varlığı tutuklama için güçlü bir neden olabilir; ancak aylar veya yıllar süren bir tutuklulukta, sadece "şüphe hala devam ediyor" demek yeterli değildir. Yargısal denetim, tutukluluğun her aşamasında "gereklilik" ve "ölçülülük" testlerini yeniden yapmalıdır. Katalog suç varsayımı, bu testlerin yapılmasını engelleyen bir "muafiyet" alanı yaratmamalıdır. Şüphe kriterinin zamanla etkisini yitirmesi, ceza muhakemesinin hızlı ve etkin olması gerektiğiyle de bağlantılıdır. Devlet, şüpheliyi tutuklu tutuyorsa, yargılamayı bir an önce bitirmek ve delilleri hızla toplamak zorundadır. Eğer yargılama devletin ihmali nedeniyle uzuyorsa, bu durumun faturası şüpheliye "tutukluluğun devamı" şeklinde kesilemez. Yargısal denetim, sadece şüpheliyi değil, aynı zamanda soruşturma ve kovuşturma makamlarının performansını da denetlemelidir. Katalog suçlar, bu denetimi gölgeleyen bir sis perdesi olmamalıdır. Yine, tutukluluğun devamı kararlarının birer "kopyala-yapıştır" işlemine dönüşmesi, yargısal denetimin iflası olarak görülür. Her denetim aşamasında, şüphelinin değişen durumu (sağlık sorunları, ailevi gelişmeler, delillerin netleşmesi vb.) dikkate alınmalıdır. Katalog suç varsayımı, hâkimi bu dinamik süreci izlemekten alıkoyan bir

²⁴⁵ AİHM, ILJKOV/BULGARİSTAN, § 80-81

"statik gerekçe" haline gelirse, kişi hürriyeti hakkı sadece kağıt üzerinde kalır. Gerçek bir yargısal denetim, kanuni varsayımların ötesine geçen, dosyayı ve insanı gören bir muhakeme gerektirir.²⁴⁶

2.5. HAKİMİN TUTUKLAMA KARARI VERMESİNİN İHSAS-I REY OLUŞTURUP OLUŞTURMAYACAĞI SORUNU

Hukuk devleti ilkesinin en temel tezahürlerinden biri, bireyin devlet karşısındaki en güçlü güvencesi olan bağımsız ve tarafsız yargı organlarıdır. Yargılamanın her aşamasında hakimin tarafsızlığına gölge düşürecek her türlü tutum ve davranış, adalete olan güveni sarsmakta ve hukuk devleti idealinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Özellikle tutuklama gibi, henüz suçluluğu hükmen sabit olmamış bir bireyin hürriyetinden yoksun bırakılması sonucunu doğuran koruma tedbirlerinde hakimin kararlarını gerekçelendirme yükümlülüğü, hem bir şeffaflık aracı hem de keyfiliğe karşı bir bariyer işlevi görür. Ancak, tutuklama kararlarının gerekçelendirilmesi süreci, uygulamada ve doktrinde “İhsas-ı rey” (görüşünü önceden belli etme) tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Hakimin, tutuklama kararını haklı çıkarmak adına sunduğu delil değerlendirmeleri ve suç şüphesine dair tespitleri, davanın esasına dair bir peşin hüküm olarak algılanma riski taşımaktadır.²⁴⁷

İhsas-ı rey, kelime anlamı itibarıyla “görüşünü hissettirme” veya “oyunu belli etme” anlamına gelmekte olup, hukuk literatüründe hakimin nihai kararını vermeden önce, davanın sonucu hakkında taraflarda veya kamuoyunda bir kanaat oluşturacak şekilde beyanda bulunmasını ifade eder. Ceza muhakemesinde bu kavram, hakimin tarafsızlığını şüpheyne düşüren en ciddi sebeplerden biri olarak kabul edilir.²⁴⁸ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 24 uyarınca, hakimin tarafsızlığını şüpheyne düşürecek sebeplerin varlığı halinde hakimin reddi istenebileceği gibi, m. 30 uyarınca hakim bizzat çekinme hakkını da kullanabilir. İhsas-ı rey, bu maddeler kapsamında “tarafsızlığın yitirilmesi” kategorisinde değerlendirilen bir usul hukuku kurumudur.²⁴⁹

²⁴⁶ AİHM, ILIJKOV/BULGARİSTAN, §84-85; MAMEDOVA/RUSYA, §74, 89-92

²⁴⁷ Aynı yönde bkz: Muharrem KILIÇ, “Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi”, sf.4

²⁴⁸ ERSOY, sf.674

²⁴⁹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 180; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.242;

Adliye koridorlarında çok sık rastladığımız bir kaygı olarak; tutuklama veya tutukluluğa itiraz üzerine verilen kararların çok ayrıntılı gerekçelendirilmesinin, hakimin tarafsızlığına zarar verebileceği düşüncesidir. Bu düşünceye göre, hakim tutuklama kararında delilleri çok detaylı analiz eder ve suçun işlendiğine dair kanaatini güçlü ifadelerle ortaya koyarsa bu durumun davanın esasına ilişkin bir “peşin hüküm” (pre-judgement) olarak algılanabileceği, Hakimin tutuklama aşamasında kullandığı “suçun işlendiğine dair tam bir kanaat oluştuğu” yönündeki ifadelerin de yargılamanın geri kalanını anlamsız kılabilceği yönündedir. Savunma makamı, hakimin zaten kararını verdiğini düşünerek etkin bir savunma yapmaktan vazgeçebilir veya hakimin bu kanaatini değiştirmesinin imkansız olduğu algısına kapılabilir. Oysa hakimin tutuklama veya tutukluluğun devamına ilişkin gerekçesi, esas davaya ilişkin bir hüküm gerekçesi değildir. Tutuklama kararı, suçun unsurlarının oluşup oluşmadığına değil, sadece tutuklama koşullarının (kuvvetli şüphe, kaçma riski vb.) o anki delil durumuna göre mevcut olup olmadığına ilişkindir. Bu nedenle, usuli bir tedbire dair verilen gerekçe, davanın esasına dair bir “rey” (oy/kanaat) olarak kabul edilmek zorunda değildir. Benzer olarak hakimin görevsizlik kararı, arama kararı, el koyma kararı, gibi süreç içindeki kararları veya yargılamanın o an içinde bulunduğu durum itibarıyla geçici kararını bildirmesi, yargılama sonucunda verilecek nihai kararlar sıkı bir bağlantı içinde olsa bile ihsası rey olarak kabul edilemeyecektir.²⁵⁰

Uygulamada bu gerilimi aşmanın yolu, tutuklama kararının bir “hüküm” değil, bir “tedbir” olduğu bilincinin hem hakim hem de taraflar nezdinde yerleşmesinden geçer. Tutuklama kararı, mevcut delil durumuna göre yapılan “geçici” bir değerlendirmedir ve yargılamanın ilerleyen aşamalarında toplanacak yeni delillerle bu kanaatin değişmesi hukuken mümkündür. Ancak bu teorik açıklama, sanık ve müdafî açısından her zaman ikna edici olmayabilir. Bu nedenle, tutuklama kararlarında tarafsızlığın korunması, sadece hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda hakimin dil kullanma becerisi ve hukuki formasyonu ile doğrudan ilişkili bir sanattır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, tutuklama kararlarının gerekçelendirilmesi ile ihsas-ı rey arasındaki ilişkiyi netleştiren bir karara imza atmıştır. Kararda, tutuklama veya tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçeli olmasının bir zorunluluk olduğu ve bu gerekçenin ihsas-ı rey teşkil etmeyeceği

---

²⁵⁰ ÜNVER/HAKERİ, sf. 204

açıkça hükme bağlanmıştır. Kararda, hakimın tutuklama koşullarını (kuvvetli suç şüphesi, kaçma şüphesi, delilleri karartma tehlikesi) somut olgularla ortaya koymasının, davanın esasına ilişkin bir görüş beyanı sayılamayacağı vurgulanmıştır. Yargıtay'a göre, tutuklama kararı “ara karar” niteliğinde olup, davanın esasına ilişkin nihai bir kanaat içermez. Hakimın, tutuklamayı haklı kılan “hukuki ve fiili nedenleri” yazması, onun kanuni görevini yerine getirmesidir. Kararda ayrıca, hakimın tutuklama gerekçesinde kullandığı ifadelerin, suçun unsurlarına değil, tutuklama koşullarına yönelik olduğu sürece tarafsızlığı zedelemeyeceği belirtilmiştir. Bu içtihat, uygulamadaki hakimlerin “ihsas-ı rey olur” korkusuyla gerekçe yazmaktan kaçınmalarının hukuki bir dayanağı olmadığını kesin bir dille ortaya koymuştur. Bu emsal karar, aynı zamanda gerekçesiz kararların doğuracağı sorumluluğa da işaret etmektedir.²⁵¹

Hakimin, tutuklama kararı verirken kullandığı ifadelerin bu yasağı ihlal edip etmediği, kullanılan dilin “şüphe” mi yoksa “kesinlik” mi içerdiğine göre belirlenir. Bu ayırım, ceza muhakemesi hukukunun en hassas dengelerinden birini oluşturur; zira hakim hem tutuklamayı haklı kılacak kadar güçlü bir şüpheyi ortaya koymalı hem de bu şüphenin bir “mahkumiyet hükmü” olmadığını hissettirmelidir. Tutuklama kararı ile hakimın tarafsızlığı arasındaki gerilim, tutuklamanın yasal şartlarından biri olan “kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması” (CMK m. 100) zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Hakim, bir kişiyi tutuklarken dosyadaki delilleri tartmak ve bu delillerin suçun işlendiğine dair yüksek bir olasılık barındırdığını gerekçesinde göstermek zorundadır. Ancak bu değerlendirme, doğası gereği davanın esasına, yani suçun işlenip işlenmediğine dair bir ön yargı içerebilmektedir..²⁵²

Eğer hakim, gerekçesinde “sanığın maktulü kasten öldürdüğü dosya kapsamındaki kamera kayıtları ve tanık beyanlarıyla sabit olduğundan” gibi kesinlik içeren ifadeler kullanırsa, bu durum açık bir ihsas-ı rey teşkil eder. Zira “sabit olma” ifadesi, yargılamanın sonunda verilecek hükmün dilidir. Öte yandan, sadece “suçun niteliği ve delil durumu” diyerek geçiştiren bir hakim ise Anayasa m. 141/3'teki gerekçe yükümlülüğünü ihlal etmiş olur. Bu ikilem, hakimleri “gerekçesizlik” ile “ihsas-ı rey”

²⁵¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/602 K. 2010/602 T. 05.11.2010

²⁵² ÜNVER/HAKERİ, sf.205

arasında sıkıştırmaktadır. Yargıtay ve doktrin, tutuklama gerekçesinin ihsas-ı rey oluşturmayacağını kabul etse de, bu kabule hakimın kullandığı dil ters yönde bir etki yapabilir. Eğer hakim, tutuklama kararında “sanığın suçu işlediği kesinleşmiştir”, “eylemin sabit olduğu görülmüştür” veya “sanığın cezalandırılması gerektiği anlaşıldığından” gibi kesin hüküm içeren ifadeler kullanırsa, bu durum artık bir tutuklama gerekçesi olmaktan çıkar ve açık bir ihsas-ı rey haline gelir.²⁵³

Hakimin özen yükümlülüğü, kullandığı her kelimenin “şüphe” ve “olasılık” düzeyinde kalmasını sağlamayı gerektirir. “*Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren delillerin bulunduğu değerlendirilmektedir*” ifadesi ile “*suçun işlendiği sabittir*” ifadesi arasında hukuk tekniği açısından uçurum vardır. İlk ifade bir koruma tedbirini gerekçelendirirken, ikinci ifade yargılamayı bitiren bir peşin hükümdür. Bu nedenle, hakimın tarafsızlığına yönelik itirazlar genellikle gerekçenin uzunluğuna değil, bu gerekçede yer alan ve hakimın zihninde davanın çoktan bittiğini gösteren “kesinlik” içeren ibarelere yöneliktir. Uygulamada en sık karşılaşılan sorunlardan biri, tutuklama kararlarının “suçun niteliği, mevcut delil durumu, katalog suçlardan olması, kaçma şüphesinin varlığı” gibi matbu ve soyut ifadelerle geçirilmesi. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, bu tür ifadelerin yasal anlamda bir gerekçe teşkil etmediğini vurgulamıştır.²⁵⁴

Anayasa 141/3 hükmünü teyit eden CMK 34/1 maddesi de göz önüne alındığında, “kararların gerekçeli olması” emrinin hiçbir mazeretle, hatta tarafsızlık endişesiyle bile askıya alınamayacağı açıktır. Hakimın tutuklama nedenlerini, hukuki ve fiili gerekçelerini somut olgularla ortaya koyması, onun tarafsızlığını zedelemeyiz; aksine, kararın hangi rasyonel temellere dayandığını göstererek tarafsızlığını teyit eder. Doyurucu bir gerekçe, hakimın dosyaya hakim olduğunu ve kararını “keyfi” değil, “delillere dayalı” verdiğini ispatlar. Bu yaklaşımın temel dayanağı, tutuklama kararının “geçici” ve “değişebilir” niteliğidir. Hakim, tutuklama kararında “mevcut delillere göre kuvvetli şüphe vardır” dediğinde, bu “yargılama sonunda mahkumiyet verilecektir” anlamına gelmek zorunda değildir. Gerçek bir tutuklama gerekçesi, delilleri tartışan ancak nihai hükmü kurmayan, sanığın neden tutuklu kalması gerektiğini somut verilerle

²⁵³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/552 K. 2010/599 T. 05.11.2010

²⁵⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2020/462 K. 2022/671 T. 26.10.2022

açıklayan gerekçedir. Örneğin kaçma şüphesi ile ilgili olarak sanığın evinde yapılan aramada ele geçirilen sahte pasaport, yatırımlarını başka bir ülkeye taşıması, gayrimenkullerini nakde dönüştürmesi gibi detaylı bir gerekçenin olayın esası ile hiçbir ilgisi yoktur ve dolayısıyla ihsas-ı rey olarak nitelendirilemez.²⁵⁵

Soyut ifadelerin arkasına sığınmak, aslında hakimın ihsas-ı rey korkusunun bir dışavurumu da olabilir. Hakim, “ayrıntılı yazarsam tarafsızlığım tartışılır” düşüncesiyle matbu ifadeleri tercih edebilmektedir. Bu çerçevede uygulamada çok sık rastlanılan somut gerekçeden yoksun biçimde uygulanan ‘tutuklama tedbirine’ ilişkin yapılan değerlendirmelerde, bazı yazarlar ‘ihsas-ı rey’ endişesiyle tutuklama kararlarında somut gerekçe göstermekten imtina edildiğini belirtmektedirler.²⁵⁶

Deyim yerindeyse yasak savmak için yazılan “formül” gerekçeler, hiçbir içeriğe sahip değildir. Bunlar, vicdani kanaate nasıl ulaşıldığına dair hiçbir inandırıcı açıklamayı da içermezler. Doktrinde bir görüş CMK 101/2’deki hükmün uygulamada beklenen faydayı sağlamadığını vurgulamıştır. Yazara göre, bunun en önemli nedenlerinden biri yargıda hâkim olan, tutuklama kararlarında kuvvetli suç şüphesinin varlığının delillerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesinin, “ihsas-ı rey”e yol açacağı düşüncesidir. Oysa tutuklama da dahil olmak üzere tüm koruma tedbirlerine ilişkin olarak verilen kararlar, haklı görünüşe dayanılarak verilir. Bu aşamada, hakimlerin son kararlarını verirken ulaşmaları gereken ölçüt olan vicdani kanaate başvurulmaz. Dolayısıyla gereği gibi verilen gerekçeli tutuklama kararları, “ihsas-ı rey”e yol açmaz. Aksine, olması gereken budur.²⁵⁷

Yargıtay da benzer bir görüş benimsemekte; koruma tedbirinin uygulanma koşullarının gerçekleşmiş olmasının, asıl dava ve yargılama bakımından ihsas-ı rey olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, gecikmede tehlike ve haklı görünüşün varlığı, koruma tedbirinin uygulanması için tek başına yeterli değildir. Bunların yanında, koruma tedbirinin uygulanmasıyla ulaşılmak istenen amaç ile

²⁵⁵ İNCİ, Tutuklama, s.151

²⁵⁶ Ersin ŞEN, Bilgehan ÖZDEMİR, “Tutuklama Uygulamalarına Bir Bakış: Tutuklamada Gerekçesizlik Sorunu”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 87, S. 1, 2013, s. 15.

²⁵⁷ Fahri Gökçen TANER, “Savunma Hakkı, Vicdani Kanaat ve Gerekçeli Karara Ulaşma Hakkı”, Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması Bildiriler Kitabı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2021, sf.92; Ayrıca TANER/ŞENYURT/YILDIRIM, sf.149

kullanılan aracın dengeli, orantılı ve ölçülü olması koşulunun da gerçekleşmesi gerekmektedir.”²⁵⁸

Yargı kararlarının gerekçelendirilmesine ilişkin bir diğer sorun alanı, ‘dava yükünün fazlalığı’ veya ‘ihzas-ı rey’ gibi birtakım yapısal sorunlara bağlı olarak kararları ‘gerekçelendirmeme’ ya da ‘yetersiz gerekçelendirme’ pratiğinin yaygınlık kazanmasıdır. Söz konusu yapısal sorunlar öne sürülerek, kimi zaman gerekçelendirme yükünün ihlaline kimi zaman da ‘şablon kararlar’ üzerinden ‘fason gerekçelerin’ oluşturulmasına tanık olunmaktadır. Bu noktada ilgili yapısal sorunların çözüme kavuşturulması gereklilik arz etmekle birlikte tek başına yeterli değildir. Zira yargısal kararların yeterli ve yetkin biçimde gerekçelendirilmesi meselesinin odak noktasını, bizatihi yargılayan öznenin ‘bilişsel kapasitesi, düşünsel derinliği ve deneyimsel birikimi’ oluşturmaktadır.²⁵⁹

Tutuklama kararlarının gerekçesiz bırakılması, Anayasa m. 141/3 ve CMK m. 34’ün açık ve kesin” emrine aykırılık teşkil eder. Bu emrin ihlali, “yorumu yer bırakmayacak kadar net” bir hukuka aykırılıktır. Dolayısıyla, bir hakimin tutuklama veya tutukluluğun devamı kararını gerekçesiz vermesi veya matbu ifadelerle geçiştirmesi, HMK m. 46 kapsamında devletin sorumluluğuna (ve sonrasında hakime rücu edilmesine) yol açabilecek bir kusur niteliğindedir.²⁶⁰

5271 sayılı CMK’nın 23/2 hükmüne göre: “*aynı işte soruşturma evresinde görev yapmış bulunan hakim, kovuşturma evresinde görev yapamaz.*” Örneğin, soruşturma evresinde bir tutuklama veya iddianamenin iadesi yönünde karar veren hâkim, kural olarak kovuşturma evresinde görülen davada görev yapamaz.²⁶¹

²⁵⁸ Yargıtay HGK, E 2010/4-553 K 2010/537, 27.10.2010

²⁵⁹ Muharrem KILIÇ, “Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi”, sf.39

²⁶⁰ HMK md. 146/ (1) Hakimlerin yargılama faaliyetinden dolayı aşağıdaki sebeplere dayanılarak Devlet aleyhine tazminat davası açılabilir:

....

c) Farklı bir anlam yüklenemeyecek kadar açık ve kesin bir kanun hükmüne aykırı karar veya hüküm verilmiş olması.

²⁶¹ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ, sf.516

CMK 23/2'nin bu açık hükmüne rağmen 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 11. Maddesinde şu hükme yer verildiği görülmektedir: *"Ceza Muhakemesi Kanununun 23 üncü maddesinin ikinci fıkrası, Kanunun 163 üncü maddesi hükmü dışındaki hallerde uygulanmaz."* Bu açıdan bakıldığında CMK md. 23/2'deki güvence aslında yalnızca, 5320 sayılı Kanunun 11. maddesi gereğince, CMK'nın 163 üncü maddesinde sayılı (*"Suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hâkimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir."*) hallerinde, yani soruşturma işlemlerinin sulh ceza hakimi tarafından yapıldığı durumlara ilişkindir. Böylece CMK 23/2'deki güvence kural olarak işlevsizleştirilmiştir. Çok istisnai hallerde, soruşturmanın sulh ceza hakimi tarafından yapılması durumunda kovuşturma evresinde görev yapamayacaktır. Onun dışında, bu hüküm soruşturma evresinde görev yapan hakimin, kovuşturma evresinde de görev yapmasını engellemeyecektir.²⁶²

Görüldüğü üzere, CMK m. 11 hükmü, soruşturma evresinde herhangi bir muhakeme işlemini gerçekleştiren hâkimin kovuşturma evresinde açılan davada görev yapamayacağı kuralını, yalnızca Cumhuriyet savcısı yerine soruşturma işlemi yapan sulh ceza hâkimi (CMK m. 163) bakımından ve bu tür muhakeme işlemleriyle sınırlı olarak düzenlemiştir.²⁶³

Doktrinde baskın görüş soruşturma evresinde görev yapan hakimin kovuşturma evresinde de görev alabileceğini yolunu açan bu durumun yanlış olduğu, adil yargılanma ilkesini sağlamaya yönelik güvencelere ve hakimin tarafsızlığı ilkesine aykırı olduğu yönündedir.²⁶⁴ Doktrinde bir görüş kanun koyucunun neden böyle bir hüküm ihdas ettiğini anlamsız bularak söz konusu 11. maddenin hakimin tarafsızlığını gölgeye düşürecek nitelikte olduğundan Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Yazar bununla birlikte CMK md.30/2 uyarınca hakimin tarafsız kalamayacağını ileri sürerek çekinmesinin en doğru yol olacağını ifade etmiştir.²⁶⁵

²⁶² ÜNVER/HAKERİ sf.199

²⁶³ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ sf.516

²⁶⁴ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf. 170, YENİDÜNYA/İÇER, sf.47

²⁶⁵ ERSOY, sf. 669

5320 sayılı Kanun'un 11. maddesinin, CMK'nın 23/2. maddesinde yer alan "soruşturma evresinde görev yapan hâkimin aynı işte kovuşturma evresinde görev yapamayacağı" yönündeki kuralı yalnızca CMK'nın 163. maddesiyle sınırlandırılmasının Anayasa'ya aykırı olup olmadığı Anayasa Mahkemesi'nce ele alınmıştır. Mahkeme incelemesinde, söz konusu sınırlamanın hâkimin tarafsızlığı ilkesine zarar verip vermediğini ve adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturup oluşturmadığını tartışmış ve İptal talebinin Reddine karar vermiştir.²⁶⁶

Sonuç olarak yukarıda izah edilen hususlar ışığında bize göre hukuk düzeni, hakime zor bir görev yüklemiştir: Hem özgürlüğü kısıtlayacak kadar güçlü nedenler sunmak hem de bu nedenlerin birer peşin hüküm olmadığını göstermek icap etmektedir. Bu noktada, hakimin ihsas-ı rey endişesiyle gerekçe yazmaması, “açık buyruğa aykırılık” için bir mazeret teşkil etmez. Zira yukarıda açıklandığı üzere, usulüne uygun bir gerekçe ihsas-ı rey oluşturmaz. Hakim, bir yasal zorunluluğu (gerekçe) yerine getirmemek için başka bir yasal kavramı (ihsas-ı rey) kalkan olarak kullanamaz. Hukuk düzeni, hakimin hem gerekçe yazmasını hem de tarafsız kalmasını bekler; bu ikisi arasında bir tercih yapmasını değil. Dolayısıyla ihsas-ı rey korkusu, hakimin anayasal ve yasal gerekçe yazma

²⁶⁶ 5320 sayılı Kanunun "Yargılamaya katılamayacak hakim* başlıklı 11. maddesinde *Ceza Muhakemesi Kanununun 23'üncü maddesinin ikinci fıkrası, Kanunun 163'üncü maddesi hükmü dışındaki hallerde uygulanmaz.*" şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm, Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi önüne taşınmıştır. Mahkeme kararında, itiraz konusu kuralın, soruşturma aşamasında görev yapan hâkimin kovuşturma aşamasında görev yapamayacağına ilişkin düzenlemenin yalnızca sulh ceza hâkiminin soruşturma sırasında Cumhuriyet savcısına ait görevleri yerine getirdiği hâller bakımından uygulanmasını öngördüğünü belirtmiştir. AYM'ye göre, işin esası hakkında karar verecek hâkimin kovuşturma öncesinde aynı davaya ilişkin farklı görevler üstlenmiş olup olmaması, özellikle ceza yargılamasında tarafsızlık ilkesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte Mahkeme, soruşturma aşamasında yapılan işlemin veya verilen kararın niteliğine bakılmaksızın, hâkimin bu aşamada görev yapmış olmasının tek başına tarafsızlığının zedelendiği anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda, üstlenilen görevin hâkimde sanığın suçlu olup olmadığı yönünde bir kanaat oluşturmaması hâlinde tarafsızlık ilkesinin ihlal edilmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. (§20-21).

AYM, CMK'nın 163. maddesi kapsamında soruşturma işlemlerini yürütmeyip başka bir görev üstlenen hâkimin kovuşturma aşamasında da görev yapmasının tek başına hâkimin tarafsızlığı ilkesini ve dolayısıyla adil yargılanma hakkını ihlal ettiği söylenemeyeceğini belirtmiştir. Mahkemeye göre söz konusu düzenleme, CMK'nın 23/2. maddesindeki görev yasağı bakımından bir istisna getirmekte, ancak hâkimin reddine ilişkin CMK'nın 24. maddesi yönünden herhangi bir sınırlama öngörmemektedir. Bu nedenle, CMK m. 163 kapsamındaki hâller dışında hâkimin aynı dosyada soruşturma evresinde görev yapmış olması, tek başına kovuşturma aşamasında görev yapmasına engel değildir. Bununla birlikte, hâkimin tarafsızlığı konusunda şüphe doğurabilecek bir nedenin bulunması hâlinde reddi talep edilebileceği veya hâkimin çekinebileceği kabul edilmiştir. Bu gerekçelerle AYM, düzenlemenin hâkimin tarafsızlığını zedeleyen bir yönünün bulunmadığı ve Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği sonucuna ulaşmıştır. § 23-25) (AYM, Genel Kurul E.2021/49, K. 2021/96, T. 16.12.2021)

yükümlülüğünü ihmal etmesi için bir mazeret teşkil etmemelidir. Hakimin “ayrıntılı yazarsam tarafsızlığım sorgulanır” şeklindeki savunması, hukuki bir dayanaktan yoksundur. Tam aksine, gerekçesiz veya matbu gerekçeli bir karar, hakimin tarafsızlığını daha çok şüpheyeye düşürür; zira gerekçesiz karar, hakimin kararını hangi gizli saiklerle veya önyargılarla verdiğinin bilinmesini engeller.

3. BÖLÜM

CMK MD.101/2 UYARINCA TUTUKLAMA KARARININ GEREKÇESİNDE YER VERİLMESİ GEREKEN UNSURLAR

Tutuklama kararı, bireyin özgürlük ve güvenlik hakkına yapılan en ağır müdahale olması sebebiyle, bu kararın gerekçesinde belirli unsurların açık, somut ve ikna edici bir şekilde ortaya konulması zorunludur.²⁶⁷ Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m.101/2, bu unsurları dört ana başlık altında toplamıştır: kuvvetli suç şüphesi, tutuklama nedenlerinin varlığı, tutuklama tedbirinin ölçülü olması ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağıdır. Bu bölümde, söz konusu unsurları incelenerek, yargısal uygulamadaki sorunları ve yüksek yargı içtihatlarının bu konudaki yaklaşımları analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1. KUVVETLİ SUÇ ŞÜPHESİNİN VARLIĞI

3.1.1. Kuvvetli Suç Şüphesini Gösteren Somut Delillerin Ortaya Konulması

Tutuklama kararı verilebilmesi için aranan ilk ve en temel şart, şüpheli veya sanık hakkında “*kuvvetli suç şüphesinin* varlığını gösteren *somut delillerin*” bulunmasıdır. (CMK m.100/1). Bu şart, masumiyet karinesi ve hukuk devleti ilkelerinin bir gereği olarak, keyfi tutuklamaların önüne geçmek amacıyla konulmuştur. “Kuvvetli suç şüphesi” kavramı, ceza muhakemesi hukukunda önemli bir eşiği ifade eder ve basit şüpheden farklılaşır. Şüphe dereceleri arasında bir hiyerarşi mevcuttur; soruşturmayı başlatan “basit şüphe” veya kamu davasının açılması için gereken “yeterli şüphe”, bir kişinin hürriyetinden yoksun bırakılması için yeterli değildir.²⁶⁸

“Kuvvetli suç şüphesi”, şüpheli veya sanığın fail veya suç ortağı olarak hukuka aykırı ve kusurlu bir suç işlediği veya işlemesine teşebbüs ettiği konusunda yüksek bir ihtimalin bulunması anlamına gelir.²⁶⁹ Bu ihtimal, CMK m. 100/1 ve 101/2 uyarınca soyut

²⁶⁷ SINAR, sf.268

²⁶⁸ YENİSEY/NUHOĞLU sf 382; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 464; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.326; ERSOY, sf.388; ŞAHİN/GÖKTÜRK sf.306; YENİDÜNYA/İÇER, sf.331; DÜLGER/TAŞKIN, sf.384

²⁶⁹ AKPEK, sf.107

iddialara veya varsayımlara değil, “somut delillere” dayanmalıdır. CMK m.100'deki “somut deliller” şartı, Türk hukuk sisteminde tutuklama rejimini disipline etmek amacıyla yapılan 2014 yılında 6526 sayılı Kanun ve 2021 yılında 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle daha da güçlendirilmiştir. Bu değişiklikler, yargısal pratiğin soyut gerekçelerle tutuklama kararları vermesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. 6526 sayılı kanun ile gerçekleştirilen değişiklikle birlikte, bu hükümdeki “olgular” yerine “deliller” kavramı getirilmiştir.²⁷⁰

Bu düzenleme ile tutuklama koruma tedbirine başvurulmanın zorlaştırılması amaçlanmıştır. Tutuklama için somut bir durumun istenmesi, keyfiligi önleme amacı taşır. Olgular, bazen delile göre daha geniş anlama sahiptir. Çünkü her delil olgu olabilir ama her olgu delil olmayabilir. Tutuklamanın zorlaştırılması, kanun ile belirli bir yere kadar yapılabilir. Bu konuda *sorun kanuni düzenleme değil, tutuklamaya bakış açısıdır*. Uygulamada var olan tutuklamaya bakış açısı ve tutuklamanın kullanılma amacı değişmedikçe ne kadar kanun değişirse değişsin, sorun çözülemeyecektir.²⁷¹

Karıştırılmaması açısından 100/1'deki kuvvetli suç şüphesinin varlığını ortaya koyarken “*somut delil*”; md. 100/2-a'daki bir tutuklama nedeni olan şüphelinin kaçması veya saklanması yönündeki şüphesini ortaya koyarken ise “*somut olgular*” aranır. Somut delil, maddi olgularla desteklenen, denetime elverişli ve akıl yürütmeye imkan tanıyan delillerdir. Bu deliller, şüpheli veya sanığın suçu işlediği yönünde kuvvetli bir kanaat oluşturmalıdır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun Mehmet Haberal kararında, “Kuvvetli suç şüphesinin koşulundaki 'olgu' kavramı soyut değil somut durumların varlığını ifade etmektedir; yine kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ifadesinde geçen 'sebepler' kavramı da aynı şekilde soyut değildir; somuttur ve ortaya gerekçeleriyle konulması gerekir” denilerek, somut delil ve olgu şartının önemi vurgulanmıştır. Bu karar, tutuklama için sadece şüphelinin değil, bu şüpheyi doğuran somut olguların da açıklanması gerektiğini ortaya koyar.²⁷²

²⁷⁰ SINAR, sf.182

²⁷¹ ÖZEN, sf.631

²⁷² Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/555 K. 2010/601 T. 05.11.2010

Anayasa Mahkemesi de bireysel başvurularda “kuvvetli suç şüphesi” kavramını titizlikle denetlemektedir. AYM'nin H.C. kararında, maddi olgularla desteklenmeyen ihbar ile başvurucunun H.C. ile iletişime geçmesinin örgütsel bir faaliyet bakımından kuvvetli suç belirtisi olarak kabulü mümkün görülmemiştir. Varılan bu sonuç karşısında tutuklama nedenlerinin bulunup bulunmadığına ve tutuklamanın ölçülü olup olmadığına ilişkin ayrıca bir inceleme yapılmasına gerek görülmemiştir. Bu karar, soyut ihbarların veya varsayımların kuvvetli suç şüphesi için yeterli olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.²⁷³

AİHM ise Mamedova/Rusya kararında, özgürlükten mahrum bırakmaya devam etme gereğinin, tamamen soyut bir bakış açısıyla, yalnızca suçun ciddiyeti göz önüne alınarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu içtihat, suçun ağırlığının tek başına kuvvetli suç şüphesi için yeterli bir kriter olmadığını, somut delillerle desteklenmesi gerektiğini vurgular.²⁷⁴

Basit şüphe ile kuvvetli şüphe arasındaki sınıra ilişkin olarak, ceza muhakemesi hukukunda “şüphe”, farklı yoğunluk derecelerine sahiptir. “Basit şüphe”, bir suçun işlendiği veya bir kişinin suçla ilgisi olduğu yönündeki başlangıçtaki makul kanaati ifade eder ve soruşturma başlatmak için yeterlidir. Yeterli şüphe ise savcının iddianame düzenlemesinde aranan şüphedir ve soruşturma sürecinde elde edilen deliller çerçevesinde, yapılacak olan yargılamada sanık hakkında mahkumiyet kararı verilmesi olasılığı, beraat kararı verilmesi olasılığından fazla ise yeterli şüphe var sayılır. Ancak tutuklama için aranan “kuvvetli şüphe”, basit veya yeterli şüpheden çok daha yoğun ve somut delillerle desteklenmiş bir kanaati gerektirir.²⁷⁵

Görüleceği üzere tutuklamayı talep eden savcıdan ve tutuklama kararı verecek olan hakimden, tüm bu şüphe derecelerinin üstüne çıkması beklenenecektir. Doktrinde de ifade edildiği gibi, tutuklama kararı verilebilmesi için bulunması gereken şüphe sebepleri,

²⁷³ AYM, H.C. Kararı, B. No: 2014/12053, T. 5.10.2017

²⁷⁴ AİHM, MAMEDOVA/RUSYA No.7064/05, 1.6.2006, §74

²⁷⁵ Şüphe türlerine ilişkin daha fazla ayrıntı için bkz: AKPEK, Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, sf.95-99; SINAR, sf.176-181

Cumhuriyet Savcısı tarafından iddianame düzenlenmesi için yeterli olan şüphe nedenlerinin ötesinde bir yoğunlukta olmalıdır.²⁷⁶

Doktrinde bir görüşün önemle belirttiği üzere; soruşturma aşamasında bir şüpheli, kuvvetli şüphenin varlığı gerekçe gösterilerek uzun süre tutuklu kalmasına rağmen, yeterli şüphenin varlığı aranan bir iddianamenin bu süre içerisinde düzenlenememesi, tutuklamanın amacına uygun yapılmadığı eleştirisine neden olabilir. Çünkü kuvvetli şüphe, yeterli şüpheyi içine alacak genişlikte veya büyüklüktedir. Kuvvetli şüphe varsa hemen iddianame düzenlenebilmelidir. Yine tutuklama için kuvvetli şüphe aranmasına rağmen, birçok tutuklu yargılamanın beraat ile sonuçlanması durumunda, tutuklamanın amacına uygun olarak kullanılmadığı izlenimi doğacaktır. Tutuklu yargılamalarda, mahkumiyet oranının beraat kararına göre çok yüksek olması gerekir. Tıpkı, kuvvetli şüphedeki mahkumiyet olma ihtimalinin olmama ihtimaline göre çok yüksek olması gibi.²⁷⁷

Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin açıkça ifade edilmiştir: *”başkaca somut delillerle desteklenmeyen gizli tanık beyanlarının da tek başına delil olarak hükme esas alınamayacağı, gizli tanık anlatımlarında geçen olaylara ilişkin ise tüm araştırmalara rağmen somut herhangi bir delilin elde edilemediği; dolayısıyla, söz konusu emredici hüküm karşısında sanığın üzerine atılı suçları işlediğine dair mahkumiyetine yeterli her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı delil elde edilemediği anlaşılmakla, amacı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olan ceza yargılamasının en önemli ilkelerinden birisi olan “şüpheden sanık yararlanır (in dubio pro reo)” ilkesi ve AİHS'nin 6/2 nci maddesinde garanti altına alınan masumiyet karinesi uyarınca, üzerine atılı suçların sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması nedeniyle, sanığın CMK.'nın 223/2,e maddesi gereğince beraatine” karar verilmiştir.”* Bu, kuvvetli suç şüphesinin oluşumu için delillerin niteliği ve niceliği açısından yüksek bir eşik arandığını göstermektedir.²⁷⁸

²⁷⁶ Tuğrul KATOĞLU, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”, Kamu Hukukçuları Platformu-Hukuk Güvenliği, 8-9 Kasım 2013, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, (Haz. Ece Göztepe), Sayı:277,Ankara 2015, sf.171

²⁷⁷ ÖZEN, sf.632

²⁷⁸ Yargıtay 3. Ceza Dairesi, E. 2022/30005 K. 2023/1121 T. 07.03.2023

AİHM’in Remzi Aydın/Türkiye kararında, “Oysa ki AİHS’in 5/3 maddesi, masumiyet karinesi uyarınca, yalnızca kişi özgürlüğüne saygı ilkesine istisna getirilmesini haklı gösterecek somut bir delil olması durumunda tutukluluğun devam etmesini onaylamaktadır.”²⁷⁹

AİHM’in Kalay/Türkiye kararında değindiği üzere, genelde, “delillerin durumu” ifadesi ciddi suç göstergelerinin varlığı ve sürekliliğine dair önemli bir unsur olsa da, söz konusu davada, başvuranın şikayetçi olduğu tutukluluk süresini tek başına haklı çıkarmaya yetmez.”²⁸⁰

AYM, özellikle adli suçlarda, suçun ağırlığının veya katalog suç kapsamında olmasının tek başına tutuklama için yeterli olmadığını, her somut olayda kişiye özgü risklerin ortaya konulması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi’nin Ramazan Aydoğdu kararına göre, somut olayda dijital materyaller üzerindeki incelemenin tamamlanmamış olması gerekçesiyle delilleri karartma şüphesinden bahisle tutuklama kararı verilmiş olsa bile, adli kontrolün neden işlevsiz kalacağına somut gerekçelerle ortaya konulmadığı ve adli kontrol tedbiri ile meşru amaca ulaşılabilecekken yaklaşık altı ay tutuklu bırakılmanın ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir. Bu karardan da anlaşılabileceği üzere, delillerin henüz tam olarak toplanmamış olması, adli kontrolün neden yetersiz kalacağını açıklamadan tutuklamayı haklı kılmaz.²⁸¹

AYM’nin Mehmet H. ALTAN kararında ise özetle, bir gazeteci olan başvurunun evinde arama yapıldığı, yapılan arama sonucu F tipi dolarların bulunduğu, HTS kayıtlarında suç örgütü üyelerle görüşme kayıtlarının olduğu, evinde Bankasya kartının bulunduğu iddialarının yer aldığı yargılamada, başvurunun savunmasında; 3 ay öğretim üyeliği yaptığını, çalıştığı üniversitenin ücret ödemesini bu bankadan gerçekleştirdiğini, bu kart ve banka ile başkaca bir alışverişinin olmadığını, çok kez yurtdışında bulunduğundan evinde dolarlardan başka euro ve sterlinin de bulunduğunu, başkaca bir kuvvetli ilişkinin kurulamadan yalnızca dolarlara vurgu yapılmasının hukuka aykırı olduğunu, gazeteci olduğu için çok fazla insanla görüşme yapmak zorunda olduğunu ve

²⁷⁹ AİHM, REMZİ AYDIN/TÜRKİYE, B.No 30911/04, T. 20.02.2007

²⁸⁰ AİHM, KALAY/TÜRKİYE, No: 16779/02, 22/07/2005, §34

²⁸¹ AYM, Ramazan Aydoğdu, B.No: 2022/4860, T. 15.10.2025, §29-33

bu görüşmelerin şahsi suç işlediğine işaret edeceği anlamına gelmek zorunda olmadığını ifade etmiştir. Mahkeme kararında kuvvetli suç şüphesini tartışmış ve başvuru gazeteci için yurtdışı çıkış yasağı verilebilecekken tutuklama verilmesini ihlal sebebi saymıştır.²⁸²

AYM, Hanefi Avcı kararında, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için öncelikle kişinin suç işlediğine ilişkin kuvvetli belirtinin bulunması gerektiğini ve bunun tutuklamanın olmazsa olmaz koşulu olduğunu belirtmiştir. Mahkemeye göre, suçlamanın kuvvetli ve inandırıcı delillerle desteklenmesi gerekir. Bununla birlikte, inandırıcı delil niteliğindeki olgu ve bilgilerin değerlendirilmesi, büyük ölçüde somut olayın kendine özgü koşullarına bağlıdır.²⁸³ Bununla birlikte, kişinin bir suçla itham edilebilmesi için yakalama veya tutuklama anında tüm delillerin yeterli düzeyde toplanmış olması aranmaz. Zira tutukluluğun amacı, soruşturma ve/veya kovuşturma sürecinde tutuklamaya esas olan şüphelerin doğruluğunun ortaya çıkarılması veya ortadan kaldırılması suretiyle adli sürecin sağlıklı şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Bu nedenle, suç isnadına dayanak oluşturan şüpheleri destekleyen olgular ile yargılamanın ilerleyen aşamalarında değerlendirilecek ve mahkûmiyete esas alınacak olguların aynı ölçütlerle değerlendirilmemesi gerekir.²⁸⁴

AİHM, M.C./Türkiye kararında, iade amacıyla tutuklanan bir şahsın, isnat edilen suçun zaman aşımı nedeniyle düştüğüne dair sunduğu esaslı savunmanın ulusal mahkemelerce cevapsız bırakılmasını incelemiştir. Mahkeme, bir kişinin hürriyetinden yoksun bırakılmasının hukuka uygun sayılabilmesi için yargı mercilerinin, tutukluluğun yasallığını etkileyebilecek ciddi hukuki argümanları “gerekli özenle” gerektiğini vurgulamıştır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, tutuklamayı meşru bir zeminden kopararak AİHS m. 5/1 kapsamında hak ihlaline sebebiyet vermiştir. Söz konusu karar, CMK m. 101 uyarınca “kuvvetli suç şüphesinin somut delillerle ortaya konulması” ve gerekçelendirilmesi zorunluluğu ile doğrudan bağlantılıdır. AİHM'in bu içtihadı, tutuklama kararlarının sadece kanun metninin tekrarından ibaret matbu ifadelerle verilemeyeceğini; aksine, mahkemelerin tutukluluğun hukukiliğini sakatlayan somut

²⁸² AYM, Mehmet H. ALTAN, B.No:2016/23672, T. 11/01/2018, §152-158

²⁸³ AYM, Hanefi Avcı [2. B.], B. No: 2013/2814, 18/6/2014, §45

²⁸⁴ AYM, Mustafa Ali Balbay [1. B.], B. No: 2012/1272, 4/12/2013, §72-73

iddiaları (zaman aşımı, delil yetersizliği vb.) tartışmak zorunda olduğunu teyit etmektedir²⁸⁵.

AIHM başka içtihatlarında da; bu şüphe derecesinin ve gerekçelerin, ayrıntılı şekilde açıklanmasını, klişe ve genel cümlelerden ibaret olmaması ve somut olayın özellikleriyle bağdaştırılması gerektiğini sıklıkla vurgular. Savunmanın sunduğu ciddi argümanların görmezden gelinmesi, somutlaştırma ödevinin ihlali anlamına gelmekte ve kararı bir yargısal denetimden ziyade keyfi tutuklama işlemine dönüştürmektedir. Kararda bu husus şu şekilde ifade edilmiştir: "...tutulmanın hukuka uygunluğu için ciddi hukuki argümanların ele alınmasının ve yargılamaların gerekli özenle şart olduğu..." Bu çerçevede, kuvvetli suç şüphesinin varlığı tartışılırken, bu şüpheyi ortadan kaldıran veya tutuklamayı hukukten imkansız kılan savunma argümanlarının karşılanmaması, somutlaştırma yükümlülüğüne aykırılık teşkil eder.²⁸⁶

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararında tutuklama kararlarının niteliği şöyle açıklanmıştır: "Atılı suçun niteliği, dosyanın durumu, delillerin durumu gibi basmakalıp gerekçeler yasal gerekçe olarak kabul edilemez. Tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin kararların, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı etkileri nedeniyle, mahkumiyet kararları gibi gerekçelendirilmesi gerekir." Yargıtay'ın bu yaklaşımı, uygulamadaki "suçun vasıf ve mahiyeti" gibi kalıplaşmış ifadelerin hukuki bir değer taşımadığını açıkça ortaya koymaktadır.²⁸⁷

Öte yandan ciddi ve ağır bir tedbir olan tutuklama ancak daha hafif başka bir tedbirin bireyin ve kamunun yararını korumak için yeterli olmayacağının ortaya konulması halinde makul kabul edilebilir. Bu bağlamda kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması için suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin olması tutuklama tedbirinin

²⁸⁵ AIHM, M.C./TÜRKİYE, B.No 31592/18, T. 04.06.2024

²⁸⁶ AIHM, SADEGÜL ÖZDEMİR/ TÜRKİYE, B.No:61441/00, 02/08/2025

AIHM, DEREÇİ/TÜRKİYE, B.No:77845/01, 24/05/2005

AIHM, MERABİSHVİLİ/GÜRCİSTAN, B.No:72508/13, 28/11/2017

AIHM, SARDAR BABAYEV/AZERBAYCAN, B.No:34015/17, 01/02/2024

²⁸⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/556 K. 2010/602 T. 24.11.2010

uygulanabilmesi için yeterli değildir. Tutuklama tedbiri somut olayın koşulları altında gerekli de olmalıdır.²⁸⁸

AYM'nin Hamza Uluçay başvurusunda ise özetle, bir örgütle irtibatın var olduğu ihbarının bulunduğu fakat bu ihbarın maddi olgularla desteklenmediği için sanığın örgütsel bir faaliyet içinde olması bakımından kuvvetli şüphe oluşturmaya yeterli ve elverişli olmadığı yorumunda bulunmuştur. Ve hatta kuvvetli şüphe bile henüz yeterince ortaya konulamamışken, şu aşamada tutuklama nedenlerinin bulunup bulunmadığına ve tutuklama tedbirinin ölçülü olup olmadığına ilişkin ayrıca bir inceleme yapılmasına gerek görülmemiştir.²⁸⁹

Öğretide bir görüşün önemle belirttiği üzere, ortada bir örgütün söz konusu olduğuna dair hiçbir işaret, belirti yoksa sırf soruşturmada sağladığı bazı imkanlar nedeniyle soruşturmayı örgüt suçu kapsamında yürütmek doğru değildir ve sakıncalıdır.²⁹⁰

AİHM de Buzadji/ Moldova standardı ile ilk tutuklama anından itibaren “makul şüphe”nin ötesinde, tutuklamayı haklı kılan somut nedenlerin varlığını aramaktadır. Türkiye aleyhine verilen bir karar olan Yılmaz Aydemir/Türkiye davasında mahkeme, tutukluluğun yargısal denetimi sürecinde savcının mütalaasının başvurucaya bildirilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiğini tespit ederek usuli güvencelerin önemine dikkat çekmiştir.²⁹¹

AİHM kararlarında (örneğin: Mamazhonov/Rusya, Labita/İtalya, Shabani/İsviçre), sıkça tekrar edilen ilke şudur: “Kaçma şüphesi” gibi tutuklama nedenlerinin kabulü için sadece soyut iddialar değil, somut, dosya içeriğiyle desteklenen gerekçeler gerekir. Mahkeme, şüphelinin kaçma ihtimali olduğunu varsaymakla yetinemez; bu sonuca nasıl ulaştığını gerekçelendirmelidir.²⁹²

²⁸⁸ AİHM, LÜTFİYE ZENGİN VE DİĞERLERİ/TÜRKİYE, B. No: 36443/06, 14/4/2015, §92

²⁸⁹ AYM, Hamza Uluçay, B. No: 2017/23465, 14.09.2021

²⁹⁰ Önder TOZMAN, Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, sf. 414

²⁹¹ AİHM, YILMAZ AYDEMİR/ TÜRKİYE, B.No 61808/19, T. 23.05.2023, §36-38

²⁹² AİHM, MAMAZHONOV/RUSYA, B. No:17239/13, 23/10/2014, §152

AİHM, LABİTA/İTALYA, B.No: 26772/95, 06/04/2000, §152-153

AİHM, SHABANİ/İSVİÇRE, B.No: 29044/06, 05/11/2009

3.2. BİR TUTUKLAMA NEDENİNİN VARLIĞI

Türk hukuk sisteminde 5271 sayılı CMK'nın 100. maddesi, tutuklamayı sadece kuvvetli suç şüphesine değil, aynı zamanda bir "tutuklama nedeni"nin varlığına bağlamıştır. Kanun koyucu, m. 100/2 hükmü ile bu nedenleri tahdidi olmamakla birlikte somutlaştırmış; kaçma şüphesi ile delilleri karartma riskini temel iki sütun olarak belirlemiştir. Tutuklama nedenleri, şüpheli veya sanığın özgür bırakılması halinde muhakemenin amacına ulaşmasını engelleyebilecek riskleri ifade eder. Maddi hukuk boyutuyla tutuklama nedeni, failin yargılamadan kaçmasını önlemek veya maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engelleyecek müdahalelerin önüne geçmek amacına hizmet eder. Bu bağlamda, tutuklama bir ceza değil, yargılamanın selametini sağlayan geçici bir araçtır.²⁹³

Tutuklama nedenlerinin varlığına ilişkin değerlendirme yapılırken, şüphelinin kişisel durumu, sosyal bağları ve isnat edilen suçun niteliği bir bütün olarak ele alınmalıdır. Sadece suçun ağırlığına dayanarak verilen tutuklama kararları, tedbirin amacını aşarak peşin bir cezalandırmaya dönüşme riski taşır. Bu nedenle, tutuklama nedenlerinin maddi hukuk boyutu, her somut olayda "zorunluluk" ve "gereklilik" kriterleri üzerinden yeniden inşa edilmelidir.²⁹⁴

Bu konuda en bilinen ve önemli kararlardan biri de AİHM'in Buzadji/Moldova kararıdır. Bu karar ışığında ilgili ve yeterli gerekçe standardı ve ilk tutuklama anında gerekçelendirme yükümlülüğü getirilmiştir. AİHM'in Buzadji/Moldova kararı, tutuklama hukukunda bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Karardan önce, tutuklamanın ilk aşamalarında sadece "makul şüphe"nin varlığı yeterli görülürken, Buzadji kararı ile birlikte AİHM, tutuklamanın ilk anından itibaren "ilgili ve yeterli gerekçe" sunma zorunluluğunu getirmiştir. Mahkeme bu kararında, kişi özgürlüğüne yönelik müdahalenin ciddiyetini vurgulayarak, ulusal makamların tutuklama kararını verirken sadece suçun işlendiğine dair şüpheyi değil, aynı zamanda tutuklamayı zorunlu

²⁹³ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.465; YENİDÜNYA/İÇER, sf.333; DÜLGER/TAŞKIN, sf.386

²⁹⁴ CENTEL/ZAFER sf.400; ÜNVER/HAKERİ, sf.370; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.328

kılan nedenleri de somut olgularla ortaya koyması gerektiğini belirtmiştir. Bu yükümlülük, yargısal denetimin etkinliğini sağlamak ve keyfiliği önlemek adına hayati önem taşır. Kuvvetli suç şüphesi ile tutuklama nedenleri arasındaki ontolojik fark açısından da Buzadji'nin önemi bulunmaktadır. Buzadji içtihadı, kuvvetli suç şüphesi (reasonable suspicion) ile tutuklama nedenleri (relevant and sufficient reasons) arasındaki ayrımı netleştirmiştir. Kuvvetli suç şüphesi, kişinin suçu işlediğine dair objektif bir gözlemciyi ikna edecek nitelikteki delilleri ifade ederken; tutuklama nedenleri, bu kişinin neden serbest bırakılamayacağına dair riskleri (kaçma, delil karartma vb.) ifade eder. AİHM, bu iki kavramın birbirinin yerine ikame edilemeyeceğini, birinin varlığının diğerini otomatik olarak haklı çıkarmayacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla, bir dosyada deliller ne kadar güçlü olursa olsun, eğer tutuklama nedenlerinden biri somutlaşmamışsa, tutuklama kararı verilmesi Sözleşme'nin 5. maddesinin ihlali anlamına gelecektir.²⁹⁵

Buzadji kararı uyarınca, tutuklama nedenlerinin somutlaştırılması zorunluluğu getirilerek, yargıcın “dosya kapsamı”, “suçun niteliği” gibi genel geçer ifadelerin ötesine geçmesini gerektirir. Mahkeme, tutuklamanın devamı kararlarında kullanılan matbu gerekçelerin, ilk tutuklama kararı için de kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Her somut olayda, şüphelinin neden kaçacağı veya hangi delili nasıl karartacağı, dosyadaki verilerle ilişkilendirilerek açıklanmalıdır. Bu durum, savunma hakkının etkin kullanımı için de bir ön şarttır; zira şüpheli, aleyhindeki somut riskleri bilmediği sürece bunlara karşı etkin bir itiraz geliştiremez.

3.2.1. Kaçma Şüphesi

Kaçan veya saklanan bir şüpheli veya sanık için kaçma şüphesi aramaya gerek yoktur. Zira kaçma veya saklanma fiilini gerçekleştirmiştir. Kaçak, 5271 sayılı CMK'nın 247. maddesi uyarınca hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşamayan kişidir. Benzer şekilde yurt dışında ikamet etmekte olup da dönme iradesi bulunmayan, ikametgahını değiştirmiş olup mahkemeye bildirmeyen veya mahkemenin kendisine ulaşmasını imkansızlaştıran şüpheli veya sanık da kaçaktır . Bu başlıkta, henüz kaçmamış olan ancak

²⁹⁵ AİHM BUZADJİ V. MOLDOVA, B. No: 23755/07, T. 05.07.2016, § 87-91,122

kaçma şüphesi bulunan şüpheli veya sanığın durumu değerlendirilecektir. Şüpheli veya sanık hakkında kaçma şüphesinin ise somut olgulara dayanması gerekir.²⁹⁶ Nitekim AYM de kanunda tutuklama nedenlerine ilişkin bir karine öngörülmüş olsa dahi, kişi özgürlüğüne müdahaleyi gerektiren somut olguların objektif bir gözlemciyi ikna edecek şekilde ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir.²⁹⁷

3.2.1.1. Kaçma Şüphesini Somutlaştıran Objektif Olgular: İkametgâh Durumu ve Ailevi Bağların Değerlendirilmesi

CMK m.100/2-a bendine göre, “Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran *somut olgular* varsa” bir tutuklama nedeni var sayılabilir. Bu tutuklama nedeni, şüpheli veya sanığın yargılamadan kaçma ihtimalini ifade eder.²⁹⁸ İşin doğası gereği aslında her şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi veya tehlikesi vardır.²⁹⁹ Ancak kaçma şüphesini uyandıracak somut olguların varlığı olmaksızın tutuklama kararı verilemez.³⁰⁰

Bu riskin değerlendirilmesinde ilk bakılacak husus, kişinin ikametgah durumu ve ailevi bağlarıdır. Sabit bir ikametgahı olan, ailesiyle birlikte yaşayan ve düzenli bir iş hayatı bulunan kişinin kaçma riski, bu bağlardan yoksun kişilere oranla çok daha düşüktür. Ancak uygulamada, sadece sabit ikametgahın varlığı kaçma şüphesini ortadan kaldırmamaktadır. Kişinin sosyal çevresi ve ailevi sorumlulukları, yargılamadan kaçmanın maliyetini artırdığı veya kaçma motivasyonunu düşüreceği için doğal bir caydırıcı unsur olarak kabul edilir.³⁰¹

3.2.1.2. Malvarlığı ve Ekonomik Statünün Kaçma Riski Üzerindeki Etkisi

Malvarlığı ve ekonomik durumun da kaçma riski üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bir yandan, yüksek maddi imkanlara sahip bir kişinin yurt dışında hayatını idame ettirmesi daha kolay görülebilir iken; diğer yandan, kişinin Türkiye’deki yatırımları, taşınmazları

²⁹⁶ ODABAŞI, sf.214

²⁹⁷ AYM, Engin Demir [GK], B. No: 2013/2947, 17/12/2015, §66

²⁹⁸ CENTEL/ZAFER sf.400, ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.465; ÜNVER/HAKERİ, sf.371

²⁹⁹ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, “Tutuklamanın Sebepleri Şartları”, Adalet Dergisi 80/3, 1989, s.54, aynı yönde görüş: Faruk EREM, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi, Ankara, 1996, s.232

³⁰⁰ Volkan YETİŞTİRİCİ, “Tutuklamanın Maddi Şartları”, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, GAÜN-HFD, sayı:2023/1, s.85

³⁰¹ İNCİ, sf. 101-102

ve ticari faaliyetleri, statüsü veya bırakmak zorunda kalacağı varlığından ötürü kalmak zorunda olduğu ya da en azından kaçması ihtimalinin düşük olduğunun düşünüldüğü durumlar olabilir. Örneğin malvarlığına el konulması veya güvence bedeli yatırılması (CMK md.109/1-f) gibi tedbirler, kaçma riskini bertaraf edebilecekken, bu riskin doğrudan tutuklama gerekçesi yapılması ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edecektir.³⁰²

3.2.1.3. Pasaport Temini ve Sınır Ötesi Hazırlık Hareketleri

Kaçma şüphesini “somut olgu” düzeyine taşıyan en belirgin davranışlar pasaport temini, sınır ötesi hazırlık hareketleri, ikamet ettiği adresi tahliye etmeye hazırlanması, uzun süre adresine uğramaması veya kira kontratını yenilememesi, nakliye firması ile anlaşması gibi hazırlık hareketleri gösterilebilir. Şüphelinin soruşturma başladıktan sonra pasaport başvurusu yapması, uçak bileti alması, malvarlığını hızla nakde çevirmesi, yurtdışına yüklü miktar para göndermesi veya yasa dışı yollarla sınırı geçme girişiminde bulunması, şişme bot ile Yunan adalarına kaçmak için girişimlerde bulunması, kaçma riskinin varlığına dair maddi kanıtlardır. Ancak bu durum kaçma şüphesinin varlığına ilişkin otomatik bir uygulama yapılması anlamına gelmez. Böyle bir durumda karar verebilmek için, ortaya çıkan bu belirtilerin de içyüzü titizlikle araştırılmalı ve bu hareketlerin kişinin rutin ticari veya ailevi ilişkiler kapsamında değil, ancak hakkında yürütülen ceza muhakemesi sürecinden kaçabilmek, saklanabilmek için gerçekleştirildiği tespit edilmelidir.³⁰³

3.2.1.4. Ceza Miktarı ile Kaçma Riski Arasındaki İlişkinin Sınırları

Bu konuda kaçma riskinin dinamikleri üzerinde önemli tespitler yapan içtihatlardan biri de Neumeister/Avusturya kararıdır.³⁰⁴ AİHM, Neumeister/Avusturya kararında, kaçma riskinin sadece sanığın alabileceği muhtemel cezanın ağırlığına dayandırılmayacağını açıkça ifade etmiştir. AİHM’e göre, ağır bir ceza tehdidi kişiyi kaçmaya sevk edebilir; ancak bu risk, sanığın karakteri, ahlaki yapısı (“morals” motivasyon olarak da çevrilebilir), evi, mesleği, malvarlığı ve aile bağları gibi unsurlarla birlikte

³⁰² ŞENTUNA, sf.211

³⁰³ SINAR, sf.195

³⁰⁴ AİHM, NEUMEİSTER/ AVUSTURYA, B. No: 1936/63, T. 27.06.1968, §10

değerlendirilmelidir. Sadece ceza miktarına odaklanmak, bireyin kişisel durumunu göz ardı etmek anlamına gelir ki bu da AİHS’in ruhuna aykırıdır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da kararında, kişiye isnat edilen eylemin ağırlığı, soyut cezasının yüksekliği gibi hususların tek başına kaçma şüphesi olarak kabul edilemeyeceğini, somut olayda bu olguların niçin kaçma şüphesi oluşturduğunun belirlenmesi ve gerekçede açıklanmasının zaruri olduğunu vurgulamıştır. Bu içtihat, cezanın ağırlığı nedeniyle kaçma ihtimali varsayımının tek başına yeterli olmadığını, somut olgusal dayanakların gerekliliğini ortaya koyar.³⁰⁵

3.2.1.5.Sanığın Kişisel Özelliklerinin Önemi

Neumeister kararında vurgulanan bir diğer önemli husus sanığın kişisel özellikleridir. Sanığın daha önceki adli sicili, toplum içindeki itibarı ve yargı makamlarıyla olan iş birliği, kaçma riskinin belirlenmesinde rol oynar. Eğer bir şüpheli, soruşturmanın başından itibaren çağrılara uymuş, ifade vermeye kendiliğinden gelmiş ve delillerin toplanmasına yardımcı olmuşsa, bu kişinin kaçma riskinin bulunduğu iddiası inandırıcılığını yitirir. Mahkeme, sanığın yargılandığı devletle olan bağlarının derinliğinin, ceza korkusundan daha baskın bir “bağlayıcı” güç olabileceğini kabul etmiştir. Kişinin adli siciline yönelik olarak AİHM Iljkov³⁰⁶ kararında, kişinin daha önce mahkûm olması nedeniyle hakkında tutuklama kararı verilmesi hem açıkça kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını hem de açıkça suçsuzluk karinesini ihlal ettiğini belirtmiştir.³⁰⁷

Sanığın kişilik özelliklerini tespit etme noktasında mahkemenin bizzat yer alması oldukça zor olduğundan sanığın kişilik özelliklerinin tespitine soruşturma aşamasında başlanmasında fayda vardır. 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununa göre; soruşturma evresinde (md.12/1-b) Cumhuriyet Başsavcılığın gerekli görmesi halinde şüpheli hakkında, kovuşturma evresinde ise (md. 13/1-b) hakim/mahkemenin isteği üzerine sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı Sosyal Araştırma Raporu hazırlayıp sunulması müdürlüğün görevleri arasında

³⁰⁵ Yargıtay CGK, 2019/508 E., 2022/553 K., 15/09/2022

³⁰⁶ AİHM, ILJKOV V. BULGARİSTAN, B. No: 33977/96, 26/7/2001, § 34,84-85

³⁰⁷ Aynı yönde ODABAŞI, sf.321

sayılmıştır. Bu doğrultuda savcının veya kolluğun ifade alma esnasında, hakim veya mahkemenin sorgusu esnasında sanığın kişilik özelliklerine ilişkin belirlemelerini tutanağa geçirmeleri ve gerek görülmesi halinde Sosyal Araştırma Raporu alınması yerinde olacaktır.³⁰⁸

3.2.1.6. Tutukluluk Süresi ile Kaçma Riski Arasındaki Ters Orantı İlkesi

Neumeister içtihadının en çarpıcı yönlerinden biri de, tutukluluk süresi ile kaçma riski arasındaki ters orantıya dair değerlendirmesidir. Şöyle ki, karar, tutukluluk süresi uzadıkça kaçma riskinin azalabileceğine dair mantıksal çıkarımda bulunur ve zaman geçtikçe, sanığın alacağı muhtemel cezadan mahsup edilecek süre artmakta, dolayısıyla kaçmanın getireceği özgürlük ihtimali azalmaktadır, çıkarımı taşır. AİHM, tutukluluk süresi uzadıkça, kaçma riskine dayalı gerekçelerin daha da somutlaştırılması ve güçlendirilmesi gerektiğini, aksi halde sürenin makuliyetini yitireceğini belirtmiştir. Bu “ters orantı” ilkesi, uzun süreli tutuklulukların denetlenmesinde temel bir kriterdir.³⁰⁹

Kaçma riskine ilişkin bir başka önemli karar AİHM Letellier/Fransa kararıdır. Kararda, kaçma riskinin varlığını kabul etmek için ulusal makamların “kaçma tehlikesinin varlığını doğrulayan somut unsurları” göstermesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, sanığın yurt dışındaki bağlantılarının veya maddi imkanlarının tek başına yeterli olmadığını, bu imkanların kaçma iradesiyle birleştiğine dair emareler aranması gerektiğini belirtmiştir. Letellier kararı, kaçma şüphesinin bir “ihtimal” değil, “yakın bir tehlike” olması gerektiğini ortaya koyarak, özgürlük lehine güçlü bir standart belirlemiştir.³¹⁰

AİHM'in Boicenco/Moldova kararında ise, şüphelinin kaçabileceğine ilişkin iddiaların sağlam nedenlere dayandığı kanısına mahkemenin nasıl varıldığının belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu, yargı mercilerinin sadece kaçma şüphesi olduğunu belirtmekle yetinmeyip, bu şüpheyi doğuran somut gerekçeleri de açıklaması gerektiğini gösterir.³¹¹

³⁰⁸ Can YALÇIN, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, sf.185

³⁰⁹ AİHM, NEUMEISTER/ AVUSTURYA, B. No: 1936/63, T. 27.06.1968, §10

³¹⁰ AİHM, LETELLIER/ FRANSA, B. No: 12369/86, T. 26.06.1991, §51

³¹¹ AİHM, BOICENCO/MOLDOVA, B. No: 41088/05, 11.07.2006, §134

3.2.1.7. Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme Hallerinin Kaçma Şüphesinde Değerlendirilmesi

Verilmesi beklenen muhtemel cezanın ağırlığı demişken teşebbüs ve gönüllü vazgeçme halleri de tutuklama kararı verilirken failin kaçma şüphesi değerlendirildiği esnada göz önüne alınabilir. Suçun icra derecesi, failin yargılamadan kaçma motivasyonu ve tutuklama tedbirinin ölçülülüğü üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Türk Ceza Kanunu m. 35 uyarınca, suça teşebbüs halinde faile verilecek süreli cezada dörtte birinden dörtte üçüne kadar indirim yapılması öngörülmüştür. Teşebbüs derecesinde kalan suça, tamamlanan suça göre daha az ceza vermektedir.³¹²

Bu yasal düzenleme, failin alabileceği muhtemel ceza miktarını belirgin şekilde düşürdüğünden, uygulamada failin ağır ceza tehdidinden kaynaklanan kaçma ve saklanma motivasyonunu zayıflattığı gözlemlenmektedir.

Benzer şekilde, TCK m. 36 kapsamında düzenlenen gönüllü vazgeçme müessesesi, failin suç yolundan kendi iradesiyle dönmesini ifade eder. Failin kendi isteğiyle icra hareketlerine devam etmemesi veya bu hareketlerin tamamlanmasından sonra iradi aktif davranışlarıyla tipik sonucun gerçekleşmesini önlemesi durumunda gönüllü vazgeçme hükümleri gereğince teşebbüs ettiği suçtan ceza almayacaktır. Gönüllü vazgeçen bir failin, suçu tamamlayan bir faile oranla yargılamadan kaçma veya delil karartma ihtimalinin daha düşük olduğu kabul edilmelidir; zira bu durum, failin suç işleme iradesindeki zayıflamayı ve toplumsal tehlikelilik halindeki azalmayı somutlaştırmaktadır. Suçu tamamlamayan failin toplumsal riskinin azaldığı gözetildiğinde, adli kontrol tedbirlerinin bu kişiler üzerinde çok daha etkin sonuçlar doğurabileceği teorik ve pratik bir gerçekliktir. Dolayısıyla, gönüllü vazgeçen bir fail hakkında kaçma analizinin ve tutuklamanın son çare olma özelliğinin daha titiz değerlendirilmesi gerekir.³¹³

³¹² Önder TOZMAN, Suça Teşebbüs, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, sf.157

³¹³ TOZMAN, Suça Teşebbüs, sf.239

3.2.2. Delilleri Karartma ve Baskı Kurma Şüphesi

CMK'nın 100/2/b'de yer alan tutuklama kararlarında tutuklama nedenlerinin varlığını gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir hükmü, 101/2'e atıf yapar ve dolayısıyla bir tutuklama nedeninden ne anlaşılması gerektiğini 101/2 şu şekilde ifade eder:

“(2) Aşağıdaki hallerde bir tutuklama nedeni var sayılabilir:

a) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa.

b) Şüpheli veya sanığın davranışları;

1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme,

2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma,

Hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa.”...

3.2.2.1. Delilleri Yok Etme, Gizleme veya Değiştirme

CMK m.100/2-b/1 bendine göre, “*Şüpheli veya sanığın davranışları; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa*” bir tutuklama nedeni var sayılabilir.³¹⁴ Bu tutuklama nedeni, şüpheli veya sanığın serbest kalması halinde, soruşturma veya kovuşturmanın maddi gerçeğe ulaşmasını engelleyecek şekilde delillere müdahale etme ihtimalini ifade eder. Bu riskin de somut olgulara dayanması gerekir. Örneğin, şüpheli veya sanığın cep telefonunu kırma, telefonundaki mesajlaşmaları, mail kayıtlarını ve ekran görüntülerini silme, bilgisayarındaki veya harddiskteki verileri silme, suç mahallindeki delillerin ve parmak izlerini silme girişimleri veya çevre esnafın güvenlik kamera kaydına polisten önce ulaşarak yok etme, suç işlenmeden önce meydana gelen bifenin güvenlik kamerasının açısını ve görüş alanını değiştirme, veya tanıklarla iletişim kurarak ifadelerini etkilemeye çalışma, tanık beyanlarını tarif etme ve bunun için maddi menfaat teklif etme gibi davranışlar, delilleri karartma yönünde kuvvetli şüpheyi uyandırabilecek somut olgular olabilir. Dikkat edilirse kuvvetli suç şüphesi tabiri 100/1 dışında burada tekrar kullanılmıştır.

³¹⁴ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf. 467; YENİDÜNYA/İÇER, sf.333

Tam da bu noktada şöyle bir soru akıllara gelebilir; Kuvvetli suç şüphesi neyi kapsar? Başka bir ifadeyle, kuvvetli suç şüphesi, sadece suçun işlendiği yönündeki şüpheyi (100/1/ilk cümle) mi ifade eder yoksa hem bunu hem de tutuklama nedenlerinin varlığı konusundaki şüpheyi mi (101/2) ifade eder? Bu konuda öğretide bir görüşe göre, somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesi, sadece suçun işlendiği ile ilgili bir durumu ifade eder. Bu nedenle delillerin karartılacağı konusunda şüpheyi ifade etmez. Çünkü CMK md. 100/1'in lafzi yorumu bunu göstermektedir. Ancak CMK md. 100/2-b'de istisna getirilmiştir. CMK m.100/2-b bendine göre, Şüpheli veya sanığın davranışları;1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa, tutuklama nedeni var sayılabilecektir. Bu düzenleme CMK md.100/1'deki düzenleme ile birlikte değerlendirildiğinde, tutuklama kararı verebilmek için *iki kuvvetli şüphe* bulunacaktır. Ancak CMK md. 100/2-a'daki tutuklama nedenleri (kaçma şüphesi) bakımından *somut olgular* istenmiştir.³¹⁵

Delilleri karartma şüphesi, özellikle soruşturmanın henüz başında, delillerin toplanma aşamasında daha yoğun olarak ortaya çıkabilir. Ancak soruşturma ilerledikçe, delillerin büyük ölçüde toplanmış olması halinde, bu tutuklama nedeninin devam edip etmediği daha sıkı bir şekilde değerlendirilmelidir. Yargı mercileri, tutuklama kararında, şüpheli veya sanığın hangi somut davranışlarının delilleri karartma şüphesi oluşturduğunu ve bu şüphenin neden kuvvetli olduğunu açıkça belirtmelidir. Soyut bir “delilleri karartma ihtimali” ifadesi, gerekçe şartını karşılamaz.³¹⁶

Günümüz teknolojisinde delil karartma riski genellikle dijital veriler üzerinden somutlaşmaktadır. Şüphelinin bilgisayarındaki log kayıtlarını silmesi, hard diskini imha etmesi veya bulut tabanlı verilerine uzaktan erişerek müdahale etmeye çalışması, delil karartma riskinin varlığına dair güçlü maddi olgulardır. Ancak, kolluk tarafından el konulmuş ve kaydı alınmış dijital materyaller bakımından bu riskin devam ettiğini ileri sürmek, teknik olarak artık mümkün değildir. Doktrinde de benzer olarak, delillerin

³¹⁵ ÖZEN, sf.633

³¹⁶ ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ, sf.256

karartılması şüphesi geleceğe dönük olduğundan maddi gerçeğin aydınlatılmasını zorlaşması biçiminde somut bir tehlike mevcut bulunmalıdır. Bu açıdan olay tamamen aydınlanmışsa veya deliller artık etki edilemeyecek şekilde güvence altına alınmışsa ya da deliller zaten karartılmışsa böyle bir tehlike söz konusu olamayacağından tutuklama yoluna gidilmemesi yönünde görüşler belirtilmiştir.³¹⁷

Anayasa Mahkemesi, Ramazan Aydoğdu kararında, delil karartma riskinin sınırlarını çizmiştir. AYM, delillerin büyük oranda toplandığı, tanıkların dinlendiği ve teknik incelemelerin tamamlandığı bir aşamada, hala “delil karartma şüphesi”ne dayanarak tutukluluğun devam ettirilmesini hukuka aykırı bulmuştur. Mahkeme, delillerin güvenli bir şekilde muhafaza altına alındığı durumlarda, şüphelinin bu delillere müdahale etme imkanının kalmadığını, dolayısıyla tutuklama nedeninin ortadan kalktığını vurgulamıştır. Bu karar, “delillerin durumu” şeklindeki matbu gerekçelerin geçersizliğini bir kez daha teyit etmiştir.³¹⁸

Yargıtay HGK’nın ilgili kararında, davacının dosyaya yansıyan öz geçmişi ve bilim insanı kimliği ile gerek ülke çapında gerekse uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği başarılı çalışmalarının, kaçma ve delillerin karartılması ihtimallerinin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Kararda ayrıca, iddianamede yer alan iletişimin tespiti kayıtlarından davacının şüpheli sıfatıyla yaşamının ve faaliyetlerinin yakından takip edildiğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir. Yargıtay HGK, bu denli teknik imkânların kullanılmasına rağmen davacının kaçabileceği veya delilleri karartabileceği ihtimaline dayanılmasını inandırıcı bulmamıştır.³¹⁹

3.2.2.2.Tanık, Mağdur ve Başkaları Üzerinde Baskı Girişimi

CMK m.100/2-b/2 bendine göre, “*Şüpheli veya sanığın davranışları; tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturunorsa*” bir tutuklama nedeni var sayılabilir.³²⁰

³¹⁷ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.331; ÜNVER/HAKERİ,sf. 372; ERSOY, sf.391

³¹⁸ AYM, Ramazan Aydoğdu, B. No: 2022/4860, T. 15.10.2025, §29-31

³¹⁹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/555 K. 2010/601 T. 05.11.2010

³²⁰ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.467; CENTEL/ZAFER sf.400; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.309

Öncelikle belirtmek gerekir ki, CMK’da yer alan düzenleme, CMUK’a oranla daha ileri bir düzenleme olup, maddenin uygulanmasında doğabilecek sorunları şüpheli/sanık lehine bertaraf edici niteliktedir. Şöyle ki, CMUK m.104’te; “...*Şeriklerin uydurma beyana veya tanıkların yalan tanıklığa veya tanıklıktan kaçmaya sevk edildiği, bilirkişilerin etki altına alınmasına çalışıldığını gösteren hal ve davranışların bulunması...*” şeklindeki haller tutuklama nedeni olarak öngörülmüştü. Buna karşın CMK’da sadece bilirkişiler değil, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde “baskı yapma girişi” şeklindeki hareketlerden bahsedilmiştir. O halde, yeni kanunla birlikte etki altına almaya çalışmak şeklindeki soyut ve keyfiliğe yol açabilecek terim kaldırılmış, bunun yerine baskı kurmak şeklindeki daha dar kapsamlı bir ifade kullanılmıştır.³²¹

Bu tutuklama nedeni, özellikle mağdur veya tanıkların korunması açısından büyük önem taşır. Yargı mercileri, bu tür bir riskin varlığını değerlendirirken, şüpheli veya sanığın geçmişteki davranışları, mağdur veya tanıklarla olan ilişkisi ve suçun niteliği gibi faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. Tutuklama kararında, şüpheli veya sanığın hangi somut eylemlerinin tanık veya mağdur üzerinde baskı yapma girişiminde bulunacağına dair şüphe oluşturan ikna edici somut delilleri, gerekçeleri ve olguları tutuklama kararında tartışması ve ortaya koyması gerekir.³²²

Bu tutuklama nedeni, şüpheli veya sanığın serbest bırakılması halinde, tanıkların veya mağdurların ifade vermelerini engelleme, onları tehdit etme veya etkileme suretiyle adaletin tecellisini engelleme ihtimalini ifade eder. Bu riskin de somut olgularla desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin, şüpheli veya sanığın tanıkları, bilirkişileri, arayarak veya onlarla yüz yüze görüşerek beyanlarını değiştirmelerini istemesi, tanıklıktan vazgeçmelerini telkin etmesi, mağdurları şikayetlerinden vazgeçirmeye çalışması veya kamu görevlileri üzerinde baskı kurma girişimleri, bu tutuklama nedenini oluşturacaktır. Şüphelinin tanıklara, mağdurlara veya “başkaları” denilebilecek ailelerine, vekillerine, bilirkişilere, suç ortaklarına, üzerinde etkisi olacak üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı yollarla ulaşarak ifadelerini değiştirmeleri yönünde telkinde bulunması, tehdit etmesi veya maddi menfaat teklif etmesi tutuklama için yeterli bir neden oluşturur.

---

³²¹ İNCİ, sf. 117

³²² Z.B.KORKMAZ, sf.165

Ancak bu riskin varlığı için, şüphelinin bu yönde bir eylemi veya hazırlığı olduğuna dair kuvvetli şüphenin somut olgularla ortaya konulması beklenir. Sadece “tanıkların henüz dinlenmemiş olması” tek başına bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmemelidir. Söz konusu riski somutlaştırmaya yönelik bir diğer örnek de, “kamu görevlilerine nüfuz etmek suretiyle yargılamayı etkileme girişi” gösterilebilir. Özellikle şüphelinin sahip olduğu idari veya siyasi gücü kullanarak soruşturmayı yürüten kamu görevlilerine nüfuz etme veya dosyayı manipüle etme riski somut olaya göre göz ardı edilmemelidir. Belirtmek gerekir ki, soruşturmanın ilerleyen aşamalarında ve özellikle kovuşturmaya geçildikten sonra delil ve bulguların toplanması ilerledikçe, delilleri karartma tehlikesi de aynı oranda azalacak ve tutuklama tedbirine başvurmak giderek zorlaşacaktır.³²³

Letellier/ Fransa kararında AİHM, yargılamanın selametine müdahale riskinin, tutukluluğun ilk aşamalarında kabul edilebilir bir gerekçe olduğunu ancak zamanla bu riskin etkisini yitirdiğini belirtmiştir. Mahkeme, delillerin toplanması için makul bir sürenin geçmesinden sonra, hala aynı gerekçeye dayanılmasını eleştirmiştir. Letellier’e göre, devletin görevi delilleri hızla toplamak ve muhafaza altına almaktır; devletin bu konudaki ihmali veya yavaşlığı, sanığın özgürlüğünün kısıtlanmasının gerekçesi yapılamaz.³²⁴

3.2.3. “Kamu Düzeni/İnfial” Değerlendirmesi

1412 sayılı CMUK m.104/3’te “*Altı aya kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlarda sanık ancak, suçun toplumda infial uyandırması veya ikametgâhı veya meskenin bulunmaması veya kim olduğunu ispat edememesi halinde tutuklanabilir.*” ifadesi yer almaktaydı. Söz konusu koşula, 5237 sayılı CMK’da yer verilmemiştir.³²⁵

1412 sayılı CMUK’un 104/3. maddesinde yer alan, suçun toplumda "infial" yaratması koşulunun 1982 Anayasası’nın 19. maddesiyle çeliştiği ileri sürülerek iptali istenmiştir. İptal başvurusunda, söz konusu ölçütün yalnızca üst sınırı altı aya kadar hapis gerektiren suçlarda değil, bunun dışındaki suçlar yönünden de bir tutuklama sebebi olarak işletildiği;

³²³ SINAR, sf.201

³²⁴ AİHM, LETELLIER/ FRANSA, B. No: 12369/86, T. 26.06.1991, §51

³²⁵ İNCİ, sf.82

oysa tutuklamanın toplumsal duyguları yatıştırma gibi bir işlevinin bulunmadığı ve toplumsal infial gerekçesinin tutuklama kurumunun amaçlarıyla örtüşmediği vurgulanmıştır. AYM, iptal konusu ibarenin somut davada uygulanmaması nedeniyle başvuran mahkemenin yetkisiz olduğu gerekçesiyle istemi reddetmiştir.³²⁶

İlerleyen dönemde aynı ölçüt, bu kez 1982 Anayasası'nın 10, 17, 19 ve 38. maddelerine aykırılığı iddiasıyla bir iptal davasına da konu edilmiştir. Ne var ki 1412 sayılı CMUK, 01.06.2005 tarihinde yürürlükten kalkmış olduğundan AYM, iptal istemi bakımından karar verilmesine yer olmadığına hükmetmiştir.³²⁷

Uygulamada kaçma şüphesi, delil karatma ve baskı kurma risklerinin yanı sıra tutuklama kararlarının gerekçelerinde “kamu düzeni” sebebine dayanıldığı veya savcıların “kamu düzeni” sebebiyle tutuklama talep ettiğine şahit olunmaktadır. Oysa ki CMK’da düzenlenen tutuklama nedenleri arasında kamu düzeni gibi bir sebep yer almamaktadır. Nitekim kanun koyucu da bu derece belirsiz ve içine her türlü durumun sokulabileceği bir gedik niteliğindeki bu tabiri, kişi özgürlüğüne en çok müdahale eden bu koruma tedbirine başvurmak için bir sebep olarak tercih etmemişken, uygulamada hakkın ve hukukun koruyucusu hakim ve savcılarının sıklıkla “kamu düzeni” tabirine sığınması doğru olmayacaktır. Bu tabire başvurulmasının arkasındaki sebep, suçun, toplumda yarattığı infial ve huzursuzluğu temel alan bir zemin yaratmasından ileri geliyor olabilir. Fakat bu motivasyon makul bir motivasyon olarak kabul edilse dahi, kanunumuzda zaten toplumda kamu düzenini sarstığından ötürü birtakım Katalog suçlar düzenlenmiştir. Yani “kamu düzeni”, zaten tutuklama nedenlerinin teorik altyapısını ve özellikle katalog suçlardaki “varsayıma” mantığını besleyen bir unsurdur. Dolayısıyla fırsat bulunduğu veya delil karatma-kaçma olgusu ortaya konulamadığında, “kamu düzeni gereğince” denilerek tutuklama gerekçesini meşru bir zemine oturtulmuş olacağı fikri bir hatalı olacaktır. Sonuç olarak, suçun işlendiğine yönelik iddianın toplumsal infial doğurması veya kamu düzenini sağlamak için şüpheli veya sanığın tutuklanması, 5271 sayılı CMK’da bir tutuklama nedeni olarak sayılmamaktadır. O halde, koşulları oluşmamasına rağmen yalnızca sosyal medya platformlarında şüpheli veya sanığın

³²⁶ AYM, E. 1995/25, K. 1996/5, 2.2.1996

³²⁷ AYM, E. 2002/98, K. 2005/64, 12.10.2005

tutuklanmasının istenilmesi nedeniyle ilgili kişinin tutuklanmasının kanunilik ilkesine uygun olmaması nedeniyle en başından haksız olacağını söylemek gerekir.³²⁸

Nitekim 5271 s. CMK'ya, 1412 s. CMUK'a 3842 s. Yasa ile getirilen “toplumda infial uyandırma” ibaresinin konulmaması yerinde bulunmuş, zira, uygulamada takdire bağlı olarak, bu hükmün yorumlanmasında farklı sorunların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Nitekim toplumda infial kavramı subjektif, keyfi değerlendirmelere açık kapı bırakacak nitelikte bir kavramdır.³²⁹

Kamu düzeninin tutuklama için bir standart olup olamayacağı tartışmasında, AİHM, Letellier/ Fransa kararında “kamu düzeninin bozulması” gerekçesiyle tutuklama yapılabilmesini çok sıkı şartlara bağlamıştır. Mahkemeye göre, bir suçun toplumda infial yaratması tek başına tutuklama nedeni olamaz. Kamu düzeni gerekçesi, ancak suçun işlenmesinin toplumda “gerçek ve aktüel bir huzursuzluk” yaratmaya devam etmesi ve bu durumun kamu güvenliğini tehlikeye düşürmesi halinde meşru kabul edilebilir. Nitekim zaman geçtikçe bu gerekçenin etkisi azalır ve yerini normal yargılama usullerine bırakmalıdır. AİHM, Türkiye aleyhine verdiği Tokmak ve Karagöz kararlarında ise, Türk mahkemelerinin sıklıkla başvurduğu “kamu düzeni” gerekçesini denetlemiş ve salt “suçun niteliği kamu düzenini bozmaktadır” şeklindeki ifadelerin Sözleşme anlamında “yeterli gerekçe” oluşturmadığını tespit etmiştir. Kamu düzenine yönelik tehdidin somut olarak ne olduğu, hangi toplumsal tepkilerin olduğu ve tutuklama dışındaki tedbirlerin neden bu tepkiyi dindiremeyeceği kararda gösterilmelidir, şeklinde ifade etmiştir.³³⁰

3.2.4. Şüphelinin Can Güvenliğini Sağlamak Bir Tutuklama Nedeni Olabilir mi?

Kamu düzenine değinmiş iken uygulamada çok sık rastladığımız bir “tutuklama nedeni” de şüpheliyi mağdur ve ailesinden korumak fikri olabiliyor. Örneğin bir cinsel saldırı veya cinsel istismar dosyasında müşteki ve yakınlarının şüpheliye yönelik intikam duygusuyla gerçekleştirebileceği saldırıları, veya toplumun linç girişimlerini önlemek ve

³²⁸ ODABAŞI, sf.302

³²⁹ ŞENTUNA, sf.120

³³⁰ AİHM, TOKMAK/TÜRKİYE, B.No. 16185/06, T. 16.02.2010, §27

AİHM, KARAGÖZ/ TÜRKİYE, B.No 5701/02, T. 20.10.2005, §40-50

şüphelinin can güvenliğini sağlamak amacıyla tutuklama verilebilir mi? Bireyin güvenliği veya kamu güvenliği gibi bir tutuklama nedeni gerek 5271 sayılı CMK’da gerekse 1982 Anayasası’nın 19. ve 13. maddesinde sayılmamaktadır. Böylesi bir durumda bireyin tutuklanması kanunilik ilkesini ve suçsuzluk karinesini ihlal eder. Kaldı ki bireyin can güvenliğinin sağlanması veya vücut bütünlüğünü korumak devletin sorumluluğundadır. Bireyin, tutuklama yerine başkaca tedbirler alınarak korunması gerekir.³³¹

Her ne kadar şüphelinin beyanı korunması gereken bir delil olsa da, şüpheliyi meydan dayatmaktan korumak diye bir tutuklama sebebi kanunda bulunmamaktadır. Şüphelinin can güvenliğinin tehlikede olması, devletin koruma yükümlülüğünü doğursa da bu durum hürriyeti kısıtlayan bir “tedbir” olan tutuklama ile sağlanamaz. Devlet, bu güvenliği tutuklama ile değil ve fakat diğer koruma ve güvenlik tedbirleriyle sağlamakla yükümlüdür. Şüpheli ya da sanığa yöneltilen isnat nedeniyle, kişinin öldürülme veya yaralanma tehlikesiyle karşı karşıya kalması durumunda, tehdit altındaki bu kişinin korunması amacıyla tutuklanması mümkün olup olmadığına ilişkin olarak AİHM, suçun niteliğini ve işlendiği koşulları da göz önünde bulundurarak, tehdit altında bulunan başvuruçunun güvenliğinin sağlanması için tutuklanmasının mümkün olabileceğini kabul etmiş ise de³³²; bu yöndeki içtihadını daha sonra geliştirmemiştir.³³³

3.2.5. Suç İşlenmesini Önlemek Bir Tutuklama Nedeni Olabilir Mi?

AİHM, suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla tesis edilen tutuklama tedbirlerine ilişkin başvurularda, söz konusu özgürlükten yoksun bırakma işlemlerinin keyfilik içerip içermediğini değerlendirmiş; yalnızca ileride işlenmesi muhtemel suçların önlenmesi amacıyla kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasının, kural olarak hak ihlaline yol açacağı yönünde bir içtihat geliştirmiştir.³³⁴ Mahkeme, Lawless/İrlanda kararında, suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla gerçekleştirilen tutuklama işleminin AİHS bakımından ihlal teşkil edip etmediğini ayrıntılı biçimde incelemiştir. Söz konusu davada İrlanda makamları, AİHS’nin 5. maddesinin ulusal otoritelere; bir suçun işlendiğine ilişkin makul

³³¹ ODABAŞI, sf.303

³³² AİHM, I.A./FRANSA, B. No: 28213/95, 23/9/1998, § 108.

³³³ MARTUFI, PERISTERIDOU sf. 160

³³⁴ AİHM, LAWLESS/İRLANDA, B.No: 332/57, T. 07.04.1961, §13-15,20-30

şüphenin bulunması, suçun işlenmesinden sonra failin kaçmasının önlenmesi ve suç işlenmesinin engellenmesi amacıyla tutuklama tedbirine başvurma yetkisi tanıdığını ileri sürmüş, bu kapsamda suç işleme eğilimi taşıyan kişilerin tutuklanmasının Sözleşme’ye uygun olduğunu savunmuştur. AİHM ise, Sözleşme’nin ilgili hükmünün idari makamlara genel ve önleyici nitelikte bir tutuklama yetkisi verdiği yönündeki yorumu kabul etmemiştir. Mahkemeye göre, “suç işlenmesinin önlenmesi” kavramı; mafya mensupları gibi sürekli suç işleme eğiliminde bulunan ve bu özellikleri nedeniyle toplum açısından tehlike arz ettiği değerlendirilen kişi gruplarına yönelik önleyici bir güvenlik politikası aracı olarak yorumlanamaz. Bu hükmün, daha ziyade teşebbüs aşamasında kalan suçların da cezalandırılabilir olduğu anlayışı doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir. Mahkeme, benzer gerekçelerle Guzzardi/İtalya kararında da hak ihlali bulunduğu hükmetmiştir.³³⁵

Buna karşılık, farklı olarak AİHM, Eriksen/Norveç kararında suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla uygulanan tutuklama tedbirini farklı bir perspektiften ele almış ve somut olayın özellikleri çerçevesinde değerlendirme yapmıştır. Akıl hastalığı nedeniyle sürekli suç işleyen başvurucunun, cezasının infazından sonra da suç işleme eğilimini sürdüreceğinin öngörülmesi üzerine özgürlüğünden yoksun bırakılmasını Mahkeme ihlal olarak nitelendirmemiştir. Kararda, başvurucunun yeniden suç işlemesini önlemek amacıyla tutuklandıktan sonra serbest bırakılmasını müteakip derhal yeni bir suç işlemiş olmasına özellikle dikkat çekilmiş; kişinin tehlikeli davranış örüntüsü ile çok sayıda yaralama suçuna karışmış olması dikkate alınarak, benzer nitelikte suçları yeniden işleyeceğine inanmak için yeterli ve makul sebeplerin mevcut olduğu vurgulanmıştır.³³⁶

Doktrinde bir yazar, Alman Ceza Muhakemesi kanununda (StPO 112/3) terör suçları için kabul edilen kaçma ve delil karartma şüphesi aranmadan tutuklama verilebileceğini, dolayısıyla hukuk düzenini ağır bir şekilde tehlikeye düşüren suçların yeniden işlenmesi tehlikesi varsa tutuklama kararı verilebildiğini aktarmıştır. Yazara göre, devlete suçla müzadelede gerekli yetkileri veren bu hükümlerin bize aktarılmamış olması yerinde

³³⁵ AİHM, GUZZARDİ/İTALYA, B.No: 7367/76, T. 06.11.1980, §92-95

³³⁶ AİHM, ERİKSEN/NORVEÇ, B.No: 17391/90, T. 27.05.1997

olmamakla, bizim kanunumuzdabu “önleme tutuklamasının” açıkça belirtilmediği için Türk Hukuku açısından önleme hukukunun kabul edilemeyeceği görüşünü belirtmiştir.³³⁷

Doktrinde bir başka görüş, tutuklamanın veyahut yakalamanın bir “ceza” olmadığı belirtmekle, aslında “cezanın” amaçlarından biri olan korkutma, ıslah etme veya suç işlenmesini önleme gibi amaçların, bir koruma tedbiri olan tutuklama kurumunda bulunamayacağı ifade etmiştir.³³⁸

Öğretide bir görüş koruma tedbirinin önleyici ve caydırıcı olmak gibi bir amacı bulunmadığını, bu bakımdan koruma tedbirlerinin halkın öfkelerini yatıştırmak gibi bir amacının da bulunamayacağını, böylesi bir koşulu kabul etmenin keyfi uygulamalara da yol açabileceğini belirtmiştir.³³⁹

Bir başka yazar ise uygulamada yine koşulları oluşmamış olmasına rağmen, “Tutuklanmaz ise dışarıda başkaca suçlar işleyecektir” gibi düşüncelerle de tutuklamaya başvurulduğunu eleştirmiş ve kişinin kendisine isnat olunan suçla ilgili yapılan takibata ilişkin olarak değil; ileride işleyebileceği muhtemel bazı suçlar için bile tutuklanabildiğini, bu tip uygulamaların ceza muhakemesinin gayesine aykırı olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁰

3.3.TUTUKLAMA NEDENİNİN VARSAYILMASI: KATALOG SUÇLAR

3.3.1. Katalog Suçlar Rejimi ve Gerekçedeki Analizi

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 100. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen “katalog suçlar” rejimi, belirli suç tipleri bakımından tutuklama nedenlerinin varlığının kanun koyucu tarafından önceden takdir edildiği bir alan yaratmaktadır.³⁴¹ Bu düzenleme, bir

³³⁷ YENİSEY/NUHOĞLU, sf.388

³³⁸ CENTEL, Tutuklama, sf.6

³³⁹ ODABAŞI, sf.302

³⁴⁰ İNCİ, sf.26

³⁴¹ CMK nd.100/ (3) *Aşağıdaki suçların işlendiği hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilir:*

a) 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (madde 76, 77, 78),

2. (Ek:6/12/2019-7196/58 md.) Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (madde 79, 80)

3. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83),

4. (Ek: 6/12/2006 – 5560/17 md.) Kasten yaralama (madde 86, fıkra 3, bent b, e ve f) ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama (madde 87),

5. İşkence (madde 94, 95)

yandan yargı makamlarına suçla mücadelede bir “kolaylık” sağlarken, diğer yandan masumiyet karinesi ve tutuklamanın istisnai niteliği ilkeleriyle ciddi bir gerilim içerisinde. katalog suçlar listesinde yer alan bir suçun isnat edilmiş olması, hakimi somut olayın özelliklerini inceleme ve gerekçelendirme yükümlülüğünden kurtaran bir “otomatik kapı” olarak görülmemelidir.³⁴²

3.3.1.1. “Varsayılabılır” İfadesinin Hukuki Niteliği: Çürütülebilir Karine

CMK m. 100/3 hükmünde yer alan “tutuklama nedeni var sayılabilir” ifadesi, teknik hukuk açısından bir “çürütülebilir kanuni karine” (praesumptio iuris tantum) niteliğindedir. Bu karine, kanun koyucunun belirli suçların ağırlığını ve toplumda yarattığı infiali gözetenek, bu suçlarda kaçma veya delil karartma riskinin yüksek olduğu yönündeki ön kabulünü yansıtmaktadır. Bu düzenlemeden, hukukumuzda tutuklama

6. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102),

7. Çocukların cinsel istismarı (madde 103),

8. (Ek: 6/12/2006 – 5560/17 md.) Hırsızlık (madde 141, 142) ve yağma (madde 148, 149),

9. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),

10. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, madde 220),

11. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308),

12. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),

b) 10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.

c) 18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22 nci maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.

d) 10.7.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

e) 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

f) 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

g) (Ek: 27/3/2015-6638/14 md.) 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33 üncü maddesinde sayılan suçlar.

h) (Ek: 27/3/2015-6638/14 md.) 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7 nci maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen suçlar.

i) (Ek: 12/5/2022-7406/9 md.) Kadına karşı işlenen kasten yaralama suçu.

j) (Ek: 12/5/2022-7406/9 md.) Sağlık kurum ve kuruluşlarında görev yapan personele karşı görevleri sırasında veya görevleri dolayısıyla işlenen kasten yaralama suçu.

k) (Ek: 10/10/2024-7528/35 md.) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi eğitim kurumlarında yönetici, öğretmen, usta öğretici, yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimine yönelik Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen projelerde öğretici/öğretmen veya rehber danışman; özel öğretim kurumlarında yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğretici olarak görev yapanlar ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi eğitim kurumları ve özel öğretim kurumlarında ders ücreti karşılığı ders okutanlara ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan öğretmenlere karşı görevleri sırasında veya görevleri sebebiyle işlenen kasten yaralama suçu.

³⁴²YENİSEY/NUHOĞLU sf. 385; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.331; DÜLGER/TAŞKIN, sf.390

mecburiyetinin kabul edildiği sonucu çıkarılması mümkün değildir.³⁴³ Keza, “varsayılabılır” ibaresi, emredici bir “varsayılır” veya “tutuklanır” ifadesi içermediğinden, hakime her somut olayda bu karinenin aksinin mümkün olup olmadığını değerlendirme yetkisi ve ödevi yüklemektedir. Hukuk devletinde hiçbir kanuni varsayım, yargısal denetimi ve bireyselleştirilmiş muhakemeyi tamamen devre dışı bırakacak kadar mutlak bir güçle donatılamaz. Bu karine belki sadece hakime bir başlangıç noktası sunmaktadır; ancak bu durum, şüphelinin kişisel durumunun göz ardı edilmesini haklı çıkarmaz. Eğer dosya kapsamındaki veriler, şüphelinin kaçma veya delil karartma ihtimalinin bulunmadığını somut olarak ortaya koyuyorsa, kanuni varsayımın yerini maddi gerçeğin alması zorunludur. Karinenin çürütülebilir/aksi kabul edilebilir niteliği gereği hakim de gerekçelendirmek kaydıyla, kaçma şüphesinin delilleri karartma şüphesinin bulunmadığı kanaatiyle tutuklama kararı vermekten kaçınabilir. Şu halde hakim, yasal karinenin varlığı halinde dahi, takdir yetkisini kullanırken, katalog suça ilişkin kuvvetli şüphenin varlığını ve ölçülülük ilkesine uygunluğu araştırmak zorundadır.³⁴⁴

Yargıtay HGK’nun kararında da belirtildiği gibi, “Yasa’da, ‘var sayılabilir’ denilmek suretiyle tutuklamanın ihtiyarılığı ilkesi ifade edilmiş bulunmaktadır. Bu, katalog suçlarda dahi hakimin takdir yetkisinin bulunduğunu ve tutuklamanın zorunlu olmadığını gösterir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun belirttiği üzere, katalog suçlar kapsamında dahi tutuklama kararının bir “akıl yürütme süreci” içermesi ve basmakalıp ifadelerden kaçınılması şarttır. Kanuni varsayımın varlığı, hakimi CMK m. 101/2 uyarınca somutlaştırma yükümlülüğünden azade kılmaz; aksine, özgürlüğün kısıtlandığı her durumda bu kısıtlamanın neden “kaçınılmaz” olduğu açıklanmalıdır. “Varsayılabılır” ifadesi, hakime bir takdir alanı bırakmakta ve bu alanın sınırlarını Anayasa’nın ölçülülük ilkesi çizmektedir. Dolayısıyla, katalog suçlarda tutuklama, bir zorunluluk değil, ancak somut risklerin karine ile desteklendiği durumlarda başvurulabilecek bir imkandır.³⁴⁵

³⁴³ Bahri ÖZTÜRK, Behiye EKER KAZANCI, Sesim SOYER GÜLEÇ, Ceza muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Seçkin Yayıncılık, 2021, sf.84

³⁴⁴ SINAR, sf.205

³⁴⁵ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/602 K. 2010/602 T. 05.11.2010

3.3.1.2.Katalog Suçların Tutuklama İçin Bir “Zorunluluk” Değil, “İhtiyari Kolaylık” Olması

Katalog suçlar düzenlemesi, ceza muhakemesi sistemimizde tutuklama nedenlerinin ispatı noktasında yargı makamlarına tanınmış bir “ihtiyari kolaylık” olarak nitelendirilmelidir. Kanun koyucu, soykırım, kasten öldürme, işkence gibi toplum vicdanını derinden yaralayan suçlarda, tutuklama nedenlerinin varlığına dair karineyi önceden kurarak yargılamanın bir nevi hızlanmasını amaçlamıştır. Ancak bu kolaylık, hiçbir zaman tutuklamayı bir “zorunluluk” haline getirmemektedir; zira CMK m. 100/3 metni “tutuklanabilir” veya “tutuklama kararı verilir” şeklinde bir emir kipiyle kaleme alınmamıştır. Bu durum, kanun koyucunun dahi tutuklamanın her zaman somut olayın şartlarına göre değişebilecek bir tedbir olduğunu kabul ettiğini göstermektedir. Doktrinde de, CMK md.100/3'teki düzenlemenin, tutuklama mecburiyetinin kabul edildiği anlamına gelmez. Hakim somut olayda, bu suçların işlendiği konusunda kuvvetli şüphe sebebi bulursa bile tutuklama nedenlerinin bulunmadığı gerekçesiyle tutuklama kararı vermeyebilecektir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki bu düzenleme, tutuklama kararı verme konusunda hakimlerin elini güçlendirmiştir.³⁴⁶

Katalog suçlar, hakime sadece tutuklama nedenlerini (kaçma, delil karartma) ispat etme yükümlülüğünde bir hafifletme sağlar, ancak bu hafifletme hakimın vicdani kanaat oluşturma ve ölçülülük denetimi yapma görevini ortadan kaldırmaz. Bir suçun katalogda yer alması, o suçun “ağırlığını” gösterir; ancak tutuklama için “suçun ağırlığı” tek başına yeterli bir kriter değildir.³⁴⁷ Katalog suçların bir “ceza ön ödemesi” işlevi görmemesi gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Eğer bir suçun katalogda olması doğrudan tutuklamayı gerektirirse, bu durum yargılamanın sonucunu önceden belirleyen ve savunma hakkını anlamsız kılan bir sürece dönüşür. Hukuk devleti ilkesi, yargıcın kanun koyucunun varsayımlarına körü körüne bağlı kalmasını değil, bu varsayımları somut olayın gerçekliğiyle test etmesini gerektirir. Bu nedenle, katalog suçlar rejimi, yargısal takdir yetkisini daraltan bir kelepçe değil, sadece ispat sürecinde kullanılan yardımcı bir normatif araç olarak görülmelidir. Fakat kanundaki 'katalog suç' düzenlemesi olmak üzere tutuklamanın maddi şartlarının yorumu Türkiye uygulamasında bir son çare tedbiri olan

³⁴⁶ ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.307; ERSOY, sf.393

³⁴⁷ CENTEL/ZAFER sf.401; ÖZBEK/DOĞAN/BACAŞIZ, sf.255

tutuklamayı kurallaştırdığı, bir tür 'ön infaz' haline getirildiği doktrinde de vurgulanmıştır.³⁴⁸

3.3.1.3.Otomatik Tutuklama Yasağı

Suçun ağırlığı, belli nitelikte suçlardan olması veya mahkumiyet halinde uygulanacak cezanın miktarı tutuklama için otomatik bir neden olamaz, tutuklama için bir zorunluluk teşkil edemez.³⁴⁹ Otomatik tutuklama yasağı (ban on automatic detention), kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının korunmasında temel bir sütun olarak kabul edilir. Bu yasağın, bir kişinin sadece isnat edilen suçun niteliği, ağırlığı veya kanuni bir varsayım nedeniyle, yargısal bir değerlendirme yapılmaksızın doğrudan tutuklanmasını engellemeyi amaçlar. Masumiyet karinesi ile doğrudan bağlantılı olan bu ilke, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar herkesin suçsuz sayılması gerektiğini ve özgürlüğün kısıtlanmasının ancak “zorunlu” hallerde mümkün olabileceğini vazedir. Katalog suçlar listesi, eğer otomatik bir tutuklama mekanizmasına dönüşürse, masumiyet karinesi bir temenniden öteye gidemez.

Tutuklama kararının verilebilmesi için bahsi geçen suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı, karine olarak tutuklama sebebi varsayılabilmesi için ayrıca tutuklama nedeni aranmaz. Fakat bu durum, sadece katalog suçun gösterilmesi şeklindeki formül gerekçeden ibaret (gerekçesiz) olan otomatik tutuklama kararı verilmesine de yol açmamalıdır.³⁵⁰ Otomatik tutuklama, yargıcın dosya üzerindeki takdir yetkisini kanun koyucuya devretmesi anlamına gelir ki bu durum kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı ilkeleriyle de çelişir. Her somut olay, kendine has özellikler, deliller ve şüpheli profilleri barındırır; dolayısıyla genel bir kanuni listenin tüm bu farklılıkları tek tipleştirilmesi adalet duygusunu zedeler. Masumiyet karinesi, şüphelinin tutuksuz yargılanmasını esas alır; tutuklama ise bu esasın ancak somut ve bireysel risklerle bozulabileceği bir istisnadır. Otomatikleşen her tutuklama kararı, bu istisnayı kural haline getirerek hukuk devletinin

³⁴⁸ Öznur SEVDİREN, Anayasa Mahkemesi’nin Tutuklama Kararının Maddi Şartları İçtihadına Eleştirel Bir Yaklaşım, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 8, 2019, sf. 298

³⁴⁹ İNCİ, s.120

³⁵⁰ ŞEN/ÖZDEMİR, sf.16; İÇTEN, sf.51

temellerini sarsmaktadır. Tutukluluğun devamına ilişkin kararlar tutuklamaya ilişkin yeni bir karar gibi olduğundan önceki kararın otomatik olarak devamı haline gelmemelidir.³⁵¹

Otomatik tutuklama “peşin ceza” etkisi yaratacağından ve şüpheli üzerinde haksız bir baskı oluşturacağından; kişinin suçsuzluğunu ispat etme çabası, tutukluluk haliyle birlikte fiziksel ve psikolojik olarak zorlaşacak, bu da silahların eşitliği ilkesini zedeleyecektir. Otomatik tutuklama yasağı, yargı makamlarını her seferinde “bu kişi neden serbest bırakılamaz?” sorusuna somut cevaplar vermeye zorlamalıdır. Bu zorunluluk, keyfiliği önleyen güçlü bir bariyerdir ve katalog suçlar gibi kanuni varsayımların bu bariyeri aşmasına izin verilmemelidir. Doktrinde de uygulamadaki bu sorun eleştirilmektedir. Katalog suç düzenlemesi, asıl amacı kişi özgürlüğüne bir müdahale olan tutuklamanın istisnai bir araç olarak kullanılmasıdır. Ancak katalog suç düzenlemesi uygulamada tam aksi yönde bir sonuç yaratarak söz konusu suçların görüldüğü davalarda hakimlerin otomatik olarak tutuklama kararı vermesi uygulamasını yerleştirmelerine yol açmıştır.³⁵²

3.3.1.4. Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı Bağlamında Kişiselleştirilmiş Değerlendirme

Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, demokratik bir toplumun en temel değerlerinden biri olup, bu hakkın kısıtlanması ancak “kişiselleştirilmiş bir değerlendirme” ile mümkündür. Kişiselleştirme, şüphelinin sadece işlediği iddia edilen suçla değil, aynı zamanda geçmişi, sosyal konumu, ailevi bağları ve yargılama sürecindeki tutumuyla bir bütün olarak ele alınmasını ifade eder. Katalog suçlar kapsamında yapılan bir yargılamada, şüphelinin örneğin sabit bir işinin olması, bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının bulunması veya daha önce hiçbir suça karışmamış olması, kaçma şüphesini zayıflatan somut olgulardır. Bu olguların kararda tartışılmaması, bireyin bir “dosya numarası”na indirgenmesi anlamına gelir. Tutukluluğun ilişkin kararlarda tutuklu bulunan kişinin kişisel durumu ve özellikle de sağlığı dikkate alınmalıdır, aksi durum işkence yasağının düzenlendiği AİHS m. 3’ün ihlali anlamına gelebilecektir.³⁵³

³⁵¹ KATOĞLU, Tutuklama, sf.28

³⁵² SEVDİREN, sf.324

³⁵³ YAZAR, sf.200

Kişiselleştirilmiş değerlendirme yükümlülüğü, tutuklamanın ölçülülük denetiminin de ayrılmaz bir parçasıdır. Ölçülülük, hedeflenen amaç ile kullanılan araç arasında makul bir dengenin bulunmasını gerektirir; bu denge ise ancak şüphelinin özel durumunun analiziyle kurulabilir. Eğer bir şüpheli için adli kontrol tedbirleri (imza atma, konutu terk etmeme vb.) yargılamanın amacına ulaşması için yeterliyse, katalog suç varsayımına dayanarak tutuklama yoluna gidilmesi hakkın özüne dokunan bir ihlaldir. AYM de M.A.BALBAY kararında davanın genel durumu dışında kişinin özel durumunun da dikkate alınması gerektiğini ve tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesinin bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir.³⁵⁴

Kişiselleştirilmiş gerekçenin her aşamada önemli olmasının yanında, AYM tarafından özellikle belli bir süre geçtikten sonra verilecek tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda zorunlu olduğu kabul edilmektedir.;³⁵⁵

Sonuç olarak tutuklama nedenlerinin varlığına ilişkin "genel ve soyut" açıklamalar, kişiselleştirme yükümlülüğünü karşılayamayacaktır. Her şüphelinin kaçma motivasyonu, dosyayı manipüle etme veya delil karartma kapasitesi farklıdır; bu nedenle her karar, o şüpheliye özel bir "risk analizi" içermelidir. Katalog suçlar, bu risk analizinde birer veri olabilir ancak analizin sonucunu tek başına belirleyemez. Dolayısıyla kişiselleştirilmiş değerlendirme, tutuklamanın bir "standart uygulama" haline gelmesini engeller.

³⁵⁴AYM, Mustafa Ali Balbay, B. No 2012/1272, 04.12.2013; AYM, milletvekili seçilmiş olan başvurusunun tutukluluğunun devamına ilişkin başvurusunda, tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tutukluluğun devamına karar verilirken davanın genel koşullarının yanında, tahliye talebinde bulunan kişinin özel durumunun da dikkate alınması gerektiğini belirten Mahkeme, somut olayda başvurusunun kaçacağı veya delilleri karartacağına ilişkin inandırıcı ve somut olguların ortaya konulmadığını ifade etmiştir. Aynı davada yargılanan bazı sanıkların kaçması, kaçmaya teşebbüs etmesi veya delilleri karartmaya yönelik girişimlerde bulunması, diğer sanıkların da aynı davranışlarda bulunacağı yönünde karine olarak kabul edilemez. Aksi bir yaklaşım, masumiyet karinesi ve kişi hürriyetine ilişkin ilkelerin zedelenmesine yol açabileceği gibi, özgürlüğün esas, tutukluluğun istisna olması ilkesiyle de bağdaşmayacaktır. Bu nedenle AYM, tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelerin ilgili ve yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. (§116)

³⁵⁵ AYM, Hanefi Avcı [2. B.], B. No: 2013/2814, 18/6/2014; Tutukluluğun değerlendirilmesinde kişinin genel durumunun yanı sıra özel durumunun da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Mahkemeye göre, kişinin suç işlediğine ilişkin kuvvetli belirtinin ve tutuklama nedenlerinden birinin veya birkaçının devam etmesi hâlinde tutukluluğun belirli bir süreye kadar makul kabul edilmesi mümkün olmakla birlikte, özellikle belirli bir sürenin geçmesinden sonra tutukluluğun devamına karar verilirken davanın genel koşullarının yanında tahliye talebinde bulunan kişinin özel durumunun da değerlendirilmesi ve tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi zorunludur..

3.3.1.5.Sırf Katalog Suçlar Listesinde Yer Almanın Tutuklama İçin Yetersizliği

Bir suçun CMK m. 100/3 listesinde yer alması, o suçun toplum düzeni açısından taşıdığı tehlikeyi gösterse de, bu durum tek başına tutuklama kararı için hukuki bir “yeterlilik” teşkil etmez. Doktrinde de 100/3 düzenlemesinin varlığı, suçun niteliği veya katalogdaki yeri, sadece bir “şüphe derecesi” veya “risk karinesi” oluşturabilir; ancak tutuklama için bu karinenin somut vakıalarla desteklenmesi şarttır. Sadece “suçun katalog suçlardan olması” gerekçesiyle verilen bir karar, aslında gerekçesiz bir karardır; zira bu ifade, hakimin kendi değerlendirmesini değil, sadece kanun metnini tekrar ettiğini gösterir. Hukuk sistemimizde “kanun maddesinin zikredilmesi”, gerekçe yerine geçmez. Uygulamada katalog suçlar listesinin zamanla genişletilmesi ve neredeyse her ağır suçun bu listeye dahil edilmesi ihtimali kaygı konusudur. Bu genişleme, tutuklamanın istisnai niteliğini aşındırmakta ve “katalog suç = tutuklama” gibi tehlikeli bir denklemi beslemektedir. Doktrinde bir görüş, tutuklama kararı verilmesinde doğru uygulamayı teşvik bakımından, md.100/3’te sayılan katalog suçlar için de delilleri karartma ya da kaçma şüphesinin varlığını fıkra metninde bir koşul olarak açıkça yer verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.³⁵⁶

Oysa suçun katalog bir suç olması ya da suçun ciddiyeti, kaçma veya delil karartma riskinin “mutlak” kanıtı değildir. Çok ağır bir suçla itham edilen ancak kaçma imkanı bulunmayan veya delillerin tamamı zaten adli emanette olan bir şüphelinin tutuklanması, tedbirin amacıyla bağdaşmaz. Katalogda yer alma, sadece bir “uyarı levhası” işlevi görmeli, ancak hakimin yolunu tamamen kapatmamalıdır. Salt sevk maddesinin katalog suçlar arasında yer alıyor olması, mahkemeler tarafından geçerli başlı başına bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmekte; işin önemi, olası ceza ve güvenlik tedbiri ile ölçülülük konusunda olaya özgü bir irdeleme yapılmamaktadır.³⁵⁷

Öyle ki, madde bakımından katalog suç kapsamında yer alıp da belirli fıkraları itibariyle katalog dışında bırakılan suçlar yönünden dahi doğrudan tutuklama kararları verilebilmektedir. Örneğin, suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu (TCK m. 220) katalogda yer almakta; buna karşın anılan maddenin 2, 7 ve 8. fıkraları katalog dışında

³⁵⁶ KATOĞLU, Tutuklama, sf.23

³⁵⁷ İNCİ, sf.124

tutulmaktadır (CMK m. 100/3,a,10). Ne var ki uygulamada, TCK m. 220 bakımından hangi fıkranın söz konusu olduğu belirtilmeksizin yapılan tutuklama sevklerinde, hâkimler bu ayrımı incelemeksizin yalnızca kataloğa dayanarak tutuklama kararı verebilmektedir.³⁵⁸

3.3.1.6.Mamedova/Rusya: Suçun Ciddiyetinin Tutuklama İçin Neden Yetersiz Olduğu

AİHM’in MAMEDOVA/RUSYA Kararı, tutuklama gerekçelerinde “suçun ciddiyeti” (gravity of the offense) argümanının sınırlarını çizen temel bir referanstır. Mahkeme bu kararında, bir kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılmasının devam ettirilmesinin, sadece isnat edilen suçun ağırlığına veya alabileceği cezanın yüksekliğine dayandırılmayacağını açıkça hükme bağlamıştır. Rus mahkemelerinin, Mamedova’nın tutukluluğunu sadece suçun ciddiyeti ve kaçma ihtimali gibi soyut gerekçelerle uzatmasını, Sözleşme’nin 5/3 maddesinin ihlali olarak nitelendirmiştir. Bu karar, katalog suçlar gibi suçun ağırlığını temel alan düzenlemelerin, tutuklama için tek başına “yeterli” bir meşruiyet zemini oluşturmadığını kanıtlamaktadır. Mamedova kararı, suçun ciddiyetinin ancak “kaçma riskini artıran bir unsur” olarak değerlendirilebileceğini, ancak bu riskin varlığını ispatlamak için başka somut olgulara da ihtiyaç duyulduğunu vurgular. Sadece ağır bir ceza tehdidi altında olmak, her şüphelinin kaçacağı anlamına gelmez. Mahkeme, şüphelinin kişisel durumu, karakteri, ailevi bağları ve yargılama sürecindeki tutumu gibi unsurların, suçun ağırlığından kaynaklanan kaçma riskini dengeleyebileceğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, Türk yargı pratiğindeki “suçun vasfı ve mahiyeti” şeklindeki matbu gerekçelerin AİHM standartları karşısındaki zayıflığını ortaya koymaktadır. Suç ne kadar ağır olursa olsun, şüpheli hala bir hak süjesidir ve özgürlüğü ancak somut bir tehlike varsa kısıtlanabilir. Suçun ciddiyeti, yargılamanın başında bir nebze ağırlık taşısa da, bu ağırlık zamanla azalmalı ve yerini somut delillere bırakmalıdır. Sonuç olarak Mamedova kararı, katalog suç varsayımının, suçun ciddiyeti arkasına sığınarak bir “peşin cezalandırma” aracına dönüşmemesini vurgulayan önemli içtihatlardan biridir.³⁵⁹

³⁵⁸ Tutuklama Raporu, sf.33

³⁵⁹ AİHM, MAMEDOVA/RUSYA B.No.7064/05, 1.6.2006, §74

3.3.2. Savunma Tarafının Katalog Suç Karinesini Çürütme ve Bireyselleştirme Yöntemleri

3.3.2.1. Sabit İkametgâh, Sosyal Bağlar ve Delillerin Toplanmış Olması

Katalog suç varsayımı bir "çürütülebilir karine" olduğuna göre, savunma makamının görevi bu karinenin aksini ispat eden somut olguları yargı merciinin önüne koymaktır. Karineyi çürütme süreci, sadece "müvekkilim suçsuzdur" demekle değil, tutuklama nedenlerinin (kaçma ve delil karartma) o şüpheli özelinde neden bulunmadığını teknik ve fiili verilerle açıklamakla mümkündür. Savunma, şüphelinin yaşam tarzını, toplumsal bağlarını ve yargılama sürecindeki iş birliğini vurgulayarak, kanun koyucunun "genel varsayımının" o "özel olayda" geçerli olmadığını kanıtlamalıdır.³⁶⁰

Katalog suçların varsayılabilir diyerek işaret ettiği risk olan kaçma şüphesini bertaraf edebilecek en klasik unsur, sabit bir ikametgâhın varlığı ve güçlü sosyal bağlardır. Şüphelinin toplum içinde tanınan, iş yeri belli olan, ailesiyle yaşayan ve sosyal sorumlulukları bulunan bir birey olması, yargılamadan kaçmanın maliyetini onun için dayanılmaz kılar. Karineyi çürütmede etkili yöntemlerden biri, şüphelinin "kaçma motivasyonunun yokluğunu" ispatlamaktır. Örneğin, şüphelinin soruşturmadan haberdar olmasına rağmen kaçmamış olması, ifadeye kendiliğinden gelmesi veya yurt dışındaki imkânlarını kullanmak yerine Türkiye'deki ticari ve ailevi hayatını sürdürmesi, hakime samimi beyanlarda bulunması, kaçma şüphesini çürüten güçlü emarelerdir. Savunma, bu olguları belgeleriyle sunarak, katalog suçun yarattığı soyut riski somut bir güvenle ikame etmelidir. Katalog suç varsayımı, ancak bu tür somut verilerle dengelendiğinde adil bir yargılama zeminine oturabilir.³⁶¹

Ayrıca, delillerin toplanmış olması ve şüphelinin delillere müdahale imkânının bulunmadığının savunma tarafından işaret edilmesi de karineyi zayıflatır. Dijital verilerin yedeklenmesi ve imajının alınmış olması, tanıkların dinlenmiş olması veya suç aletinin adli emanette bulunması, "delil karartma" varsayımını boşa çıkarır. Savunma tarafı, mahkemeye "karartılacak bir delil kalmadığını" teknik bir dille anlatmalıdır. Katalog suç varsayımı, bir "ihtimal" üzerine kuruludur; savunma ise bu ihtimalin "imkânsızlığını"

³⁶⁰ Benzer yönde bkz: YAZAR, sf.200

³⁶¹ Aynı yönde CENTEL, Tutuklama, sf.42

veya "düşüklüğünü" kanıtlayarak özgürlük hakkını savunur. Delillerin toplanmış olması, veya güvence altına alınmış ise artık bu gerekçe ile tutuklamaya başvurulamamalıdır.³⁶² Eğer soruşturma dosyası tekemmül etmişse, iddianame düzenlenmişse ve tüm maddi deliller yargı makamlarının kontrolündeysen, AYM'nin *Ramazan Aydoğdu* kararında da vurgulandığı üzere, delillerin muhafaza altına alındığı bir aşamada hala delil karartma riskinden bahsetmek, mantık kurallarıyla bağdaşmaz.³⁶³

Doktrinin belirttiği üzere de; soruşturmanın henüz sonuçlanmamış olması, diğer suç ortaklarının henüz yakalanmamış olması veya önemli tanıklara henüz ulaşılammış bulunması tek başına delilleri karartma tehlikesinin bulunduğuna gerekçe oluşturmayacaktır.³⁶⁴

Bu noktada, adli kontrol tedbirlerinin (özellikle konutu terk etmeme veya belirli yerlere gitmekten yasaklanma) etkinliği de tartışılmalıdır. Eğer şüphelinin sosyal bağları ve ikametgâhı belliyse, bu kişiyi tutuklamak yerine adli kontrolle denetim altında tutmak, ölçülülük ilkesinin bir gereğidir. Katalog suç, tutuklamayı "mümkün" kılar ama "tek seçenek" kılmaz. Sabit ikametgâh ve toplanmış deliller, adli kontrolün yeterli olacağına dair güçlü karinelerdir ve katalog suç varsayımını hükümsüz kılacak güce sahiptirler.

3.3.2.2.CMK m. 101/2 Uyarınca Adli Kontrolün Neden Yetersiz Kaldığının Tartışılması

CMK m. 101/2 hükmü, tutuklama kararlarında sadece tutuklama nedenlerinin değil, aynı zamanda "adli kontrol uygulamasının neden yetersiz kalacağıının" da somut gerekçelerle açıklanmasını zorunlu kılar. Bu zorunluluk, katalog suçlar için de aynen geçerlidir ve yargı pratiğinde en çok ihmal edilen hususlardan biridir. Katalog suç varsayımı, hâkimi "tutuklama nedeni vardır" sonucuna götürebilir; ancak bu nedenin neden sadece "tutuklama" ile giderilebileceğini, örneğin "yurt dışı çıkış yasağı" veya "güvence bedeli" ile neden giderilemeyeceğini açıklama yükümlülüğü hâkimin omuzlarındadır. Yasal düzenleme uyarınca, tutuklama isteminde savcılarının gerekçe yanında, adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağına yer vermeleri gerekmektedir (m. 101/1). Ancak buna

³⁶² AKPEK, sf.111

³⁶³ AYM, Ramazan Aydoğdu, B. No: 2022/4860, T. 15.10.2025, §29-31

³⁶⁴ YERDELEN, Soruşturma, sf.621; YENİSEY/ NUHOĞLU, sf.388

uyulmamakta, tutuklamaya sevklerde sonuç olarak hiçbir gerekçe gösterilmeyerek şablon anlatımlarla yetinilmekte ve adli kontrol koşullarına ilişkin bir irdelemeye gidilmemektedir.³⁶⁵

Adli kontrolün yetersizliğinin tartışılmaması, tutuklamanın "son çare" (ultima ratio) olma niteliğini ihlal eder. Katalog suçlarda dahi, şüphelinin durumu adli kontrolle ikame edilebiliyorsa, tutuklama kararı verilmesi hukuk dışı olacaktır. Hâkim, kararında "şüphelinin şu özelliği veya şu somut davranışı nedeniyle adli kontrolün riskleri önlemede yetersiz kalacağı kanaatine varılmıştır" şeklinde bir akıl yürütme sunmalıdır.³⁶⁶ Adli kontrole tutuklamadan beklenen amaçlardan başkaca bir amaç için başvurulamaz.; zira bu tedbir aslen tutuklamanın amacını sağlamaya yönelik ve fakat ondan daha hafif bir tedbirdir.³⁶⁷

Katalog suç varsayımı, adli kontrol seçeneklerini yok sayan bir "kör nokta" yaratmamalıdır. Aksine, katalog suçun ağırlığı, adli kontrolün daha sıkı şartlarla (örneğin ev hapsi veya şüphelinin kaçmasını dayanılmaz kılacak miktarda bir güvence bedeli gibi) uygulanmasını gerektirebilir; ancak doğrudan tutuklamaya gidilmesi için bu sıkı şartların dahi yetersiz kalacağı ispatlanmalıdır. Bu ispat yükümlülüğü, hukuk devletinin özgürlük lehine kurduğu önemli güvencelerden biridir.

3.3.3. Katalog Suçların 'Peşin Cezalandırma' Aracına Dönüştürülmemesi

Katalog suçlar rejimi, ceza muhakemesi hukukunda yargılamanın selametini sağlamak amacıyla öngörülmüş bir "koruma tedbiri" aracıdır; ancak bu aracın bir "peşin cezalandırma" veya "ceza ön ödemesi" mekanizmasına dönüşmesi, hukuk devleti için büyük tehditlerden biridir. Tutuklama, doğası gereği geçici ve araçsal bir nitelik taşımaktadır.³⁶⁸ Eğer bir kişi, sadece isnat edilen suçun katalogdaki yeri nedeniyle, somut bir risk analizi yapılmadan aylar boyu tutuklu kalıyorsa, burada artık bir tedbirden değil, mahkumiyet hükmü verilmeden uygulanan bir cezadan söz edilir. Bu durum, masumiyet

³⁶⁵ Tutuklama Raporu, sf.38

³⁶⁶ CENTEL/ZAFER sf.443

³⁶⁷ İNCİ, sf.84

³⁶⁸ YENİSEY/NUHOĞLU sf.381

karinesini ve adil yargılanma hakkını temelinden sarsar. Katalog suç varsayımı, yargı makamlarına bir "hareket alanı" sağlar ancak bu alanın sınırları "insan onuru" ve "özgürlük hakkı" ile çizilmiştir. Suçun ağırlığı, toplumda yarattığı infial veya siyasi konjonktür, tutuklamayı bir "cezalandırma" aracı haline getirmemelidir. Tutuklamanın bir ceza gibi algılanması, toplumdaki adalet duygusunu zayıflatmakta ve yargıya olan güveni sarsmaktadır. Katalog suçlar, sadece "kaçma ve delil karartma" risklerini yönetmek için kullanılmalı, suçun kefareti olarak görülmemelidir. Uygulamada da tutuklamaya çok sık şekilde "olası cezaya mahsuben peşin ceza gibi saiklerle kanunun amacını aşan işlevler yüklenmektedir."³⁶⁹

Doktrinde bir eleştiri, bir yandan tutuklama tedbirine başvurulmasını birtakım sıkı koşulların varlığına bağlanıyorken, diğer yandan bu koşulların arkasından (katalog suç sistemi marifetiyle) dolaşarak tutuklama tedbirinin uygulanması imkanı yaratmak, hukuk siyaseti yönünden sorunlu bir tercihi ifade ettiği yönünde ortaya konulmuştur.³⁷⁰

Sonuç olarak, katalog suçlar listesi, hâkimin vicdani kanaatini ve hukuki sorumluluğunu devralan bir "otomatik sistem" değildir. Her tutuklama kararı, şüphelinin suçsuz olabileceği ihtimalini her an canlı tutan, özgürlüğü esas alan bir bakış açısıyla yazılmalıdır. Katalog suç varsayımı, ancak somut olgularla beslendiğinde ve ölçülülük süzgecinden geçtiği takdirde bir değer kazanabilecektir.

3.3.3.1. Her Kararın Bir 'Akıl Yürütme Süreci' İçermesi Gerekliliği

Hukuki bir kararın meşruiyeti, onun "gerekçesinde" saklıdır. Gerekçe ise, sadece kanun maddelerinin alt alta sıralanması değil, hâkimin dosyayı nasıl okuduğunu, delilleri nasıl tartıştığını ve neden özgürlüğü kısıtlamayı "zorunlu" gördüğünü gösteren bir "akıl yürütme süreci"dir. Katalog suçlar kapsamında verilen tutuklama kararları, bu akıl yürütme sürecinden muaf değildir. Hâkim, katalog suç varsayımını bir "sonuç" olarak değil, muhakemesinin bir "parçası" olarak kullanmalıdır. Kararda, isnat edilen suçun o şüpheli özelinde hangi riskleri tetiklediği ve savunmanın itirazlarının neden yerinde görülmediği

³⁶⁹ Tutuklama Raporu, sf 8

³⁷⁰ SİNAR, sf.206

adım adım açıklanmalıdır. Akıl yürütme süreci, yargısal kararın keyfilikten arındırılmasını sağlar. Eğer bir karar, okuyan herkesi (şüpheliyi, avukatı, üst mahkemeyi ve toplumu) tutuklamanın "kaçınılmaz" olduğuna ikna edebiliyorsa, o karar argümantasyonu iyi kurulmuş bir karardır. Katalog suç varsayımı, bu ikna sürecini kolaylaştırabilir ancak onun yerini tutamaz. Gerekçelendirme yükümlülüğü, aynı zamanda bir "hesap verebilirlik" mekanizmasıdır. Hâkim, verdiği kararlar bir insanın hayatına müdahale etmektedir ve bu müdahalenin hesabını gerekçesiyle vermelidir. Katalog suç varsayımı, bu hesabı vermektan, akıl yürütmekten geçen bir argümantasyon kurmaktan kaçınmanın bir yolu olmamalıdır.³⁷¹

3.3.3.2.Özgürlüğün Esas, Tutuklamanın İstisna Olduğu İlkesinin Korunması

Tutuklamanın istisnai niteliği gereği yargılama kural olarak tutuksuz yapılmalı ve ikincil olarak uygulanması gerektiği belirtilir.³⁷² Bununla bağlantılı olarak ceza muhakemesi hukukunda "özgürlüğün esas, tutuklamanın ise istisna" olması vurgulanır. Katalog suçlar rejimi, bu ilkeyi tersyüz etme potansiyeline sahip riskli alanlardan biridir. Eğer katalog suçlarda tutuklama "kural", serbest bırakılma ise "istisna" haline gelirse, hukuk devletinden söz etmek imkânsızlaşır. Katalog suç varsayımı, bu temel ilkeyi zayıflatmak için değil, sadece tutuklamanın (istisnainın) sınırlarını belirlemek için kullanılmalıdır. Bu ilkenin hukuki dayanağı Anayasanın 12. Maddesidir. Buna göre insan kural olarak hürdür. Bu hürriyetin sınırlanacağı durumlar tek tek gösterilmelidir. Ceza muhakemesi hukukunda kıyas serbest olmakla birlikte, istisnai hükümlerde veya sınırlı sayılan hallerde kıyas yapılamayacaktır İstisnai hükümler konuldukları durumlar içindir. Örneğin tutuklama sebepleri md. 100'de sayılmıştır, kıyas yoluyla bunların genişletilmesi mümkün değildir.³⁷³

Yukarıda değindiğimiz AİHM'in Buzadji, Mamedova ve Ilijkov kararları, özgürlük hakkının korunması için ulusal mahkemelere çok net bir yol haritası sunmaktadır. Bu yol haritası, suçun ciddiyetinden veya kanuni varsayımlardan bağımsız olarak, her zaman "ilgili ve yeterli gerekçe" aranmasını emreder. Özgürlüğün esas olduğu bir sistemde,

³⁷¹ Ayrıca bkz: KILIÇ, sf.22 vd.

³⁷² İNCİ, s.31

³⁷³ ŞENTUNA, sf. 119

devlet bir kişiyi tutuklu tutmak istiyorsa, bunun neden "mutlak bir zorunluluk" olduğunu her an ispatlamak zorundadır. Katalog suçlar, bu ispat yükünü ortadan kaldırmaz, sadece ispatın çerçevesini çizer.

Sonuç olarak, tezin bu bölümünde analiz edildiği üzere, katalog suçlarda tutuklama nedeni varsayımı, ancak sıkı bir yargısal denetim ve bireyselleştirilmiş bir muhakeme ile birlikte uygulandığında hukuka uygun kabul edilebilir. Hâkimler, kanun koyucunun varsayımlarını birer "mutlak emir" olarak değil, özgürlük lehine yorumlanması gereken "hukuki karineler" olarak ele almalıdır. Hukuk devletinin, özgürlüğün en küçük bir şüphede dahi korunduğu, tutuklamanın ise ancak kaçınılmaz olduğunda ve somut gerekçelerle ortaya konulabildiği bir sistem olması iktiza edecektir. Katalog suçlar, bu sistemin bir parçası olarak kalmalı, onun üzerine çıkan bir rejimine dönüşmemelidir.

3.4. ÖLÇÜLÜLÜK VE ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN YETERSİZ KALACAK OLMASI

3.4.1. Tutuklamada Ölçülülük

Ölçülülük ilkesi, hukuk devleti ve insan hakları hukukunun temel prensiplerinden biridir. Bu ilke, devletin bireyin hak ve özgürlüklerine yaptığı müdahalelerin, ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olmasını, yani gerekli, uygun ve elverişli olmasını gerektirir. Ölçülülük araçla amacın, yöntemle hedefin dengeli olmasıdır.³⁷⁴ Bir başka deyişle koruma tedbirine başvurmakla elde edilen yarar ile, temel hak ve özgürlük kısıtlaması dolayısıyla ortaya çıkacak zarar arasında makul bir ölçü olması gerekir.³⁷⁵

Tutuklama gibi kişi özgürlüğüne ağır müdahale eden bir koruma tedbiri için ölçülülük ilkesi, daha da büyük bir önem taşır. Bu ilkeye göre tutuklamadan beklenen amaçla kişi özgürlüğü arasında bir dengenin gözetilmesi gerekecektir.³⁷⁶ Bunun normatif karşılığı olan CMK m.100/1'in son cümlesi, *“İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez”* hükmünü içermektedir.

³⁷⁴ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf 332

³⁷⁵ ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.287

³⁷⁶ ÖZTÜRK/KAZANCI/GÜLEÇ, sf.85; DÜLGER/TAŞKIN, sf.395

Bu hüküm, tutuklama kararının her somut olayda, isnat edilen suçun ağırlığı, beklenen cezanın miktarı ve şüpheli veya sanığın kişisel durumu dikkate alınarak orantılı olup olmadığının değerlendirilmesini emreder. Anayasa'nın 13. maddesinde düzenlenen "ölçülülük" ilkesine riayet etmek, her şeyden önce tutuklama kararını veren ve bu tedbiri sürdüren yargı makamlarının yükümlülüğündedir. Dolayısıyla bir ceza soruşturması ya da kovuşturması çerçevesinde uygulanan veya devam ettirilen tutuklama tedbirinin ölçülü olup olmadığı, öncelikli olarak tutukluluğa dair kararların gerekçelerinden anlaşılabılır.³⁷⁷

Elverişlilik, gereklilik ve orantılılık; ölçülülük ilkesinin üç alt unsurudur.³⁷⁸ Buna göre bu tedbire başvurmayı zorunlu kılan meşru bir amaç olmalı, başvurulacak tedbirin tehlikenin yöneldiği o meşru amacı etkin bir şekilde korumaya elverişli olmalı ve nihayet başvuru koruma tedbiri yalnızca o meşru amacın korunması bakımından gerekli ve yeterli ağırlıkta olmalıdır. Bu kapsamda amacın korunmasından daha hafif nitelikteki tedbirler, onu korumaya ve zararlı neticeleri önlemeye yeterli gelmeyeceği gibi; gerekenden daha ağır nitelikteki koruma tedbirlerinin uygulanması ise artık başvurulani bir tedbir olmaktan çıkarıp bir ceza niteliğine dönüştürebilir.³⁷⁹

Ölçülülüğün alt unsurlarına değindikten sonra CMK md. 100 ve 101 bağlamında verilmesi beklenen ceza kriterine değinmekte fayda vardır. CMK md. 100/1 maddesi, tutuklama kararının “*verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü*” olmasını emretmektedir. Bu kriter, hakime mahkumiyet süresini öngörme yükümlülüğü yükler. “Verilmesi beklenen ceza”, sadece suçun kanundaki soyut sınırlarını değil, somut olaydaki hafifletici ve ağırlaştırıcı nedenlerin uygulanmasıyla ortaya çıkacak muhtemel sonucu ifade eder. Eğer şüphelinin eylemi neticesinde alacağı ceza, yasal düzenlemeler gereği ertelenebilecek veya seçenek yaptırımlara çevrilebilecek nitelikteyse, tutuklama kararı verilmesi baştan itibaren ölçülülük ilkesine aykırıdır. Uygulamada, tutuklama gerekçesi veya gerekçelerinden biri verilmesi beklenen ceza şeklinde gösterilmektedir. Verilmesi beklenen ceza bir tutuklama nedeni değildir, bu nedenle bir gerekçe olamaz. Verilmesi beklenen ceza, ölçülülük gerekçesidir.³⁸⁰

³⁷⁷ AYM, Murat Narman, B.No:2012/1137, T. 02.07.2013, §42,61-62

³⁷⁸ AYM, E.2013/57, K.2013/162, 26/12/2013

³⁷⁹ SINAR, sf.86

³⁸⁰ ÖZEN, sf.733

Tutuklama süresinin, verilmesi beklenen cezanın infaz süresini aşması, hukuki güvenlik ilkesini temelinden sarsar. Özellikle infaz yasasındaki denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme süreleri de bu hesaplamada dikkate alınmalıdır; zira bireyin cezaevinde geçireceği fiili süre, tutukluluğun orantılılığında değerlendirilebilmelidir. Tutuklama, ileride verilecek cezanın infazını garanti altına almak için değil, muhakemenin sağlıklı yürütülmesi için vardır. Ancak, beklenen ceza çok düşükse, muhakemenin selameti için bile olsa özgürlüğün kısıtlanması orantısız kabul edilir. Bu nedenle, CMK m. 100/1 uyarınca yapılan ölçülülük denetimi, yargılamanın her aşamasında dinamik bir şekilde tekrarlanmalıdır. Beklenen ceza miktarındaki değişimler (suç vasfının değişme ihtimali gibi), tutukluluk halinin derhal gözden geçirilmesini ve gerekiyorsa sonlandırılmasını zorunlu kılar. Zira, hukuki güvenlik ilkesi, bireyin devletin müdahalelerini önceden öngörebilmesini ve kendisine yönelik işlemlerin belirli bir istikrar içinde yürütülmesini gerektirir.³⁸¹

Tutuklama kararlarının en kronik sorunu, “dosya içeriği”, “suçun vasfı ve mahiyeti”, “mevcut delil durumu” gibi her dosyaya uyarlanabilen basmakalıp (stereotip) ifadelerin kullanılmasıdır.³⁸² Anayasa Mahkemesi, Aslan ve Diğerleri kararında, bu tür genel geçer ifadelerin bir “gerekçe” olarak kabul edilemeyeceğini ve kişi özgürlüğüne yapılan müdahalenin meşruiyetini ortadan kaldırdığını belirtmiştir. Kararda, mahkemelerin şüphelinin somut durumunu analiz etmek yerine, matbu formlar üzerinden karar vermesinin, yargısal denetimi imkansız kıldığı ve savunma hakkını işlevsiz bıraktığı vurgulanmıştır. Gerekçesiz bir tutuklama, hukuki bir işlem değil, bir “oldu bitti” niteliği taşır. Aslan ve Diğerleri kararında AYM’nin değerlendirmesine göre tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelerinde, sadece kanun metninin tekrar edilmesi veya soyut ifadelerle yetinilmesi, Anayasa’nın 19. maddesinde yer alan güvenceleri zedeler. Mahkemeler, başvuru sahiplerinin tutukluluk hallerinin devamının neden zorunlu olduğunu, dosyadaki hangi somut olgunun kaçma veya delil karartma şüphesini canlı tuttuğunu her bir başvuru özelinde ayrı ayrı açıklamalıdır. Basmakalıp gerekçelerle yapılan uzatmalar, tutukluluğu keyfi bir alıkoymaya dönüştürür. Bu tespit, yargı pratiğinde

³⁸¹ KATOĞLU, Hukuki Güvenlik, sf.170

³⁸² Aynı yönde bkz: İNCİ, sf.149

“kopyala-yapıştır” yöntemiyle yazılan kararların anayasal bir ihlal kaynağı olduğunu ve basmakalıp gerekçelerin, yargının şeffaflığını ve hesap verebilirliğini yok ettiği gibi, üst mahkemelerin denetim yetkisini de kağıt üzerinde bıraktığını ortaya koymuştur.³⁸³

Ölçülülük, son çare ve adli kontrolün öncelikli değerlendirilmesi konularında en önemli içtihatlardan birisi de AYM’nin FURKAN OMURTAG kararıdır. Anayasa Mahkemesi’nin Furkan Omurtag kararında, çocukların tutuklanmasının ancak son çare olarak ve mümkün olan en kısa süreyle uygulanabileceği vurgulanmıştır. Kararda, yerel mahkemenin 18 yaşından küçük olan başvuru hakkında tutuklama kararı verirken, çocuğun yaşına ve durumuna uygun özel bir ölçülülük değerlendirmesi yapmadığı, adli kontrol seçeneklerini tartışmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, çocuk adalet sisteminin temel felsefesi olan “eğitim ve rehabilitasyon” odaklı yaklaşımın ihlali anlamına gelmektedir. Çocuk hakları ve ceza adaleti sistemi, çocukların yetişkinlerden farklı bir hukuki statüye sahip olduğunu ve onlara yönelik her türlü kısıtlamanın “çocuğun yüksek yararı” ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini kabul eder. AYM Furkan Omurtag kararında özetle çocukların tutuklanması noktasında 'son çare' ilkesinin titizlikle uygulanması gerektiğini, mahkemelerin çocuk şüpheliler hakkında tutuklama kararı verirken sadece suçun ağırlığına değil, çocuğun sosyal çevresine, eğitim durumuna ve tutuklamanın çocuk üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerine odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu karar, çocukların tutuklanmasında mahkemelerin üzerine düşen gerekçelendirme yükünün yetişkinlere oranla çok daha ağır olduğunu tescillemiştir. Bu yönüyle de Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) ve alt mevzuatı ile uyumlu bir içtihat niteliğindedir. Çocukların tutuklanması, onların psikolojik gelişimi üzerinde telafisi imkansız zararlar doğurabileceği için, yargıcın “hürriyeti kısıtlama” konusundaki takdir yetkisi en dar sınırlarına çekilmelidir. Furkan Omurtag kararı, mahkemelerin “çocuktur, kaçır” veya “suç ağırdır, tutuklanmalıdır” şeklindeki yüzeysel yaklaşımlarını aykırı bulmuş ve her çocuk vakasında “kişiselleştirilmiş bir sosyal inceleme” yapılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bu

³⁸³ AYM [Birinci Bölüm], Firas Aslan Ve Hebat Aslan, B.No 2012/1158, T. 21.11.2013, §56-66
Benzer başka bir karar: AYM, Halas Aslan, B.No: 2014/4994 T. 16.02.2017, §53-58,75,79

içtihat, çocuk şüpheliler için adli kontrolün asıl, tutuklamanın ise istisna ötesi bir “istisna” olduğunu hatırlatmaktadır.³⁸⁴

Benzer şekilde şiddet içeren ve okul düzenini ağır şekilde bozan somut vakılardan biri olan ve lisede silahlı tehdit suçu işleyen Suça Sürüklenen Çocuk (SSÇ) Mehmet Koçak kararında da suçun mahiyeti ve işlendiği ortamın özellikleri nedeniyle tutuklamanın ölçülü bulunabileceği ifade edilmiştir. AYM, lisede gerçekleşen silahlı bir eylem nedeniyle verilen tutuklama kararını incelediği bu dosyada, kuvvetli suç şüphesinin varlığını; olayın oluş şekli, şüpheli savunması ve tanık beyanlarıyla doğrulamıştır. Mahkeme, suçun bir okul ortamında işlenmiş olmasını ve tanıkların öğrenci ile öğretmenlerden oluşmasını, delilleri karartma ve baskı kurma riskinin somut birer olgusu olarak değerlendirmiştir. Başvurucunun silahlı eyleminin ağırlığı ve mağduru alıkoyma girişimi karşısında, adli kontrolün yetersiz kalacağı ve tutuklama tedbirinin ölçülü olduğu kanaatine varılarak hak ihlali olmadığına karar verilmiştir.³⁸⁵

Basın ve ifade özgürlüğü kapsamında ise AYM’nin yaklaşımı, tutuklama veya cezalandırma gibi müdahalelerin anayasal denetiminde, müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluğu ve ölçülülüğü hayati önem taşır. Anayasa Mahkemesi, bir kararında, bir bildirinin imzalanması nedeniyle başvuruçuların cezalandırılmasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, kamu düzeninin korunması gibi meşru bir amaçla yapılan müdahalelerin dahi, kullanılan ifadelerin şiddeti teşvik edip etmediği ve somut bir tehlike yaratıp yaratmadığı üzerinden orantılılık testine tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Şiddeti övmeyen veya terör yöntemlerine başvurmaya teşvik etmeyen, sadece sert ve şok edici dil içeren açıklamaların cezalandırılmasının ölçülülük ilkesini karşılamadığı tespit edilmiştir.³⁸⁶

Tutuklama tedbiri, bazen bireyin sadece kişi özgürlüğünü değil, aynı zamanda siyasi haklarını da doğrudan etkileyebilir. Anayasa Mahkemesi’nin Mehmet Haberal kararı, milletvekili seçilen bir kişinin tutukluluk halinin devam ettirilmesinin, hem seçilme

³⁸⁴ AYM [Birinci Bölüm], FURKAN OMURTAG, B.No 2014/18179, T. 25.10.2017, §36-37

³⁸⁵ AYM [İkinci Bölüm], MEHMET KOÇAK, B.No 2020/1376, T. 03.11.2020, §42

³⁸⁶ Benzer bir karar AYM [Genel Kurul], ZÜBEYDE FÜSUN ÜSTEL VE DİĞERLERİ, B.No 2018/17635, T. 26.07.2019, §139

hakkını hem de seçmenlerin temsil edilme hakkını ihlal edebileceğini ortaya koymuştur. Kararda, mahkemenin tutukluluğun devamına karar verirken, başvurucunun milletvekili sıfatıyla sahip olduğu “kamusal temsil” görevini ve bu görevin yerine getirilmesindeki kamu yararını hiç dikkate almadığı belirtilmiştir. AYM’nin M.Haberal kararında özetle bir milletvekilinin tutuklu kalmasının, sadece onun kişisel özgürlüğünü değil, aynı zamanda parlamentonun işleyişini ve seçmen iradesini de etkilediği, bu nedenle, seçilmiş bir temsilci hakkında tutukluluk kararı verilirken veya bu hal uzatılırken, yargılama makamlarının çok daha hassas bir denge kurması gerektiği belirtilmiştir. Kaçma veya delil karartma şüphesinin, seçilme hakkının kullanılmasından elde edilecek kamu yararından daha ağır bastığı somut ve ikna edici verilerle ortaya konulmalıdır. Aksi takdirde, tutukluluk hali demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı bir müdahale teşkil edeceği belirtilmiştir³⁸⁷

Haberal vakasının bir diğer önemi, kişinin sağlık durumu ve yaşamsal tehlikesinin tutukluluk bakımından ölçülülük değerlendirmesinde dikkate alınması gereken unsurlar olduğunu ortaya koymasındır. Davacı, soruşturma aşamasında şüpheli sıfatıyla tutuklanmış ve sonrasında yukarıda belirtilen ciddi sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Sağlık heyeti raporlarında, davacının ani ölüm riski altında olduğu açıkça belirtilmiştir. Sağlık sorunlarının gözaltına alınmasıyla başlayan ve tutukluluğuyla devam eden süreçte ortaya çıktığı veya en azından mevcut rahatsızlıklarının bu süreçten olumsuz etkilendiği ve yaşamsal tehlike boyutuna ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, ceza muhakemesinde koruma tedbirleriyle ulaşılmak istenen amaç ile yaşam hakkı arasında bir çatışma ortaya çıkmıştır. Söz konusu çatışmanın yargı makamlarınca hassas biçimde değerlendirilmesi ve karşı karşıya gelen yararlar arasında bir denge kurulması gerekir. Davacının yaşam hakkı ciddi biçimde tehdit altındayken, öngörülemeyen bir yargılama sürecinin sonucunun beklenmesinin kabul edilmesi mümkün değildir. Zira yaşam hakkı, diğer temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının da ön koşulu olan en temel haktır. Yaşam hakkının ortadan kalkması hâlinde diğer hak ve özgürlüklerin anlam ve değerinden söz edilemeyecektir. Ayrıca dosya kapsamından, benzer isnatlarla suçlanan bazı sanıkların sağlık durumları veya başka nedenler gerekçe gösterilerek tutuksuz yargılandıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, tutukluluk değerlendirmesinde eşitlik ilkesinin de gözetilmesi

³⁸⁷ AYM [Birinci Bölüm], MEHMET HABERAL, B.No 2012/849, T. 12.04.2013, §96,115

gerektiğini göstermektedir. Davacı, ciddi hayati risk taşıyan sağlık sorunları ve hastane raporları bulunmasına rağmen tahliye taleplerini reddeden yerel mahkeme hakimlerine karşı tazminat davası açmış ve Yargıtay bu hakimleri kanuna aykırı davrandıkları gerekçesiyle tazminata mahkûm etmiştir.³⁸⁸ Dosya temyiz edilmiş ve Yargıtay HGK, dairenin tazminat kararını onamıştır.³⁸⁹

Ölçülülük ilkesi, şüphelinin sadece hukuki durumunu değil, aynı zamanda insani ve fiziki durumunu da kapsar. Bu husus CMK'nın 109/4 maddesinde de normatif bir karşılık bulmaktadır.³⁹⁰

Şahsi durumun (sağlık ve yaş), ölçülülük denetimindeki rolüne dikkat çeken Anayasa Mahkemesi'nin M.E.A kararında, ağır sağlık sorunları olan veya çok ileri yaştaki kişilerin tutuklanmasının, ölçülülük ilkesini ve hatta “insan onuruna yakışır muamele” yasağını ihlal edebileceği vurgulanmıştır. Kararda, başvurusunun kronik hastalıkları ve cezaevi koşullarında yaşamını tek başına idame ettiremeyeceği gerçeği karşısında, tutuklama tedbirinin orantısız olduğu ve adli kontrolün (özellikle konutu terk etmeme veya hastanede kontrol altında tutulma) neden tercih edilmediğinin açıklanmadığı belirtilmiştir. Karara göre şüphelinin sağlık durumu, tutuklama kararının ölçülülük denetiminde vazgeçilmez bir parametredir. Ciddi bir hastalıkla mücadele eden veya bakıma muhtaç olan bir kişinin tutuklanması, ancak çok istisnai ve zorunlu hallerde, sağlık hizmetlerine erişimin tam sağlandığı koşullarda tartışılabilir. Somut olayda, başvurusunun sağlık raporlarına rağmen tutukluluğunun devam ettirilmesi ve adli kontrol seçeneklerinin dışlanması, ölçülülük ilkesine aykırı olup hak ihlali teşkil etmektedir. Bu karar, “insani mülahazaların” hukuki birer zorunluluk olduğunu tescil etmiştir.³⁹¹

Bir tedbir, genel olarak orantılı görünse bile, uygulandığı kişinin özel durumu (hastalık, yaş, engellilik) nedeniyle o kişi için “işkence veya kötü muamele” seviyesine ulaşabilir.

³⁸⁸ Yargıtay 4 HD, 2009/16 E. T.15.06.2010

³⁸⁹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/555 K. 2010/601 T. 05.11.2010

³⁹⁰ CMK Madde 104- “Maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremediği 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 16 ncı maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca tespit edilen şüpheli ile gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadın şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.”

³⁹¹ AYM [Birinci Bölüm], MEHMET EMİN ASLAN, B.No 2021/40906, T. 21.01.2025, §26

AYM'nin bu kararı, mahkemelere tutuklama kararı verirken yalnızca UYAP kayıtlarına değil, şüphelinin “etine ve kemiğine”, yani fiziksel gerçekliğine de bakma yükümlülüğü yüklemiştir. Sağlık durumu nedeniyle adli kontrolün öncelikli olarak uygulanması, hem hukuk devletinin hem de vicdanın bir gereğidir. Bu içtihat, cezaevlerinin birer “hastane veya huzurevi” olmadığını, tutuklamanın ise bir “ölüm fermanı” gibi kullanılamayacağını hatırlatmaktadır. Nitekim öğretide de tutuklunun hastalığının göz önüne alınmaması, hastaneye sevkinin geciktirilmesi, hastalığın tutuklamanın ertelenmesi veya kaldırılması sebebi olarak görülmemesi sağlık hakkının ihlali olduğu ifade edilmiştir.³⁹²

3.4.2. Adli Kontrol Tedbirlerinin Yetersiz Kalacak Olması

Ceza muhakemesindeki en ağır koruma tedbiri olan tutuklamaya mümkün olduğunca nadiren başvurmak ve ancak gerçekten de zorunlu olduğu hallerde uygulamak, öteden beri ceza muhakemesinde hedeflenen hususlardan biridir. Bu amaçla kanun tutuklamaya alternatif olmak üzere bir dizi tedbir öngörmüştür. CMK'nın 109 vd. maddelerinde düzenlenen hüküm uyarınca bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.³⁹³

Tutuklama tedbirinin başvurulacak son çare niteliği ve yukarıda bahsettiğimiz ölçülülük ilkesi gereği, özgürlüğü kısıtlayan diğer tüm yöntemlerin (adli kontrol tedbirlerinin) öncelikle değerlendirilmesini ve ancak bu yöntemlerin somut riski bertaraf edemeyeceği anlaşıldığında tutuklamaya başvurulmasını zorunlu kılar. Ceza muhakemesi hukukunda “Ultima Ratio” (son çare) ilkesi, bir amaca ulaşmak için birden fazla araç varsa, en ağır olanın ancak diğerlerinin yetersizliği kesinleştiğinde kullanılabileceğini ifade eder. CMK m. 101/1 maddesi, tutuklama kararının verilebilmesi için “adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağının” anlaşılması gerektiğini belirterek bu ilkeyi yasal bir zorunluluk haline getirmiş ve tutuklama kararının somut olayda ölçüsüz olmasını adli kontrolün bir şartı haline getirmiştir³⁹⁴.

³⁹² Nur CENTEL, “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, İÜHFM, Y:2003, C:71, S:1, sf.13

³⁹³ ÜNVER/HAKEİRİ, sf.395; GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.351; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.322; DÜLGER/TAŞKIN, sf.395

³⁹⁴ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.487; TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.269

Uygulamada “son çare” ilkesinin sıklıkla göz ardı edildiği, tutuklamanın adeta bir ilk çare olarak uygulandığı görülmektedir. Özellikle katalog suçlar söz konusu olduğunda, mahkemeler adli kontrol seçeneklerini tartışmaksızın doğrudan tutuklama yoluna gitmektedir. Adli kontrol, şüpheli veya sanığın özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırmadan, belirli yükümlülükler altına sokarak yargılamanın amacına hizmet eden bir koruma tedbiri olduğundan aslına bakılırsa alternatif bir tedbir olarak oldukça işlevseldir.³⁹⁵ Adli kontrol, sadece bir “lütuf” olarak sunulmamalı, ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak tutuklamanın gerçek bir alternatifi olarak benimsenmelidir. CMK md.109’da düzenlenen bu alternatif tedbirlere baktığımızda; yurt dışına çıkmama, belirli aralıklarla karakola imza atmak, sürücü belgesine el konulması, taşıt kullanmaktan men edilmek, alkol veya uyarıcı uyuşturucu madde bağımlılığından kurtulmak için hastaneye yatmak, tedavi ve muayene tedbirlerine uymak, taksitlerle güvence bedeli yatırmak, silah bulunduramamak, veya taşıyamamak, konutu terk etmemek, belirli yer veya bölgelere gitmekten men edilmek gibi işlevsel alternatifler vardır.³⁹⁶

Devlet bu alternatif tedbirlerin etkililiğini ve daha efektif ve daha disiplinle uygulanmasını denetlemesi, direkt tutuklamaya başvurmaya nispeten daha çağdaş ve özgürlük temelli bir yaklaşıma işaret eder. Mahkemeler, tutuklama kararı vermeden önce kendilerine şu soruyu sormalıdır: “Bu şüpheliyi cezaevine koymadan, örneğin ev hapsi veya elektronik kelepçe ile kontrol altında tutarak yargılamayı sürdürebilir miyim?” Eğer bu sorunun cevabı “evet” ise, tutuklama kararı verilmesi ölçülülüğü aşacaktır. Doktrinde de belirtildiği üzere, tutuklamanın son çare olması gerekliliğinden yola çıkılarak, tutukluluk yerine, kişinin konutundan çıkmaması tedbirine başvurulabilmektedir.³⁹⁷ Son çare ilkesi gereği, tutuklamanın “olağan” bir işlem olarak görülmesinin önüne geçilecektir. AİHM’e göre de bireyin tutuklanması, özgürlük ve güvenlik hakkına çok büyük bir müdahale oluşturduğu için tutuklama son çare olmalıdır. Dolayısıyla diğer tedbirlerin yeterli olup olmayacağı öncelikle değerlendirilmeli; bunların uygulanmasının, kamu yararını koruyamayacağı tespit edilirse tutuklamaya karar verilmelidir.³⁹⁸

³⁹⁵YENİSEY/NUHOĞLU sf. 368

³⁹⁶ CENTEL/ZAFER sf.443

³⁹⁷ Hüseyin TURAN, “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı Perspektifinden Adli Kontrol Bağlamında Konutu Terk Etmeme Tedbiri”, Adalet Dergisi, no.73, 2024, sf.173-174

³⁹⁸ AİHM, S. V. ve A./DANİMARKA, B. No:35553/12, 36678/12, 36711/12, 22/10/2018.

Elektronik kelepçe uygulaması, yerine getirilmesi, denetimi ve takibi 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu ve Denetimli Serbestlik Hizmetleri yönetmeliğinde karşılık bulmaktadır.³⁹⁹ Uygulama, teknik donanım ve takip açısından şu şekildedir; yükümlünün ayağına takılan bir elektronik kelepçe (bileklik) ve konuta yerleştirilen baz ünitesinden oluşur. Bu sistem, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü bünyesindeki izleme merkezi tarafından 7/24 takip edilir. İşleyiş ve müdahale olarak, sanık, belirlenen sınırların (konut ve eklentileri) dışına çıktığında veya cihazı sökmek, kesmek, kopartmak gibi fiziksel müdahalede bulunduğu merkeze anlık uyarı sinyali düşer. Bu durumda en yakın kolluk birimi (polis veya jandarma) adrese sevk edilerek ihlal tespiti yapılır. Sanılanın aksine, elektronik kelepçe kişiye elektrik çarpması gibi fiziksel bir zarar vermez; yalnızca konum verisi iletir. Konforlu alternatifliği ve mahsup avantajı bakımından ev hapsi, kişinin ailesiyle vakit geçirmesine ve (izin alınması şartıyla) eğitim veya sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamasına imkan tanır. Ayrıca CMK m. 109/6 uyarınca, konutu terk etmemek yükümlülüğü altında geçen her iki gün, ileride verilecek cezanın mahsubunda bir gün olarak dikkate alınır. AYM de kararlarında “konutu terk etmemek” olarak düzenlenen ev hapsi, tutuklamaya göre daha konforlu ve sosyal bağları koruyan bir alternatif olarak ele almaktadır.⁴⁰⁰

Adli kontrolün işlevselliği, şüphelinin toplumsal hayata katılımını sürdürmesine izin vermesi bakımından hayati önem taşır. Tutuklanan bir birey işini kaybedebilir, aile düzeni bozulabilir ve damgalanma (stigmatizasyon) riskiyle karşı karşıya kalabilir. Adli kontrol ise, bireyi bu risklerden korurken aynı zamanda devletin cezaevi maliyetlerini de düşürür. Mahkemelerin adli kontrolü “etkisiz” bir yöntem olarak görme eğilimi, hukuki bir yanılgıdır. Adli kontrol yükümlülüklerine uyulmaması durumunda, CMK m. 112 uyarınca derhal tutuklama kararı verilebilmesi, bu tedbirin arkasındaki yaptırım gücünü göstermektedir. Eğer mahkeme tüm bu alternatif tedbirlerin somut olayda yetersiz

³⁹⁹ Elektronik kelepçe ile ilgili ayrıca bkz: Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, sf.172

⁴⁰⁰ AYM, Esra Özkan Özakça, B.no:201/32052, 08/10/2020

AYM, Ali Bal, B.no:2021/16165, 13/02/2024

AYM, İslam Çapraz, B.no:2021/16746, 15/03/2025

kalacağı düşüncesinde ise o zaman bu düşüncesini tutuklama kararında “adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını gösteren delillerin” belirtilmesini zorunlu kılar.⁴⁰¹

AYM, bir kararında tedbirinin ölçülülüğünün değerlendirilmesinde adli kontrol tedbirlerinin neden yetersiz kalacağını somut olgularla gerekçelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Karara göre tutuklamaya ilişkin kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından öncelikle adli kontrol tedbirleri değerlendirilmeli ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağı gerekçelendirilmelidir. Başka bir deyişle adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek ortaya konulmadan tutuklama tedbirinin uygulanmasına veya uygulanmakta olan tutuklama tedbirinin devamına ya da bu husustaki bir tahliye talebinin reddine karar verilmesi mümkün değildir.⁴⁰²

3.4.3. Hükmen Tutukluluk

Tutuklamanın yargısal pratiklerinde yaşanan sorunlarına yer verdiğimiz çalışmamızda, üzerinde durulması gereken bir husus olarak, hükmen tutukluluğa da, irtibatı sebebiyle ölçülülük üst başlığımız altında ayrı bir başlık ile yer verme gereği duyduk. Bilindiği üzere, kanun koyucu tutuklamanın bir koruma tedbiri olması ve esas özelliği itibarıyla geçici olması gerektiği düşüncesiyle tutuklamaya bir süre sınırı getirmiştir.⁴⁰³ Tutuklama, henüz kesinleşmiş bir mahkumiyet hükmü bulunmadan kişi özgürlüğünü sınırlandıran bir muhakeme işlemi olduğundan tutukluluk için azami sürelerin belirlenmesi de hukuk devleti olmanın zorunlulukları arasındadır. Bu nedenle kanun koyucu md.102’de⁴⁰⁴

⁴⁰¹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM sf.471

⁴⁰² AYM [Birinci Bölüm], SONGÜL KAPANCI, B.No 2022/63179, T. 21.01.2025, §33

⁴⁰³ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.343

⁴⁰⁴ CMK Madde 102 – (1) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. (2) Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda beş yılı geçemez. (3) Bu maddede öngörülen uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafinin görüşleri alındıktan sonra verilir. (4) Soruşturma evresinde tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise bir yılı geçemez. Ancak, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından bu süre en çok bir yıl altı ay olup, gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. (5) Bu

tutuklulukta geçecek sürelerin azami sınırını göstermek suretiyle hukuk devleti ilkesine uygun hareket etmiştir.⁴⁰⁵ Yargılamaları tutuklu olarak sürdürülen ve hüküm verilerek tutukluluk halinin devamına karar verilen yahut yargılama aşamasında tutuklu olmamakla birlikte ilk derece mahkemesinin mahkumiyet hükmüyle birlikte tutuklanmalarına karar verilen sanıklara hükmen tutuklu veya hüküm özlü tutuklu denilmektedir. Hemen belirtelim ki bu kavramlar ceza hukuku mevzuatımızda tanımlanmış kavramlar olmayıp, uygulamada ortaya çıkmış kavramlardır.⁴⁰⁶

Gerçekten CMK md. 102’de belirlenen azami tutukluluk sürelerinin hesaplanmasında, yalnızca davanın ilk derece mahkemesinin verdiği mahkumiyet hükmü kesinleşinceye kadar geçen süre mi dikkate alınacaktır? Yoksa ilk derece mahkemesinin verdiği mahkumiyet hükmü kanun yollarından geçerek kesinleşinceye kadar geçen süre de tutukluluk süresinin hesaplanmasında azami sürelelere dahil edilecek midir?⁴⁰⁷

CMK’da kovuşturmanın tanımı yapılırken, iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evrenin ifade edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla kovuşturma evresinin içerisine, ilk derece mahkemesinde yapılan yargılama girdiği gibi istinaf ve temyiz aşamaları da dahil olmak üzere hükmün şekli anlamda kesinleştiği ana kadar geçen bütün aşamalar girmektedir.⁴⁰⁸

AİHM, 1968 tarihli WEMHOFF kararından itibaren oluşturduğu içtihadında, tutuklulukta geçen sürelerin hesaplanmasında kanun yollarında geçen sürelerin dikkate alınmayacağı yolunda içtihat oluşturmıştır. Buna göre hakkında ilk derece mahkemesince mahkumiyet hükmü kurulan sanığın atılı suçu işlediğinin sabit görülmesiyle birlikte bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağının artık mahkumiyet hükmü olduğu düşüncesi yatmaktadır.⁴⁰⁹

---

maddede öngörülen tutukluluk süreleri, fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından yarı oranında, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar bakımından ise dörtte üç oranında uygulanır.

⁴⁰⁵ ERSOY, sf.399

⁴⁰⁶ Z. Özen İNCİ, “Tutukluluk ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar”, Ceza Hukuku Dergisi, Y:9, S:25, 2014, sf.106

⁴⁰⁷ SINAR, sf.330

⁴⁰⁸ TOROSLU/FEYZİOĞLU, sf.331

⁴⁰⁹ AİHM, WEMHOFF/ALMANYA, B.No:2122/64, §9

(Ayrıca bkz: AİHM, SOLMAZ/TÜRKİYE, B.No: 27561/02, 16.01.2007, §§ 23,24;

AİHM, ŞAHAP DOĞAN / TÜRKİYE, B.No: 29361/07, 27.05.2010, § 26).

AIHS m. 5/1-a'da, kişi özgürlüğünün sınırlandırılabilceği hâllerden biri olarak, kişinin yetkili bir mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine özgürlüğünden yoksun bırakılması düzenlenmiştir. AIHM, bu kapsamda mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olmasını aramamaktadır. Yargıtay da AIHM içtihatlarına atıfla, tutukluluk süresinin hesabında yerel mahkemece hüküm verilinceye kadar geçen sürenin dikkate alınacağını; hüküm sonrasında ise tutuklu sanığın hükmen tutuklu hâle gelmesi nedeniyle temyiz aşamasında geçen sürenin hesaba katılmayacağını belirtmiştir. Bir başka deyişle hükmen tutuklulukta geçen sürelerin, tutuklulukta geçen sürelerden kabul edilmediği ve azami sürenin hesaplanmasında dikkate alınmayacağı Yargıtay tarafından kabul edilmektedir. Doktrindeki bir görüşe göre bu kararda ortaya konulan görüşe katılmaya olanak yoktur. Yazar özellikle istinafın yürürlüğe girmesi durumunda bu görüş uygulamada istenmeyen sonuçlara yol açacağını belirtmiştir.⁴¹⁰

AIHM'in azami tutukluluk süresinin belirlenmesine ilişkin hesaplamayı yalnızca davanın ilk derece mahkeme önünde görülmesi ile sınırlayan ve kanun yolları aşamasını tutukluluk süresinin dışında bırakan yaklaşımının, Türk hukuk uygulaması tarafından da benimsendiği tespit edilebilir.⁴¹¹

Bu bağlamda, ilk olarak YCGK, kanun yolları aşamasında geçen sürenin tutukluluk süresi kapsamında kabul edilemeyeceğini şu gerekçeler ile savunmaktadır: Tutukluluk süresinin hesabında, yerel mahkemenin hüküm verdiği tarihe kadar geçen süre dikkate alınmalı; hükümden sonra ise sanığın hükmen tutuklu hâle gelmesi nedeniyle temyiz aşamasında geçen süre hesaba katılmamalıdır. Zira mahkûmiyet hükmüyle birlikte sanığın atılı suçu işlediği ilk derece mahkemesince sabit görülmekte ve bu aşamadan itibaren tutukluluğun dayanağını mahkûmiyet hükmü oluşturmaktadır. Nitekim AIHM de AIHS m. 5 kapsamında verdiği kararlarda, tutukluluk bakımından makul sürenin hesabında ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet hükmünden sonra geçen süreyi dikkate almamaktadır. Bu nedenle, sanığın tutuklandığı tarihten Ceza Genel Kurulunca yapılan inceleme tarihine kadar CMK m. 102/2'de öngörülen beş yıllık azami sürenin dolduğu ileri sürülebilecek

⁴¹⁰ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM, sf.477

⁴¹¹ SINAR, sf.333

olsa da, yerel mahkemenin hüküm tarihinde bu sürenin henüz dolmamış olması ve temyiz aşamasındaki sürenin azami tutukluluk süresinin hesabına dâhil edilmemesi karşısında, sanığın bu nedenle tahliyesine karar verilmesi zorunlu değildir.⁴¹²

YCGK'nın ulaştığı bu sonuç, aynı konuyu inceleyen AYM bireysel başvuru kararlarında da benimsenmiş ve hatta konuya ilişkin AYM kararlarında, YCGK'nın yukarıda alıntılanan kararına AİHM içtihatlarının yanında bir diğer referans kaynağı olarak yer verilmiştir. Buna göre; kişi serbest bırakılmadan yargılandığı davada ilk derece mahkemesince mahkûm edilmişse, mahkûmiyet kararıyla birlikte tutukluluk hâli sona ermektedir. Zira bu aşamadan itibaren kişinin hukuki durumu, “bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu” olma niteliğinden çıkmaktadır. Bunun nedeni, tutuklamanın koşulları ile mahkûmiyet kararı arasında esaslı bir fark bulunmasıdır. Mahkûmiyet hükmüyle, isnat edilen suçun işlendiği ve failin bundan sorumlu olduğu kabul edilerek sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza ve/veya para cezasına hükmedilmektedir. Dolayısıyla mahkûmiyetle birlikte, kişinin kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama nedenine dayanan tutukluluk hâli sona ermekte olup mahkûmiyet kararının kesinleşmesi ayrıca gerekmemektedir. Nitekim AİHM ve Yargıtay, mahkûmiyet kararından sonra devam eden tutulma hâlini tutukluluk olarak değerlendirmemektedir. AİHM, ilk derece mahkemesince mahkûm edilen sanığın bu karardan sonraki tutulmasını AİHS m. 5/1-a kapsamında “mahkûmiyet sonrası tutma” olarak nitelendirmekte ve bu sürenin tutukluluk süresinin hesabına dâhil edilmeyeceğini kabul etmektedir. Aynı yaklaşım Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından da benimsenmiş ve Kurul, 12 Nisan 2011 tarihli ve E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararında, mahkûmiyet hükmüyle birlikte sanığın atılı suçu işlediğinin yerel mahkemece sabit görüldüğünü ve bu aşamadan sonra tutulmanın dayanağının mahkûmiyet hükmü olduğunu belirterek, temyiz aşamasında geçen sürenin tutukluluk süresine dâhil edilemeyeceğine karar vermiştir.⁴¹³

Hükmen tutuklulukta uygulamada en çok başvurulduğu ve doktrinde bir görüşün de dikkat çektiği üzere; uygulamada, azami tutukluluk sürelerinin dolmasına çok az zaman kalan sanık müdafilerinin, infaz hukuku mevzuatına göre koşullu salıverilme tarihleri

⁴¹² Yargıtay CGK, E.2011/1-51, K.2011/42, T.11.04.2011

⁴¹³ AYM, Korcan Polatsü, B.No: 2012/726, §33

AYM, Hamit Kaya, B.No: 2012/338, §41

dolan müvekkillerini, daha fazla cezaevinde kalmamaları için, kanun yollarına başvurmadan vazgeçirdikleri veya yapılan kanun yolu başvurularını geri aldıkları ve böylelikle mahkumiyet hükmünü kesinleştirdikleri görülmektedir. Bu yolla hükmen tutuklu bulunan kişinin statüsü hükümlüye dönüşmekte, kişi tutuklu olarak cezaevinde geçirdiği sürenin mahsubu sonrasında infaz hukuku kurallarına göre koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik şartından yararlanarak cezaevinden salıverilmektedir. Yazara göre bu durum tabiri caizse bir anlamda “ölümü gösterip sıtmaya razı etme” veya konumuz açısından bakıldığında “hükmen tutukluluğu gösterip, mahkumiyet hükmünü kesinleştirmek için kanun yolu başvurusundan vazgeçmeye razı etme mantığı taşıyan bir uygulamadan başka bir anlam taşımamaktadır. Dolayısıyla yazar hükmen tutukluluğu sanığı ve müdafini böyle bir dilemmada bırakmak olarak nitelendirmiş ve bu hatalı uygulamadan dönülmesini savunmuştur.”⁴¹⁴

Öğretide de; tutukluluğun başlaması ile birlikte 102. maddedeki tutukluluk sürelerinin duracağına kabulünde isabet bulunmadığı, bu nedenle kanun yolları aşamasında geçen sürelerin de tutuklulukta geçen sürelerden sayılması ve azami tutukluluk süresinde dikkate alınmaya devam etmesi gerektiği, tutuklama süresi hangi aşamada dolarsa dolsun azami süreler dolduysa artık tutuklamaya son verilmesi gerektiği yönünde görüş birliği bulunmaktadır.⁴¹⁵

3.5. YARGISAL PRATİKLERDEKİ SİSTEMATİK SORUNLAR VE ÖNERİLER

3.5.1. Genel Değerlendirme

Yukarıda her bir konu başlığı kapsamında yeri geldikçe değindiğimiz üzere, uygulamada bir dizi sorun karşımıza çıkmaktadır. Esasen bu sorunların kaynağı yasal düzenlemelerden çok uygulamadan kaynaklanmaktadır. Uygulamadaki tüm aktörlerin Anayasa ve CMK’ya gerçek anlamıyla uygun davranılması yaşanmakta olan bu sorunları

⁴¹⁴ ERSOY, sf.402

⁴¹⁵ GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, sf.139; ERSOY, sf.402; ÖZBEK/DOĞAN/BACAĞIZ, sf.270; ÜNVER/HAKERİ, sf.387; ŞAHİN/GÖKTÜRK, sf.320; YENİSEY/NUHOĞLU, sf.399; ÖZEN, sf.750; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM, sf.477

tamamen ortadan kaldırmaya bile gerçekten ez aza indirgeyebilecektir.⁴¹⁶ İyi bir uygulayıcının elindeki kötü yasa, kötü bir uygulayıcının elindeki iyi yasadan yeğdir.⁴¹⁷ Türk yargı sisteminde tutuklama tedbirinin uygulanmasında gözlemlenen en temel sistematik sorunlardan biri, bu tedbirin bir “koruma önlemi” olmaktan çıkıp, toplumsal beklentileri karşılama veya peşin cezalandırma aracına dönüşmüş olmasıdır. Mahkemeler, özellikle topluma mal olmuş dosyalarda, delil durumundan bağımsız olarak “infial” faktörünü gerekçe göstererek tutuklama yoluna gitmektedir. Bu durum, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesini zedelediği gibi, tutuklamanın kanuni sınırlarını da göz ardı etmektedir. Kararların gerekçesi bakımından ise Anayasa m. 141/3 ve CMK md. 34-101 açık olmasına karşın, uygulamada kanundaki nedenlerin tekrarından ibaret matbu kararlar verilmekte, bu da AİHM önünde tazminat sorumluluğuna yol açmaktadır. CMK md. 102 ile tutuklamaya azami süreler getirilmiş ve fakat uzatma süreleri temel süreden daha fazla öngörülerek esasında ölçüsüzlük yaratmaktadır. Hükmen tutuklulukta geçen süreler her ne kadar kesinleşen mahkumiyetten mahsup ediliyorsa da, kanun yolu aşamasında geçen tutukluluk süreleri bu azami sınırlar içerisinde değerlendirilmemekte ve yıllarca süren kanun yoluna rağmen azami süreler geçmiş olsa da sanık salıverilememektedir. Otuz günlük tutukluluk incelemeleri ve tutukluluğa itiraz denetimleri kağıt üstünde bırakılarak içi boşaltılmaktadır. Bu kapsamda dosyadaki gelişmeler (lehine delillerin toplanması, tanık beyanlarının değişmesi vb.) çoğu zaman dikkate alınmamakta, ilk tutuklama kararındaki gerekçeler kopyalanarak süreç uzatılmaktadır. Bu “otomatizm”, savunma makamının sunduğu tahliye taleplerinin okunmadan reddedilmesine ve yargılamanın bir “şekli prosedüre” dönüşmesine neden olmaktadır. Uygulamadaki bu hantallık sistematik hak ihlallerini beslemektedir. Ayrıca, adli kontrol tedbirlerinin “yetersiz” görülmesi sorunu, hakimlerin sorumluluk almaktan kaçınma eğilimiyle de ilgilidir. Şüpheliyi serbest bırakan veya adli kontrol veren hakimin, olası bir kaçma durumunda idari veya sosyal baskı altında kalma korkusu, “en güvenli yol” olarak görülen tutuklamaya yönelimi artırmaktadır. Bu durum, ceza muhakemesi hukukunun “özgürlükçü” karakterini yok ederek, “güvenlikçi” bir yargı pratiğini hakim kılmaktadır.

---

⁴¹⁶ Tutuklama Raporu, sf.80

⁴¹⁷ İNCİ, Tutuklama, sf.243

Yargı görevini yapanların ve hatta kolluğun yasaları anlama ve yorumlama esnasında kendi kişisel duyguları, hayat görüşleri, siyasal yaklaşımları veya siyasi iradenin tercihleri doğrultusunda hareket ederek, yasal gerekliliklere aykırı olarak gözaltına alma, tutuklama ve hatta mahkum etme suretiyle kişi özgürlüğünü uzun süreler sınırlamakta olduğu doktrinde de ifade edilmiştir.⁴¹⁸ Tutuklama tedbirinin usule uygun işleyişi, yalnızca kanun metninin niteliğine değil, kararı verecek hâkimin bağımsızlığına ve tarafsızlığına da bağlıdır. Hâkimin görev güvencesini zayıflatan yapısal etkenler (örneğin coğrafi teminatın bulunmaması ve tayin/atama süreçlerinde takdirin belirleyici olması) karar vericiyi kurumsal hegemonyanın beklentilerine karşı kırılğan kılabilir. Bu nedenle tutuklamanın hukukiliği tartışması, gerekçe yükümlülüğünün yanı sıra hâkimi dış yönlendirmeye karşı koruyan güvencelerin güçlendirilmesini de zorunlu kılacaktır. Aksi takdirde özgür ve bağımsızca karar veremeyen yargılama makamlarının, kişiselleştirilmemiş matbu kılıfları kararlarına gerekçe olarak giydirmelerinin bir sonu gelmeyecektir. Sistemik sorunların çözümü, sadece yasal değişikliklerle değil, aynı zamanda yargı kültürünün “hak odaklı” bir dönüşüme uğramasıyla mümkündür. Bu dönüşümde baroların da katkı ve mücadelesi elzem olup, yargı uygulamalarındaki sorunlar barolar tarafından dile getirilmektedir.⁴¹⁹

⁴¹⁸ SİNAR, sf.12

⁴¹⁹ Yargı uygulamalarındaki sorunlara ilişkin olarak dönemin Ankara Baro Başkanı tarafından kaleme alınan bir köşe yazısında da ifade edildiği üzere: *“Bugün, Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanıp uygulanmayacağı tartışılıyor. Soruşturma dosyaları savunmadan gizlenirken kamuoyuna servis ediliyor. Gizli tanık beyanlarına dayalı soruşturmalar ve özgürlüğü bağlayıcı önlemler giderek olağanlaşıyor. Böyle bir ortamda mesele yalnızca bir dava değildir. Konu, hukukun kendisinin nasıl işlediğidir. İsimlerden ve güncel siyasi aidiyetlerden bağımsız olarak her yurttaş için hukuk güvenliğinin korunmasıdır. Tarih bize şunu gösterdi: Hukuk bir kez siyasetin aparatı haline geldiğinde ortaya çıkan zarar yalnızca bugünü değil, geleceği de etkiler. Çünkü adalet yalnızca mahkeme salonlarında kurulan bir düzen değildir. Adalet, bir toplumun kendine duyduğu güvenin adıdır. Adaletin eridiği yerde kurallar çözülür. Kurallar çözüldüğünde haklar güvence olmaktan çıkar; bir ihtimale dönüşür. Tesadüflerin üzerine ise insana yaraşır bir yaşam kurulamaz. Bu problemler yalnızca hukukçuların problemleri değildir. Bu sorunlar, bu ülkede yaşayan herkesin geleceğine ilişkindir. Çünkü hukuk devleti dediğimiz şey yalnızca mahkeme salonlarında kurulan bir düzen değildir. Hukuk devleti, yurttaşın devlete bakarken duyduğu güvendir. O güven kaybolduğunda geriye yalnızca güç kalır. Gücün olduğu yerde ise hukuk değil, keyfîlik hüküm sürer. Cumhuriyet tam da bu yüzden kuruldu: Gücün değil hukukun üstün olması için. “Hukuk devletleri kriz yaşamaz” demek doğru değildir. Ama hukuk devletleri krizleri hukukla aşar. Bir ülkenin kaderi, tam da böyle zamanlarda yazılır. Ve o kader, hukukun üstünlüğüne sahip çıkanların iradesiyle şekillenir.”* Mustafa KÖROĞLU, “19 Mart’tan Sonra Türkiye”, Cumhuriyet Gazetesi, 23/03/2026 <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/19-mart-tan-sonra-turkiye-av-mustafa-koroglu-2488777>

3.5.2. Uygulama İçin Öneriler ve Reform İhtiyaçları

Çalışmamız kapsamında en genel olarak ve öncelikle ifade edebileceğimiz bir değerlendirme veya öneri olarak; yargı sistemimizde tutuklamaya bakış açısında bir paradigma değişimine ihtiyaç duyulduğudur. Tutuklama, bir "cezalandırma" veya "güvenlik sübabı" olarak değil, gerçekten "istisnai bir tedbir" olarak konumlandırılmalıdır. Bu değişim, sadece yasal düzenlemelerle değil, yargı aktörlerinin "özgürlük lehine" bir yorum metodolojisini içselleştirmesiyle mümkündür. Yargısal kültür, ceza muhakemesinin cezalandırma, ıslah etme, kamu düzenini koruma ve suçun işlenmesini önleme gibi amaçlarına ek olarak bununla birlikte bireyi devlet karşısında koruyabildiği bir denge gözetmelidir. Bu paradigma değişimi, öncelikle tutuklamada "matbu gerekçe" konforundan vazgeçmeyi gerektirir. Hakimler, verdikleri her tutuklama kararının bir insanın hayatında onarılamaz yaralar açabileceği bilinciyle hareket etmelidir. Hukuk eğitimi ve meslek içi eğitimler, teknik bilgiden ziyade "hak odaklı" bir bakış açısı kazandırmaya odaklanmalıdır. Tutuklama rejiminin bu "otomatikleşmiş" yapısından "somut gerekçeli" yapıya geçiş için CMK md. 100'deki "katalog suçlar" düzenlemesinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Katalog suçlar, mahkemelerde "karine olarak tutuklama nedeni" gibi algılanmakta ve ölçülülük denetimini devre dışı bırakmaktadır. Yasal bir reformla, katalog suçlarda dahi somut kaçma veya delil karartma şüphesinin ispatlanması zorunluluğu daha açık bir dille ifade edilmelidir. Ayrıca, adli kontrol seçeneklerinin (özellikle teknolojik imkanların) kullanımı teşvik edilmeli ve tutuklama kararı vermeden önce hakimlin "neden adli kontrolün yetersiz olduğunu" açıklamasını zorunlu kılan bir kontrol listesi (checklist) sistemi getirilmelidir. Yapılacak kanuni düzenlemelerle adli kontrol tedbirler demetinin uygulama alanını genişletmek, tutuklama kararı ile tutuksuz yargılama arasına sıkışan hakimlerin adli kontrole başvurmalarını kolaylaştıracak, aynı zamanda tutuklama tedbiri bakımından da aranan orantılılık koşulunun yerine getirilmesine hizmet edecektir.⁴²⁰

Yargı mensuplarının eğitimi, bu reformun önemli bir ayağını oluşturur.⁴²¹ Gerekçeliliğin adli makamlara yönelik yalnızca seminer/eğitim şeklindeki bir kapsamda değil, birer

⁴²⁰ KATOĞLU, sf.23

⁴²¹ Ayrıca bkz: Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi, Ankara 2021 (Adalet Bakanlığı hakim ve savcılara yönelik eğitimlere ilişkin olarak, bir "İnsan Hakları Eylem Planı" hazırlamış ve hukuk devletini ve insan hakları koruma sistemini güçlendirmek için birtakım somut reform adımları

uygulama talimatı olarak benimsetilmesi gerekir. Tutuklama kararlarının kalitesini artırmak amacıyla, gerekçesiz veya basmakalıp kararlar veren hakimlerin bu eylemlerinin terfi ve performans değerlendirme kriterlerinde esas alınması gerekir. Her ne kadar yargıdaki dosya yoğunluğu ve hakim/savcı başına düşen dosya rakamı çok fazla olsa da bu durumun faturası vatandaşın kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına, masumiyet karinesine ve minimum müdahale ilkesine kesilmemelidir. Tutukluluk incelemelerinin sadece dosya üzerinden değil, şüphelinin de katılımıyla duruşmalı olarak yapılması, gerekçelendirme derinliğini artıracaktır.

Gerekçelendirme kalitesini artırmanın yolu sadece yasalardan değil, aynı zamanda kurumsal kültürden geçer. Adalet Bakanlığı ve Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) iş birliğiyle, Cumhuriyet savcıları için “Tutuklama Taleplerinde Gerekçelendirme Rehberi” hazırlanmalıdır. Bu rehber, somutlaştırmanın nasıl yapılacağına dair örnekler, matbu ifadelerin neden kaçınılması gerektiğine dair analizler ve AYM/AİHM kararlarından süzölmüş standartlar içermelidir. Eğitim modelleri, teorik bilgiden ziyade “vaka analizi” odaklı olmalıdır. Savcı adaylarına ve görevdeki savcılara, gerçek dosyalar üzerinden gerekçe yazma atölyeleri düzenlenmelidir.

Ayrıca, iddia makamının da performans kriterleri arasına “gerekçe kalitesi” eklenmelidir. Sadece kaç iddianame düzenlendiği veya kaç tutuklama istendiği değil, bu işlemlerin ne kadarının üst mahkemelerce veya AYM/AİHM tarafından “yetersiz gerekçe” nedeniyle eleştirildiği dikkate alınmalıdır. Başarılı ve örnek gerekçe yazan hakim ve savcılarının takdir ve teşvik edilmesi, sistem içinde olumlu bir rekabet ve motivasyon yaratacaktır.

Şüphelinin yetkili mercie naklini engelleyen ekonomik ve teknik eksiklikler derhal giderilmeli, böylece haksız bekletme son bulmalıdır. Savunma makamının tutukluluğa

---

taahhüt etmiştir. Bu planı hazırlarken hareket noktası olarak, hak ve özgürlüklerin lütufla doğmadığı gibi, korunmasının da bir lütuf olarak görülemeyeceği, insanın maddi-manevi varlığının ve onurunun doğuştan var olan ve devletin koruması gerektiği değerler olduğu esas alınmıştır. Yayımlanan planın temel amaçları; hukuk devletini güçlendirmek, yargı bağımsızlığını ve adil yargılanma hakkını pekiştirmek, kişi güvenliğini ve özgürlüğü hakkını geliştirmek, hukuki güvenlik ve belirliliği sağlamak, kırılgan kesimleri korumak, adalete erişimi kolaylaştırmak ve Türkiye'nin uygulamalarını AİHS, AB müktesebatı ve BM standartlarıyla uyumlu hale getirmek olarak açıklanan Planda, mevcut sorunları da (yargılama sürelerinin uzunluğu, adalete erişimde eşitsizlikler, ceza infaz sisteminde denetim eksiklikleri gibi) birçok sorun teşhis edilmiştir. Tüm bu plan ve amaç kapsamında iki yıllık bir eğitim ve uygulama takvimi öngörülmüştür.) <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf>

itiraz süreçlerindeki etkinliği artırılmalıdır. Avukatların dosyadaki delillere erişiminin kısıtlanması (kısıtlılık kararları), tutuklama gerekçelerinin denetlenmesini imkansız hale getirmektedir. Silahların eşitliği ilkesi gereği, tutuklama talep eden savcılığın sunduğu “somut olgulara” karşı savunmanın da aynı somutlukta cevap verebileceği şeffaf ve destekleyici ortam sağlanmalıdır. Bir diğer husus, CMK m. 141/4 uyarınca rücu mekanizmasının etkili işletilmesidir. Hukuka aykırı ve gerekçesiz tutuklamalar nedeniyle devletin ödediği tazminatların, ağır kusuru bulunan yargı mensuplarına gerçekten rücu edilmesi, yargısal sorumluluk bilincini artıracak ve uzun vadede oluşan kamu zararının önüne geçecektir. Reformlar, sadece mevzuat değişikliğiyle sınırlı kalmamalı, yargısal işleyişin her aşamasında "hesap verebilirlik" ve "şeffaflık" ilkelerini hakim kılmalıdır. Hak odaklı bir yargı pratiği, ancak bu yapısal dönüşümlerle inşa edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada tutuklama kararlarının meşruiyet zemini olan "gerekçe" unsuru; yasal mevzuat, doktrin ve yüksek mahkeme içtihatları ışığında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türk yargı pratiğinde tutuklama rejiminin ciddi ve sistematik sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu kriz, hukukun basmakalıp formüllere hapsedilmesiyle derinleşen bir zafiyettir. Aşılması ise ancak yargısal zihniyette gerçekleşecek bir paradigma değişimiyle; yani "matbu gerekçe" anlayışından, kişinin ve somut olayın özelliklerini yansıtan "bireyselleştirilmiş somut gerekçe" anlayışına geçilmesiyle mümkündür. Zira adalet, yalnızca ulaşılan bir sonuç değil, o sonuca giden yolun her bir taşının gerekçelerle döşendiği şeffaf bir süreçtir.

Çalışmanın ilk bölümünde ele alınan tutuklamanın hukuki niteliği, bu tedbirin ultima ratio (son çare) ve favor libertatis (özgürlükten yana olma) ilkeleriyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermiştir. Hukuk devleti ilkesi, devletin bireyi özgürlüğünden yoksun bırakırken yalnızca kanuni bir dayanağa sahip olmasını değil, aynı zamanda bu müdahalenin rasyonel, öngörülebilir ve denetlenebilir olmasını da şart koşar. Tutuklama, kınından çıkan bir kılıç gibidir; eğer bu kılıç hukuk düzenini korumak için değil de toplumsal öfkeyi dindirmek ya da peşin bir cezalandırma işlevi görmek için çekilirse, hukuk devleti kendi varlık sebebiyle çelişir hâle gelir.

Anayasa m. 19 kapsamında güvence altına alınan kişi hürriyeti asıl olan, tutuklama ise bu asıl olanın istisnasıdır. Ancak incelemelerimiz, uygulamada tutuklamanın bir "araç" olmaktan çıkıp giderek bir "amaç" hâline geldiğini ortaya koymuştur. Masumiyet karinesinin bu derece aşıldığı bir ortamda gerekçe, salt usuli bir formalite değil, hâkimin keyfiliğine karşı örülen en güçlü anayasal güvencedir. Bir hâkim, bir bireyi dört duvar arasına gönderme kararı alıyorsa, bu kararın ağırlığını taşıyabilmek için dayanaklarını gerekçesinde açıkça ortaya koymak zorundadır; aksi hâlde tutuklama, bir koruma tedbiri olmaktan uzaklaşarak fiilî bir cezaya dönüşme riski taşır.

İkinci bölümde incelenen gerekçenin işlevleri bakımından ulaşılan sonuç, gerekçeli karar hakkının adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olduğunu teyit etmektedir. Gerekçe, hâkimin kendi kararına tuttuğu bir aynadır; kendi muhakemesini denetlemesini

sağlayan bir özdenetim mekanizmasıdır. Aynı zamanda savunmanın da neye karşı mücadele edeceğini bilmesini sağlayan temel bir güvencedir. Gerekçesi gösterilmeyen bir kararda savunma, çürüteceği olguyu bilemediği için âdeta karanlıkta mücadele etmek zorunda kalır; bu da adil yargılanmayı bir dekora indirger. Nitekim gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli bir tutuklama kararı, itiraz merciini bir "onay makamına" dönüştürmekte ve yargısal denetimi işlevsiz kılmaktadır. Çalışmada tartışılan "ihzas-ı rey" sorunu bağlamında ise, hâkimin delilleri tartışmasının bir ön yargı oluşturmayaacağı; aksine kararın rasyonel temellerini göstermenin Anayasa m. 141/3 uyarınca yasal bir zorunluluk olduğu sonucuna varılmıştır. Hâkimin tarafsızlığı, susarak veya muğlak ifadelerin arkasına saklanarak değil, somut olguları hukukla birleştiren açık bir gerekçeyle korunur.

Üçüncü bölümde yürütülen inceleme, uygulamadaki sistematik sorunları somut biçimde ortaya koymuştur. Bunların başında, Türk yargı pratiğinin en derin sorunlarından biri olan "matbu gerekçe" kullanımı gelmektedir. "Suçun vasıf ve mahiyeti", "mevcut delil durumu" ve "beklenen cezanın alt ve üst sınırı" gibi kalıp ifadeler, somut olayın özgünlüğünü yok eden, ruhsuz formüllerdir. Bu formüllerin gölgesinde kalan hürriyet, aslında gerekçesiz bırakılmış demektir; zira matbu gerekçe, hâkimin dosyayı gerçekten incelemediği veya incelese bile kararını rasyonel bir temele oturtmadığı şüphesini doğurur. Her şüphelinin sosyal durumu, delil karartma imkânı ve kaçma riski farklı olduğundan, bu farklılıkları görmezden gelen tek tip gerekçeler Anayasa'nın gerekçe zorunluluğunu şekli bir formaliteye indirger. Bu itibarla matbu gerekçe münferit bir hata değil, sistemin işleyişine içkinleşmiş yapısal bir sorun olarak nitelendirilmelidir; AYM ve AİHM'in verdiği ihlal kararları da bu sorunun giderilmesi bakımından yargı organları için birer uyarı işlevi görmektedir.

İkinci temel sorun, katalog suçlar rejiminin yorumlanma biçimidir. CMK m. 100/3'te yer alan liste, kanun koyucu tarafından tutuklama nedenlerinin "var sayılabileceği" hâller olarak düzenlenmiştir. Ancak uygulama bu varsayımı çoğu zaman "mutlak bir tutuklama emri" gibi yorumlamaktadır. Oysa suçun katalogda yer alması, hâkimi somut kaçma veya delil karartma şüphesini araştırma yükümlülüğünden kurtarmaz. AİHM ve AYM de suçun ağırlığının ya da katalogda yer almasının tek başına tutuklama için yeterli olamayacağını istikrarlı biçimde vurgulamıştır. Katalog, hâkime yalnızca bir kolaylık sağlar; bu kolaylık

somut risk analizinin yerini aldığı anda ise tutuklama, yargısal bir karar olmaktan çıkıp kanuni bir otomatizme dönüşür ve yargısal takdir yetkisi devre dışı kalır.

Üçüncü olarak, tutuklamanın "son çare" niteliği gereği öncelikle değerlendirilmesi gereken adli kontrol tedbirleri, uygulamada yeterince kullanılmamaktadır. Elektronik kelepçe veya konutu terk etmeme gibi, hürriyeti daha az kısıtlayan ama denetimi sağlayan yöntemlere yeterince başvurulmaması, hâkimleri güvenli gördükleri tutuklamaya yöneltmektedir. "Adli kontrolün yetersiz kalacağı" ifadesi, somut dayanaklarla temellendirilmediği sürece bir varsayımdan öteye geçmez. Üstelik adli kontrolün ihmalı yalnızca bireysel özgürlükleri kısıtlamakla kalmaz; cezaevlerindeki doluluğu artırarak insani sonuçlar da doğurur. Bununla bağlantılı dördüncü sorun süre denetimidir: tutukluluğun devamına ilişkin incelemeler çoğu zaman rutin bir işleme dönüşmekte, dosyadaki lehe gelişmeler ve şüphe yoğunluğundaki değişim gerekçelere yansıtılmamaktadır. İlk karardaki gerekçelerin aylarca aynen tekrarlanması, tutukluluğun makul süreyi aşarak fiilî bir cezaya dönüşmesine zemin hazırlar. Oysa her inceleme aşamasında tutuklamanın hâlâ zorunlu olup olmadığı yeniden ve titizlikle değerlendirilmelidir; çünkü zaman geçtikçe delil karartma riski azalır ve tutuklamanın ölçülülüğü giderek tartışmalı hâle gelir.

Tespit edilen bu sorunların aşılması ve Türk tutuklama rejiminin AİHM ile AYM standartlarına uyumlu hâle getirilmesi için birtakım reformlar önerilebilir. İlk olarak, bireyselleştirme zorunluluğu benimsenmelidir; her tutuklama kararı şüphelinin yaşı, sağlık durumu, sosyal bağları ve dosyadaki somut delillerle ilişkilendirilerek "kişiye özel" yazılmalı, kalıp ifadeler yerine o kişinin neden serbest bırakılamayacağı ikna edici biçimde açıklanmalıdır. İkinci olarak, CMK m. 141/4 uyarınca gerekçesiz ve hukuka aykırı tutuklamalar nedeniyle devletin ödediği tazminatların, ağır kusuru bulunan yargı mensuplarına rücu edilmesi mekanizması kâğıt üzerinde kalmamalı, etkin biçimde işletilmelidir; zira yargı mensubu verdiği kararın sorumluluğunu hissettiğinde, gerekçelendirme disiplini de kendiliğinden yükselecektir. Üçüncü olarak, elektronik izleme başta olmak üzere teknolojik denetim araçları yaygınlaştırılmalı ve mahkemeler tutuklamadan önce adli kontrolün neden yetersiz kalacağını her seçenek bakımından ayrı ayrı tartışmalıdır. Son olarak, hâkim ve savcılarının değerlendirilmesinde, kararlarının gerekçesizlik nedeniyle ihlal alıp almadığı belirleyici bir ölçüt olarak dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, hukuk devleti yalnızca yasaların varlığıyla değil, bu yasaların insan onuruna ve özgürlüğe saygılı biçimde uygulanmasıyla yaşar. Tutuklama, bireyin hayatından, ailesinden ve toplumundan koparılması sonucunu doğuran ağır bir müdahaledir; bu derece ağır bir tedbirin gerekçesi, "dosya kapsamı" gibi muğlak bir ifadeye sığdırılamayacak kadar önemlidir. Gerekçesiz her tutuklama kararı, yalnızca bir bireyin özgürlüğünü değil, toplumun adalete olan inancını da zedeler. Temennimiz; tutuklamanın bir cezalandırma aracı değil, gerçekten istisnai bir tedbir olarak konumlandırıldığı; hâkimlerin kararlarını kamuoyu baskısına veya matbu formlara göre değil, dosyadaki somut gerçeğe ve vicdani kanaate göre gerekçelendirdiği bir yargı pratiğidir. Bu çalışma da tutuklama hukukunda "gerekçe" disiplininin yerleşmesine ve hak odaklı bir yargı anlayışının gelişmesine engin hukuk okyanusunda bir su damlası olarak mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Nihayetinde gerekçeli karar hakkı, bireyin özgürlüğünü koruyan en somut güvencelerden biridir; bu güvencenin güçlendirilmesi de tüm hukuk camiasının ortak sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

- ADALET BAKANLIĞI**, İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi, Ankara 2021, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf>
- AKPEK** Ayça L., Tutuklamada Kuvvetli Suç Şüphesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020
- AKYÜZ** Muhammet Bilal, Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Kısıtlanması, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2020
- ALDEMİR** Hüsnü, Yakalama Gözaltına Alma Tutuklama ve Adli Kontrol, Adalet Yayınevi, 2023.
- ANKARA BAROSU TOPLUMSAL DAVA VE HUKUK ARAŞTIRMALARI MERKEZİ**, Toplumsal Olay Takip Raporu, Ankara 2025
- ARTANTAŞ** Onur Çağdaş, “Rechtsstaat, Hukuk Devleti Ve Kamu Personeline Rücu’un Zorunluluğu”, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2020.
- ASLAN** Ahmet, Cumhuriyet Savcısı ve Soruşturma, Adalet Yayınevi, 2024.
- AŞÇIOĞLU** Çetin, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 48, 2003
- AVCI** Mustafa, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Mimoza Yayınları, Konya 2015
- CENTEL** Nur, **ZAFER** Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım, 17. Bası, İstanbul 2020.
- CENTEL** Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, Beta Basım, İstanbul 1992
- CENTEL** Nur, “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası, (İÜHFM), C:71, S:1, 2003.
- COUNCIL OF EUROPE**, *Comm. of Ministers, Recommendation on the Use of Remand in Custody, the Conditions in Which It Takes Place and the Provision of Safeguards against Abuse* COE Doc. Rec(2006)13, Eylül 2006,(University of Minnesota-Human Rights Library)
- CONSEIL CONSTITUTIONNEL**, Commentaire de la decision 2011-113/115 QPC, Portail de la Question Prioritaire de Constitutionnalite, <https://qpc360.conseil-constitutionnel.fr/commentaire-decision-2011-113115-qpc>
- CUSACK** Alan, **DEHAGHANI** Roxanna, “*Navigating The Right To A Fair Trial For Vulnerable Suspects Pretrial: A Legal And Psychological Critique Of The Strasbourg Jurisprudence*”, Human Rights Law Review, Volume 25, Issue 2, University of Nottinham, 2025
- ÇAĞLAR** Selda, Hukuk Devletin Hukuki Belirlilik İlkesi Üzerinden Değerlendirilmesi, İstanbul, Beta Yayınları, 2013
- ÇAĞLAYAN** Ramazan, İdare Hukuku Dersleri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.

- ÇAPTUĞ** Mehpere, “*Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi*”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Y:9, S:17, 2021
- DEMİR ODABAŞI** Özge, Suçsuzluk Karinesi Açısından Tutuklama Tedbiri, On İki Levha Yayıncılık, 2025.
- DOĞAN** Koray, “*Ceza Muhakemesinde Hüküm*”, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı:7, Ağustos 2008
- DOĞAN** Koray, Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- DUTERTRE** Gilles, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarından Alıntılar, Avrupa Konseyi, 2005
- DÜLGER** Murat Volkan, **TAŞKIN** Şaban Cankat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023
- EREM** Faruk, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi, Ankara 1996.
- EREM** Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Muhakemesi Hukuku, Işın Yayınları, Ankara 1986.
- ERSOY** Uğur, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2024
- FAİR TRIALS**, “*Access To Justice For Victims Of Violent Crime Suffered In Pre-Trial Or Immigration Detention*”, European Union’s Justice Programme Report, 2019
- FEYZİOĞLU** Metin, “*Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu*”, AÜHFD, C.44, no1-4, 1995.
- FEYZİOĞLU** Metin, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Işık Yayınları, 2015.
- FEYZİOĞLU** Metin, “*Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*”, AÜHFD., C.48, S.1, Y. 1999
- GEDİK** Doğan, Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- GÖKCAN** Hasan Tahsin, “*Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması*”, Ankara Barosu Dergisi, Y:70, S:2012/1.
- GÖKCEN** Ahmet, **ALŞAHİN** M. Emin, **ÇAKIR** Kerim, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- GÜLÇÜR** Abdulkadir, “*Türk Anayasa Mahkemesi’nin Kararları Işığında Hukuki Kesinlik (Belirlilik) İlkesinin İncelenmesi*”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Haziran 2018.
- GÜLEÇ** Selim Soyer, “*Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler*”, TBBD, S:2012/98.
- GÜLLER** Abdülsamet, “*Keser Altıntaş Kararı Çerçevesinde Türkiye’de Makul Sürede Yargılanma Hakkına Yönelik Gelişmeler*”, IV. Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresi Özet Bildiri Kitabı, Konya 2024.
- GÜLTAŞ** Veysel, Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, Ankara 2018.
- GÖZÜBÜYÜK** Abdullah Pulat, “*Tutuklamanın Sebepleri Şartları*”, Adalet Dergisi 80/3, Mayıs-Haziran 1989.
- HAN** Seyfi, Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesinin Hukuki Sonuçları, Adalet Yayınevi, Ankara, Mart 2026

- HARTMANN** Wilfried, **PENNINGTON** Kenneth, The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law, The Catholic University of America Press, Washington D.C, 2016
- İÇER** Zafer, Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkının Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması, Seçkin Yayıncılık, 2023.
- İÇTEN** Muhammet Polat, "Tutuklama ve Türkiye'deki Tutuklama Kararlarının Gereksizliği Sorunu", Dicle Adalet Dergisi, C. 3, S. 5, 2019.
- İNCEOĞLU** Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Tıpkı 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2013
- İNCİ** Z. Özen, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.
- İNCİ** Z. Özen, "Tutukluluk ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", Ceza Hukuku Dergisi, Y:9, S:25, 2014.
- KARAGÜLMEZ** Ali, "Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı CMK'nın İncelenmesi", TBBD, sayı:2005/58
- KATOĞLU** Tuğrul, "Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi", Kamu Hukukçuları Platformu-Hukuk Güvenliği, 8-9 Kasım 2013, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, (Haz. Ece Göztepe), Sayı:277, Ankara 2015
- KATOĞLU** Tuğrul, "Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar", Ankara Barosu Dergisi S:4, Y:2011
- KANMAZ** Fatih, Haksız Yakalama, Tutuklama ve El Koyma Nedeniyle Tazminat, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.
- KETİZMEN** Muammer, "Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü – Anayasanın 138. Maddesine Aykırılık Sorunu", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi (HHFD), 25/06/2021, Cilt:11, sayı:1, sf. 230
<https://doi.org/10.32957/hacettepehdf.901277>
- KILIÇ** Muharrem, "Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y: 12, S: 47, 2021
- KORKMAZ** Muzaffer, Tutuklunun Serbest Kalma Hakkı ve Güvenceleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- KORKMAZ** Zeynep Büşra, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması (Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Doktora Tezi: Gaziantep Üniversitesi, 2025.
- KOSTORIS** R. E., Handbook of European Criminal Procedure, Cham: Springer International Publishing, 2018.
- KÖROĞLU** Mustafa, "19 Mart'tan Sonra Türkiye", Cumhuriyet Gazetesi, 23/03/2026
<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/19-mart-tan-sonra-turkiye-av-mustafa-koroglu-2488777>
- LORD HEWART**, Courts and Tribunals Judiciary (Sussex Justices ex parte McCarthy), Sussex, 1924.

- MARTUFI** Adriano, **PERISTERIDOU** Christina, “*The Purposes of Pre-Trial Detention and the Quest for Alternatives*”, European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice, 2020.
- MAXEINER** James R., “*Some Realism about Legal Certainty in the Globalization of the Rule of Law*”, Houston Journal of International Law, Volume 31, 2008.
- ÖZBEK** Veli Özer, **DOĞAN** Koray, **BACAKSIZ** Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2024
- ÖZEKES** Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, 2003
- ÖZEN** Mustafa, Ceza Muhakemesi Dersleri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- ÖZEN** Mustafa, “*Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi*”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2009/3
- ÖZKÖK**, Gülriz, “*Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S. 2, 2002.
- ÖZTÜRK** Bahri, **EKER KAZANCI** Behiye, **SOYER GÜLEÇ** Sesim, Ceza muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.
- ÖZTÜRK** Bahri, **TEZCAN** Durmuş, **ERDEM** Mustafa Ruhan, **ALAN** Esra, **SIRMA** Özge, **SAYGILAR** F. Yasemin, **ÖZAYDIN** Özdem, **ERDEN TÜTÜNCÜ** Efser, **TOK** Mehmet Can , Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 18. Baskı, Ankara 2024.
- ÖZTÜRK** Bahri, **TEZCAN** Durmuş, **ERDEM** Mustafa Ruhan, Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- SINAR** Hasan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016.
- SERİM** Gökçe, “*AIHS 5/3 Bağlamında Derhal Hakim Önüne Çıkarılma ve Makul Sürede Yargılanma Hakkı*”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2025/2, Ankara, 2025.
- SEVDİREN** Öznur, “*Anayasa Mahkemesi’nin Tutuklama Kararının Maddi Şartları İctihadına Eleştirel Bir Yaklaşım*”, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 8, 2019
- SEVGİLİ GENÇAY** Fatma Didem, “*İdare Hukukunda Manevi Tazminatın Yaptırım Fonksiyonu*”, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar IX Sempozyumu İstanbul Barosu – HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi) Bildiri Kitabı, 29. Kitap, İstanbul, 2019
- SOYASLAN** Doğan, “*Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Ceza Yargılaması, Adil Yargılanma Hakkı*”, IGUL Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayını, Yayın No:4, İstanbul 2004.
- SÜMER** Seda Yağmur, “*Yargıtay 12. Ceza Dairesi’nin 16.02.2015 Tarih, 2014/13444 E. 2015/2705 K. Sayılı Kararının Değerlendirilmesi - Karar İncelemesi*”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019
- ŞAHİN** Cumhur, **GÖKTÜRK** Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2024.

- ŞEN** Ersin, **ÖZDEMİR** Bilgehan, “*Tutuklama Uygulamalarına Bir Bakış: Tutuklamada Gereksizlik Sorunu*”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 87, S. 1, 2013.
- ŞENTUNA** Mustafa Tarık, Tutuklama ve Adli Kontrol, Seçkin Yayıncılık, 2024.
- TANER** Fahri Gökçen, **ŞENYURT** Mahmut Can, **YILDIRIM** Akif, Gerekeçeli Karar Hakkı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2026.
- TANER** Fahri Gökçen, Çelişme ve Silahların Eşitliği, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- TANER** Fahri Gökçen, “*Savunma Hakkı, Vicdani Kanaat ve Gerekeçeli Karara Ulaşma Hakkı*”, Yargı Kararlarında Gerekeçelendirme Çalışması Bildiriler Kitabı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2021.
- TBMM, Adalet Komisyonu Raporu**, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu* (1/535, 1/292) Dönem 22, Yasama Yılı 1, S. Sayısı: 698 <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D22/Y1/T1/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/dae0d14f-2705-4057-b986-d564242691d5.htm>
- TOPUZ** Fatma Dilan, “*Tutuklama ve Adli Kontrol Kararlarında Gerekeç*”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, 2026.
- TOROSLU** Nevzat, **FEYZİOĞLU** Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2023.
- TOZMAN** Önder, Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.
- TOZMAN** Önder, Suça Teşebbüs, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- TOZMAN** Önder, “*Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları.*” Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11, 2007
- TURAN** Hüseyin, “*Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı Perspektifinden Adli Kontrol Bağlamında Konutu Terk Etmeme Tedbiri*”, Adalet Dergisi, no.73, 2024.
- ÜNVER** Yener, **HAKERİ** Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2024.
- ÜNVER** Yener, “*Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız*”, Ceza Hukuku Dergisi, Seçkin Yayıncılık, Yıl 1, Sayı 2, 2016.
- WISEMAN** Samuel R., “*Pretrial Detention and the Right to Be Monitored*”, The Yale Law Journal, 2014
- YACKLE** Larry W., “*Explaining Habeas Corpus*”, New York University Law Review, c.60, no.6,1985
- YALÇIN** Can, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.
- YAZAR** Beyzanur, “*Tutukluluk Halinin Devamına İlişkin Kararlarda Gerekeçelendirme Yükümlülüğü*”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHFHAD), C:32, S:1, Haziran 2026.
- YENİDÜNYA** A. Caner, **İÇER** Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- YENİSEY** Feridun, “*Lekelenmeme Hakkı ve Suçsuzluk Karinesi*”, Masumiyet Karinesi Ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, 1. Baskı, Ankara, 2022

- YENİSEY** Feridun, **NUHOĞLU** Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- YENİSEY** Feridun, **NUHOĞLU** Ayşe, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:10, S:2015/125-126.
- YERDELEN** Erdal, Ceza Muhakemesinde Soruşturma, Adalet Yayınevi, 2025.
- YERDELEN** Erdal, Hükmün Gerekçesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- YETİM** Servet, “Yargı Kararlarına Erişim Hakkı”, Uyuşmazlık Yargısı, C:2, S:4, 2014.
- YETİŞTİRİCİ** Volkan, “Tutuklamanın Maddi Şartları”, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, GAÜN-HFD, sayı:2023/1
- YILDIRIM** Akif, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 71, Sayı: 4
- YÜCE** Turhan Tufan. ”,Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), 1980.
- YÜKSEK** Mehmet, “Yargısal Kararlar Işığında Ceza Yargılamasında Gerekçe Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (42), 2020.
- ZOLO** Danilo, “The Rule of Law: A Critical Reappraisal”, The Rule of Law History, Theory and Criticism (ed. Pietro Costa & Danilo Zolo) içinde (3-72), Dordrecht, Springer, 2007.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI

“<https://hudoc.echr.coe.int/#%20>”

- AIHM, ASSENOV VE DİĞERLERİ/ BULGARİSTAN, B.No: 24760/94, 28/10/1998.
- AIHM, BAĞRIYANIK/TÜRKİYE, B.No: 43256/04, 05/06/2007.
- AIHM, BALJET/ HOLLANDA, B. No: 8806/79, 22/05/1984.
- AIHM, BELCHEV/BULGARİSTAN. B.No:39270/98, 08/07/2004.
- AIHM, BOİCENCO/MOLDOVA, B. No: 41088/05, 11.07.2006.
- AIHM, BUZADJİ/MOLDOVA, B. No: 23755/07, 05.07.2016.
- AIHM, CAHİT DEMİREL/TÜRKİYE, B.No:18623/03, 7/08/2009.
- AIHM, CASTRAVET/MOLDOVA, B.No:23393/05,13/06/2007.
- AIHM, CEVİZ/ TÜRKİYE, B. No. 8140/08, 17/07/2012.
- AIHM, DE JONG/ HOLLANDA, B. No: 8805/79, 22/05/1984.
- AIHM, DERECİ/TÜRKİYE, B.No:77845/01, 24/05/2005.
- AIHM, DERECİ/TÜRKİYE, B.No:77845/01, 24/05/2005.
- AIHM, DERYAN/TÜRKİYE, B.No:41721/04, 21.07.2015.
- AIHM, DOĞAN YALÇIN/TÜRKİYE B.No: 15041/03, 19/02/2008.
- AIHM, ERİKSEN/NORVEÇ, B.No: 17391/90, 27.05.1997.
- AIHM, ERİŞEN V.D./TÜRKİYE, B.No: 7067/06 , 03.04.2012.
- AIHM, GARCIA ALVA/ALMANYA, B. No. 23541/94, 13.02.2001
- AIHM, GETİREN/TÜRKİYE, B. No.10301/03, 22/07/2008.

- AIHM, GIYASETTİN ALTUN/TÜRKİYE, B.No 73038/01, 24.05.2005.
- AIHM, GUZZARDİ/İTALYA, B.No: 7367/76, T. 06.11.1980.
- AIHM, HADJIANASTASSIOU/YUNANİSTAN, B.No: 12945/87, 16.12.1992
- AIHM, HAUSCHİLD/DANİMARKA Dizi A, no 154, 24/05/1989.
- AIHM, I.A./FRANSA, B. No: 28213/95, 23/9/1998.
- AIHM, IDALOV/RUSYA, B. No: 5826/03, 22/05/2012.
- AIHM, ILIJKOV V. BULGARİSTAN B. No: 33977/96, 26.07.2001.
- AIHM, KALAY/ TÜRKİYE, B. No: 16779/02, 22.09.2005.
- AIHM, KARAGÖZ/ TÜRKİYE, B.No 5701/02, 20.10.2005.
- AIHM, KARAOSMANOĞLU/TÜRKİYE, B.No: 4807/08 , 03.05.2007
- AIHM, KEREM ÇİFTÇİ/ TÜRKİYE B.No: 35205/09, 21.09.2021.
- AIHM, KOCAMIŞ AND KURT v. TÜRKİYE, B.No 227/13, 25.01.2022.
- AIHM, KOCAMIŞ VE KURT / TÜRKİYE, B.No: 227/13, 25/01/2022.
- AIHM, KOŞTİ VE DİĞERLERİ/TÜRKİYE B.No:74321/01, 3/05/2007.
- AIHM, LABİTA/İTALYA, B.No: 26772/95, 06/04/2000.
- AIHM, LADENT/POLONYA, B.No:11036/03, 08/06/2008.
- AIHM, LAMY/BELÇİKA, B. No. 10444/83, 30.03.1989.
- AIHM, LAWLESS/İRLANDA , B.No: 332/57, 07.04.1961.
- AIHM, LETELLİER/ FRANSA, B. No: 12369/86, 26.06.1991.
- AIHM, LÜTFİYE ZENGİN VE DİĞERLERİ/TÜRKİYE, B. No: 36443/06, 14/4/2015.
- AIHM, M.C./TÜRKİYE, B.No 31592/18, 04.06.2024.
- AIHM, MAMAZHONOV/RUSYA, B. No:17239/13, 23/10/2014.
- AIHM, MAMEDOVA/RUSYA, B.No.7064/05, 1.6.2006.
- AIHM, MEHMET YAVUZ/TÜRKİYE(47043/99, 24/07/2007).
- AIHM, MERABİSHVİLİ/GÜRCİSTAN, B.No:72508/13, 28/11/2017.
- AIHM, MUSTAFA AYDIN/TÜRKİYE, B.No 6696/20, 18.03.2025
- AIHM, MUTATİS MUTANDİS/SLOVAKYA, B. no. 36997/08, 17/12/2013.
- AIHM, NEUMEİSTER/ AVUSTURYA, B. No: 1936/63, 27.06.1968.
- AIHM, NİKOLOVA/BULGARİSTAN, B.No:31195/96, 25/03/1999.
- AIHM, ÖZDEN BİLGİN/TÜRKİYE, B.No: 8610/02, 14.06.2007.
- AIHM, PALADİ/MOLDOVA, B. No:39806/05, 10.03.2009
- AIHM, PARADISO VE CAMPANELLI/İTALYA, B. No: 25358/12, 16/12/1992.
- AIHM, REMZİ AYDIN/TÜRKİYE, B.No 30911/04, 20.02.2007.
- AIHM, S. V. ve A./DANİMARKA, B. No:35553/12, 36678/12, 36711/12, 22/10/2018.
- AIHM, SADEGÜL ÖZDEMİR/ TÜRKİYE, B.No:61441/00, 02/08/2025.
- AIHM, SAĞNAK/ TÜRKİYE B.No: 45465/04, 13.10.2009.
- AIHM, SARDAR BABAYEV/AZERBAYCAN, B.No:34015/17, 01/02/2024.
- AIHM, SEKİ/TÜRKİYE, B.No: 44653/09 , 21.06.2016.
- AIHM, SEVEN/TÜRKİYE, B.No 60392/08, 23.01.2018.
- AIHM, SHABANİ/İSVİÇRE, B.No: 29044/06, 05/11/2009.
- AIHM, SHANNON/LETONYA, B.no. 32214/03, 24/11/2009.
- AIHM, SOLMAZ AKYOL/TÜRKİYE(23438/02, 20/09/2007).

AIHM, TOKMAK/TÜRKİYE, B.No 16185/06, 16.02.2010.
 AIHM, VAN DER BRINK/ HOLLANDA, B. No: 9242/81, 22/05/1984.
 AIHM, V.İ.ALTINOK/TÜRKİYE, B.No:31610/08, 29.11.2011.
 AIHM, VOSKUİL/HOLLANDA, B. no. 64752/01, 22/11/2007.
 AIHM, YAVUZ DUYUM/TÜRKİYE B.No:57963/00, 27/032007.
 AIHM, YEŞİLYURT/TÜRKİYE(15649/05, 23/02/2010).
 AIHM, YİĞİTDOĞAN/TÜRKİYE(20827/08, 16/03/2010).
 AIHM, YILMAZ AYDEMİR/ TÜRKİYE, B.No 61808/19, 23.05.2023.

ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHATLARI

“<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>”

AYM [Birinci Bölüm], FİRAS ASLAN VE HEBAT ASLAN, B.No 2012/1158, T. 21.11.2013.
 AYM [Birinci Bölüm], FURKAN OMURTAG, B.No 2014/18179, T. 25.10.2017.
 AYM [Birinci Bölüm], MEHMET EMİN ASLAN, B.No 2021/40906, T. 21.01.2025.
 AYM [Birinci Bölüm], MEHMET HABERAL, B.No 2012/849, T. 12.04.2013.
 AYM [Birinci Bölüm], OSMAN GÖKALP, B.No 2019/7312, T. 03.02.2022.
 AYM [Birinci Bölüm], ÖMER FUAT ÖZÇELEBİ, B.No 2020/24279, T. 06.10.2022
 AYM [Birinci Bölüm], RAMAZAN ARAS, B.No 2012/239, T. 02.07.2013.
 AYM [Birinci Bölüm], SONGÜL KAPANCI, B.No 2022/63179, T. 21.01.2025.
 AYM [Genel Kurul], A.A., B.No 2017/34502, T. 21.10.2021.
 AYM [Genel Kurul], BURCU GÖKDAĞ, B.No 2023/7631, T. 08.07.2025.
 AYM [Genel Kurul], ŞAHİN ALPAY, B.No 2016/16092, T. 11.01.2018.
 AYM [Genel Kurul], ZÜBEYDE FÜSUN ÜSTEL VD, B.No 2018/17635, T. 26.07.2019.
 AYM [İkinci Bölüm], BÜLENT ERSAN, B.No 2020/25232, T. 26.03.2025.
 AYM [İkinci Bölüm], D.T., B.No 2023/23828, 15/10/2025.
 AYM [İkinci Bölüm], ERSEL TURHAN, B.No 2014/1191, T. 17.05.2016.
 AYM [İkinci Bölüm], MEHMET KOÇAK, B.No 2020/1376, T. 03.11.2020.
 AYM [İkinci Bölüm], MEHMET KOÇAK, B.No 2020/1376, T. 03.11.2020.
 AYM [İkinci Bölüm], RAMAZAN AYDOĞDU, B.No 2022/4860, T. 15.10.2025.
 AYM, ZEHRİ PERK B. No: 2017/25979, T. 10.06.2020.
 AYM, ALİ RIZA ÖZER VE DİĞERLERİ [GK], B. No: 2013/3924, 6/1/2015.
 AYM, BİLKUR AVCI, B. No: 2018/12613, 16/12/2020
 AYM, ENGİN DEMİR [GK], B. No: 2013/2947, 17/12/2015.
 AYM, HALAS ASLAN, B.No: 2014/4994 T. 16.02.2017
 AYM, HAMİT KAYA, B.No: 2012/338, 02.07.2013
 AYM, HAMZA ULUÇAY, B. No: 2017/23465, 14.09.2021.
 AYM, HANEFİ AVCI [2. B.], B. No: 2013/2814, 18/6/2014.
 AYM, H.C., B. No: 2014/12053, T. 5.10.2017.
 AYM, KORCAN PULATSÜ, B.No: 2012/726, 02.07.2013
 AYM, MEHMET H. ALTAN, B.No:2016/23672, T. 11/01/2018.
 AYM, MEHMET HABERAL [1. B.], B. No: 2012/849, 4/12/2013.

AYM, MURAT NARMAN, B.No:2012/1137, T. 02.07.2013

AYM, MUSTAFA ALİ BALBAY [1. B.], B. No: 2012/1272, 4/12/2013.

AYM, RECEP VAROL VE DİĞERLERİ, B.No: 2014/5985, T. 12.01.2017

YARGITAY İCTİHATLARI

“<https://karararama.yargitay.gov.tr>”

Yargıtay 2. Ceza Dairesi, E. 2011/4931, K. 2012/9900, T. 16/04/2012

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, E. 2018/11928, K. 2021/36, T. 11/1/2021

Yargıtay 3. Ceza Dairesi, E. 2022/30005 K. 2023/1121 T. 07.03.2023.

Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2023/114, K. 2025/798, T. 21.01.2025 .

Yargıtay 16. Ceza Dairesi, E. 2016/5166, K. 2016/7735 T. 30/12/2016.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2020/462 K. 2022/671 T. 26.10.2022.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2019/508, K. 2022/553, T. 15/09/2022.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/551 K. 2010/598 T. 05.11.2010.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/552 K. 2010/599 T. 05.11.2010.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/555 K. 2010/601 T. 05.11.2010.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/556 K. 2010/602 T. 24.11.2010.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/602 K. 2010/602 T. 05.11.2010.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E 2010/4-553 K 2010/537, 27.10.2010

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/4-602, K. 2010/602, T. 08.06.2010

EK 1 – ORIJİNALLIK RAPORU

EK 2- ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

